

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KAMU
DİPLOMASİSİ: AFRIKA-NİJERYA ÖRNEĞİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

Batuhan Erdi ŞAHİN

**Danışman
Doç. Dr. Umut KEDİKLİ**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	16
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	17
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	18
GİRİŞ	19
1. BÖLÜM: DİPLOMASİ VE KAMU DİPLOMASİSİ.....	23
1.1. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi ve Diploması Türleri	23
1.1.1. Kavramsal Çerçeve ve Diploması	23
1.1.2. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi	26
1.2. Diploması Türleri	37
1.2.1. İkili Diploması	37
1.2.2. Konferans Diploması	38
1.2.3. Çok Yanlı – Parlamenter Diploması	40
1.2.4. Kriz Diploması.....	42

1.2.5. Zirve Diplomasisi	44
1.2.6. İnsani Diplomasi	46
1.2.7. Kalkınma Diplomasisi.....	50
1.2.8. Dijital Diplomasi.....	51
1.3. Kamu Diplomasisi	56
1.3.1. Kavramın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	56
1.3.2. Kamu Diplomasisi Türleri	62
1.3.2.1. Vatandaş Diplomasisi	62
1.3.2.2. Kültürel Diplomasi	64
1.3.2.3. İnanç-Dini Diplomasi.....	69
1.3.3. Kamu Diplomasisi Araçları	70
1.3.3.1. Kültürel Araçlar	70
1.3.3.2. Eğitimsel Araçlar	73
1.3.3.3. Ekonomik Araçlar	74
1.3.3.4. Dini Araçlar	75
1.3.3.5. Güvenlik Araçları	77
1.3.4. Geleneksel Diplomasi ve Kamu Diplomasisi İlişkisi.....	78
1.4. Güç ile Kamu Diplomasisi İlişkisi.....	81
1.4.1. Güç Kavramı.....	81
1.4.2. Gücün Çeşitleri	82
1.4.2.1. Sert Güç	82
1.4.2.2. Yumuşak Güç	83
1.4.2.3. Akıllı Güç.....	86
1.4.3. Gücün Dış Politikada Bir Aracı Olarak Kamu Diplomasisi	87
2. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE KAMU DİPLOMASİSİ.....	89
2.1. Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Gelişimi.....	89
2.1.1. Atatürk Dönemi (1920-1938)	90
2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945).....	93
2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991).....	95
2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası (1991-2002)	97
2.1.5. Ak Parti Dönemi (2002-2022)	98

2.2. Türkiye’de Kamu Diplomasisi Aktörleri	101
2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı	101
2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.....	105
2.2.3. Yunus Emre Enstitüsü (YEE).....	108
2.2.4. Türk Hava Yolları (THY)	111
2.2.5. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)	113
2.2.6. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK).....	115
2.2.7. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı.....	117
2.2.8. Türkiye Kızılay Derneği	119
2.3. Genel Değerlendirme.....	122
3. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KAMU DİPLOMASİSİ; AFRİKA- NİJERYA ÖRNEĞİ	125
3.1. Dış Politikada Afrika Kıtasının Önemi	125
3.1.1. Kuzey Afrika’nın Önemi	127
3.1.2. Sahra-Altı Afrika’nın Önemi	131
3.2. Türkiye’nin Afrika’ya Açılım Politikası	133
3.2.1. Afrika Eylem Planı (1998)	133
3.2.2. Afrika Yılı (2005).....	136
3.2.3. Türkiye-Afrika Zirveleri.....	139
3.3. Nijerya Ülke Profili	146
3.4. Türkiye-Nijerya İlişkileri	151
3.4.1. Siyasi İlişkiler.....	151
3.4.2. Ekonomik İlişkiler	156
3.4.3. Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Araçlarının Nijerya’daki Etkisi.....	161
3.4.3.1. Türkiye’nin Nijerya’ya Yapmış Olduğu Kalkınma Yardımları ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri.....	161
SONUÇ	166
KAYNAKÇA	171
TABLolar LİSTESİ	197
ŞEKİLLER LİSTESİ	198
ÖZGEÇMİŞ	199

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KAMU DİPLOMASİSİ:
AFRİKA-NİJERYA ÖRNEĞİ**

Batuhan Erdi ŞAHİN

Doç. Dr. Umut KEDİKLİ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

TEZ ONAY SAYFASI

Batuhan Erdi ŞAHİN tarafından hazırlanan “TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KAMU DİPLOMASİSİ: AFRİKA-NİJERYA ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Umut KEDİKLİ

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.
23/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Umut KEDİKLİ (CBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Özge YAVUZ (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eslere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: BATUHAN ERDİ ŞAHİN

İmza :

ÖNSÖZ

Müktesebat; “kendi emeğinle kendinin kıldığın ve seninle birlikte kaim ve baki olan şeydir. O, elde edilinceye kadar dışarıda bir nesnedir; elde edildikten sonra seninle hemhâl olur ve nihayetinde senin zihninin, şahsiyetinin ve kimliğinin bir parçası olur.”

İlim adına gerçekleştirilen her çalışma bir yere ulaşmak için araç niteliği taşımaması gerekmektedir. Eğer araç ve amaç ilişkimizi yanlış kurgularsak doğruya ve güzele ulaşmamız pek mümkün değildir. Amacımız; yaşadığımız her an da insanlara el uzatmak, bu toplumun dertleri ile dertlenmek, sorunlarına çözüm aramak ve bu sonsuz gaye için çalışmaktır.

Bu çalışma kariyer amacıyla özgeçmişin alt satırlarında yer alması için değil, müktesebat arayışında bir nebze olsun yol kat edebilmek için ortaya çıkmıştır. Çalışma sürecinin öncesinde ve sırasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve yol gösteren kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Umut Kedikli’ye ve değerli jüri üyelerine teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her anında yanımda olan, almış olduğum her kararı saygıyla karşılayan ve beni koşulsuz destekleyen anneme, babama, kardeşime ve dayım Hüseyin İyigün’e şükranlarımı sunarım.

ÖZ

Kamu diplomasisi kavramı devletlerin uzun vadeli çıkarlarını gerçekleştirme adına dış politika stratejileri arasında sıkça tercih edilen bir politik hamledir. Kavram özü itibariyle yabancı devlet halkları üzerinde sert güçten ziyade yumuşak güç kaynakları ile etki bırakmayı ve iki devlet arasındaki ilişki seyrinin devlet-toplum nezdinde ilerlemesini içermektedir.

Çalışma Türkiye'nin dış politikasında kamu diplomasisinin yerine ve önemine, kamu diplomasisi politikaları üreten kurumların faaliyetlerine ve etkisine, Sahra-altı Afrika'da Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına ve bu politikaların Türkiye Afrika ilişkilerindeki yansımalarına odaklanmaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmakla birlikte ilk bölümde temel olarak diplomasi kavramına ve diplomasinin tarihsel gelişim süreçlerine daha sonrasında ise diplomasi türlerine odaklanılmıştır. Kamu diplomasisi teriminin teorik olarak bahsedildiği birinci bölümde; kamu diplomasisinin kavramsal boyutta ortaya çıkış ve gelişim süreçlerine, kamu diplomasisi türlerine, araçlarına ve geleneksel diplomasi ile kamu diplomasisi arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Birinci bölümde son olarak ise güç ile kamu diplomasisi ilişkisine değinilerek yumuşak güç ve kamu diplomasisi arasındaki bağlantıya vurgu yapılmıştır.

İkinci bölümde kamu diplomasisi kavramı Türk dış politikası üzerinden incelenmiştir. Türk dış politikasında kamu diplomasisi kavramının gelişimi zamansal olarak sınırlandırılmış ve Atatürk döneminden günümüze kadar dış politika açısından önemli zamansal bölümlere ayrılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise bölge çalışmaları doğrultusunda Türkiye-Afrika ilişkileri kamu diplomasisi üzerinden incelenmiştir. Türkiye'nin Afrika açılımı ile beraber kamu diplomasisi politikalarının yeri, önemi, etki ve sonuçları irdelenmiş,

akabinde ise Türkiye-Nijerya ilişkilerine kamu diplomasisi politikaları doğrultusunda sosyal, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi; Yumuşak Güç; Türk Dış Politikası; Türkiye-Afrika İlişkileri; Türkiye-Nijerya İlişkileri

ABSTRACT

The concept of public diplomacy is a Dec preferred political move among foreign policy strategies in order to realize the long-term interests of states. As a matter of essence, the concept includes exerting influence on the peoples of foreign states with soft power sources rather than hard power, and the course of the relationship between the two states Dec progressing in the eyes of the state and society.

The study focuses on the place and importance of public diplomacy in Turkey's foreign policy, the activities and influence of institutions producing public diplomacy policies, Turkey's public diplomacy policies in sub-Saharan Africa and the reflections of these policies on Turkish African relations.

Although the study consists of three main parts, the first part mainly focuses on the concept of diplomacy and the historical development processes of diplomacy, and then on the types of diplomacy. In the first chapter, where the term public diplomacy is mentioned theoretically, the processes of emergence and development of public diplomacy in the conceptual dimension, the types and tools of public diplomacy, and the relationship between traditional diplomacy and public diplomacy Dec discussed. Finally, in the first chapter, the relationship between power and public diplomacy was mentioned and the Dec between soft power and public diplomacy was emphasized.

In the second part, the concept of public diplomacy is examined through Turkish foreign policy. The development of the concept of public diplomacy in Turkish foreign policy is temporally limited and divided into important temporal sections from the time of Ataturk to the present day in terms of foreign policy.

In the third and final section, Turkey-Africa relations were examined through public diplomacy in line with regional studies. The place, importance, impact and consequences of public diplomacy policies along with Turkey's African opening were

examined, and then Turkey-Nigeria relations were examined in their social, economic and political dimensions in accordance with public diplomacy policies.

Keywords: Public Diplomacy; Soft Power; Turkish Foreign Policy; Turkey-Africa Relations; Turkey-Nigeria Relations

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi: Afrika-Nijerya Örneği
Tezin Yazarı	Batuhan Erdi ŞAHİN
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Umut KEDİKLİ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23.06.2022
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	200
Anahtar Kelimeler	Kamu Diplomasisi; Yumuşak Güç; Türk Dış Politikası; Türkiye-Afrika İlişkileri; Türkiye-Nijerya İlişkileri

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Public Diplomacy in Turkish Foreign Policy: The Case of Africa-Nigeria
Author of the Thesis	Batuhan Erdi ŞAHİN
Advisor of the Thesis	Assoc. Dr. Umut KEDİKLİ
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	23.06.2022
Field of the Thesis	Department of Area Studies
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	200
Keywords	Public Diplomacy; Soft Power; Turkish Foreign Policy; Turkey-Africa Relations; Turkey-Nigeria Relations

KISALTMALAR

- AA** : Anadolu Ajansı
- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ADF** : Antalya Diplomasi Forumu
- AFAD** : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- AK Parti:** Adalet ve Kalkınma Partisi
- ASALA** : Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
- APC** : All Progressives Congress (Tüm İlericiler Kongresi)
- BBC** : British Broadcasting Corporation (Britanya Yayın Kuruluşu)
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CNN** : Cable News Network (Kablolu Haber Şebekesi)
- D8** : Ekonomik İş Birliği Teşkilatı
- DAK** : Doğal Afet Arama Kurtarma
- DEİK** : Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- ECOWAS:** Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
- G20** : 20 Grubu
- GKRY** : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
- IMF** : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- İHH** : İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
- İİT** : İslam İş Birliği Teşkilatı

- IOM** : International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
- JCAG** : Justice Commandos of the Armenian Genocide (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları)
- KD** : Kamu Diplomasisi
- KDK** : Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
- MEB** : Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırması Anlaşması
- NATO** : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
- SAA** : Sahra-Altı Afrika
- SETA** : Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- THY** : Türk Hava Yolları
- TİKA** : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
- TRT** : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- UNHCR**: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
- UNESCO**: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- WFP** : World Food Programme (Dünya Gıda Programı)
- YEE** : Yunus Emre Enstitüsü
- YTB** : Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışma devletlerin uzun vadeli çıkarlarını koruma adına dış politika stratejileri arasında sıkça tercih ettiği kamu diplomasisi kavramı üzerinde durmaktadır. Kamu diplomasisi kavramı detaylı bir şekilde irdelenmeden önce diplomasi kavramının tarihsel gelişim süreçleri ve diğer diplomasi türleri detaylı bir şekilde incelenmiş daha sonra güç kavramı ile kamu diplomasisi kavramı ilişkisi üzerinde durulmuştur. Kamu diplomasisi ile içkin şekilde olan diğer diplomasi türleri de kavram genelinde incelenmiştir. Kamu diplomasisi kavramının Türk dış politikasında seyri çalışmanın ana kapsamlarından birini oluşturmaktadır. Teorik olarak kavram irdeledikten sonra pratikte Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişimi ve kurumlar aracılığıyla uygulama alanı çalışmada açık bir şekilde verilmiştir. Çalışma son olarak Türkiye-Afrika ilişkilerini kamu diplomasisi üzerinden okumaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya açılım sürecinde kamu diplomasisi politikalarının etkisi ve önemi tartışılmış, makro düzeyde Sahra-altı Afrika bölgesine mikro düzeyde ise Nijerya'ya odaklanılarak Türkiye'nin dış politika stratejileri kamu diplomasisi özelinde incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kamu diplomasisi kavramı resmi olarak literatüre girmeden önce diğer birçok kavram içerisinde sınırları net bir şekilde belirlenmeden devletler tarafından uzun vadeli çıkar amacıyla kullanılmıştır. 1965 yılına kadar geleneksel diplomasi içerisinde yer alan ve çoğunlukla diğer kavramlarla karıştırılan kamu diplomasisinin tanımı Edmund Gullion tarafından sınırlılıkları, yöntemi ve çerçevesi belirlendikten sonra devletler tarafından dış politika hamlelerinde kavramın farkındalığı ve etkisi anlaşılacak şekilde verilmiştir. Bu çalışma kamu diplomasisi kavramının özünü, sınırlılıklarını, yol ve yöntem açısından teoriden pratiğe dönüş sürecini ve diğer diplomasi türleri ile arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Kavramın literatüre giriş süreci ve öncesi dahil olmak üzere temel düzeyde ne olduğu, neyi hedeflediği ve politikalar arasındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Kavramın çerçevesi açıklandıktan sonra ise Türk dış politikasındaki seyri ve Türkiye'nin Afrika'ya açılım sürecinde kamu diplomasisi uygulama aşamaları incelenmiştir. Temel düzeyde bu çalışma kamu diplomasisi kavramının esasen ne olduğunu, Türk dış politikası açısından neyi ifade ettiğini, Türk

dış politikasında kavramın gelişim sürecini ve özellikle 2000 sonrası Türkiye'nin dış politikasında kamu diplomasisi politikalarının hangi amaçlar bütünü etrafında uygulandığını içermektedir. Çalışma Türkiye-Afrika ilişkilerine kamu diplomasisi perspektifinden bakmakta ve Türkiye'nin bölge açılım politikalarında kamu diplomasisi etkisi üzerine odaklanmaktadır. Türkiye'nin uzak coğrafyalara açılım politikalarında geliştirmiş olduğu stratejilerinin uzun vadede kalıcı olabilmesi adına kamu diplomasisi politikalarını tercih etmesi gerektiğinin altı çizilen bu çalışma, 2000 sonrası dönemde Afrika açılımını irdelemesi açısından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Türkiye'de ülke/bölge çalışmalarının kamu diplomasisi üzerinden incelenmesi çalışmayı ayırt edici bir unsur olarak da öne çıkarmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışması yapılırken yerli ve yabancı literatürden; kitap, hakemli dergi, süreli yayınlardan, rapor, gazete, bildiri, elektronik kaynak ve röportajlardan yararlanılmıştır. Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu çalışma temel olarak Türkiye'nin dış politikasında kamu diplomasisinin yerine ve önemine, geleneksel diplomasi uygulamalarına ek olarak neden kamu diplomasisine önem vermesi gerektiğine ve dış politikada uzun vadeli çıkarların gözetilmesinde kamu diplomasisinin gerekliliğine odaklanmaktadır. Çalışmanın araştırma konuları; Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarında Türk kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin rolü, Türkiye'nin kamu diplomasisi araçlarını ne derece etkin kullandığı ve Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişiminin nasıl olduğudur. Bu araştırma konularının yansımaları ise Afrika kıtası özelinde incelenmiştir.

Kamu diplomasisi kavramı çalışmada değinildiği üzere propaganda veya halkla ilişkiler gibi yakın kavramlarla birlikte anılmıştır. Çalışma, kamu diplomasisinin neyi içerip içermediğine odaklanarak kavramın sınırlılıklarını çizmektedir. Bu sınırlılıklar kavramın esasen hangi amaçlar doğrultusunda politikalar arasında yer aldığını öne çıkarmaktadır. Güç ile kamu diplomasisi arasındaki ilişkinin de irdelenmesi yine

kavramın çerçevesini belirleme de etkili olduğu için tezin araştırma konuları içerisinde yer almıştır.

Türkiye'nin 2000 sonrası dönemde değişen dış politika dinamikleri ile kamu diplomasisi arasındaki ilişki ve bu durumun Afrika açılımı üzerindeki etkisi yine araştırma konuları arasındadır. Kamu diplomasisi uygulayıcıları olarak öne çıkan Türk kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının kamu diplomasisi kavramının teoride tanımlanabildiği gibi pratikte uygulama ölçüsü ve verimliliği üzerinde durulan bu çalışma, Türkiye'nin bölgeye açılım politikalarında neden kamu diplomasisine önem vermesi gerektiği üzerinde durarak, çalışma temel araştırmasını bu kurgu üzerine inşa etmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişim süreci birçok kaynaktan düzenli bir şekilde bulunmamaktadır. Özellikle 1990 yılı öncesinde yayımlanan eserlerde kamu diplomasisi ile Türk dış politikası ilişkisi sadece belirli kurumlar özelinde incelenmiştir. Türkiye-Afrika ilişkileri açısından da yayımlanmış Türkçe eser oldukça azdır. Kuzey Afrika Türkiye ilişkileri Ortadoğu çalışmaları kapsamı genişletilerek literatürde her ne kadar yer alsın da Sahra-altı Afrika ülkelerinin Türkiye ile olan siyasi, ekonomik veya sosyal ilişkileri akademik düzeyde yeteri kadar irdelenmemiştir. Türkiye'den bölge ülkelerine diplomat, ataşe veya temsil düzeyi yüksek bir şekilde görevlendirilen Türk büyükelçi veya bürokratların da görev süresi boyunca edinmiş olduğu tecrübelerle çoğunlukla yazılı ve tam olarak ulaşılamamaktadır. Çalışmanın odaklanmış olduğu bir Batı Afrika ülkesi olan Nijerya özelinde Türkçe yayımlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısı da literatüre katkı verecek düzeyde değildir.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında Türkiye'de kamu diplomasisi aktörlerinin sahada uygulamış olduğu kamu diplomasisi politikaları kurumlar nezdinde net bir şekilde literatürde yer almamaktadır. Kurumlar kamu diplomasisi politikalarını birer faaliyet olarak yansıttığından dolayı politikaların stratejik zeminlerini görmek zorlaşmaktadır.

GİRİŞ

Türk dış politikası geçmişten itibaren süreğen bir şekilde dinamik olarak ilerlemiş ve neredeyse dünyada yaşanan olumlu veya olumsuz çoğu gelişmelerden etkilenmiştir. Bu etkilenmenin ardında ise şüphesiz ilk olarak Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum yatmaktadır. Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir yolda geçiş ülkesi konumunda yer alan Türkiye; Akdeniz ve Karadeniz havzaları, Türk boğazları, Afrika ve Ortadoğu'ya olan coğrafi yakınlığı, köklü devlet geleneği, genç nüfusu ve kültürel zenginliği sebebiyle dış politikası zamansal ve mekânsal sınırlılıkları aşarak daima devimsel durumda kalmıştır. Özellikle son 20 yıldır büyük bir değişim içerisinde olan Türk dış politikası, bölgesinde proaktif bir strateji izleyerek jeopolitik konumunu pozitif yönde kullanmak istemiştir. İlk olarak da coğrafi yakınlığı bulunan fakat ilişkilerinin zayıf olduğu kıtalara açılım politikaları geliştirerek sürece başlamıştır. Bu durumun örneği ise Türkiye'nin Afrika kıtasına karşı izlemiş olduğu stratejidir. Geçtiğimiz son 20 yıldır Afrika'ya karşı sürdürmüş olduğu ritmik politikalar ile neredeyse kıtanın bütün ülkeleri ile temas halinde olan Türkiye, tarihsel süreç içerisinde kıtaya olan bağlarını yeniden canlandırmak için çaba sarf etmektedir. Bu çabaların başarılı sonuçlar doğurması için ise çok boyutlu bir dış politika stratejisi geliştirmek gerekmekte ve çok boyutlu dış politika stratejisinin içerisinde de kamu diplomasi politikalarının yer alması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Devletler nüfuz alanlarının etkisini artırma amacıyla dış politikalarında kamu diplomasisi uygulamalarına sıkça yer vermektedir. Bugün Türkiye de dış politika hamlelerinin etkisini artırmak ve uzun vadede kalıcı ilişkiler inşa etmek için kamu diplomasisi uygulamalarına başvurmaktadır. Bu çalışmada; kamu diplomasisinin Türkiye'nin dış politikada uygulamış olduğu stratejiler arasındaki yeri ve önemi, Afrika kıtasında ve bilhassa Nijerya üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma, Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına vermiş olduğu ehemmiyetin ölçüsünü, kamu diplomasisi politikası amacı güden kurumlarının verimliliğini, bu kurumların ise Sahra-altı Afrika ve Nijerya özelindeki tesirini analiz etmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan "*Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi: Nijerya*" başlıklı yüksek lisans tezi üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde diplomasi ve kamu diplomasisi kavramları derinlemesine irdelenmiştir. Kamu diplomasi kavramını yeteri düzeyde tartışabilme adına ilk olarak temelde diplomasi kavramının tarihsel gelişim süreçleri ve diğer diplomasi türleri incelenmiştir. Zirve diplomasisi, kriz diplomasisi, insani diplomasi, dijital diplomasi, ikili diplomasi, kalkınma diplomasisi ve parlamenter diplomasi gibi diplomasi türlerine kamu diplomasisi kavramını mütalaa etmeden önce değinilmiştir. Her diplomasi türü birbiri ile içkin bir şekilde ortaya çıktığı ve ülkelerin dış politikalarında yeri ve zamanına göre kullanıldığı için kamu diplomasisi kavramından önce bu diplomasi terimleri ele alınmıştır. Akabinde ise kamu diplomasisi kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde durulmuş ve kamu diplomasi türleri ve araçlarına değinilmiştir. Dini, eğitimsel, güvenlik, kültürel ve askeri araçlar ile kamu diplomasisi politikalarının seyrinin nasıl ilerlediği ve farklı disiplinler üzerinden nasıl bir kamu diplomasisi politikası izlendiği hususu incelenmiştir. Geleneksel ve kamu diplomasisi arasındaki benzerlik ve farklar da tartışıldıktan sonra güç kavramı üzerinde durulmuştur. Nitekim bu noktada yumuşak güç ve kamu diplomasisi ilişkisi arasındaki bağlantılara odaklanılmış ve temel düzeyde güç ile kamu diplomasisi ilişkisine değinilmiştir. Birinci bölümde esasen kavramsal boyutlarıyla ilk olarak diplomasiye akabinde ise kamu diplomasisi üzerine odaklanılmıştır. Kavramların nerelerden geldiği, hangi şart ve koşullarda ortaya çıktığı, hangi sorulara cevap verdiği ve hangi yöntemler ile uygulandığını net olarak anlaşılmeden pratikte uygulanış biçimi tartışılmayacağı üzere ilk bölümde kavramlara, tarihsel gelişim süreçlerine ve ilintili olduğu diğer kavramlarla olan ilişkilerine değinilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye üzerinden kamu diplomasisi kavramı analiz edilmiştir. Türk dış politikasında cumhuriyet tarihinden günümüze kadar olan süreçler içerisinde kamu diplomasisi politikalarına ne derece önem verildiği ve hangi durumlarda gerekli görüldüğü incelenmiş; Atatürk dönemi, İkinci Dünya Savaşı dönemi, Soğuk Savaş dönemi ve Ak Parti dönemleri üzerinden zamansal ayrımlar yapılarak Türk dış politikasında kamu diplomasisinin seyri geçmişten bugüne irdelenmiştir. Çalışmada zamansal sınırlamalar yapılarak Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişiminin ne yönde olduğu da ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemler arasında özellikle Ak Parti iktidarı ile değişen ve dönüşen Türk dış politikası içerisinde kamu diplomasisinin yeri de

incelenmiş ve son 20 yıllık süreçte Ak Parti'nin kamu diplomasisini ne derecede etkin kullandığı tartışılmıştır. Bu tartışmalar çoğunlukla Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarını pratikte uygulayıcı aktör olan kurum ve kuruluşlar üzerinden ilerlemiştir. Dış politikanın ana unsuru ve yönlendiricisi Dışişleri Bakanlığı, İletişim Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türk Hava Yolları ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet ve Türkiye Kızılay Derneği ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi sivil toplum temelli kuruluşların kamu diplomasisi politikaları üzerinden Türkiye'nin yumuşak güç tesirinin sahada ne derece etkin olduğu incelenmiştir.

Son bölümde ise bölgesel bir analiz yapılarak Türkiye'nin Afrika kıtası üzerindeki etkisi, kamu diplomasisi özelinde analiz edilmiştir. Örneklem olarak ise genelden özele; Afrika kıtası, Sahra-altı Bölgesi ve Nijerya ülkesi irdelenmiştir. Türk dış politikasında Afrika kıtasının önemi Kuzey ve Sahra-altı bölgelerine ayrılarak tartışılmış ve devamında Türkiye'nin kıtaya olan açılım sürecine değinilmiştir. Bu noktada cumhuriyet tarihinden 1990'lara kadar olan süreçte neden Türkiye ile kıta ülkeleri arasındaki ilişkilerin zayıf kaldığına, 1998 yılındaki Afrika Eylem Planının hazırlanmasının ardında yatan sebeplere, 2005 Afrika Yılı'nın önemine ve Türkiye-Afrika zirvelerinin kamu diplomasisi açısından önemine odaklanılmıştır. Türk kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin Afrika'da yumuşak gücüne katkısının incelendiği bu bölümde Nijerya ile Türkiye arasındaki ilişkilere de değinilmiştir. Sahra-altı ve Batı Afrika için sahip olduğu enerji kaynakları, nüfusu, ekonomisi ve jeostratejik konumu itibariyle önemli olan Nijerya'da Türkiye'nin kamu diplomasi politikalarının ne düzeyde olduğu araştırılmış ve Türkiye'nin Nijerya'ya sağlamış olduğu kalkınma yardımları ile kamu diplomasisi arasındaki bağlantılara bakılmıştır.

Esasen bu çalışma, devletlerin kamu diplomasisi politikaları ile ne tür bir çıkar sağladıkları ve Türkiye'nin de dış politika stratejilerinde kamu diplomasisine ne denli yer verdiği çerçevesinde şekillenmektedir. Tez, Türkiye'nin yumuşak güç araçları bakımından diğer birçok ülkeye göre avantajlı olmasını verimli bir şekilde kullanıp kullanmadığı, bilhassa da Afrika kıtası üzerinde etkili bir imaj yaratıp ilişkilerini olumlu seyrinde ilerletip ilerlemediği konusu üzerinde durmaktadır.

Türkiye’de bölge çalışmalarının yeteri düzeyde olmaması ve bölge/ülke uzmanlarının insan kaynağı açısından eksik kalması, Türk dış politikasına negatif yönde yansımaktadır. Bu tez, bölgesel düzeyde Afrika’ya ve ülkesel olarak Nijerya’ya odaklanması ve Türkiye’nin kamu diplomasisi politikalarına neden önem vermesi gerektiğini ele aldığı için mevcut literatüre önemli düzeyde katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM: DİPLOMASİ VE KAMU DİPLOMASİSİ

1.1. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi ve Diploması Türleri

1.1.1. Kavramsal Çerçeve ve Diploması

Diploması, diploma kelimesinden türetilmiş olmakla birlikte, Fransızca *diplôme* “her türlü resmi evrak” olarak tanımlanmıştır. Diploma kelimesi Latince’ de ise “tasdikname” olarak tanımlanmış, diplomadan türetilen diplomat (diplomaticus) kelimesi de “resmi evraklı, tasdikname sahibi” olarak tasvir edilmiştir. Yunanca’ da ise diploması “ikiye katlanmış belge” anlamına gelmekte ve kelimenin aslı iki kat anlamına gelen “*diplos*” kelimesinden türetilmiştir (Çınar, 2015, s. 162).

Diploması 18.yy’a kadar belgeleri inceleme bilimi olarak da tanımlanmıştır (Tuncer, Eski ve Yeni Diploması, 2005, s. 13). Diploması kelimesinin aslı Yunanca “Diplomeis” olmakla birlikte bu kelimedden Latince Diploma (çift anlamına gelmekte) kelimesi türetilmiştir. Roma İmparatorluğunda seyyahların pasaportları ve diğer resmi vesikaları madeni levhalar üzerine kazılmakta ve bu levhalar ikiye katlanmakta idi, bunlara ise diploma (çift) denmiştir. (Meray, 1956, s. 81).

Türk Dil Kurumu da diplomasinin birden fazla tanımını yapmaktadır. Bu tanımlar: Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü; yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı; güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik olarak TDK’de yer almaktadır (sozluk.gov.tr, 2022). Kelime anlamı olarak, bir başka sözlük olan Cambridge’ye göre diploması: ülkeler arasındaki ilişkilerin yönetimi ve zor bir durumu kontrol etme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Cambridge Dictionary, 2020).

Diplomasinin tanımını ve kavram olarak çerçevesini çizerken, Dışişleri Bakanlığında uzun süre çalışmış ve bu konunun aktif uygulayıcıları olan büyükelçilerin de yapmış olduğu tanımlar fazlasıyla önemlidir. Bu doğrultuda ilk olarak Emekli Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, diplomasinin devletlerarası münasebetlerden doğduğunu belirtmiştir. Diplomasinin ana hatlarının ise devletlerarası anlaşmalar yapılması ve daha önemlisi anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması olduğunu söylemiş ve diplomasıyı hem ilim hem de sanat olarak ifade etmiştir. Devletler kiminle, ne zaman

ve nasıl görüleceğini en iyi şekilde tespit etmenin ve gerekenleri en iyi şekilde yapmanın ancak bir sanat olabileceğini düşündüğü için diplomasiyi sanat olarak tanımlamıştır. İlim olarak tanımlamasının sebebi ise, diplomasi; milletlerarası hukuk, tarih ve özellikle siyaseti bünyesinde barındırdığı içindir (Birgi, 1992, s. 37-38). Bir diğer Emekli Büyükelçi Fuat Bayramoğlu diplomasiyi şu şekilde tanımlamıştır:

“Diplomasi; bazen diplomatlık sanatını, bazen kariyeri, yani mesleği ve onunla uğraşanları anlatır. Ayrıca dış politika anlamına da gelmektedir. Diplomasinin genel tarifini yaptığında ise dışarıda ülkesinin işlerini yönetmek ve çıkarlarını ustalıkla temsil etme sanatıdır. Diplomasi gerçekte bilim değil, bir sanattır. Yaratıcılık ve bilgi toplama işidir” (Bayramoğlu, 1992, s. 20).

Emekli Büyükelçi Oğuz Gökmen ise diplomasiyi, *“kendi ülkesini, yabancı ülke nezdinde temsil edebilme sanatı”* olarak tanımlamış, temsil edilmenin yanında müzakere görevinin de yürütüldüğü bir kavram olarak ifade etmiştir (Gökmen, 1992, s. 148). Yukarıda ifade edilen tanımlara benzer şekilde Raymond Aron’da diplomasiyi güç kullanmadan ikna etme sanatı olarak adlandırmıştır (Aron, 2003, s. 24).

Oral Sander, bir devletin dış politikası ile diplomasiyi aynı şeye tekabül ettiğini ve devletlerin diplomasiyi, uluslararası ilişkilerde amaçlarına ulaşmak için araç ve mekanizma olarak kullandığını dile getirmiştir. Kısaca Sander diplomasiyi devletlerin dış politikalarındaki süreçlerin bütünü olarak ifade etmiştir (Sander, 1987, s. 3). Faruk Sönmezoglu ise diplomasiyi; Devletlerin dış politika araçlarından biri olmakla birlikte, *“devletlerin tüm dış ilişkilerini niteler”* diyerek geniş anlamda tanımlamış, dar anlamda ise *“bir hükümetin belirli konulardaki politikalarını diğer devletlere iletilme süreci”* olarak tanımlamıştır (Ünsal, 2019, s. 23). Kürkçüoğlu’na göre ise diplomasi; dış ilişkilerin, dış politikanın yürütülme biçimine ilişkin kaidelerinin tümü (Kürkçüoğlu, 1980, s. 312), Tuncer ise;

“Diplomasi uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve araçlarla yürütülme sanatıdır, başka bir deyişle devletlerarasındaki ilişkilerin görüşmeler yoluyla yürütülmesidir. Diplomasi ile dış politika da bir bütündür ve bu bütünün parçaları birbirinden ayrılmazdır” diyerek diplomasiyi tanımlamıştır (Tuncer, 1984, s. 50).

G.R. Berridge ve Alan James Diplomasi Sözlüğünde diplomasiyi: Egemen devletler arasındaki ilişkilerin, yurtiçinde veya yurtdışında bulunan yetkililer aracılığıyla yürütülmesi, uluslararası örgütlerde temsilcilerin yerleştirilmesi, devletlerin birbirleriyle iletişim kurdukları düzenli ve karmaşık ilişkilere sahip olmalarını sağlayan temel araç ve uluslararası toplumun iletişim sistemi olarak tanımlamıştır (James &

Berridge, 2003, s. 70). Harold Nicolson ise diplomasiyi müzakere ve müzakerelerin gerçekleştirildiği süreçler ve mekanizmalar, uluslararası müzakerenin yürütülmesindeki beceri ve uluslararası ilişkilerin müzakere yoluyla büyükelçi ve elçiler tarafından yönetilmesi şeklinde tanımlamıştır. Ek olarak Nicolson diplomasi kavramını dış politika ile aynı anlama geldiğini de belirtmiştir (Nicolson, 1939, s. 13-14).

Adam Watson ise diplomasiyi ve diplomasiinin özünü şu şekilde tanımlamıştır:

“Her devlet kendi kaderini mümkün olduğunca kontrol etme arzusuyla, çıkarlarını ne olursa olsun dikkate almakla yükümlüdür. Şu an küresel sistemde her devlet sadece kendisine değil, tüm dünya çevresine de bağlıdır. Bu sebeple her devlet birbiriyle diyaloga girme mecburiyetindedir. Bu diyalogların bütünü, sözleşmeler, kurumlar ve davranış kuralları ise diplomasiyi ve diplomasiinin özünü oluşturmaktadır. Devletler, bu küresel sistemde doğası gereği diplomasiye bağlıdır. Devletlerin küresel sistemde birbirine bağlı bulunmasından dolayı ise diplomasiinin temel koşulu çoğulluktur” (Watson, 2005, s. 1-2).

Adam Watson devletlerin birbirleriyle diyalog kurmasını yani diplomasiyi “egemenliğin kalbi” olarak:

“Devletin doğasıyla ilgili birçok düşünür bir devleti oluşturan şeyin sadece bir toplumun iç yaşamını düzene sokma mekanizması olmadığını iddia etmiştir. Topluluk, diğer devletlerle olan ilişkilerinin kapsamını ve gücünü belirleyebilecek bir kolektif otoriteye sahip değilse, o zaman devletlik iddialarına madde veren yetkilerden çok önemli bir bakımdan yoksun olduğunu savunmaktadırlar. Bazı düşünürler, diğer devletlerle başa çıkma ve bu nedenle onlarla diyalog kurma yeteneğini egemenliğin kalbi olarak görmekte dirler” cümleleriyle tasvir etmiştir (Watson, 2005, s. 2).

Hedley Bull diplomasiinin birbirini tamamlayan üç önemli anlamının olduğunu fakat bu anlamlarının ise ayırt edilmesi gerektiğini belirterek ilk olarak diplomasiyi devletler ve diğer devletler arasındaki ilişkilerin dünya siyasetinde barışçıl yollarla yürütülmesi olarak tanımlamış, ikinci olarak ilişkilerin profesyonel diplomatlar tarafından yürütülmesi gerektiğini söylemiş ve son olarak ise devletlerarasında diplomatlar aracılığıyla yürütülen müzakere süreçlerinin incelikli bir şekilde yürütülmesi gerektiğine “*Anarşik Toplum*” eserinde değinmiştir (Bull, 2002, s. 156).

Görüldüğü üzere diplomasiinin tanımında ortak bir karara varılamamakla birlikte, neredeyse her akademik çalışmada farklı tanımlarda bulunulmuştur. Bu tanımlara genel olarak baktığımızda ise bazı ortak noktalar gözlemlenmektedir. Bunların en başında ise devletlerin dış politikadaki çıkarlarının yürütülmesindeki müzakere süreçleri gelmektedir. Müzakere süreçlerinin yani diplomasiinin olabilmesi için ise çoğunlukla bir barış ortamının varlığı söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede daha basit bir anlatımla; devletlerarası ilişkiler de barışçıl ortamın sürekliliğin sağlanması için müzakereler

aracılığı ile ilişkilerin yürütülmesi şekli ile diplomasi tanımlanabilmektedir. Bu noktada diplomasinin temel amaçlarının başında da devletlerarasında yaşanan anlaşmazlıkların barış yoluyla çözüme kavuşması yer almaktadır. Birbirinden dil, din, kültür gibi farklılıkları bulunan devletlerin, çıkar odaklı dış politika hamlelerinde barış ortamının uzun süre sağlanması için diplomasi süreçleri fazlasıyla elzemdir. Diplomasinin anlamını kavramsal olarak çizdikten sonra tarihsel sürecine ve geçirdiği dönemlere değinmek, diplomasiyi daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır.

1.1.2. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi

Diplomasinin tarihi ilk çağlara kadar dayanmakta ve diplomasi esasen ilk çağlarda bir klan veya kabilenin diğer klan veya kabileler ile teması sonrası doğmuştur. Temel olarak bakıldığında ilk çağlarda bir topluluğun diğer bir topluluk ile iletişime geçmesi doğal olarak diplomasiyi meydana getirmiştir. Nitekim Nicolson'da diplomasinin tarihten çok daha eski olduğunu belirtmiştir. Bir grup insan ile kendilerine yabancı olan başka bir grup insan arasındaki ilişkilerin düzenli olarak yürütülmesini diplomasinin tarihten de eski olduğu ile bağdaştırmış, bir grup vahşinin başka bir grup vahşiyle müzakere etmek istediği anların dahi olduğunu dile getirmiştir (Nicolson, 1939, s. 17). Nicolson'un yanı sıra Kenneth Weisbrode'da, diplomasinin ilk insan toplulukları kadar eski olduğuna değinmiş ve genel bir kabul olarak modern veya Batı diplomasinin Bizans, Germen ve İtalyan şehir devletlerinin yaşamlarından kaynaklanan etkileşim sonucu oluştuğunu belirtmiştir (Weisbrode, 2014, s. 14).

Eski çağlarda diplomasinin varlığını kanıtlayacak nitelikte belgeler olan devletlerarası anlaşmalara ve hükümdarlar arasındaki siyasi mektuplara sıkça rastlanmaktadır. Bu noktada İ.Ö. 1278 yılında Hitit Kralı III. Hattusili ile Firavun II. Ramses arasında geçen "Amarna Mektupları" diplomatik arşiv konusunda oldukça önemli bir belgedir. II. Ramses ile III. Hattusil arasında uzun süren savaş durumu belli bir sonuç getirmemiş ve her iki hükümdar da kendilerinden ödün verme durumuna gelmiştir. Bu doğrultuda Hitit Kralı Hattusil barış teklifini iletmiş ve iki hükümdar arasında; giriş, asıl antlaşmanın yer aldığı ve sonuç şeklinde 3 bölümden oluşan (günümüz de 3 nüshası bulunmaktadır) bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın tarihsel açıdan önemi, şu ana kadar bilinen en eski uluslararası hukuk belgesi olmakla

birlikte diğer tüm antlaşmalara da şekil bakımından örnek olmuştur (Potyemkin, 2009, s. 19-21). Diğer önemli bir belge ise Eski Mısırlılar ve Hititliler arasında imzalanan “Kadeş Anlaşması”, milletlerarası hukuk ve diplomatik belge açısından oldukça önemlidir (Tuncer, 1984, s. 51).

Diplomatik ilişkilerin tarihsel olarak diğer örnekleri Doğu Akdeniz topluluklarında görülmekte ve MÖ. 2850 yılında Mezopotamya’daki şehir devletleri arasında diplomatik ilişkilere tanıklık edecek bazı anlaşmalara rastlanmaktadır. Bu noktada tam metni günümüze ulaşan ilk devletlerarası anlaşma İÖ.1280 yılında Hitit Kralı Muvattali ile II. Ramses arasında imzalanmıştır (İskit, 2018, s. 27-28). Bu anlaşmanın temeli esasen eski Mısır’daki Firavunlar ve Hititler Krallığı gibi ayrı devletler arasında, ticaret ve sınır bölgeleri üzerindeki anlaşmazlıkları gidermek için çoğunlukla askeri ve ekonomik sebepler yüzünden doğan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma amacına dayanmaktadır.

Rauf Versan, diplomasi kavramını insanlık tarihinin başlangıcı ile eş tutmanın veya 15.yüzyıldan itibaren süregelmesinin yanında, diplomasi tarihini Eski Yunan’dan başlatmıştır. Versan, diplomasi başlangıcını Eski Yunan’dan başlatma sebebini ise belgelerin yeterli olmamasına bağlamaktadır. Versan: “*Yunan şehir devletleri birbirlerine özel misyonlar göndermiş ve özel misyonlar ise M.Ö. 5.yy’da süreklilik kazanmıştır*” diye belirterek diplomasi başlangıcını Yunan şehir devletleri arasındaki sürekli misyon görevlerinin başlangıç tarihine bağlamıştır (Versan, 1995, s. 91). İÖ. 700 yıllarında Eski Yunan diplomasisinde örneklere bakıldığında dünyanın diğer bölgelerindeki gezileri anlatan ve devlet ilişkilerine de değinen İlyada ve Odysseia’da ve Thucydides’in eserlerinde de diplomatik ilişkilere rastlanmaktadır. Yine Eski Yunan devletlerinde ilk olimpiyatların ve festivallerin devletler arasında iş birliğini kuvvetlendirdiğini, Amphitryon ittifakının ise diplomasi kurumsallaşmasında başlangıç olarak sayılmaktadır (İskit, 2018, s. 28). Ek olarak Potyemkin de uluslararası ilişkilerin ve eski Yunan diplomasi başlangıcını ilk taslaklarına aşiretler arası anlaşmalar şeklinde ilk olarak İlyada’da görüldüğünü söylemektedir (Potyemkin, 2009, s. 35). Diplomasi kavramının tarihsel başlangıcını belgelerin yeterli olmaması sebebiyle Eski Yunan şehir devletlerinden başlatılmasının yanında ek olarak diplomasi uygulayıcısı olarak “elçilik” kavramı da ilk olarak Eski Yunan’da öne çıkmıştır. Eski Yunan’da site

ve topluluklar arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek için elçiler görevlendirilmiştir. Bu elçilere Homeros çağında mesajcı, klasik çağda ise eskiler denmiştir. Eski elçiler görevlerine ilişkin bilgileri “ikiye katlanmış bir yaprak kâğıt üzerine” yazmakla ve gitmiş oldukları kentteki Proksenos’a tavsiye mektubu iletmekle görevlendirilmiştir. İkiye katlanan kâğıtta elçilerin görev ve direktifleri bulunmakla birlikte elçilerin görev ve amaçları yazmaktadır. İkiye katlanmış kâğıt yani diplomasi kelimesi de buradan gelmektedir (Potyemkin, 2009, s. 34).

Modern diplomasiinin ilk temelleri ilk olarak 15. yüzyılda İtalyan kent devletlerinde doğduğu görüşü de tarihsel açıdan bir başka tartışma noktası yaratmaktadır. İlk olarak İtalyan kent devletlerinde doğmuş olduğunun belirtilmesi, 1450 yılında ilk sürekli elçinin Milano Dükü tarafından atanmasına bağlanmaktadır. Sivrioğlu ve Yılmaz ise bu duruma karşı;

“Diplomasinin doğuşunu sürekliliğe bağlamak tarihi bir yanlış olmakla birlikte diplomasinin doğuşu insanlık tarihi kadar eskidir, çünkü insanlar topluluk halinde yaşamaya başladığı andan itibaren şiddetten kaçınma eğiliminde olduğu için toplumlararası diplomatik ilişkiler gelişmiştir” (Sivrioğlu & Yılmaz, 2017, s. 181) şeklinde görüş açıklamışlardır.

Diplomasi kavramının tarihsel gelişim sürecini irdelerken zamansal ve kavramsal boyutlarda diplomasiinin anlam ve uygulanış biçiminde iki önemli ayırım yapılmaktadır. Bu ayrımlar Ad Hoc (geçici) ve sürekli diplomasi yöntemidir. Diplomasinin tarihsel başlangıç noktasında kesin olarak fikir birliğine varılamamakla birlikte uygulanış biçimi açısından Ad Hoc ve sürekli olmak üzere ikili bir ayırım yapılmıştır. Bu ikili ayırım zamansal olarak da bir ayrımı beraberinde getirmiştir. İlk olarak Ad Hoc diplomasi yöntemine bakılacak olursa;

Devletler arasında yaşanan diplomatik ilişkiler 15. Yüzyıla kadar tek yanlı ve geçici olarak ilerlemiş, bu duruma ise Ad Hoc diplomasi niteliği denmiştir. Ad Hoc diplomasi de devletlerin göndermiş olduğu elçilerin görev ve yetki alanı belirli bir konu ile sınırlı olmakta ve o sorun çözüldükten sonra ise elçiler ülkelerine geri dönmektedirler. Yaşanan bu durum devletler arasında geçen sorunlara tam olarak çözüm bulamamış ve diplomatik ilişkiler kısır kalmıştır (Daban, 2017, s. 33-34). Tarihte uygulanan ilk diplomasi yöntemi olan Ad Hoc diplomasisi Yunan şehir devletlerinde, Hititlerde ve Eski Mısırlılarda görülmektedir. Diplomatik temsilcilerin tek yanlı ve geçici süre ile yurt dışına gitmesi “ad hoc” bir nitelik taşımıştır (Tuncer, 1984, s. 51).

Geçici diplomasi anlayışında, süreç ile ilgili görevli temsilci, diplomasi görevini ifa ettikten sonra ülkesine geri dönmektedir.

İlk Çağ diplomasisinde genel olarak diplomasinin oluşumu ve uygulanış biçimi incelendiğinde devletlerin savaşı öncelik olarak görmeyip, ilk olarak müzakere yolunu tercih ettiği gözlemlenmektedir. İki veya daha çok devlet arasında çıkan anlaşmazlıklar arabulucular tarafından çözülmekteyken, bu arabulucular (elçiler) soylu ve eğitilmiş kişilerden seçilmiştir. Orta Çağ'da ise tam olarak yerleşmiş bir diplomasi söz etmek mümkün değildir. Diplomasi Orta Çağ'da genel olarak Kilise etrafında şekillenmiş ve Kilise, Roma İmparatorluğu ile girmiş olduğu mücadelelerde diplomasiyi fazlasıyla kullanmıştır. Orta Çağın sonlarında Papalık dışında diplomasiyi en etkin kullanan diğer siyasi birim ise Venedik olmuş ve Venedik'in uygulamış olduğu diplomasi sistemi İtalyan şehir devletleri, Fransa ve İspanya tarafından da örnek alınmıştır (İskit, 2018, s. 33-34). 15. Yüzyıla kadar diplomasi tek taraflı ve geçici olarak yani Ad Hoc nitelik göstermiş, daha sonra modern diplomasinin başlangıcı ile birlikte diplomasi süreklilik kazanmıştır.

Diplomasi kavramı da diğer her kavram gibi (ekonomik, sosyal, askeri, kültürel) tarihsel olaylar sürecinde gelişmiş ve değişmiştir. Diplomasinin ilk kullanımı ile bugünkü kullanımı arasındaki fark gayet doğal bir şekilde karşılanmakta ve ilk çağlardaki diplomasi anlayışı o günün şart ve koşullarını karşılamakta yeterli olsa da bugün uluslararası ilişkilere oranla değişime gitmiştir. Ad Hoc (geçici) diplomasi niteliğinden sürekli diplomasi niteliğine geçiş de dönemin şart ve koşulları gereği sağlanmış ve sürekli diplomasi tüm dünyaya yayılmıştır. Sürekli diplomasi 15. Yüzyılda başta Avrupa olmak üzere belirli bölgeler arasında etkinliğini gösterirken 19. Yüzyıldan itibaren ise dünya da etkisini göstermiştir (Daban, 2017, s. 34). Diplomasinin tarihsel gelişim sürecinde iki önemli ayrım olarak görülen sürekli diplomasiyi tanımlayacak olursak, Cihan Daban'ın Anderson'dan aktardığına göre: *“Diplomatik temsilcilerin başka bir ülkede, ülkesi adına diplomatik faaliyetleri yerine getirmek ve bulunduğu ülke hakkında bilgi edinmek ve ülkesine rapor etmek amacıyla dikkate değer bir süre için bulunması”* (Daban, 2017, s. 34-35) şeklinde sürekli diplomasiyi tanımlamıştır.

Ad Hoc diploması niteliğinden sürekli diplomatik niteliğe geçilmesi modern olarak bahsetmiş olduğumuz 15. Yy döneminde gerçekleşmekte, Ad Hoc diploması niteliğinden sürekli diplomasiye geçişin arkasında ise bazı temel sebepler yer almaktadır. 15 ve 16. Yüzyıllar da Batı Avrupa’da büyük devletler özellikle askeri olarak daha güçlü ve daha birleşik hale geldiği için, devletler arasındaki ilişkiler de süreklilik kazanma eğilimi göstermiş ve diplomasinin de süreklilik kazanmasında etkili olmuştur (Anderson, 2013, s. 1).

Ad Hoc ve sürekli diplomasinin ayırım noktasında öne çıkan durum, elçilerin görevliliğinin “sürekliliği” olsa da dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Bu husus; iki devlet arasında gerçekleşen diplomatik ilişkilerin belli bir süreye tabi olması Ad Hoc olarak adlandırılrsa da süreklilik, diplomatik ilişkilerin gerçekleştiği iki devletten herhangi birinin varlığının sonlanmasına kadar devam etmektedir. Bu doğrultuda Ad Hoc diplomaside de bir nevi süreklilik bulunmaktadır. Bu çerçevede modern diploması dönemini sürekli diploması olarak da adlandırmamızın sebebi sadece zaman kavramı etrafında şekillendirmek değildir. Modern dönem yani sürekli diploması, diplomatik ilişkileri gerçekleştirmek için bir diğer ülkede elçilik kavramının yerleşik olarak oturmasıdır.

Potyemkin’in aktardığına göre; tarihçilerin büyük çoğunluğu modern diplomasinin anayurdu olarak İtalya’yı görmektedir. İtalya, diğer Avrupa ülkelerine göre kapitalizmi daha erken yaşamış ve ticaret açısından önemli bir bölge konumuna gelmiştir. Ticaretin gelişmesi ve İtalyan tüccarlarının diğer ülkelerde haklarının korunması için bir kurumun oluşturulması bu dönemde elzem hale gelmiştir. Cenova, Venedik gibi İtalyan kentleri bu kurumu konsolosluk olarak tasvir etmiştir (Potyemkin, 2009, s. 146-147).

Modern diplomasinin başlangıç noktası olarak İtalyan şehir devletlerinin gösterilmesinin bir diğer sebebi de büyükelçi (Ambasciatore) unvanının ilk olarak İtalya’da ortaya çıkmasıdır. Diplomasıyı uygulamakla yükümlü kişilere tarihsel süreç içerisinde belirli unvanlar verilmiştir. Diplomasıyı yetki alanı çerçevesinde kullanmakla yükümlü büyükelçi unvanı 12.yy. sonlarında ilk olarak İtalya’da ortaya çıkmıştır. 13.yy’da İtalya ve Fransa da iki farklı ülke arasında yaşanan aracılar içinde bu unvan

kullanılmıştır (İskit, 2018, s. 34). Eski Yunanda ve Roma’da elçilik görevi saygın bir meslek olarak karşılanmıştır.

İtalyan kent devletleri ilk olarak kendi aralarında daha sonra ise Papa ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile sürekli büyükelçi bulundurmıştır. İtalyan şehir devletleri, Papa ve Roma İmparatorluğu arasında gerçekleşen Mukim (bir yerde, bir evde oturan) büyükelçilik değişimleri 16.yüzyılda Kuzey ve Batı Avrupa’ya da yayılmış, XI. Louis ilk defa 1463 yılında Milanolu büyükelçi olarak Fransız sarayına sürekli olarak atanmıştır. Avrupa’da artık savaşın yerini diplomasinin alması sebebiyle mukim elçilik kurumu 15.yüzyıldan sonra sürekli hale gelmiştir. Mukim elçiler, gittikleri ülkeden aldıkları bilgileri kendi ülkelerine iletmekle görevlendirilmiş ve devletler birbirlerinin politikalarını takip etmeyi önemli buldukları için mukim elçilerinin yazmış olduğu raporlar son derece önem arz eder olmuştur (İskit, 2018, s. 34-35). İtalyan şehir devletleri sürekli elçilik kurumu sayesinde birbirlerinin iç politikalarını bu vesileyle daha iyi takip eder konuma gelmiştir (Çınar, 2015, s. 166). İtalyan kent devletleri arasında yaşanan diplomatik ilişkilerin sürekliliğe geçmesinin arka planında devletler arasındaki güç mücadelesinin artık sonuç getirmemesi, kentlerin tarihsel olarak ortak geçmişe sahip olması ve aynı dile mensup olmaları diplomatik ilişkileri geliştirmiştir. Kalıcı diplomatik temsilciliğin ilk olarak İtalya’da çıkmasının bir başka sebebi de devletler arasında aktif ve hızla değişen bir rekabet ortamı doğmuş, bu devletler diğer güçlü devletlerin eylemlerinden de etkilenme ihtimalleri arttığı için daha fazla bilgiye ihtiyaç duymuştur. Bu durum sürekli olarak bir uyanıklık ve hazırlıklı olma durumunu beraberinde getirmiştir (Anderson, 2013, s. 6).

Ek olarak sürekli ve daimî elçilik kurumunun yerleşmesi, devletlerarasındaki ilişkilerin artarak devamlı hale gelmesi ile de doğrudan ilgilidir. Sürekli diplomasinin yaygınlaşması ile birlikte medeniyetler gelişmiş, milletler birbirlerini daha tanımış ve devletler birbirleri ile sürekli iletişim halinde kalmıştır. Bu durum ise sürekli ve daimî elçiliği zaruri kılmıştır. Devletlerin birbirlerinde daimî elçiler bulundurması ise yeni bir sınıf memuru oluşturmuş, bu memur sınıfı ise “diplomat” olarak adlandırılmıştır. Diplomat terimi bu gelişmeler neticesinde ancak 18. Yüzyılın sonlarına doğru yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Meray, 1956, s. 81).

İtalyan şehir devletleri bahsedildiği üzere diplomasinin gelişim sürecine büyük katkıda bulunmuş ve 15., 16. yüzyıllar da diplomasie adeta yön vermiştir. İtalyan şehir devletlerinden sonra 1789 Fransız İhtilaline kadar olan süreçte, diplomasinin gelişim evresine yön veren diğer bir ülke ise Fransa olmuş ve Fransa'nın uygulamış olduğu diplomasi anlayışından diğer Avrupa ülkeleri fazlasıyla etkilenmiştir. Diplomatik yazışmalarda evrensel bir dil olarak Fransızcanın kullanılması, İtalya'dan sonra Fransa'nın diplomasie yön verdiği bir nevi kanıtı niteliğindedir.

Fransa'nın uygulamış olduğu diplomasi yöntemi ile İtalyan kent devletleri arasında oldukça büyük farklar bulunmakta iken Fransa diplomasie yeni bir bakış açısı ve yöntem getirmiştir. Yusuf Çınar'ın ifadesi ile bu yöntem; *“devletlerin dış politikalarında milli çıkarlarını korumak, yani ulusal çıkar düşüncesi”* olarak açıklanmıştır (Çınar, 2015, s. 166-167). Fransa diplomasinin gelişme evresine dış politikada çıkarların korunması ilkesini eklerken, eklenen diğer bir ilke ise müzakere kavramı olmuştur. Müzakere kavramına genel olarak bakıldığında doğrudan diplomasi ile ilişkilidir ve diplomasi aslında müzakere aracılığı ile meydana gelmektedir. Müzakere, devletlerin birbirleri ile yaşamış olduğu olumlu veya olumsuz gelişmeler neticesinde, her ihtimalde ve koşulda müzakere yoluyla kârlı çıkması durumudur. Fransa'nın uygulamış olduğu müzakere ve dış politikada çıkar ilkesi aynı zamanda bu ilkeleri uygulayacak ayrı bir kurum oluşturma ihtiyacı doğurmuş ve Fransa Kralı III. Henry bir dışişleri bakanlığı kurarak 1589 yılında Louis de Revol'ü dışişleri bakanı olarak atamıştır (Çınar, 2015, s. 167).

Diplomasi modern dönemde kurumsallaşarak yeni bir boyut kazanmış ve diplomatik temsilciden ziyade diplomatik temsilcilik daha belirgin hale gelmiştir (Erdem, 2008, s. 69-70). Diplomatik temsilciliklerin kurumsallaşma ve bir hiyerarşik düzene oturma süreci ise 16. Yüzyılın sonlarına doğru hız kazanmıştır. Christer Jönsson ve Martin Hall *“Diplomasinin Özü”* kitabında, kurumsallaşmanın kriterlerini; elçilerin dokunulmaz olması, sürekli ve profesyonel bir temasın varlığı ve profesyonel personellerin görev almasına bağlamaktadır (Jönsson & Hall, 2005, s. 40). Kurumsallaşmanın yanında diplomatik hiyerarşi de ise dönemin güçlü devletleri diplomatik temsilcilerinin, diğer devletlerin temsilcilerine göre daha önemli olması gerektiğini vurgulamış ve bu dönemde İngiltere, Fransa, İspanya kralları diğer ülkelere

nazaran diplomatik temsilcilerine saygı ve ilgi duyulmasını ön koşul olarak belirtmiştir (Potyemkin, 2009, s. 167).

Daimî elçiliğin devletler arasında yaygın hale gelmesi sonrası, devletler elçilerinin saygı ve ilgi ile karşılanması noktasında karşı devlete gerekli ön koşullarda bulunurken bu durum çoğu kez birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Dönemin güçlü devletleri elçilerinin diğer devlet elçilerine göre daha iyi karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. Yine aynı dönemde Fransız İhtilali sonrası Avrupa devletleri, güç dengesinin tesis edilmesi noktasında birçok problem yaşamıştır. Hem güç dengesinin tesisi hem de elçilikler noktasında yaşanan sorunları çözüme kavuşturma neticesinde Kissenger'in deyiimiyle *"uluslararası iş birliğini ahlaki ve hukuki bağlarla daha ılımlı hale getirmek"* için Avrupa devletleri 1815 Viyana Kongresinde bir araya gelmiştir (Kissinger, 2000, s. 15-82).

Diplomatik temsilcilerinin sınıfları veya ön gelme sıraları konusunda anlaşmazlık yaşayan devletler, 1815 Viyana Kongresi'nde elçilerin temsilcilikleri ile ilgili birtakım düzenlemeler getirmiştir. Viyana Kongresi'nde elçilikler ile ilgili en önemli düzenleme, diplomasi temsilcilerinin sınıflandırılması olmuştur. Bu doğrultuda diplomatik temsilciler 3 sınıfa ayrılmıştır:

"İlk sınıf; Büyükelçiler, legatuslar¹ ve nunciolar², ikinci sınıf; hükümdarlar nezdinde gönderilen orta elçiler ve diğer temsilciler, üçüncü sınıf ise; hariciye vekilleri nezdinde gönderilen maslahatgüzarlardır."

Viyana Kongresi ile diplomatik temsilciler varışlarının tebliğ edildiği tarihe göre sıra alacaklar ve devletlerarasındaki iyi veya kötü ilişkiler diplomatik temsilciler arasında üstünlük mücadelesine dönüşmeyecektir (Meray, 1956, s. 85-86). Elçilerin birbirlerine üstünlük mücadelesi kurmak istemesi ve bu mücadelelerin sonuçları savaş haline kadar ilerlemesi, Viyana Kongresinde alınan kararlar neticesinde son bulmuştur. Diplomasinin gelişim ve değişim sürecinde Viyana Kongresinin temsilcilerin sınıflara ayrılmasının yanında önemli bir diğer katkısı da bulunmaktadır. Diplomasinin anlamsal çerçevesi Viyana Kongresi ile belirlenmiştir (Çınar, 2015, s. 170-171). Viyana Kongresi ve özellikle elçilik kurumunun tarihsel gelişim süreci sonrasında bugün elçilik kurumu

¹ Legalar, geçici bir görev veya süreyle görevlendirilen Papalık diplomasi temsilcileridir.

² Nonslar, Papalık adına görev yapan mukim büyükelçilerdir.

2 temel hak çerçevesinde şekillenmiş ve tüm devletler de bu 2 hakka riayet göstermiştir. Bunlar: elçinin gitmiş olduğu ülkede kabul edilme ve elçinin; şahıs, mal ve maiyetinin dokunulmaz oluşudur (Potyemkin, 2009, s. 170). 18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi madde 22, 27, 29 gereğince de misyon binaları, arşivleri, evrakları ve resmi yazışmaları dokunulmazdır ve diplomatik temsilcinin şahsî dokunulmazlığı bulunmakla birlikte hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Yine madde 3 gereğince de diplomatik misyonun görevleri arasında “gönderen devleti kabul edilen devlette temsil etmek” yer almakta ve elçi sözleşme gereği gittiği ülkede kabul edilmektedir³ (TBMM, 12).

Genel olarak bakıldığında 15. yüzyılda diplomasi kavramı önemli bir değişim geçirerek Ad Hoc niteliğini geride bırakmış ve sürekli niteliğe geçerek devletlerarasındaki ilişkilerin yeni dönemi başlamıştır. 16. yüzyıl sonrası dönemde, diplomasiye öne çıkan özelliği ise, diplomatik ilişkiler temsilciler değil de hükümdarlar üzerinden ilerlemiş ve diplomatik temsilciler sadece hükümdarların politikalarını yürütmüştür. Yürütülen tüm bu politikalarından ise halk haberdar olmamakla birlikte diplomatik ilişkiler sadece hükümdarı ve saray mensuplarını ilgilendirmiştir. (Tuncer, 2005, s. 252). Yine 16. yüzyılda ve devamında 17. yüzyılda diplomatik ilişkiler sadece Avrupa devletleri arasında sınırlı kalmamıştır. 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa devletleri ile Doğu devletleri arasında diplomatik temasların bulunması, diplomasiye büyük katkı sağlamıştır. Diplomatik temasların kurulmasının arkasında ise belli bazı sebepler bulunmaktadır. Avrupa devletleri, içinde buldukları kötü iktisadi durum karşısında Doğu devletleri ile ticari ilişkilerini geliştirmek için temsilciler yollamıştır. Başta Fransa, İngiltere, Portekiz ve Hollanda olmak üzere, birçok Avrupa devleti Hindistan, Çin, Endonezya gibi devletlerle ticari ilişkiler kurmak istemiş ve temsilciler gönderilmiştir (Versan, 1995, s. 93-94). 18. ve 19. yüzyılların seyri boyunca diplomasi anlayışı başta ticari ağlar olmak üzere imparatorluklar yoluyla da Asya'nın yanında Amerika'ya da yayılmıştır (Weisbrode, 2014, s. 14). Fakat yaşanan bu durum, Asya'nın

³ Türkiye 12.9.1984 tarihinde, 18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesine Katılmasına dair Resmî Gazetede kanun yayımlanmıştır. Sözleşmenin detaylarına ulaşmak için:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf.

ham madde yönünden zenginliğini ortaya çıkarmış ve Avrupa devletleri Asya'ya karşı sömürgecilik faaliyetinde bulunmak için diplomatik ilişkilerine son vermiştir. (Versan, 1995, s. 93-94). 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar uzanan süreçte devletler diplomasiyi uluslararası ilişkilerin doğal bir özü olarak üstünlük mücadelesi kurmada kullanmıştır. 16. yüzyılın ortalarından itibaren de kapitalizmin ortaya çıkışı ve Avrupa devletlerinde yaygınlaşması diplomatik evrimi de etkilemiş, Avrupa devletleri ekonomik evrim ile diplomatik ilişkilerdeki evrimlerini aynı paralellikte geliştirmiştir. Bahsetmiş olduğumuz yüzyıllarda diplomasiğin gelişim evreleri ilk olarak Avrupa devletleri için geçerlidir. Nasıl ki bir kavram farklı coğrafyalarda farklı evreler halinde geliyorsa, diplomasi de farklı coğrafyalarda farklı şekilde gelişmiştir. Bu durumun en güzel örneği, 17. yüzyılın başında İskandinav Ülkeleri, Polonya, İskoçya ve Portekiz gibi ülkeler de diplomatik örgütlenmeler diğer Avrupa ülkelerine göre gelişmemiş ve diplomasi diğer ülkelere nazaran daha az önemli görülmüştür (Anderson, 2013, s. 27-28).

Diplomasinin tarihsel süreçte belli zaman diliminde keskin dönüm noktaları geçirdiği görülmektedir. Geçici/tek yönlü diplomasiden sürekli diplomasiye geçiş, diplomasiye İtalyanlardan sonra Fransızların büyük ölçüde yön vermesi ve Viyana Kongresinde alınan kararlar diplomasiğin gelişiminde önemli tarihsel noktalardır. Bu doğrultuda Woodrow Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonrası 1918'de açıklamış olduğu 14 ilke de diplomasi açısından fazlasıyla önemlidir. Devletler arasında geçen diplomatik ilişkilerin gizliliği, Wilson'un açıklamış olduğu ilkeler sayesinde açıklığa kavuşarak yeni bir diplomasi türü ortaya çıkmıştır. Wilson'un devletlerarasında geçen görüşmelerin daima kamuoyu önünde gerçekleşmesi kararı, gizli diplomasi anlayışını bir nevi geride bırakmıştır (Tuncer, 2005, s. 253). Wilson'un ilkelerinde yer alan açık diplomasi kavramının arkasında elbette güçlü nedenler yer almaktadır. 1815 tarihli Viyana Kongresi gibi barış konferanslarında alınan kararlar devletlerin güç politikaları çerçevesinde gerçekleşmiş ve ilgili halkların istek ve arzuları ise dikkate alınmadığı için her barış konferansının ardından bir savaş dönemi yaşanmıştır. Bu sebeple Wilson, "*açık görüşmeler sonunda varılmış açık anlaşmalar*" ilkesi ile gizli diplomasiğin yol açtığı savaş durumunu ortadan kaldırmak istemiştir (Sander, 2012, s. 442-443). Wilson'un açıklamış olduğu ilkelere nazaran, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İttifak Devletlerinin gizli diplomasiindeki ısrarı, İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesine zemin hazırlayan

unsurlardan biri olmuş ve bu yüzden Wilson, açık diplomasi ilkesinin üzerinde durmuştur.

Wilson'un ilkeleri, diplomasi tarihsel gelişim süreci içerisinde, “eski ve yeni diplomasi” ayrımının gözetilmesi açısından da oldukça önemlidir. Birinci Dünya Savaşına kadar olan diplomasi “Eski Diplomasi” olarak nitelendirilmekte iken, Wilson ile beraber “Yeni Diplomasi” dönemi başlamıştır. Wilson'un açıklamış olduğu 14 ilkedeki Milletler Cemiyetinin kurulması, yeni diplomasi anlayışı açısından önem arz etmektedir. Wilson, gizli diplomasi yerine açık diplomasi anlayışının korunmasını sağlayacak bir kurumun elzem olduğunu düşünerek Milletler Cemiyetinin kurulmasını istemiştir. Açık diplomasi anlayışı ile barış ortamının korunması Milletler Cemiyetinin temel görevi arasında sayılmıştır. Özellikle Avrupa devletleri arasında geçen ikili ilişkilerin gizli diplomasi temeline dayanması uzun süreli savaş ortamını beraberinde getirdiği için, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının ilk günlerinde devletlerin silahsızlanma sürecine ilişkin çalışmalar yürütülmüştür (Armaoğlu, 1999, s. 86). 20.yüzyılda yeni diplomasi anlayışının gelişmesinin akabinde Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile devletler uluslararası sistemde tek başına karar alma yetisini bir kenara bırakmış, uluslararası hukuk ön plana çıkmış, diplomasi aracılığıyla devletler karar alırken müzakereye daha çok önem verilmiştir (Çınar, 2015, s. 178-179).

Diplomasinin tarihsel gelişim sürecinin yanında, diplomasi modern uluslararası ilişkilere yerleştirilmesi ve diplomasi ile modern uluslararası ilişkiler arasındaki bağın incelenmesi de oldukça önemlidir. Tarihsel gelişim sürecinde nasıl ki belli önemli tarihsel noktalar mevcut ise, modern uluslararası ilişkiler açısından da önemli tarihsel noktalar mevcuttur. Bunlar; 15. Yüzyılda İtalya'da yerleşik elçilerin ortaya çıkması ve 16.yüzyılda Avrupa'ya yayılması, 18.yüzyılda diplomatik misyonların ortaya çıkması, 1815 Viyana Kongresinde diplomatik misyonlar arasında öncelik belirleme sisteminin oluşması ve hakların belirlenmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru ise Avrupa diplomasisinin içine; Osmanlı, Çin, Japonya ve Kore'nin dahil olması, modern diplomasi tarihsel açıdan gelişiminde önemli tarihsel noktalar (Bull, 2002, s. 160).

1.2. Diplomasi Türleri

1.2.1. İkili Diplomasi

İkili diplomasi, devletler arasındaki ilişkilerin temel yapı taşı olarak tasvir edilmektedir (Rozenal & Buenrostro, 2013, s. 1). Adından da anlaşılacağı üzere iki devlet arasında, resmi misyonlar aracılığı ile yürütülen ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (James & Berridge, 2003, s. 21). Başka bir tanıma göre ise ikili diplomasi; başta politik, askeri ve ekonomik olmak üzere birçok alanda barışçıl müzakereleri sürdürmek ve iş birliğini artırmak adına iki devlet arasında sürdürülen diplomasi türüdür (Demir, 2019, s. 235).

İkili diplomasi daha çok geleneksel diplomasi anlayışı ile ilişkilendirilmektedir. 15. yüzyılda diplomatik misyonların yeni oluşması ve diplomasinin sadece iki devlet arasında gelişmesi, ikili diplomasiyi geleneksel diplomasi ile bağdaştırmaktadır. Genel olarak bakıldığında diplomasinin oluşabilmesi için en az iki mikro düzeyde insana veya makro düzeyde devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda ikili diplomasi ve kavramsal olarak diplomasinin tarihsel başlangıç noktası paralellik göstermektedir.

Harold Nicolson ikili diplomasiyi üç ana başlıkta şekillendirmiştir. Bunlar; temsil, müzakere süreci ve bilgilendirmedir (Rozenal & Buenrostro, 2013, s. 2). İkili diplomasinin tam olarak gerçekleşebilmesi için devletler arasında diplomasi uygulayıcısı olarak, geçici veya sürekli bir temsilcinin var olması, temsilciler aracılığı ile müzakere sürecinin gerçekleşmesi ve sonuç olarak ise bir bilgi akışının olması beklenmektedir. Bu doğrultularda iki ülke arasındaki ilişkisinin nerede, ne zaman ve nasıl olacağı yine ikili diplomasi aracılığıyla belirlenmektedir (Rozenal & Buenrostro, 2013, s. 1).

İkili diplomaside çoğunlukla Dışişleri Bakanlıkları ön plana çıkmaktadır. Dışişleri Bakanlığının uygulayıcıları olan büyükelçilikler ülkelerinin çıkarları doğrultusunda uluslararası alanda ikili diplomasinin birer aracı niteliğindedir (Rozenal & Buenrostro, 2013, s. 2). Büyükelçiler görevli olduğu ülke sınırları içerisinde devletlerinin dış politika yürütücüleri olarak, diplomasiyi uygulamakta görevli kişilerdir. Teknolojinin ve küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde getirmiş olduğu değişim ile birlikte iletişim ve ulaşım diplomasiyi etkilemiş, diplomatların da önemi

azalmıştır (Altınbaş, 2015, s. 14). Bu durumun sebebi olarak ise, uluslararası ilişkilerde liderlerin daha ön plana çıkması veya yeni birçok diplomasi türü aracılığı ile diplomasi uygulayıcılarının zaman içinde değişimi gösterilmektedir.

İkili diplomaside öne çıkan en önemli unsurlardan biri gizli anlaşmalardır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında ve savaşın seyrinin büyük ölçüde değişmesinin ana sebeplerinden birisi, devletler arasında yaşanan ikili ve gizli diplomasi olmuştur. Bu ikili ve gizli anlaşmalara; 1936 yılında Hitler'in Avusturya ile yapmış olduğu anlaşma ile Avusturya hükümetinde söz sahibi olması, 1939 yılında Rus-Alman saldırmazlık paktındaki gizli protokolde bazı İskandinav ve Balkan ülkelerinin paylaşımı ve 1946 yılında İran ve SSCB arasında yapılan gizli anlaşmada Sovyetlerin İran topraklarından ayrılmasına karşılık olarak petrol temin etmesi örnek olarak verilebilmektedir (Armaoğlu, 1999, s. 128,157,218).

İkili diplomasi, çok taraflı diplomasiinin oluşmasında doğrudan etkili olmuştur. Uluslararası ilişkilerin sürekli olarak gelişim ve değişim göstermesi ve zaman içinde uluslararası kuruluşların etkisini artırması, küresel veya bölgesel ölçekte çok sayıda devleti iş birliği yapmaya mecbur kılmıştır. Bu sebeple de ikili diplomasi hala geçerliliğini korumakla birlikte 21.yüzyılın bir gereği olarak çok taraflı diplomasi daha sık ve yaygın kullanılmaktadır.

1.2.2. Konferans Diplomasisi

Konferans diplomasisi tarihsel açıdan incelendiğinde Eski Yunan site devletlerinde dahi görülmektedir. M.Ö. 432'de Sparta ve diğer site devletlerinin katıldığı Sparta Konseyi, konferans diplomasisinin ilk örneklerinden biri olarak gösterilmektedir (Kodaman & Akçay, 2010, s. 77). Konferans diplomasisi bir nevi ikiden fazla devletin bir araya gelmesi ile oluşması mümkün olan bir diplomasi türüdür. Bu sebeple konferans diplomasisi, çok taraflı veya parlamenter diplomasi ile birçok noktada aynı kavramsal çerçevelerde yer almakta fakat bazı noktalarda da ayırım göstermektedir. Örneğin hem konferans diplomasi hem de parlamenter diplomasi, üç veya daha fazla devletin temasını içerse de parlamenter diplomasisinin gerçekleşmesi için herhangi bir konferans ortamının olması şart değildir. Bu iki diplomasi türü karşılaştırıldığında parlamenter diplomasi, konferans diplomasisine göre daha dar bir kavramdır. Parlamenter diplomasi

daha çok halka açık toplantıları içerirken, konferans diplomasisi; konferans öncesi, sırası veya sonrasında, özel veya gayri resmi toplantıları da içermektedir (Kaufmann, 1996, s. 8).

Konferans diplomasisi; hükümetler arasındaki ilişkilerin, uluslararası konferanslarda veya uluslararası kuruluşlarda yürütülmesi olarak tanımlanmaktadır. Konferans diplomasisinin gerçekleşebilmesi ve hükümetlerin iletişimlerini uluslararası konferanslarda geliştirebilmesi için, hükümetlerin üye oldukları kuruluşlar bu noktada önem arz etmektedir. Hükümetler arasında gerçekleşen konferanslarda dört ana aktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar; Hükümetleri temsilen yer alan delegasyonlar, yürütme başkanları ve sekreteryaya, başkanlık görevlileri ve hükümetler içinde yer alan çeşitli gruplardır. Hükümetlerin yer aldığı uluslararası konferanslarda hükümet dışı gruplar/aktörler de konferanslarda yer alabilmektedir. Örneğin; Sivil toplum kuruluşları, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği veya sorunları çözmek adına gayri resmi temsilciler, uluslararası konferanslara doğrudan katılım gösterebilmektedir (Kaufmann, 1996, s. 7-8).

Konferans diplomasisi, özellikle 19. ve 20. Yüzyıllarda, savaş sonrası barış anlaşmalarının hazırlanması noktasında önemli olmuştur. Konferansın gerçekleştiği yer barış anlaşmalarının ismini oluştururken, aynı zamanda ev sahibi ülke konferansın başkanlığını da gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa'da güç dengesinin yeniden tesisi noktasında 1815 yılında gerçekleştirilen Viyana Kongresi konferans diplomasisi açısından örnek oluşturmaktadır (Damat, 2013, s. 2). Devletler savaş sonrası barış anlaşmalarında konferans diplomasisini, taraflar arasındaki olumsuz durumu azaltmak ve iş birliğini artırmak adına kullanmışlardır (İskit, 2018, s. 37). Konferans diplomasisi diğer birçok uluslararası örgütün kurulmasında da önemlidir. Örneğin; 1945 yılında San Francisco Konferansı sonrası Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrası gerçekleştirilen konferanslar, konferans diplomasisi açısından önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşın yürütülmesi ile ilgili; Atlantik (1941), Washington (1941), Kazablanka (1943), Tahran (1943) ve Quebec (1943) konferansları, savaşın seyri açısından oldukça önemli olmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş sonrası dünya düzeninin tesisi amacıyla da bir dizi konferans diplomasisi gerçekleştirilmiştir. Moskova (1944), Dumbarton Oaks (1944) ve Yalta

(1945) konferansları bu noktada konferans diplomasisine örnek olarak gösterilebilmektedir (Sander, 2013, s. 188-193).

1.2.3. Çok Yanlı – Parlamenter Diplomasi

Soğuk Savaş sürecinin bitmesi ile birlikte ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) başrol olduğu iki kutuplu dünya sona ermiştir. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile beraber ise birçok kavramın küreselleşmesi, uluslararası ilişkileri fazlasıyla etkilemiştir. Bu kavramların başında ekonomi, finans ve güvenlik gelmektedir. Kavramların küreselleşmesi beraberinde devletlerin de küreselleşme sürecine dahil olmasını sağlamış ve diplomasi de bu noktada şekillenmiştir. Hükümetler arası genel diplomasi işleyişi, küreselleşme ile birlikte yetersiz kalmıştır. Terör, küresel ekonomik krizler veya iklim değişikliği gibi konular uluslararası iş birliğini tetikleyen kronik sorunlar olmuştur. Hükümetler arasında geçen geleneksel diplomasi anlayışı ve kronik sorunlara çözüm arayışı parlamentoların çok taraflı müzakerelere katılmasını mecbur kılmıştır. Bu doğrultuda da parlamentoların dünya sorunlarındaki rolleri artmıştır (Stavridis & Jančić, 2017, s. 1-2).

Diplomasinin bir türü olarak parlamenter diplomasi, aynı zamanda çok-yanlı diplomasi olarak da adlandırılmaktadır. A.J.R. Groom, Parlamenter diplomasinin kavram olarak uluslararası konferanslar ve ulusal parlamentolar arasındaki benzerlikten türetildiğini öne sürmektedir (Groom, 2013, s. 3).

Hüner Tuncer, parlamenter diplomasinin Birinci Dünya Savaşı sonrası, Woodrow Wilson'un açıklamış olduğu 14 ilke ile birlikte ortaya çıktığını belirtmektedir (Tuncer, 2005, s. 253). Wilson'un savaş sonrası kalıcı barışı korumak adına açıklamış olduğu 14 noktada, diplomasi açısından öne çıkan "açıklık" ilkesi çok-yanlı yani parlamenter diplomasinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Her diplomasi türünde olduğu gibi akademisyenler tarafından parlamenter (çoklu) diplomasinin birçok tanımı yapılmıştır. İlk olarak Parlamenter diplomasi; "*Uluslararası bir organizasyonun organlarında kamuoyunda yer alan çok taraflı diplomasi veya farklı devletlerin parlamenterleri arasındaki diyalog*" şeklinde Diplomasi Sözlüğünde tanımlanmıştır (James & Berridge, 2003, s. 199). Tuncer ise Küresel Diplomasi kitabında Parlamenter diplomasiyi; "*uluslararası örgütler eliyle yürütülen diplomasi*" olarak tanımlamıştır

(Tuncer, 2006, s. 27). Başka bir tanıma göre ise Parlamenter diplomasi, uluslar üstü sorunlara karşı yürütülen diplomatik çözümlere ikiden fazla ülke veya partinin dahil olmasıdır (Mahbubani, 2013, s. 1). Parlamenter diplomasi de tarafların çokluğundan veya uluslararası kuruluşların sürece dahil olmasından ziyade öne çıkan önemli bir unsur bulunmaktadır. Devletlerin izlemiş olduğu dış politika, vatandaşlarının üzerinde doğrudan etki yaratmaktadır. Vatandaşlar da dış politikaya ve uluslararası sorunların çözümüne katkı sunabilmeyi bireysel olarak seçtikleri parlamento da parlamenter diplomasi aracılığı ile yapmaktadır (Bajtay, 2015, s. 9). Bu noktada ülkeler ilişkilerini geliştirmek adına parlamentolar aracılığı ile diplomasi uygulamaktadır. Parlamento ise seçilmiş vatandaşlardan oluştuğu için, dolaylı olarak vatandaşlar uluslararası sorunlara veya hükümetlerinin dış politikalarında aktif olarak rol almaktadır.

Parlamenter diplomasi de öne çıkan önemli bir unsur uluslararası kuruluşlardır. Geleneksel diplomaside öne çıkan tek taraflı, gizli ve ikili diplomasi anlayışı, uluslararası kuruluşlar ile birlikte yerini çok yanlı diplomasiye bırakmıştır. Wilson'un açıklamış olduğu ilke sonrası ve İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle beraber birçok uluslararası örgüt kurulmuştur. Bu doğrultuda; BM (Birleşmiş Milletler), AB (Avrupa Birliği), G-8 (Sekizler Grubu), G-20 (Yirmiler Grubu), D8 (Ekonomik İş birliği Teşkilatı) veya İİT (İslam İş birliği Teşkilatı) gibi uluslararası kuruluşlar aracılığı ile devletler küresel veya bölgesel nitelikte birçok noktada iş birliği yapmaktadır. Tüm bu kuruluşlar, İkinci Dünya Savaşından sonra devletler arasındaki ilişkileri artırmak ve kalıcı barışı tesis noktasında sürekliliği sağlamak adına kurulmuştur. Parlamenter diplomasi ve uluslararası örgütlerin ilişkisi ise parlamentoların uluslararası örgütlerde temsilci bulundurması ve çok taraflı bir diplomasi uygulamaları noktasında ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak hükümetler G20'ye Maliye Bakanlar nezdinde katılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Çok yanlı diplomaside uluslararası kuruluşların önemi ise devletler ikili olarak girmiş olduğu çatışmalardan kaçınmak için bu kuruluşları uzlaşma noktası olarak görmektedir (Oshiba, 2016, s. 15). Küresel sorunların uluslararası kuruluşlar nezdinde tartışılmasının bir diğer önemli noktası da bir devlet tüm dünya kamuoyu önünde vermiş olduğu taahhütlerin tersi durumunda bir eylem gösterdiğinde uluslararası alanda itibarı azalacaktır. Bu sebeple uluslararası alanda

vermiş olduğu taahhütler diğer kapalı toplantılara nazaran daha etkili ve kalıcıdır (İskit, 2018, s. 110).

Genel olarak parlamentolar arası ilişki, ikiden fazla ülkenin diyalog halinde olması veya uluslararası kuruluşlar nezdinde ilişkilerin yürütülmesi olarak tanımlanan parlamenter (çok yanlı) diplomasi, günümüzde hala devletler tarafından yaygın olarak kullanılan bir diplomasi türüdür. Özellikle devletler küresel boyutta gelişen sorunların çözümünü uluslararası kuruluşlarla birlikte araması, parlamenter diplomasinin de ayırt edici özelliğini ve etkinliğini ön plana çıkarmaktadır.

1.2.4. Kriz Diplomasisi

Kriz kavramı Türk Dil Kurumunda; “*Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran*” (sozluk.gov.tr, 2022), olarak tanımlanmıştır. Uluslararası kriz ise; iki veya daha fazla devletin belirli bir konuyla ilişkili olarak, ciddi savaş riski ile karşı karşıya gelmesini içeren akut bir çatışma riskidir (Richardson, 1994). Devletler arasında gerçekleşen olağan ilişkilerin birdenbire ortaya çıkan sorunlar karşısında olağan dışı hale gelmesi, kriz kavramının temelini oluşturmaktadır. Kriz durumu, tek bir sorundan oluşabileceği gibi birçok sorun etrafında da gerçekleşebilmektedir. Yaşanan olağan dışı durumların terk edilebilmesi için gerçekleşen krizlerin devletler tarafından yönetilmesi gerekmekte, bu krizlerin yönetilmesi ise diplomasi ile gerçekleşmektedir. Kriz yönetimi terimini, ABD Savunma Bakanı Robert McNamara, 1962 yılında Küba füze krizi sonrası popüler hale getirmiştir (James & Berridge, 2003, s. 61). McNamara'nın Küba füze krizinde, “*artık strateji diye bir şey yok, sadece kriz yönetimi var*” şeklinde gerçekleşen özdeyişi, yöntemin popülerleşmesinde etkili olmuştur (Constantinou, 2015, s. 29).

Genel olarak kriz diplomasisi; uluslararası gerginlikleri azaltmak, rutin ilişkilerin gerçekleşebileceği koşulları tekrar oluşturabilmek ve beklenmedik yıkıcı koşulları yönetebilmek olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası ilişkilerde kriz diplomasisinin görevi, küresel aktörler arasındaki yıkıcı ilişkileri ehliştirmektir (Acuto, 2011, s. 523, 537). Kriz diplomasisi diğer diplomasi türlerine göre bölgesel veya küresel alanda gerçekleşen sistemik sorunları önlemek veya en aza indirmekte öne çıkmaktadır.

Kriz diplomasisinde diplomatlar daha dikkatli bir biçimde iletişim kurmak, krizi yatıştırmak ve krizin etkisini kontrol etmek ve müzakereye sürekli açık olmak zorundadır (Constantinou, 2015, s. 29). Diplomatlar gibi kriz anlarının kontrol altına alınmasında liderler de önemli bir konumdadır. Siyasi liderler arasındaki ilişkiler kriz sürecinde doğrudan etkilidir. 21.yüzyılda uluslararası sistemde çoğunlukla lider odaklı bir politika izlenilmesi, krizlerin yönetilmesinde liderlerin önemini vurgulamaktadır. Diplomat ve liderlerin yanı sıra uluslararası örgütler ise kriz anlarını daha iyi yönetebilmek adına resmi temsilciler görevlendirmektedir. Örneğin; Janez Lenarcic, Avrupa Birliği'nde kriz yönetiminden sorumlu komiser olarak görev yapmaktadır. Görev-yetki alanında acil durumları önlemek ve acil durumlara karşı hazırlıklı olmak yer almaktadır (AB, 2021). Avrupa Birliği'nde olduğu gibi kriz anları ile sık sık karşılaşan devletler bu durumu sağlıklı bir şekilde yönetebilme adına birimler oluşturmaktadır. Örnek olarak dışişleri bakanlıklarına bağlı olarak faaliyet gösteren ABD'nin "Operasyon Merkezi", İsrail'in ise "Durum Odası" adını verdiği kriz yönetimi birimleri kriz diplomasisi alanında çalışmalar yürütmektedir (Yıldırım U. , 2022, s. 93).

Bu minvalde kriz diplomasisinin yürütülmesinde sadece devlet yapılarına bağlı diplomatlar veya liderler değil, aynı zamanda uluslararası örgütlerde ön plana çıkmaktadır.

20.yüzyılda yaşanan iki büyük cihan harbi, bir nevi kriz diplomasisinin önemini artırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Soğuk Savaş süreci de krizlerle geçmiştir. Uluslararası sistemin olağan şekilde devam etmesi için savaş ortamından ziyade barış ortamının kalıcı olarak tesis edilmesi elzem bir durumdur. Bu sebeple devletler kriz anlarında çatışmacı tavırdan ziyade daha uzlaşmacı bir tavır sergilemektedir. Diplomasiinin de özünde uzlaşma yer almaktadır. Kriz diplomasisinde, kriz sebeplerinin iyi tespit edilip, karar mercilerinin uzlaşma yönünde adım atması önemlidir. Liderlerin kriz diplomasisinde öne çıkması da taraflar arasındaki uzlaşmanın süresini kısaltmakla birlikte aynı zamanda da kolaylaştırmaktadır.

Genel olarak bakıldığında kriz diplomasisi; uluslararası gerginlikleri azaltmak, rutin ilişkilerin gerçekleşebileceği koşulları tekrar oluşturabilmek ve beklenmedik yıkıcı koşulları yönetebilmek olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası ilişkilerde

kriz diplomasisinin görevi, küresel aktörler arasındaki yıkıcı ilişkileri ehliştirmektir (Acuto, 2011, s. 523, 537). Kriz diplomasisi diğer diplomasi türlerine göre bölgesel veya küresel alanda gerçekleşen sistemik sorunları önlemek veya en aza indirmekte öne çıkmaktadır.

1.2.5. Zirve Diplomasisi

Devlet başkanlarının doğrudan olarak birbirleri ile görüştüğü diplomasi türü “Zirve Diplomasisi” olarak tanımlanmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında zirvelere çok sık rastlanmakta ve modern dönemlerden önce geldiği görülmektedir. 15.yüzyıl da diplomatik trafiğin genişlemesiyle ve sürekli elçilik sisteminin İtalyan kent devletlerinde ortaya çıkmasıyla krallar veya prensler doğrudan birbiri ile görüştüğü birçok an olmuş ve zirve diplomasisi sıkça tercih edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ise liderler ön plana çıkmış ve teknolojinin hızla gelişimi liderlerin daha sık bir araya gelmesine olanak sağlamıştır (Melissen, Summit Diplomacy Coming Age, 2003, s. 8-9). İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Hitler, geleneksel diplomasi anlayışından fazlasıyla uzaklaşmış ve güç siyasetine olan düşkünlüğünün yanında diplomatlara güvenmemesi, zirve diplomasisini bu dönemde öne çıkarmıştır (Black, 2010, s. 204). Ek olarak devlet başkanlarının birbirleri ile görüşmelerinin “Zirve” olarak anılması veya adlandırılmasının arka planında, Şubat 1950’de Edinburgh’da bir konuşma sırasında Winston Churchill’in zirve kelimesini kullanması yatmaktadır (James & Berridge, 2003, s. 256).

Günümüzde hükümet veya devlet başkanlarının aracılığı ile yürütülen Zirve Diplomasisinin tekrar öne çıkmasında temel ana sebepler bulunmaktadır. İlk olarak günümüzde uluslararası barışın tesisi konusunda liderler ön plana çıkmakla birlikte bazı kararların en kısa sürede alınması ve ulaşım konusunda da teknolojik yeterliliğin üst düzeyde bulunması, Zirve Diplomasisinin uygulanış kapsamını geliştirmiş ve artırmıştır (Tuncer, 2005, s. 255). Ek olarak liderler günümüzde siyaset sahnesinde daha görünür hale gelmektedir. Siyasi liderler dış politikaya uluslararası ilişkilerin bir gereği olarak önem vermekte, önem vermenin de ötesinde liderler dış politikayı sevmektedir ki bu durumun en güzel örneği, liderler dış politika konusunu sadece dışişleri bakanına bırakmamakta, doğrudan müdahil olmaktadır. Bu durumun sebebi ise liderler siyaset

sahnesinde tecrübeli olsun veya olmasın, muadilleriyle ikili veya çoklu görüşmelere katılarak devletini temsil ederek ön plana çıkmak istemektedir.

Siyasi liderlerin bir araya gelmesinde liderlerin siyasi tecrübeleri Zirve Diplomasisinde elbette olumlu etki yaratacaktır fakat liderlerin tecrübesiz oluşu toplantıların olumsuz sonuçlanacağı anlamına da gelmemektedir. Bu durumun bir örneği olarak 2002’de 41. Hollanda Başbakanı olarak göreve gelen Jan Peter Balkenende uluslararası ilişkilerde deneyimsiz ve daha önce tecrübesi olmamasına rağmen Avrupa’da gerçekleşen zirve diplomasisinde ön plana çıkan bir isim olmuştur (Melissen, 2003, s. 1).

Zirve diplomasisi ile beraber diplomatlar 19. Yüzyıla nazaran daha az merkezi konuma gelmesine rağmen, liderlerin yaratmış olduğu hızlı diplomasi trafiği, geleneksel diplomatların da faaliyet alanını bir nevi genişletmiştir (Black, 2010, s. 209-210). Zirve Diplomasisi İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında da aktif bir şekilde kullanılmış ve bu kullanımının arkasında, uluslararası gelişmelerin yaratmış olduğu sorunlar yatmaktadır. Zirve Diplomasisinin öne çıkmasını da 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi de etkilidir. Sözleşmeye göre;

“Diplomasi temsilcilerinin yerine getirdikleri faaliyetleri ve özellikle ayrıcalıklarını düzenleyen 1961 Viyana Sözleşmesi, devletlerin diplomasi ilişkilerini yürüten genel yetkili organlar olan; devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir.” (Ergüven, 2017, s. 2190).

Bu hususta liderlerin ön plana çıkmasını sağlamış ve zirve diplomasisinin önünü açmıştır. Ek olarak uluslararası hukuk açısından diplomatik ilişkileri yürüten kurumun net olarak belli olmaması, liderler arasında yaşanan diplomasi trafiğini de artırmıştır.

Liderlerin gerçekleştirmiş olduğu zirve diplomasisinin olumsuz yönleri de ön plana çıkmaktadır. Zirve diplomasisi, diplomatları arka plana iterek uluslararası ilişkilerin lider odaklı gelişmesine vesile olmuştur. Devletlerarasında gerçekleşen ikili veya çoklu zirveler de siyasi liderlerin bazı spesifik konularda diplomatların bilgi ve birikimlerinden yararlanmadan karar alması, ülke çıkar ve menfaati ile ters düşebilmektedir. Zirve diplomasisinde liderler arası kişisel ilişkilerin iyi olması, iki devlet arasında yaşanan gelişmelere olumlu yansıtılabileceği gibi bu durum her iki siyasi liderin görev süreleri ile sınırlı hale geleceğinden, iki devlet arasında uzun süreli iyi

ilişkileri tesis etmek pek mümkün değildir. Siyasi liderlerin gerçekleştirmiş olduğu Zirve Diplomasilerinde alınan kararlar, her iki siyasi liderin de görev sürelerinin bitişi ile sona erebilmektedir.

1.2.6. İnsani Diplomasi

Geçtiğimiz son 20 yılda, yeni bir diplomasi türü olarak karşımıza çıkan insani diplomasi, başta pratik uygulama alanı olmak üzere kavramsal boyutlarıyla da diğer diplomasi türlerinden oldukça ayrı bir yere konumlandırılmaktadır. İnsani diplomasi, uluslararası ilişkilerde yeni bir diplomasi türü olması sebebiyle ortak bir tanımı henüz bulunmamakta fakat yapılan tanımlarda birçok ortak nokta yer almaktadır.

İnsani diplomasiyi genel olarak açıklayacak olursak; doğal felaketler, bulaşıcı hastalıklar, savaşlar, kitlesel göç akınları vb., insanların acil yardıma ihtiyacı olabilecek durumlarda, başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve devletlerin, yaşanan bu durumu ortadan kaldırma, problemleri çözüme kavuşturma veya müdahale etmesidir. Orhan Battır İnsani Diplomasi kitabında insani diplomasiyi tanımlamış; *“İnsani sorunlara insan odaklı yaklaşılarak, çözüme yönelik araçların kullanımı konusunda karar vericilerin ve alandaki tüm aktörlerin ikna edilmesine ve harekete geçirilmesine yönelik süreçlerin tamamı”* şeklinde yapmıştır (Battır, 2017, s. 40). Battır’ın da değindiği üzere, insani diplomasiyi diğer diplomasi türlerinden ayıran en önemli nokta, yaşanan durumlara/olaylara “insan odaklı” yaklaşılmasıdır. Ek olarak insani diplomasi, karar vericileri ve liderleri her zaman ve her koşulda savunmasız kişilerin çıkarları doğrultusunda temel insani ilkelere tam saygı ile hareket etmeye ikna etmek olarak tanımlanabilmektedir (Lauri, 2018, s. 1).

İnsani diplomasi kavramı birçok yönüyle geleneksel diplomasi kavramından ayrılmaktadır. Geleneksel diplomasiye çoğunlukla devletler ön plana çıkmakta ve çıkar odaklı bir yaklaşım sergilenmekte iken, insani diplomasi de genellikle sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar ön planda olmakta ve çıkar/fayda amacı çoğu zaman güdülmemektedir (Dülger, 2017, s. 4). Yine geleneksel diplomasiye ayrı olarak bugün diplomasi sadece elçilik sınırları içerisinde veya devlet tarafından yetkilendirilmiş kişilerce yürütülmemekte; müzakere, bilgi toplama veya siyasal iletişim gibi süreçler farklı kişiler ve kurumlar tarafından da yürütülmesi mümkün olmaktadır. İnsani

diplomasi uygulayıcıları olarak insani yardım çalışanları da bu süreçleri krizlerin yaşandığı bölgede aktif olarak ülkesi adına yürütmektedir. Yaşanan krizlere insani diplomasi aracılığıyla devlet dışı aktörlerin müdahil olması krizlerin çözümünü hızlandırmaktadır fakat küresel boyutta yaşanan büyük çaplı krizlerde insani diplomasi çoğunlukla geleneksel diplomasinin bir aracı olarak kalmaktadır. Bu durumu takiben insani diplomasi daha çok bölgesel krizlerin çözüme kavuşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Geleneksel ile insani diplomaside öne çıkan ortak nokta irdelendiğinde ise her iki diplomasi türünün de amacı sorunları barışçıl diyaloglarla çözüme kavuşturmadır.

Yapılan tanımlamalara göre insani diplomasi kavramı çoğunlukla; kuraklık, hastalık, doğal afetler, savaş veya çatışma durumlarından doğan krizler sonucu mağdur olan insanlara acil insani yardım müdahaleleri ile bağdaştırılmaktadır fakat insani diplomasi doğrudan insani yardım demek değildir. Bu sebeple insani diplomasi ve insani yardım kavramlarını birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. İlk olarak insani diplomasi ile insani yardım amaçlı eylem farklı kavramlardır. İnsani diplomasi; gıda yardımı, tıbbi malzemelerin sağlanması veya mültecilere ayni veya nakdi yardımların ulaştırılması gibi insani yardımların ötesinde insancılığın ve insani eylemleri teşvik etmekle ilişkilendirilmekte iken insani yardım, insani diplomasinin uygulanmasında güçlü bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında insani diplomasi aracılığıyla belirli kriz konularında devletlere veya uluslararası kuruluşlara da uzmanlık sağlanmaktadır. Bu uzmanlıklar ile de ilişkiler geliştirilmektedir. İnsani diplomasi; farkındalık yaratmayı ve kriz durumlarında eylemi teşvik etmeyi hedeflemektedir. İnsani yardım ise kriz anında doğan ihtiyaçların karşılanmasıdır (Fiott, 2018, s. 5-6). Battır'ın ifadesi ile insani yardım, insani diplomasinin temeli ve ilk ayağı durumundadır. İnsani yardım kriz anlarında yaşamın devam etmesi için gereken müdahaleleri içerirken, insani diplomasi tüm bunları kapsamakla birlikte, krizlerin uzun dönemde doğuracağı sonuçların hesaplanmasını ve olayların stratejik boyutlarını da içermektedir. İnsani yardım ile insani diplomasinin arasında kuvvetli bir bağ bulunmakla birlikte birbirini tamamlayan fakat aynı olmayan kavramlardır (Battır, 2017, s. 41).

İnsani diplomaside, insani yardım kuruluşlarının etki alanları doğrultusunda hedefleri ve yapabilecekleri oldukça sınırlıdır ve insani krizleri çözüme tek başlarına

yetersiz kalmaktadırlar. Genel olarak insani kriz sonucu oluşan; gıda, barınak veya sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılamaktadırlar. Devletler ise uluslararası ilişkilerde çıkar odaklı hareket ettiği için, durumlara güvenlik odaklı yaklaşarak insani krizleri göz ardı etmeleri kaçınılmaz olmaktadır. 1994'te Ruanda'da yaşanan soykırıma müdahale edilmemesi bu durumun bir örneğini oluşturmaktadır⁴ (Smith H. , 2007, s. 38-39). Örnek olarak yine 1960'ların sonlarında Nijerya, Biafra'da yaşanan iç savaş ve kıtlık durumuna insani diplomasi aracılığıyla televizyonlarda yer verilmiş, toplumların haberdar olması sağlanmış ve Washington hükümetinin müdahale etmesi için kampanyalar ve protestolar düzenlenmiştir. Aynı örnekten yola çıkılarak 2011'den bu yana Suriye'de yaşanan insani krize çok sayıda devlet dışı aktör müdahil olmuş ve insani diplomasi ile farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. İnsani diplomasi, kriz durumlarında hükümetlerin harekete geçmesi için bir nevi baskı mekanizması görevi de görmektedir (Fiott, 2018, s. 1).

İnsani diplomaside devlet dışı aktörlerin kriz süreçlerinde daha aktif yer alması, genel olarak bakıldığında uluslararası ilişkilerde karar vericileri veya kanaat önderlerini hareket etmeye zorlamaktadır. İnsani diplomasi ile savunmasız insanların çıkarları ve temel insani ilkeler korunarak; ikili veya çok taraflı, resmi veya gayri resmi bir sürekli ilişkiler ağı hedeflenmektedir (Egeland, 2013, s. 2).

Günümüzde yaşanan insani krizler dünyanın sadece bir bölgesinde sabit kalmamakla birlikte, yayılma etkisi de göstermektedir. Örneğin Suriye iç savaşı sonrası yaşanan mülteci akını Ortadoğu bölgesi ile sınırlı kalmamış, başta Avrupa olmak üzere birçok bölgeyi de etkilemiştir. Bu doğrultuda da insani diplomasi geleneksel diplomasinin yanında krizleri başlangıçta çözüme kavuşturma konusunda önem arz etmektedir (Fiott, 2018, s. 1-2). Suriye iç savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinde Türkiye'nin uygulamış olduğu insani diplomasi, teorinin yanında pratik olarak da örnek teşkil etmektedir. 2011'den itibaren her yıl artan oranla yaşanan göç hareketliliği sonrası Türkiye dünyada en fazla mülteci ve göçmen barındıran ülke konumuna gelmiştir (Sağır, 2019, s. 113). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'deki geçici koruma

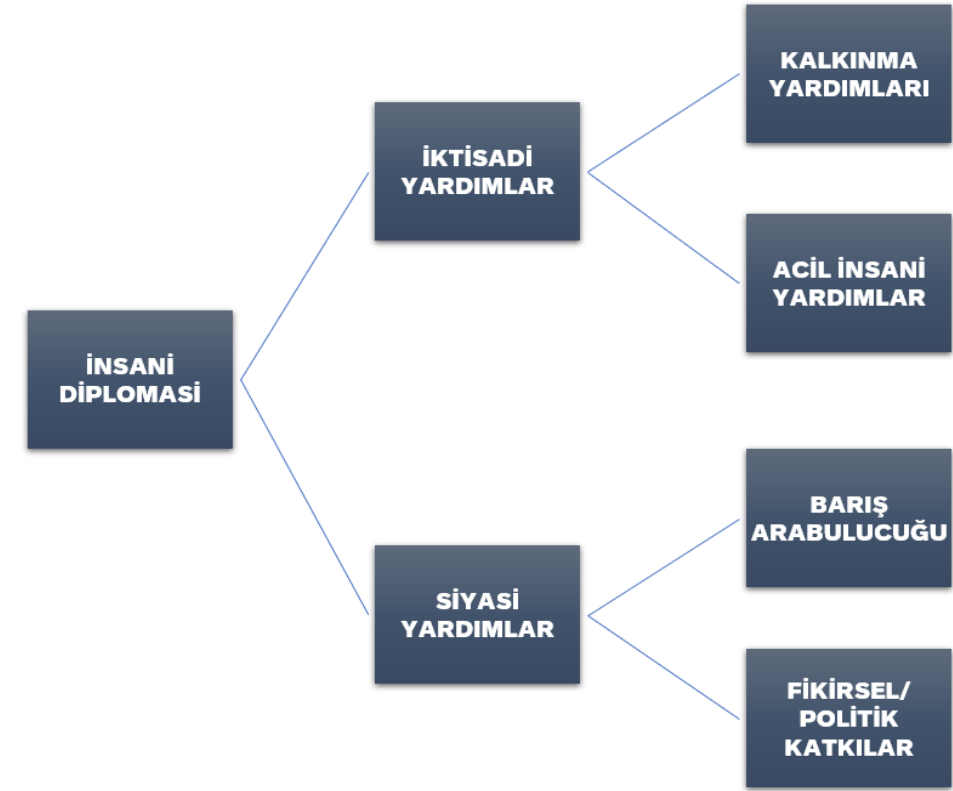
⁴ Türkiye, Ruanda'da yaşanan soykırıma duyarlılık göstererek Birleşmiş Milletler içerisinde aktif rol oynamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 18 Aralık 1994 tarihinde Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) 2 Türk Yargıç (dönemin Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Aydın Sefa Akay ve Emekli Büyükelçi Mehmet Güney) görev almıştır (Hazar, 2016, s. 126-127).

kapsamındaki Suriyelilerin nüfusu 3.638.420'dir (GİGM, 2020). Türkiye yapmış olduğu insani yardım harcamalarının büyük bir kısmını ülke içerisinde yaşayan sığınmacılara yapmıştır. İnsani diplomaside teoride bahsi geçen; sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkması, kriz anlarında ani müdahale ve yardımlar, geniş kitlesel sorunlarda uluslararası kuruluşların ve devletlerin iş birliği vb. durumların pratik olarak uygulanması Türkiye ve Suriyeli sığınmacılar örneğinde görülmektedir. Türkiye'de yer alan Türk Kızılay, İnsani Yardım Vakfı (İHH), Yeryüzü Doktorları veya uluslararası kuruluş olarak Kızıllaç, Dünya Gıda Programı (WFP), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (İOM) vb. kuruluşlar kitlesel bir sorun haline gelen göç hareketliliği karşısında öne çıkarak kriz bölgesinde aktif olarak yer almıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinin, liderlerin yerine getirmesi gereken 5 temel sorumluluk çerçevesinde hazırlanmış olduğu raporda sorumluluklardan biri "*yerinden edilenlerin azaltılması, mültecilerin ve göçmenlerin desteklenmesi*" olarak açıklamıştır (Köksoy F. , 2017, s. 106). Bir dış politika aracı olarak insani diplomasi bu bağlamda incelendiğinde verilen örnekler teorinin yanında pratik olarak da öne çıkmaktadır. Türkiye, Suriye iç savaşıyla beraber yaşanan göç hareketliliğinde her ne kadar insani diplomasi uygulamış olsa da gelenen bu noktada en fazla göçmen/sığınmacıya ev sahipliği yapmak birçok noktada sorunlara yol açmıştır. Bu doğrultuda insani diplomasi uygulamalarında ek olarak realist bir dış politika da izlenmesi gerekmektedir.

Her diplomasi türünde olduğu gibi insani diplomasinin de uygulayıcı araçları bulunmaktadır. Bunların başında barış inşası gelmekle birlikte insani yardım ve kalkınma yardımları da insani diplomasinin uygulanmasındaki en etkin araçlar arasında yer almaktadır (Yıldırım E. , 2019, s. 2568). Barış inşası, çatışma veya savaş durumunun ertesinde taraflar arasında barışın sağlanması için gerekli adımların atılması olarak tanımlanabilmektedir. İnsani yardım ise insani diplomasinin temelini oluşturmaktadır. Çatışma veya savaş durumunda veya ertesinde insanların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması insani yardımı tanımlamaktadır. Kalkınma yardımları ise barış inşası ve insani yardımlardan sonra en son aşama olarak karşımıza çıkmakta, toplumların düşülen zor durumdan kurtulma ve bir daha yaşanmaması adına yapılan ayni ve nakdi yardımların bütünü olarak açıklanmaktadır (Battır, 2017, s. 79-89).

1.2.7 Kalkınma Diplomasisi

Ülkelerin dış politika araçları arasında yer alan kalkınma yardımları, kamu diplomasisinin etkin bir biçimi olarak “kalkınma diplomasisi” minvalinde tezahür etmektedir. Genel olarak tanımlandığında kalkınma diplomasisi, “*gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını ve refahını teşvik olarak sunulan faaliyetler temelinde ikili ilişkiler kuran özel bir kamu diplomasisi biçimidir*” (Gulrajani, Mawdsley, & Roychoudhury, 2020). Kalkınma diplomasisinin temelinde -diğer birçok kamu diplomasisi türünde olduğu gibi- uluslararası alanda olumlu bir imaj yaratmak yatmaktadır. Genel olarak bakıldığında kalkınma diplomasisi veya kalkınma yardımları insani diplomasinin bir nevi iktisadi boyutunu oluşturmaktadır. Şekil 1’de görüldüğü üzere kalkınma yardımları iktisadi yardımların bir uzantısı niteliğinde acil insani yardımlarla birlikte tezahür etmektedir.

Şekil 1: İnsani Diplomasi Araçları (Tunçaslan & Dal, 2019, s. 416).

Kalkınma yardımları özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra ABD’nin Sovyetler Birliği’nin yayılmacı politikalarını engelleme adına gerçekleştirdiği bir dış

politika stratejisidir. Marshall Planı doğrultusunda komünizm tehlikesine karşı Avrupa'ya ve Sovyetlerin doğrudan baskısı altında kalan ülkelere mali yardımlar yapan ABD, kalkınma yardımlarını dış politika hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanmıştır (Armaoğlu, 1999, s. 226).

Gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerine sağlamış olduğu insani ve kalkınma yardımlarını rasyonalist bakış açısıyla değerlendirildiğinde bağışçıların yardımları dış politika hedeflerini ilerletmek için bir araç olarak kullandığını, idealist bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise uluslararası refah ve barış düzeyinin artması amacıyla yardımların yapıldığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilmektedir (Turhan, 2021).

1980'li yıllarda Joseph Nye yumuşak güç kavramını literatüre kazandırdığında eş zamanlı olarak birçok ülke dış politikasını bu minvalde şekillendirmiş ve kazandığı avantajları net bir şekilde görmüştür. Kalkınma diplomasisi de aynı şekilde bir yumuşak güç unsuru olarak ülkelerin dış politikaları arasında yer almıştır. Bu çalışmanın da ana konusu olan Afrika özelinde değinilen duruma bakıldığında özellikle küresel güçlerin tekrardan Afrika'ya açılım süreçlerinde Afrika'daki devletlere ciddi insani ve kalkınma yardımlarında buldukları görülmektedir. Örneğin Çin; 2018'de Kamerun'da iç savaş dolayısıyla yerinden edilenlere 3 milyon dolar, Yemen'e düzenli gıda yardımı ve Zimbabwe'de 2019 yılında meydana gelen afette 800 bin dolar insani yardımda bulunmuştur. Yine Çin, Afrika'daki 30 hastane ile iş birliği geliştirerek, Afrika'daki hastalıklarla mücadele etmek için 2 milyon dolar değerinde Afrika Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezleri inşa etmektedir (Instute Of Develoment Studies, 2020). Çin'in düzenli olarak gerçekleştirdiği insani ve kalkınma yardımları doğal olarak Çin ve Afrika devletleri arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkileri pozitif yönde etkilemekte ve Çin'in Afrika'daki varlığı güçlenmektedir. Çin, Hindistan, Rusya veya ABD nasıl ki Afrika'da sürekli olarak pozisyonunu koruma adına insani ve kalkınma yardımlarında bulunuyorsa Türkiye'de aktif rol alabilme adına yardımlarda bulunmaktadır.

1.2.8. Dijital Diplomasi

Tarihsel süreç içerisinde nasıl ki her kavram gelişim gösteriyor ve çağın gereklerine göre şekil alıyorsa, diplomasi de çağın gerekleri doğrultusunda gelişim ve değişim göstermiştir. Diplomasi türlerinden olan dijital diplomasi de teknolojinin

kullanım alanının genişlemesi ile birlikte ortaya çıkmış, yaygınlaşmış ve etkisini artırmıştır.

İnternet ve uluslararası ilişkiler ilişkisi incelendiğinde devletlerin dijital diplomasiye ağırlık verdiği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Örneğin bir ülkenin halkı dünyanın dört bir yanına dağılsa dahi internet aracılığı ile iletişim kurarak toplu halde hareket etme olağanı bulmakta ve hangi ülkede yaşadıklarının bir önemi olmadan ortak bir platformda buluşabilmektedir. Devletler de internet aracılığıyla daha az maliyetle vatandaşlarına erişim imkânı sağlamaktadır. Değinilen bu nokta diaspora⁵ açısından da genel çerçevede örnek teşkil etmekte, devletlerin internet aracılığıyla yurt dışında yaşayan vatandaşları ile iletişim kurması bu noktada önem arz etmektedir (Westcott, 2008, s. 5-6).

İnsani diplomasi de olduğu gibi dijital diplomasi de son yıllarda kullanım alanı yaygınlaştığı için kavramsal çerçevesinin oluşturulması ve tanımının yapılmasında fikir birliğine varılamamıştır ve bu sebeple dijital diplomasi için birçok tanım yapılmıştır. Dijital diplomasi tanımında ortak noktada buluşulamamasının temel sebebi ise dijital diplomasi için farklı isimlerle de adlandırılıyor olmasıdır. Örneğin “siber diplomasi, net-diplomasi, e-diplomasi veya Twitter diplomasi” gibi farklı isimlerle de tanımlanmaktadır. Bu terimler genel çerçevede aynı anlamda olsa da ortak bir tanımın varlığını engellemekte, kullanılan her bir terim aslında spesifik olarak ayrı bir alanı temsil etmektedir. Örneğin siber diplomasi daha çok güvenlikle ilişkili iken Twitter diplomasi doğrudan bir sosyal medya aracı olan Twitter ile ilişkilidir (Verrekia, 2017, s. 15). Bu terimlerin dijital diplomasi altında toplanması, dijital diplomasi teriminin kavramsal olarak anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Dijital diplomasi ilkin iletişim aracı olarak sosyal medyanın kullanım alanının artması ile birlikte, bir devletin dış politikada hedeflerine ulaşmak ve imaj/itibarını kuvvetlendirmek için medya platformlarında yürütmüş olduğu diplomasi türü olarak tanımlanmıştır (Adesina, 2017, s. 3). Başka bir tanıma göre dijital diplomasi; devletler arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmek adına yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ve

⁵ Diaspora kavramı ana vatanından ayrılmış fakat vatani ile bağını sürdüren etnik ve ulusal toplum üyeleri olarak tanımlanmaktadır.

internetin kullanımınıdır. Bu tanıma göre dijital diplomasi bir kamu diplomasisi⁶ biçimi olarak tanımlanmış, geleneksel kamu diplomasisine göre bilgiye, bireye ve kuruluşlara daha fazla erişim ve etkileşim sağlanmıştır (Chakraborty, 2013, s. 37-38). Kamu diplomasisinde olduğu gibi dijital diplomaside de devlet dışı aktörler ön plana çıkmakla birlikte, internetin neredeyse tüm araçlarının aktif bir şekilde uluslararası çıkar odaklı kullanımı dijital diplomasiyi tanımlamaktadır (Bjola & Holmes, 2015, s. 207-208) .

Uluslararası ilişkilerde internetin kullanım alanının genişlemesi, diplomasi uygulayıcısı olarak tanımlanan diplomatları da bu yönde değişime sevk etmiştir. Diplomatların karşılaştığı sorunları kısa sürede çözüme kavuşturmasında internet önemli bir yer tuttuğu için, dijital araçların da bu noktada iyi kullanılması gerekmektedir (Köse, 2017, s. 2355). Dijital diplomasinin bireye ve kuruluşlara etkileşim oranının fazla olması, diplomatların internet kullanım oranını aynı doğrultuda artırmıştır. Elçilerin sosyal medya araçlarını aktif kullanması ve görevde bulunduğu bölge halkı ile sosyal medya aracılığı ile etkileşimde bulunması, dijital diplomasi açısından önem teşkil etmektedir. Bu durumun en açık örneği ülkemizde görev yapan; Macaristan Ankara Büyükelçisi Viktor Mátis, İtalyan Ankara Büyükelçisi Giorgio Marrapodi ve Ukrayna Ankara Büyükelçisi Vasyl Bodnar Twitter paylaşımlarını neredeyse tamamen Türkçe yapmasıdır.

Dijital diplomasinin gelişim süreci incelendiğinde bazı tarihsel kırılmalar gözlemlenmektedir. İlk olarak 2000 sonrasında terör örgütlerine katılımının çoğunlukla internet ortamı aracılığı ile gerçekleşmesi, diplomatik belgelerin WikiLeaks aracılığı ile yayımlanması ve özellikle Arap Baharı sürecine sosyal medyanın etkisi, hükümetlerin dijital diplomasi kullanımına zemin hazırlamıştır (Rashica, 2018, s. 78-79). Arap Baharı sürecinde protestocular sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmış, örgütlenmeler hız kazanmış ve bölge dışı ülkeler Arap Baharı sürecini protestocuların sosyal medyadan aktardığı şekli ile izlenmiştir. Arap Baharı boyunca dijital medya araçlarının kullanımı bir nevi Kuzey Afrika ve Ortadoğu halkını fiili katılım veya hareketin yanında az masrafla protestoya da dahil etmiştir (Babacan, Haşlak, & Hira, 2011, s. 78). Tarihsel

⁶ Kamu diplomasisi kavramı sayfa 57’de detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

kırılma noktaları gözlemlendiğinde Arap Baharı bu sebeplerden ötürü dijital diplomasiinin yaygınlaşmasında önemlidir.

Devletlerin geleneksel diplomasi uygulayıcılarının etkileşim düzeyi ile dijital diplomasiinin etkileşim düzeyi karşılaştırıldığında büyük farklar gözlemlenmektedir. Devletler son yıllarda bu sebeple dijital diplomasiye ağırlık vermiştir. Dijital diplomasiinin en yaygın araçlarının başında Twitter ve Facebook gibi sosyal ağ siteleri gelmektedir. Hükümetler diplomatik çabalarının etkileşim düzeyini de artırma amacı ile Twitter ve Facebook gibi sosyal ağ platformlarını diplomasi ile ilişkilendirmektedir. Sosyal ağ siteleri ulusal markalaşma ve imaj yönetimi açısından geleneksel medya ve diplomasi araçlarına göre daha verimli ve etkilidir. (Manor & Segev, 2015, s. 89). İmaj ve marka yönetimi açısından Amerika Birleşik Devletleri 45. Başkanı Donald Trump'ın Twitter'ı aktif bir şekilde kullanması örnek olarak gösterilmektedir. Şu an özellikle hükümetlerin dışişleri veya iletişim alanında görevli yetkililer Facebook ve Twitter vb. sosyal ağları daha sık kullanmaktadır. Devletlerin Dışişleri Bakanlıklarının uygulamış olduğu dijital diplomasiinin hedef kitlesi diğer bakanlıklar, elçilikler, politika yapımcılar ve vatandaşlar olmak üzere ayrılmaktadır. Dışişleri Bakanlığının özellikle resmi Twitter ve Facebook hesaplarından uygulamış olduğu dijital diplomasi ile bir nevi yabancı halka karşı yumuşak güç kullanımı söz konusu olmaktadır (Bjola & Holmes, 2015, s. 6-7).

Türk kamu kurumları da özellikle sosyal ağlar üzerinden dijital diplomasi politikaları geliştirmekte ve yürütmektedir. T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın Mart 2011'den itibaren, T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın ise Aralık 2009'dan itibaren Twitter hesapları bulunmaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı diğer ülkelerde yaşanan gelişmeler hakkında veya ülkelerin milli günlerinde sosyal ağlarda paylaşımlar gerçekleştirmekte, T.C. Cumhurbaşkanlığı hesapları ise çoğunlukla ülke içerisinde yaşanan gelişmeler hakkında paylaşımlar yaparken Arapça, Fransızca ve Rusça dillerinde ayrı ayrı T.C. Cumhurbaşkanlığı hesapları da bulunmaktadır. Bu noktada Türk Büyükelçiliklerin sosyal ağlarda gerçekleştirdiği paylaşımlar Türkiye'nin dijital diplomasisine örnek teşkil etmektedir. Örnek olarak 24 Şubat 2022 tarihiyle gerçekleşen Rusya'nın Ukrayna işgali sonrası T.C. Kiev Büyükelçiliği Twitter üzerinden hem Türkçe hem de Ukraynaca dilleri üzerinden sıkça paylaşımlar gerçekleştirmiştir. T.C. İletişim Başkanlığı da dijital diplomasiye önemiyet vermektedir. T.C. İletişim Başkanlığı Ulusal Kamu Diplomasisi

Strateji Belgesi ve Eylem Planının da dijital diplomasiye ayrıca yer vermiş ve bu noktada da çalışmalar gerçekleştirmiştir. T.C. İletişim Başkanlığı dijital diplomasi doğrultusunda; farklı ülkelerle birlikte Turkey Talks (Türkiye Sohbetleri) etkinlikleri düzenlemiş, dijital farkındalık ve siber vatan, dijital vatandaş, dijital algı yönetimi vb. konularda bilgi kartları oluşturmuş ve sosyal medya kullanım kılavuzları hazırlamıştır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2021, s. 139).

Dijital diplomasiyi kamu diplomasının bir türü olarak nitelendirdiğimizde, geleneksel kamu diplomasisinde etkileşim tek taraflı oluyorken, dijital diplomasi de sosyal ağların kullanımı ile etkileşim çift taraflı olmaktadır. Sosyal ağların getirmiş olduğu olanaklar, etkileyen ve etkilenen kitleler arasında kuvvetli bir iletişim sağlamaktadır. Bu iletişim ile de genel çerçeve de kamu diplomasisinin verimliliği artmaktadır. Aynı zamanda dijital diplomasi ile geleneksel kamu diplomasisi karşılaştırıldığında etkileşim düzeyinin yanında maliyet de ön plana çıkmaktadır. Dijital diplomasisinin kullanımı devletlerin kamu diplomasisine harcamış olduğu maliyetleri büyük ölçüde düşürmektedir.

Dijital diplomasisinin faydaları olduğu kadar riskleri de mevcuttur. İlk olarak devletlerin sosyal ağları kullanım konusunda yetkinliklerinin yetersiz olması kamu diplomasisi açısından olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Bir diğer risk ise sosyal medyada kullanılan iletişim kültürünün zayıflığıdır. Sosyal medyanın kendine ait bir dilinin olması ve çift taraflı etkileşimin sürekli olması sebebiyle birçok siyasi lider veya diplomat hakaret, kışkırtıcı cümleler veya nefret söylemleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Dijital diplomasının risklerinden bir diğeri de sosyal ağların artık vazgeçilmez bir unsuru olan isimsizlik (anonim) durumudur. Kullanıcıların sosyal ağlarda isimsiz olarak yer alması birçok konuda propaganda yapılmasına zemin hazırlarken aynı zamanda siyasi liderlerin de kriz anlarını yönetmede önüne çıkan bir engel olmaktadır (Rashica, 2018, s. 82-84). Dijital diplomasının faydalarının yanında risklerine bakıldığında interneti doğru kullanımının önemi net bir şekilde görülmektedir. Sosyal ağ kullanıcılarının isimsiz olması sonucu doğan problemler veya çift taraflı etkileşim düzeyinin fazlalığı sonrası liderlerin nefret söylemleri ile sıkça karşılaşmasının önüne geçilmesinde ilk olarak internetin doğru kullanımı yatmaktadır. Bu noktada

devletler dijital diplomasiden maksimum düzeyde faydalanmak için ilk olarak internetin doğru kullanımını açısından yetkin olmaları gerekmektedir.

1.3. Kamu Diplomasisi

1.3.1. Kavramın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kamu diplomasisi kavramının uluslararası ilişkiler literatüründe doğrudan yer alması 1965 yılı itibarıyla başlamaktadır. 1965 öncesinde de literatürde her ne kadar yer alsada geleneksel diplomasi faaliyetlerinin içerisinde ilişkilendirilmiştir. Fletcher Diploması Okulu Dekanı ve eski bir diplomat olan Edmund Gullion, kamu diplomasisi kavramını ilk kez 1965 yılında kullanmıştır (Sevin, 2017, s. 5). Edmund Gullion, kamu diplomasisini tanımlarken, uluslararası ilişkilerde yer alan geleneksel diplomasinin dışında kalan alanları kapsadığını belirtmiştir (Coşkun, 2012, s. 52). Geleneksel diplomasi içerisinde yer alan kamu diplomasisi uygulamaları çoğunlukla “propaganda” ile ilişkilendirilmiş, propaganda teriminin de olumsuz çağrışım oluşturması sebebiyle, Edmund Gullion yeni bir terimi; kamu diplomasisini uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırmıştır. Kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden ayrı olarak değerlendirilip tanımlanması her ne kadar 1965 sonrası dönemde gerçekleşse de geleneksel diplomasi içerisinde propaganda yapma amacıyla sıklıkla başvurulmuş bir diplomasi türü olmuştur.

Devletler özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında yabancı halkları etkilemek adına propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD Başkanı Wilson, “*Creel Komitesi*” adıyla kurmuş olduğu bir kurumda, ABD’nin savaş sırasında bir dizi amaçlarını anlatarak kamuoyları üzerinde etki etmeyi amaçlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminde ise Fransa, İngiltere ve Almanya, özellikle eğitim ve kültür alanlarında yabancı ülkelerde kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmüştür. Almanya’da; Goethe Enstitüsü, Fransa’da; Allince Française, İngiltere’de ise British Council vb. kuruluşlar, kamu diplomasisini yürütme adına kurulmuştur (Kocabıyık, 2019, s. 169-170). Yine aynı dönemde ABD’nin sosyalist ülkelerde algı ve imaj oluşturma amacıyla Hollywood filmlerini kullanması kamu diplomasisi için bir örnek teşkil etmektedir (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2017, s. 88). Soğuk Savaş sürecinde

propaganda amacıyla kamu diplomasisi hem ABD hem de Sovyetler Birliği tarafından sıklıkla kullanılmış olsa da kavram, 1972 yılına kadar akademik literatürde tam olarak yer almamıştır. Kamu diplomasisi; ancak 1990 sonrası denizaşırı ÷lkelerde kullanılmaya başlanmış, aynı yıllarda İngiltere’de “Kamu Diplomasisi Strateji Kurulu” kurulmuştur (Cull, 2006). Yine 1990 yılında Amerikan Enformasyon Ajansı, ABD Dışışleri Bakanlığı çatısı altında yer almış ve geleneksel diplomasi ile kamu diplomasisi arasındaki ayrımlar belirlenmeye, kamu diplomasisinin ayrı bir dal olarak uygulama alanı genişletilmek amaçlanmıştır (Coşkun, 2012, s. 52). Sovyetler Birliğinin dağılması süreciyle birlikte kamu diplomasisinin uygulama alanı da genişlemiştir.

Kamu diplomasisi açasından 11 Eylöl 2001 terör eylemleri kavramın tarihsel dönüşüm süreci içerisinde önem arz etmektedir. Özellikle ABD, 11 Eylöl sonrası dış politika stratejilerinde kamu diplomasisine ağrılık vermiştir. Bu durumun sebebi ise 11 Eylöl sonrası ABD’nin sırasıyla Afganistan ve Irak’ı işgal etmesinin meşrulaştırma süreci kamu diplomasisi ile sağlanmak istenmiştir (Doster, 2018, s. 2). Türkiye’de ise özellikle 2002 sonrası Ak Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte kamu diplomasisine ağrılık verilmiş ve direkt olarak kamu diplomasisi faaliyetleri için K÷ltür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere, bakanlıklara bağlı birçok kamu kurumu kurulmuştur.

Kamu diplomasisi kavramının içeriğini daha iyi anlamak ve özelliklerini ortaya koyabilmek için; ilk olarak kamu diplomasisinin kavramsal çerçevesinin çizilmesi ve daha sonra ise devletler açasından öneminin ve uygulama araçlarının incelenmesi faydalı olacaktır. Kamu Diplomasisi kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne kazandıran Edmund Gullion kamu diplomasisini; “*dış politikaların düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerindeki kamu tutumlarının etkilenmesi*” olarak açıklamıştır (Kocabıyık, 2019, s. 165-166). Kamu diplomasisi bir nevi kamu kurumları aracılığı ile karşı tarafta uzun süreli ve kalıcı etki bırakmayı içermektedir. Bu etki neticesinde ise ilişkiler daha sağlam bir zemine oturtmak istenmektedir. Nicholas J. Cull ise kamu diplomasisini tanımlarken ilk olarak diplomasiyi, daha sonra ise geleneksel ve kamu diplomasisini tanımlamıştır. Cull, diplomasiyi; uluslararası ilişkilerde devletlerin birbiri üzerinde etki kurabilmek için savaş dışı aktörlerin ön plana çıkması olarak tanımlamış ve bu aktörlerin bugün; sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirket/örgütler veya bir terör örgütü bile olabileceğine değinmiştir. Kamu diplomasisini tanımlarken de geleneksel diplomaside uygulanan

klasik aktörlerin yerini devlet dışı aktörlerin alabileceğinin altını çizmiştir. Cull, geleneksel diplomasiyi doğrudan devletler arasındaki ilişkiler olarak tanımlamış, kamu diplomasisini ise; *“herhangi bir uluslararası aktörün, yabancı bir halkın üzerinde etki bırakarak uluslararası çevreyi yönetmesi”* olarak tanımlamıştır (Cull, 2009, s. 12). Bu noktada kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden yöntem ve uygulanış biçimi olarak ayrılmaktadır. Geleneksel diplomasi de çoğunlukla aktör devlet iken, kamu diplomasisinde aktörler sürekli değişmektedir. Başka bir tanıma göre kamu diplomasisi; devletler veya devlet dışı aktörler tarafından uluslararası alanda ilişkiler kurmak veya yönetmek için; kültür, tutum ve davranışlar aracılığı ile kullanılan bir araçtır. Temel amaç ise; düşünceleri etkileyerek çıkarları korumaktır (Melissen, 2013, s. 1).

Hans N. Tuch, 1990 yılında kaleme aldığı eserinde kamu diplomasisini; *“bir ülkenin; fikir ve ideallerini, kurumlarını ve kültürünü, ulusal hedeflerini ve mevcut politikalarını anlamak için yabancı halklarla iletişim kurma süreci”* şeklinde tanımlamış, devletlerin artık sadece geleneksel diplomasi ile uluslararası alanda ilişkiler kuramayacağına değinerek, kamu diplomasisinin zorunluluk olduğunun altını çizmiştir (Tuch, 1990, s. 3). Günümüz hükümetler arası ilişkilerde kamu diplomasisinin neden sık başvurulan bir diplomasi türü olduğunu, N. Tuch’un 1990 yılında kamu diplomasisinin artık bir zorunluluk olduğuna değinmesinden anlaşılabilir. Aynı eserde N. Tuch kamu diplomasisi kavramının neden bir zorunluluk olduğunu veya devletlerin neden sıkça başvurduğu bir diplomasi türü olduğunu 5 ana başlıkta açıklamıştır. İlk olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana devam eden iletişim devrimine değinerek, bilgilerin artık sadece devletlerle sınırlı kalmadığını, toplumlarında iletişim araçları sayesinde bilgiye rahatça ulaştığına değinmiştir. İkinci olarak; kamuoyunun hükümetlerin karar verme sürecinde etkili olduğunu, üçüncü olarak; devletlerin kendi siyaseti, kültürü, gelenekleri ve politikaları ile uluslararası arenada bir profil oluşturduğunu, dördüncü olarak; oluşan bu profiller ile yabancı halkları teşvik ederek ilişki sağlamak olduğuna değinmiştir. Son olarak da kamu diplomasisinin bir “algı yönetme” amacının olduğunu söyleyerek, insanlar bir şeyin doğru olduğuna inanırlarsa, o şeyin politik olarak da doğru olduğuna inandıklarını, bu sebeple kamu diplomasisi bir nevi bulanıklaşan algıların düzeltilmesinde rol oynadığını, *“Dünya ile İletişim Kurmak”* kitabında 5 başlık altında değinmiştir (Tuch, 1990, s. 4-5).

Bruce Gregory ise kamu diplomasisinin dört temel kavramının olduğunu dile getirmiştir. Bunlar; “*fikir savunuculuğu, etkileşim, planlama ve anlamadır*”. *Fikir savunuculuğu*; Bir politik grubun, diğer politik grubu; düşünce ve davranış yolları ile etkileyerek dikkat çekmeyi, güven üretmeyi ve ikna etmeyi, *etkileşim*; katılım, diyalog, başka fikirlere açıklık ve soru yolu ile öğrenmeyi içermektedir. *Planlama ve anlama* ise birbirleri ile bağlantılı iki kavramdır. *Anlama*; yabancı toplumların kültürlerini, tutumlarını ve davranışlarını öğrenmeyi içerir ve bu kamu diplomasisinin de bir nevi ön koşuludur. *Planlama* ise öğrenilen kültür, tutum ve davranışlar sonrasında liderlerin politika oluşturup kamu diplomasisi aktörlerinin koordine etme sürecini oluşturmaktadır (Gregory, 2011, s. 355-7). Gregory’nin değindiği dört temel kavram arasında, planlama ve anlama kamu diplomasisinden alınacak verim açısından önemlidir. Bir devlet yabancı bir toplum üzerinde politika üretip, ilişkiler geliştirmek istiyorsa, ilk olarak o toplumu anlaması, daha sonra ise düzenli, sürdürülebilir ve etkili bir planlama yapması gerekmektedir. Bu doğrultular çerçevesinde planlama ve anlama, kamu diplomasisi açısından önemli iki kavram ve süreçler bütünüdür.

Bazı yazarlar da kamu diplomasisini “*post-modern devletçilik aracı*” olarak tanımlamıştır. Bilgi, kültür, eğitim gibi faaliyet alanları ile yabancı vatandaşları etkilemeyi amaçlayan kamu diplomasisi, bunların yanında devletlerin dış politika amaçlarını da açığa çıkarmakla yükümlüdür. Örneğin George W. Bush döneminde (2001-2009) kamu diplomasisi, ABD çıkarlarını ve politikalarını desteklemek için kullanılmıştır. Irak’a gerçekleştirilen askeri müdahale de ise kamu diplomasisi, algı yönetme amacı ile tercih edilmiştir (Ham, 2005, s. 57). 2000 sonrası ABD’nin Irak’ı işgalinde haklı olduğuna ve ABD askerinin kahramanlıklarına dair algı amaçlı çekilen *American Sniper* (Keskin Nişancı, 2014) ve *The Hurt Locker* (Ölümcül Tuzak, 2009) gibi filmler de bir kamu diplomasisi örneğidir.

Mark Leonard, devletlerin propagandalarını örtmek için kamu diplomasisini bir araç olarak kullandıklarını ifade etmektedir. Mark’a göre kamu diplomasisi; diğer ülkelerin kültürlerini ve halkların ihtiyaçlarını anlayabilmek, devletler nezdinde oluşan yanlış algıları ortadan kaldırmak ve genel hatlar itibarıyla ilişkiler kurmak ile ilgilidir. Mark, kamu diplomasisinin bir etki hiyerarşisinin olduğuna da değinmektedir. Mark’ın etki hiyerarşisi; insanların ülkelerinin tanınmalarını artırmak için olumlu algı

oluşturmak, bir dizi; eğitim, kültür, turizm gibi araçlarla diğer insanların meşguliyetini sağlayarak devlet değerlerini tanıtmak ve en önemlisi ise insanları etkilemekten oluşmaktadır (Leonard, 2002, s. 8-9). Mark'ın da değindiği üzere kamu diplomasisine genel olarak bakıldığında kavramın temelinde “etki” yer almaktadır. Bu doğrultuda bir devletin kamu kurum ve araçları ile diğer bir devlet/toplum/örgütün üzerinde kalıcı ve uzun süreli etki yaratma isteği bulunmakta ve bunu kamu diplomasisi aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Kamu diplomasisinin Türk Dil Kurumundaki sözlük tanımı da incelendiğinde etki kavramı yine ön plana çıkmaktadır. TDK'ye göre kamu diplomasisi; bir devletin kendi düşüncelerini, geleneklerini, politikalarını veya kültürünü diğer ülkelerin halklarına anlatmak için uygulamış olduğu diplomasi türüdür (sozluk.gov.tr, 2022). TDK'ye bakıldığında da kamu diplomasisinin genel amacı kamuoyları üzerinde etki yaratmaktır.

Kamu diplomasisi kavramını daha iyi tanımlayabilmek adına, sıklıkla birlikte kullanılan propaganda ve halkla ilişkiler kavramlarından ayırt etmek önemlidir. Kamu diplomasisi her ne kadar hem propaganda hem de halkla ilişkiler terimleri ile birçok noktada paralellik gösterse de bazı ince ayrımlar söz konusu olmaktadır. İlk olarak kamu diplomasisinde gerçekler daha ön planda iken propaganda da gerçeklerin arasında yalanlar da yer almaktadır. İkinci noktada ise halkla ilişkilerde bilgi akışları doğrultusunda yerel halkın bilgilendirilmesi söz konusu iken, kamu diplomasisinde ilk olarak yabancı halkı anlamak ve daha sonra bilgilendirmenin yanında etki kavramı öne çıkmaktadır (Charles Wolf & Rosen, 2004, s. 3-4). Genel olarak kavramlar (propaganda ve halkla ilişkiler) incelendiğinde, her ikisinin de “iç içe” bir kavram olduğu görülmektedir. Yani propaganda, halkla ilişkilerin içinde yer alan bir kavramdır. Kamu diplomasisi ve propaganda ilişkisinde değinildiği üzere, ilk öne çıkan ayırım, propaganda içerisinde yer alan gerçek dışı bilgilerdir. Bu ayrımlardan bir diğeri de propaganda da amaç genellikle hedef devleti veya toplumu istenilen yöne yönlendirir. Bu yönlendirme ise tek taraflı iletişimi beraberinde getirmektedir (Özkan A. , 2015, s. 6), kamu diplomasisinde ise iletişimin çift taraflı ve geri bildirimli olması bir nevi zorunludur. Çift taraflı etkileşim sayesinde hedef kamuoyu üzerinde etki artmakta ve ilişkiler bu yönde gelişmektedir.

Nicholas J. Cull, ABD’de kamu diplomasisi kavramının 1965 yılından itibaren “*kültürel propaganda ve basın yönetimi*” adı altında kullanıldığını ifade etmektedir. 1997 yılında ise ABD Dışişleri Bakanlığı kamu diplomasisi kavramının; “*yabancı kamuoyunu anlama, bilgilendirme ve etkileme yoluyla ABD’nin ulusal çıkarlarını teşvik etmek*” amacı taşıdığını söylemiş ve bu tanımlamalar çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı, propagandanın getirmiş olduğu olumsuz çağrışımı kamu diplomasisi aracılığıyla engellemek istemiştir (Cull, 2003, s. 327). J. Michael Waller ise propagandanın getirmiş olduğu olumsuz çağrışım sonucu, iki kavram arasındaki ilişkiyi şu cümleler ile tanımlamıştır;

“Kamu diplomasisi bir propaganda biçimi midir? Nesnel olarak konuşursak, cevap evet: kamu diplomasisi, hedef kitlenin algılarını, tutumlarını ve davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan ikna edici bir iletişim biçimidir. Ancak propaganda, I. ve II. Dünya Savaşları sayesinde, bu tür olumsuz çağrışımlarla, çoğu kamu diplomatının terimden tamamen kaçındığı kadar yüklü bir kelimedir” (Waller, 2007, s. 331).

Yapılan bu tanımlar çerçevesinde kamu diplomasisini açıklarken, temel iki yaklaşımdan da bahsedilmektedir. Bu yaklaşımlar; katı ve esnek yaklaşımlardır. Katı yaklaşım doğrudan propaganda ile ilişkilendirilmiştir. Esnek yaklaşım ise “*karşılıklı anlayış*” oluşturarak; kültür, eğitim, spor vb. araçlarla etkileşim oluşturmakla ilişkilidir (Özkan A. , 2015, s. 6-7). Katı yaklaşımda yer alan propaganda bu noktada olumsuz bir çağrışım oluşturduğu için, devletler esnek yaklaşımı daha sık kullanır duruma gelmiştir. Kamu diplomasisi ve propaganda kavramları arasında her ne kadar belli noktalar üzerinde ayrımlar söz konusu olsa da kamu diplomasisinin temelinde propaganda yer almaktadır. Propagandanın getirmiş olduğu olumsuz çağrışım, kamu diplomasisi adı altında giderilmeye çalışılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kamu diplomasisinin tam anlamıyla propaganda olmayışıdır. Bu sebeple iki kavram arasındaki ilişki ve ayırım noktalarının belirlenmesi, kamu diplomasisini tanımlamada önemlidir.

Diplomasinin kavramsal çerçevesi çizildiğinde, diplomasinin tarafları genellikle devletler olmuş, geleneksel diplomasi de etkileyen de etkilenen de devlet olmuştur. Kamu diplomasisine bakıldığında ise etkilenen taraf değişiklik göstererek devletin yerini; bir örgüt veya toplum almıştır. Bu doğrultuda kamu diplomasisi devlet-toplum ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Devletler kamu diplomasisi ile; sosyal, politik, ekonomik veya kültürel araçlarla doğrudan yabancı halkları etkileyecek bir strateji

oluşturmak istemektedir (Eldemir, 2018, s. 491). Bu strateji, hükümetlerden halka doğru olabildiği gibi halktan halka doğru da olmaktadır. Etkileyen taraf bir devlet veya halk olduğu gibi şüphesiz etkilenen tarafın genellikle devlet olmadığı görülmektedir. Kamu diplomasisiyle etkilenen tarafa yönelik; “*belirlenmiş bir siyaseti, devleti, oyuncuyu veya politikayı onaylar duruma getirmek*” amaçlanmaktadır (Kömür, 2020, s. 94).

Kamu diplomasisinin devletler nezdinde kullanımı yaygınlaşmadan evvel; ticaret, kültür, turizm veya eğitim gibi kamu diplomasisi ile içkin alanlar ayrı kurumlar tarafından idame ettirilmekte idi. Değinen bu alanlar kamu diplomasisinin algı yönetiminde oldukça önemli olduğu için devletlerin kamu diplomasisini kurumsal olarak uygulama amacı ile kurmuş olduğu kurumlar neticesinde bu alanlar tek bir çatı altında toplanmış ve kamu diplomasisinin verimini artırmak amaçlanmıştır. Devletler bu alanlar aracılığıyla yabancı toplumlarla kalıcı ve uzun vadeli ilişkiler kurabilmiştir. Örnek olarak Mark Leonard, kamu diplomasisini üç boyutta incelediğinde; ilk boyutun haber yönetimi, ikinci boyutun stratejik iletişim ve son boyutun ise ilişki kurma olduğuna değinmiştir. İlişki kurma boyutunu ise; burs, eğitim, seminer, konferans gibi alanlarla ilişkilendirmiş ve bu boyutun en uzun ve kalıcı boyut olduğunun altını çizmiştir (Leonard, 2002, s. 18).

1.3.2. Kamu Diplomasisi Türleri

1.3.2.1. Vatandaş Diplomasisi

Vatandaş diplomasisi kavramı, kamu diplomasisinin bir türü olmakla birlikte aynı zamanda bir nevi de uygulama aracı konumundadır. Kavramın tarihsel olarak gelişim süreci incelendiğinde, kamu diplomasisinin uluslararası ilişkiler literatürüne giriş tarihi ile yakındır. Kavram ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nin 34. Başkanı (1953-1961) Dwight D. Eisenhower’ın (The White House, 2021), 1956 yılında Beyaz Saray’da “Vatandaş Diplomasisi” üzerine düzenlemiş olduğu bir seminerde kullanılmıştır. Seminer sonrasında ise “İnsanlardan İnsanlara Uluslararası Kardeş Şehirler” adıyla vatandaş diplomasisini uygulayan ve aynı zamanda teşvik eden bir örgüt kurulmuştur (Mueller, 2009, s. 101). Vatandaş diplomasi ile kamu diplomasisi kavramlarının aynı yıllarda literatüre girmesi ve devletler tarafından kullanılması elbette tesadüfi değildir. Soğuk Savaş sürecinde taraflar (ABD ve Sovyetler Birliği) vatandaş

diplomasisine önem vermiştir. Bu önemi açıklamadan evvel, vatandaş diplomasisi kavramını tanımlamak daha doğru olacaktır. Diplomasinin uygulayıcıları tarihsel süreç içerisinde gelişip değişiklik göstermiştir. Bugün sadece Dışişleri Bakanlığı memurları, diplomatlar veya hükümet temsilcileri değil, sivil aktörler de ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda; herhangi bir sivil vatandaş, yabancı bir ülkede, kendi ülkesini temsilen yer almakla birlikte, bulunduğu konum itibarıyla yabancı ülke vatandaşlarını belli bazı araçlar ile etkileyebilmektedir. Bu etki; “Vatandaş Diplomasisi” olarak tanımlanmaktadır. Vatandaş diplomasisi Köksoy’un aktardığına göre; “*vatandaşların birbiriyle doğrudan ilişki kurmalarını ve doğrudan fikir, kültür ve değer alışverişinde bulunmalarını sağlamaktadır*” (Köksoy E. , 2016, s. 246). Vatandaş diplomasisi, bireylerin ait olduğu devletin dış ilişkilerini şekillendirmesine yardımcı olmakla birlikte, yabancı kişiler ile iletişim kurduktan sonra resmi diyalog ve müzakereler içinde ayrıca zemin hazırlamaktadır (Mueller, 2009, s. 102). Vatandaş diplomasisi, kamu diplomasisinin bir temel bileşeni olarak da öne çıkmaktadır. Farklı devlet vatandaşlarının aralarındaki ilişkileri geliştirmek, vatandaş diplomasisi aracılığı ile gerçekleşmektedir (Golan, 2015, s. 424).

Vatandaş Diplomasisi Merkezi eski direktörü Diane Rasmussen, vatandaş diplomasisi ile ilgili;

“Vatandaş diplomasisi, dünya çapında iş, hükümet, eğitim ve sosyal kurumlar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Tüm ülkelerin, bölgelerin ve kültürlerin ortak zorluklarını çözme yeteneğini etkiler. Herhangi iki varlık arasındaki tüm anlamlı ve etkili ilişkiler, sorumlu ve amaca yönelik hareket eden bireyler tarafından inşa edilir. Şirketler, hükümetler, eğitim kurumları, sosyal girişimler, ülkeler ve kültürler etkileşime girmez; insanlar etkileşime girer” (Rasmussen, 2021) cümlelerini ifade ederek vatandaş diplomasisinin önemini vurgulamıştır.

Kamu diplomasisinin bir türü olarak vatandaş diplomasisi, devletler arasında “*iyi niyet ve diyalogun*” güçlenmesi için kullanılan bir yoldur. Devletler, dış politika ve ulusal güvenlik hedeflerini, vatandaş diplomasisi yoluyla yabancı devlet toplumlarına sunabilmektedir (Snow, 2015, s. 86). Sherry Mueller, herkesin birer vatandaş diplomatı olabileceğine değinmektedir. Bu doğrultuda; yurt dışında yarışan bir sporcunun, yabancı bir ülkede performans gösteren rock yıldızının, yabancı meslektaşlarını ağırlayan seçilmiş bir yetkilinin veya yabancı bir ülkedeki akademisyenin, birer vatandaş diplomatı olabileceğini söylemektedir (Mueller, 2009, s. 106).

Türkiye’de kamu diplomasisi aracı olan vatandaş diplomasisine son dönemlerde ağırlık vermekte, İletişim Başkanlığı’nın yayımlanmış olduğu “Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı” çerçevesinde vatandaş diplomasisine ayrı bir önem atfetmiştir. İletişim Başkanlığı eylem planı etrafında vatandaş diplomasisini “kültür elçiliği” olarak kavramsallaştırmakta ve her bir Türk vatandaşının kendini “vatandaş diplomati” olarak konumlandırabileceğini vurgulamaktadır. İletişim Başkanlığı bu doğrultuda vatandaş diplomasisinin önemine değinerek; yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye markasını güçlendirmesi ve buldukları ülkelerin siyasi ve ekonomik hayatlarına katkı sağlamalarını, uluslararası şirketlerde Türk iş insanlarının yer almasını veya vatandaş diplomasisi konulu derslerin müfredata eklenmesi gibi stratejik amaçlar geliştirerek vatandaş diplomasisinin önemine eylem planında değinmiştir (T.C. İletişim Başkanlığı, 2021).

Genel hatlar itibariyle vatandaş diplomasisi, farklı devlet vatandaşları arasındaki ilişkileri ve etkileri kapsamaktadır. Devletler bu ilişkileri geliştirmek ve bir nevi de resmi hale getirme amacı ile bir dizi politikalar izlemektedir. Bu doğrultuda vatandaş diplomasisi ile karşılıklı anlayış ve iş birliği sağlamak adına kültürel ve sanatsal değişim programları uygulanmaktadır (Golan, 2015, s. 423). Değişim programlarına detaylı bir şekilde Kamu Diplomasisi Araçları arasında yer alan Kültürel Araçlar alt başlığında değinilecektir.

1.3.2.2. Kültürel Diplomasi

Kültür, insanla birlikte var olmuş ve beraberinde gelişerek devam etmiştir. İnsanlık tarihinin gelişim sürecinde nasıl ki insanlar birbirlerinden etkilenecek şekilde gelişim gösterdi ise kültürler de insanla beraber var olduğu için birbirlerinden etkilenecek şekilde gelişim göstermiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre kültür:

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü”

olarak tanımlanmaktadır. Emekli Büyükelçi Fuat Bayramoğlu ise kültürü:

“Latince de toprağı işlemek anlamına gelen cultura kelimesinden gelmektedir. Yüksek genel bilgi olarak tanımlanmakla birlikte; yaşama tarzı veya atalardan gelen maddi ve manevi değerler bütünü” (Bayramoğlu, 1992, s. 20-21) olarak tasvir etmektedir.

Bu tanımlamalar çerçevesinde Kültürel Diplomasiyi tanımlayacak olursak; Bir devletin fikir, değer, gelenek, kültür veya kimliği kullanarak diğer devletler ile başta ilişkilerini güçlendirmek için birçok alanda iş birliği yapmasıdır (Institute for Cultural Diplomacy, 2020). Devletler denizaşırı yerlerde bulunan halklarla kültür aracılığı ile direkt olarak insanların zihin ve kalpleri ile bağlar geliştirmeyi amaçlamakta ve bunu uzun vadeli bir ilişki olarak *Kültürel Diplomasi* ile sağlamaktadır (L'Etang, 2009, s. 610). Kültürel Diplomasi'nin ilk olarak nasıl başladığı konusunda net bir tarih verilmemekle birlikte diplomatların birbirlerine etki yaratacak düzeyde “hediye” takdim etmesi, kültürel diplomasi'nin ilk uygulanış biçimini belirtmektedir (Smith G. S., 2016, s. 178). Kamu diplomasi'nin bir türü olarak, Scott-Smith kültürel diplomasi'nin sekiz amaç etrafında şekillendiğini belirtmektedir. Bunlar; Güven inşa etmek, kültürel ve politik olarak tanınmak, ekonomi temelli fayda sağlamak, kendi kültürünün imaj ve itibarını geliştirmek, düşmanlıkları zayıflatmak, gerçekleşecek politikalar için zemin hazırlamak, belirli bir ideoloji veya inanç sistemi etrafında şekillenen uluslararası sistem oluşturmak ve kültürler hakkında yapılan olumsuz eleştiriler ile mücadele etmektir (Smith G. S., 2016, s. 10-11)

Genel olarak kültürel diplomasi'nin farklı tanımlamalarına bakıldığında ortak nokta, devletlerin kültür aracılığı ile diğer devletlerle ilişkilerini başlatmak veya geliştirmek olduğu görülmektedir. Kamu diplomasi'sinde olduğu gibi kültürel diplomasi de çoğunlukla uzun vadeli ilişkiler kurmak için kullanılmakta ve hükümetin yerine doğrudan halk hedef alınmaktadır. Devletlerin kültürü bir diplomasi aracı olarak kullanmasındaki ana amaç ise kültürün doğrudan insanla olan ilişkisidir. Kültürel diplomasi uygulanırken; kültür, sanat, müzik, film veya edebiyat gibi kültürel araçlar üzerinden devletler politikalar geliştirmektedir.

Geleneksel diplomatik araçlarla gerçekleştirilen toplantı veya zirvelerden alınan sonuçlar ile kültürel diplomasi'den alınan sonuçlar bir olmamaktadır. Kültürel ilişkiler her iki ülkenin insanların birbirlerini daha iyi tanımalarına fırsat vermekle birlikte, uluslararası ilişkilerde de kültürel diplomasi barış ortamının korunmasında aktif bir rol almaktadır. Ayrıca devletler kültürel ilişkiler neticesinde ilişkilerinin uluslararası alanda iyi gözükmesi yönünde de bir nevi izlenim bırakmaktadır (McDaniel, 2015, s. 18).

Kamu diplomasisinin bir türü ve aynı zamanda bir dış politika aracı olarak kültürel diplomasi, devletlerin özellikle uzun vade de gerçekleştirecek olduğu politikaların zeminini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda devletler kültürel diplomasiyi; siyasi, ekonomik ve askeri anlaşmalarını gerçekleştirmek ve “*güven temin etmek*” için araç olarak, geleneksel elçilik kurumunun ulaşamayacağı yabancı toplumların önde gelen insanlarına ulaşabilmek, iki devlet arasındaki politika farklılıklarına rağmen bir nevi ilişkilerin başlangıcı için politik zemin hazırlamak, yine iki devlet arasında diplomatik ilişkiler sınırlı veya yok ise ilişkileri başlatmak/geliştirmek ve en önemlisi geniş kitlelere ulaşmak için kullanılmaktadır (Diplomacy, 2005, s. 1-2). Bunun yanında devletler uluslararası ilişkilerde olumlu bir imaj yaratmak adına da sık sık kültürel diplomasiye başvurmaktadır.

Devletlerin dış politikasına yeni bir kavram olarak kültürel diplomasiyi getirmesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ardından dünya da tekrar bir savaş durumunun olmaması adına kurulan Birleşmiş Milletlerin altında bulunan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) aracılığı ile gerçekleşmiştir (Purtaş, 2013, s. 3). UNESCO kurulduğu yıldan itibaren; araştırmalar, konferanslar, eğitimler, ulusal stratejiler ve projeler düzenleyerek uluslararası iş birliğini artırmaya yönelik politikalar gerçekleştirmektedir. Kültürel diplomasi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük yıkıma uğrayan devletler arasında iş birliğini artırmaya yönelik olarak da öne çıkmaktadır. Özellikle Eski Nazi Almanya’sındaki bölgelere, ABD tarafından demokratik bir sistem inşa etme amacıyla eğitim ve kültür programları gerçekleştirilmiştir. ABD bunun yanında değişim programları da organize etmiş, 1945 ile 1954 yılları arasında 12.000’e yakın Alman ve 2000 Amerikalı bu programlara katılmıştır. Ek olarak Japonya’da da değişim programları İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülmektedir (Cummings, 2009, s. 4). Devletler, uluslararası ilişkilerde kültürel diplomasiyi daha çok ilişkileri başlatmak veya artırmak adına kullanmışlardır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı süreçlerinde sürekli savaş halinin varlığı, devletler arasındaki ilişkilerin sadece politik düzeyde kalmasını sağlamıştır. Bu sebeple kültürel diplomasi, daha çok devletlerden ziyade halkların birbiri ile ilişkilerini geliştirmek adına kullanılmış, uzun vadeli ilişkiler için bir nevi araç niteliği görmüştür. Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği, her iki kutbun dışarısında kalan devletleri kendi

taraflarına çekebilmek adına kültürel diplomasiye ağırlık vermiş; sanat sergileri, radyo programları ve öğrenci değişimleri ile üçüncü taraf devletler etkilemeye çalışmıştır. Soğuk Savaş sürecine ilişkin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasında bazı bilim adamları, Sovyetler Birliği'nin ordusunda veya ekonomisinde bir eksikliğin mevcut olmadığını, üçüncü taraf devletlerin kültürüne ve ideolojisine isteksiz olduğunu dile getirmektedir (Lee, 2015, s. 355). Soğuk Savaş sırasında kültürel diplomasi kullanım alanını ve amacını iyi anlamak adına ABD'de 1948 yılında yasalaştırılan *Bilgi ve Eğitim Değişim Programı* fazlasıyla önemlidir. Bu program doğrultusunda, Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin diğer ülkelerde Amerika Birleşik Devletleri'nin daha iyi anlaşılmasını teşvik etmesini ve Amerika Birleşik Devletleri halkı ile diğer ülke halkları arasındaki karşılıklı anlayışı arttırılmasını amaçlanmıştır. Bu programa katılan kişiler diğer ülke insanları ile iletişime girerek, ABD'nin yurtdışında daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Diplomacy, 2005, s. 7-8). Soğuk Savaşın başlangıcından bitimine kadar kültürel diplomasi hem ABD'nin hem de Sovyetler Birliği'nin politikalarını aktarma da araç haline gelmiş, Avrupa'da insanları etkilemenin yolunu politik faaliyetlerden ziyade kültürel kimlikler olduğu görülmüştür. Her iki devlet de kültürel diplomasiyi aslında bir nevi propaganda veya psikolojik savaş olarak kullanmıştır (Yıldırım G. , 2015, s. 3). Genel olarak bakıldığında kültürel diplomasi kamu diplomasi bir türü olarak yer almasının sebeplerinden biri, kamu diplomasi ile propaganda ilişkisidir. Kültürel diplomasi de özellikle Soğuk Savaş sürecinde bir propaganda aracı olarak yer aldığı için, kamu diplomasi bir türü olarak nitelendirilmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde Sovyetler kapitalist devletlerle iletişim kurmak ve politikalarını olumlu göstermek adına kültürel diplomasiye ağırlık vermiştir. Bu sebeple de Sovyet dış politikasında kültürel diplomasi daima önemli bir yer tutmuştur. Soğuk Savaş sürecinde her iki devlet de kültürel diplomasi önemin farkına varmalarına rağmen diplomatik ilişkilerin kurulması noktasında zayıf kalmıştır. Kültürel diplomasi bu süreçte önem arz etmesinde 1950'ler de nükleer savaşın getirmiş olduğu korku ve askeri harcamalardaki artış etkilidir. Kültürel değişim programları aracılığıyla daha az harcama ile uzun süreli ilişkiler bu doğrultuda hedeflenmiştir. Her iki devlet içinde temel amaç ise ideolojilerini yaymak olmuştur. Bu doğrultuda ise geleneksel

diplomasiye ek olarak kültürel diplomasi Soğuk Savaş sürecinde öne çıkmıştır (McDaniel, 2015, s. 1-2).

Kültürel diplomasinin devletlerin dış politikalarında daha sık olarak yer alması ise Soğuk Savaş sonrasında, küreselleşme ile birlikte başlamaktadır. Soğuk Savaş döneminde dünya iki kutba ayrılmış ve iki kutbun devletlerinin birbirileri ile iletişimi yok denecek kadar az hale gelmiştir. Kültürel diplomasinin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaygınlaşmasının asıl sebebi, devletlerin birbirleri ile olan etkileşimini artırmak ve uluslararası alanda tekrar aktif olarak yer alma istekleridir. Kültürel diplomasi aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası karşımıza çıkan yumuşak güç kavramının bir unsuru haline gelmesi de kullanım alanının yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Bu noktada kültürel diplomasi, kamu diplomasisinin öne çıkan bir türüdür.

Son yıllarda Türkiye’de dış politika araçlarında kültürel diplomasiye sıkça yer vermektedir. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı altında açılan başkanlıkların (örneğin Yunus Emre Enstitüsü) doğrudan görevi kültürel diplomasi ile ilişkilidir. Türkiye’nin kültürel diplomasi politikalarında diğer devletlere nazaran bir imparatorluğun devamı olması faaliyet etki alanını genişletmektedir. Örneğin Türkiye’nin Afrika kıtasında veya Balkanlar’da yürüttüğü kültürel diplomasi politikaları, diğer devletlerin politikalarına göre daha ön planda yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun geçmiş yüzyıllarda Balkanlar ve Afrika’daki varlığı, bugün Türkiye’nin kültürel diplomasi politikalarına olumlu bir şekilde etki etmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren Türk dış politikasında Dışişleri Bakanlığı’nın yanı sıra kurulan kurumlar da kültürel diplomasinin uygulama alanında öne çıkmıştır. Örnek olarak 1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye’nin uygulamış olduğu kültürel diplomasi politikalarında fazlasıyla önemli bir kurumdur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlık kazanan Türk Cumhuriyetlerini ilk olarak Türkiye tanımış, birçok devlet ile ortak dil, hafıza ve kültürün olması Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri devletleri arasındaki ilişkilerin gelişmesine olanak sağlamıştır (TİKA, 2020). Aynı Balkanlar ve Afrika’da olduğu gibi Orta Asya’da da geçmişten itibaren bulunan ortak hafıza ve kültürün varlığı, Türkiye’nin 1990 sonrası Orta Asya’da uygulamış olduğu yumuşak güç politikalarını kolaylaştırmıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik kültürel

diplomasi temelli; eğitim bursları, meslek edindirme kursları, öğrenci değişim programları, kurs ve seminerler vb. programlar düzenlemiş, sadece kültürel iş birliği artırma amacıyla 1993 tarihinde Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'nin yer aldığı Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (Türksoy) kurulmuştur (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 660-662).

Yine kültürel diplomasi alanında çalışmalar yürütmek üzere Türk Dışişleri Bakanlığı'nda bakan yardımcısına bağlı Tanıtım ve Kültürel İşler Genel Müdürlüğü yer almakta ve Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri adı altında yurtdışında kültürel diplomasi politikaları uygulanmaktadır. Türkiye'nin kültürünü ve sanatını belirli gün ve haftalar da yurtdışında tanıtmak üzere politikalar geliştiren müdürlük, direkt olarak kültürel diplomasi ile ilişkilidir (Yağmurlu, 2019, s. 1196). İkinci bölümde, Türkiye'de Kamu Diplomasisi Aktörleri başlığı altında, Türkiye'de kültürel ve kamu diplomasisinde aktif olarak yer alan kurumlara detaylıca yer verilecektir.

1.3.2.3. İnanç-Dini Diplomasi

İnanç; insanların bir arada, sürekli ve kolektif olarak hareket etmesini ve toplum olarak yaşaması noktasında vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Dinlerin doğasında da “daima barış içinde, kolektif halde yaşamak” yer almaktadır. Bu doğrultuda; diplomasi ve inanç kavramları kesişmektedir. İnanç temelli diplomasi kavramı ilk olarak 1994'te ortaya çıkmıştır, fakat pratik olarak insanlık tarihi boyunca süregelen ve diplomaside belirginliğini koruyan bir terimdir. Dinlerin doğasında yer alan barış ortamının tesisi, diplomatik müzakere sürecinin etkinliğini artırma noktasında önem taşımaktadır (Blakemore, 2019, s. 15).

Belirtilen noktalar çerçevesinde inanç diplomasisi; dini düşüncelerin uluslararası politika pratiğine dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır. İnanç diplomasisi; geleneksel diplomasinin erişemeyeceği, çözülemez ve kimlik temelli çatışmalar da çözümün bir parçası haline gelmektedir (Blakemore, 2019, s. 16). Dini inancın dinamikleri, uluslararası alanda barış durumunu korumak ve devam ettirmek için diplomasi ile birlikte kullanılmaktadır. Ek olarak diplomatların deyimi ile de inanç diplomasisi tanımlanacak olursa; devlet dışı aktörler, sivil toplum kuruluşlarının yetkilileri, dini liderler ve sivil vatandaşlar tarafından uygulanan ikinci yoldur. En belirgin şekilde;

dinlere, metinlerine, uygulamalarına, geleneklerine ve hepsinin etrafında bulunan manevi yönelimlere dayanmaktadır (Cox & Philpott, 2010, s. 31). İnanç temelli diplomasi, uluslararası ilişkiler alanında kavramsal olarak yeni olsa da dini inancın dinamiklerini uluslararası barış yapımının yürütülmesi ile bütünleştiren gayri resmi bir diplomasi türü olarak da tanımlanmaktadır. İnanç diplomasisi çatışma çözümünden ziyade uzlaşma ile ilgilidir. Uzlaşma neticesinin devamında “saygılı” ilişkilerin gerçekleşmesini de kavramsal olarak içinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda inanç temelli diplomasi uygulayıcıları ise, diplomasinin ve uluslararası sistemin ahlaki yönden de gelişmesine inanmaktadır (Johnston, 2003, s. 15).

İnanç temelli diplomasi dört ana alanda etkinliğini artırmaktadır; (1) Çatışmalar da taraflardan en az birinde dinin önemli bir faktör olarak yer alması, (2) Çatışma durumlarında dini liderlerin etkin olması, (3) Çatışma tarafları arasında dini boyutta belirli bir etkinin olmadığı durumda üçüncü taraf olarak çatışmaya dahil olması ve (4) İki büyük dini geleneğin çatışmasının ulusal sınırları aşması durumunda, inanç temelli diplomasi öne çıkarak etkinliğini artırmaktadır (Blakemore, 2019, s. 15-16). Belirtilen dört ana alanda dini liderlerin uzlaşmada etkin olmasının sebebi; toplum nezdinde köklü ve yaygın bir etkilerinin olmasıdır.

Din, insanların büyük bir çoğunluğu için yaşamın bir parçası durumundadır. Hatta bir parçadan ziyade bütünü de temsil etmektedir. Diplomasinin içinde dinin yer alması, bazı spesifik durumlarda diğer diplomasi türlerine göre etkinliği artırmaktadır. Örnek olarak Türkiye'nin Afrika kıtasında uygulamış olduğu diplomasi de din önemli bir unsurdur. Afrika kıtasında Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde, Türkiye dini diplomasiyi aktif olarak kullanmaktadır. Müslüman Afrika ülkeleri ile Türkiye arasındaki bağların gelişmesinde din önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple devletler arasındaki ilişkilerde ortak dinin paylaşımı, inanç temelli diplomasi için uygulama alanı olmaktadır.

1.3.3. Kamu Diplomasisi Araçları

1.3.3.1. Kültürel Araçlar

Kamu diplomasisinin şüphesiz en etkili araçlarının başında kültürel araçlar gelmektedir. Devletler, yabancı kamuoyları üzerindeki etkilerini kültürel diplomasi ve

onun araçları ile gerçekleştirmektedir. Kültürel araçların etkili bir araç olmasının en açık örneği, ABD'nin uygulamış olduğu kültürel diplomasi sonrası neredeyse tüm kıtalarda ABD'nin kültür etkileri gözükmemektedir. Joseph Nye, kültür ve yumuşak güç arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekmiştir. Nye; *“kültür, yumuşak gücün kaynakları arasında yer alır ve bir ülkenin kültürü başkalarınınca cazip bulunduğu oranda ülkesinin yumuşak güç etkisine katkı sağlamaktadır”* (Yılmaz A. N., 2018, s. 25). Nye'in de değindiği üzere bir devletin kültürü, diğer yabancı toplumlar üzerinde ne kadar etkili olduysa, kamu diplomasisini aynı oranda etkin kullanmış anlamına gelmektedir. Devletlerin kültürel öğeleri diğer devlet veya toplumlar nezdinde bir çekicilik yaratıyorsa, bu devletlerin yumuşak güç potansiyelinin kültürel öğeler aracılığıyla arttığına ve dış politika stratejilerinin ise takip edildiği anlamına gelmektedir. Bu sebeple de devletler sahip olduğu kültürel değerleri bir politika aracı haline getirerek diğer devlet veya toplumlar üzerinde cazibesini artırıp nüfuz alanını genişletmek istemektedirler (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 658).

Kültür etkileri, uzun dönemli ilişkiler için de vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin; dili, sanatı, tarihi, edebiyatı, gastronomisi, güzel sanatları vb. kültürel öğeleri, bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmaktadır. Değinen kültür öğelerinin tamamı, ait olunan devletin kültürel kodlarını taşıyarak kamuoylarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu sebeple de kamu diplomasisinin temel araçları arasında yer almaktadır (İnan, Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni, 2012, s. 67).

Hindistan'ın 13. Başbakanı Manmohan Singh; Hindistan'ın, Asya'nın çoğunda etkisini fetihlerle değil; kültür, dil, din, fikir ve değerlerle gösterdiğini belirtmektedir. Singh, bahsedilen bu durumun Hindistan'ı küresel bir güç yapacağını ve gelecek yüzyılda ise güç ile kültürel öğelerin muhakkak etkileşim içerisinde olacağını dile getirmektedir (Bound, Briggs, Holden, & Jones, 2007, s. 57). Başbakan Singh'in söylediklerini kanıtlar nitelikte, Bollywood ismiyle adlandırılan Hint film endüstrisi, Hollywood film endüstrisini her yıl milyardan fazla biletle geri bırakmaktadır (Bound, Briggs, Holden, & Jones, 2007, s. 91). Hindistan'ın uygulamış olduğu kültürel diplomasi araçları, yabancı toplumlar üzerinde, geleneksel diplomasi araçlarına göre çok büyük etki bırakmaktadır.

Kültürel araçların uygulanması noktasında, 11 Eylül sonrası ABD'nin uygulamış olduğu politikalar da örnek olarak gösterilmektedir. 11 Eylül'de yaşanan saldırılar sonrasında ABD büyük bir imaj sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple de dönemin ünlü radyocusu Norman Pattiz, Radio Sawa'yı kurmuş ve ABD'de de yaşayan Arap asıllı gençler ile Ortadoğu da yaşayan gençlere, çoğunlukla pop müzik aracılığı ile ulaşmak istemiştir (Coşkun, 2012, s. 56). Müzik, film, dil veya gastronomi gibi kültürel öğelerle yabancı toplumların üzerinde etki oluşturmaya, farklı bir bakış açısı ile "Amerikan hegemonyasının acıtmaya gücü" tabiri ile de yaklaşmıştır (Yılmaz S. , 2012, s. 196).

Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında kültürel araçlar ile iletişim sağlama amacı taşıyan bir diğer devlet İngiltere'dir. Öne çıkan en önemli kurumu ise British Council'dir. Merkezi Londra'da bulunan ve 1943 yılından itibaren faaliyet gösteren kurum, 4 ana başlıkta hizmet sağlamaktadır: a) İngilizce öğretmen, b) Uluslararası eğitim fırsatı sunmak, c) Sanat aracılığı ile diyalogu kuvvetlendirmek ve son olarak d) İngiliz deneyimlerini paylaşmak (Chakraborty, 2013, s. 20). 100'ün üzerinde ve dünyanın farklı bölgelerinde yer alan British Council, kültürel araçlar yoluyla uygulanan kamu diplomasisine örnek oluşturmaktadır. Türkiye'de ise 80 yıldır faaliyet göstermektedir. İngiltere'nin yürütmüş olduğu kamu diplomasisi politikaları temelde 3 kurum üzerinden şekillenmektedir. Bu kurumlar; İngiliz Dışişleri Bakanlığı, British Council ve BBC Dünya Servisi'dir. Bahse konu bu 3 kurum arasında sıkı bir iş birliği bulunmakta ve Dışişleri Bakanlığı diplomatik iletişimden, British Council kültürel ilişkilerden, BBC ise medyadan sorumlu kurumdur. Bu 3 kurum arasından British Council ve BBC kamu kaynaklarını kullanmasına rağmen özerk bir yapıya sahiptir ve kontrole tabi değildir (Kalın, 2011, s. 13-14). İngiltere'nin kamu diplomasisi politikalarını temelde 3 ayrı alanda yürütmesi ve bu alanlardan birinin kültür olması, kültürel araçların önemini göstermektedir.

Tüm bu örnekler doğrultusunda dikkat edilmesi gereken ek bir husus bulunmaktadır. Bu husus, sözü geçen kültür araçlarının neden bu kadar etki yarattığı ile ilgilidir. Müzik, dans, spor, film edebiyat vb. kültürel araçlar, tüm insanlar için kültürel ortak alanlarda, kültürel kaynakları ifade etmektedir. Bu kaynaklar ise özel mülkiyete ait olmadığı için toplumun tüm kesimleri rahatlıkla erişebilmektedir (Chakraborty, 2013,

s. 25). Toplumun tüm kesimleri bir kaynağa eriştiği için etki de dolaylı olarak artmaktadır. Ek olarak kültürel araçlar, insanların yaşamları için artık vazgeçilmez birer unsur olmuştur. Kültürel araçlar arasında yer alan müzik, insanların hayatının neredeyse tamamında yer almaktadır. Bu sebeple de kamu diplomasisi araçlarından kültürel araçlar fazlasıyla önem taşımaktadır.

1.3.3.2. Eğitimsel Araçlar

Kamu diplomasisi araçlarında, devletlerin üzerine eğildiği bir diğer önemli araç eğitimidir. İnsanlar artık daha iyi bir eğitim alabilme adına kendi ülkelerindeki eğitim kurumlarının yanı sıra başka ülkeleri de tercih etmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi, ulaşım imkanlarını da doğrudan etkilediği için insanların eğitim amacı ile başka ülkeleri tercih etmesi daha kolay hale gelmiştir. Devletler ise bu durumu göz önünde bulundurarak, eğitim aracılığıyla yabancı devlet vatandaşlarını etkilemektedir. Eğitimsel araçlarda öne çıkan en önemli politika ise şüphesiz öğrenci değişim programlarıdır. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın belirttiği üzere; 1975 yılında yurt dışında eğitim gören öğrenci sayısı 800 bin, 2010 yılında 4,5 milyon, günümüzde 7,5 milyon ve 2030 yılına kadar ise 20 milyona ulaşacağı söylenmektedir (YTB, 2021). YTB'nin vermiş olduğu istatistikler, devletlerin kamu diplomasisi politikalarında eğitime neden önem verdiğini açıkça göstermektedir.

Eğitim oldukça kompleks bir kavramdır ve dolayısıyla içinde birden fazla ögeyi barındırmaktadır. Eğitimsel araçlarda bu sebeple kendi içinde ayrılmaktadır. Eğitim ve kamu diplomasisinin birleştiği alan da uluslararası eğitimidir. Uluslararası eğitimi temel olarak 4 dala ayıracak olursak; (a) yabancı dil eğitimi, (b) yüksek öğrenim, (c) mesleki eğitim ve (d) kariyer eğitimidir (DEİK, 2013, s. 9-10). Devletler değinilen bu 4 alan üzerinden eğitimsel araçlar ile kamu diplomasisi politikaları yürütmektedir. Özellikle yabancı dil ve yüksek öğrenim, eğitimsel araçlarda öne çıkan alanlardır.

Devletler, devlet dışı aktörlerle bağlantı kurma adına öğrenci değişim programları gibi farklı kamu diplomasisi araçlarına önem vermektedir (Sevin, 2017, s. 4). Bu değişim programları sayesinde bir nevi uluslararası ağlar kurularak, devletler farklı ülkelerdeki akademisyenleri ülkelerine çekip, kendi ülkelerinin imajını da kuvvetlendirmektedir (Goirizelaia, 2020, s. 281). Bunun yanı sıra eğitim ve kültürel

değişimler, kişiler arası teması artırarak uluslararası iyi niyeti teşvik etmektedir. Değişim programları Molly Bettie'nin aktardığına göre, farklı ülkelerden gelen bireyleri belirli bir amaç ve belirli bir süre için doğrudan temas halinde tutan çok çeşitli faaliyetleri içermektedir (Bettie, 2020, s. 212).

Devletlerin eğitimsel araçlarla uygulamış olduğu kamu diplomasisinde öne çıkan öğrenci değişim bursları vardır. Bunlardan ilk ve en önemlisi ABD'nin sağlamış olduğu Fulbright bursudur. Daha sonra ise İngiltere'nin Chevening, Almanya'nın ise DAAD bursları, dünyada öne çıkan uluslararası öğrenci değişim bursları arasında yer almaktadır (Oktay, 2012, s. 132). Bu burslar aracılığıyla devletler yabancı ülke vatandaşlarına eğitim fırsatı sunarak kamu diplomasisi uygulamaktadır. Bursların en önemli çıktısı, yabancı ülkelerde bulunan başarılı öğrenci veya akademisyenleri çekmesidir. Örnek olarak Fulbright bursu, Türkiye'de yaklaşık 70 yılı aşkın süredir hizmet vermektedir. Bursun bütçesi, Türkiye ve ABD hükümetleri ile ortak oluşturulmakla birlikte, kurulduğu tarihten itibaren 6500 öğrenci ve akademisyene burs imkânı sağlanmıştır (Fulbright Türkiye , 2021).

Eğitimsel araçlarda öne çıkan değişim programları ile devletler yabancı toplumlarda yer alan başarılı insanları kendi ülkelerine çekmektedir. Bu sayede imaj yönetim politikası sağlamanın yanında sosyal veya fen bilimlerinde alanlarında uzman akademisyen veya başarılı öğrenciler, burs sağlayan ülkenin politikalarında etkin rol oynamaktadır.

1.3.3.3. Ekonomik Araçlar

Kamu diplomasisi ile ekonomi arasındaki ilişki, bir çıktıdan ziyade karşılıklı bağımlılığı beraberinde getiren bir ilişki türüdür. Kamu diplomasisinin etkin ve verimli kullanılabilmesi için devletlerin ekstra bir ekonomik güce sahip olmaları gerekmektedir. Sahip oldukları ekonomik gücü ise bir araç olarak kullanarak kamu diplomasisi politikaları yürütülmektedir. Bu sebeple de kamu diplomasisi ve ekonomi iç içe geçmiş iki kavramdır.

Küreselleşmenin getirmiş olduğu ekonomik karşılıklı bağımlılık ve ulus ötesi şirketlerin dünyadaki birçok devletten ekonomik alanda daha güçlü olması, kamu diplomasisinde ekonomik araçları ön plana çıkarmaktadır. Devletlerin ekonomik araçlar

vasıtasıyla yürütmüş olduğu kamu diplomasisi politikalarında marka ve imaj yönetimi oldukça önemlidir. Devletlerin bu doğrultuda imaj yönetim politikalarına; “Üstün Japon Teknolojisi” veya “Alman Teknolojisi” vb. markalar ve sloganları, örnek olarak gösterilebilmektedir (Kocabıyık, 2019, s. 174). Devletlerin örnek olarak gösterilen bu markalara sahip olması, kamu diplomasisi politikalarını uygulama noktasında kolaylık sağlarken, aynı zamanda bu markalar, ekonomik refahın da bir göstergesi olduğu için, yabancı devlet vatandaşları birçok noktada bu fırsatlara erişmek isteyecektir. Bu sebeple de ekonomik araçlar imaj ve marka yönetimi ile kesişmektedir. Ekonomik araçlar aracılığıyla yürütülen marka politikaları, ayrı bir diplomasi türü olarak “marka diplomasisi” adıyla da tanımlanmaktadır. Devletler marka diplomasisinde, şirketlerin “gerçekleştirmiş olduğu iletişim ve etkileşim faaliyetleriyle” kamu diplomasisi uygulamaktadır (Köksoy E. , 2016, s. 247).

Günümüz uluslararası sisteminde, herhangi bir ülkenin algı ve imajı; prestij, güç, güvenilirlik ve dürüstlük ile oluşturmaktadır. Bu algılar, ülkeler için stratejik öneme sahiptir. Devletler bu dört ana alanda markalaşmalarını inşa etmekte ve diğer toplumlar ile ilişki kurabilmektedir (Özkan A. , 2014, s. 3). Tüm bu imaj ve algı yönetiminin oluşabilmesi için ise ekonomik bir bağımsızlık ve güce ihtiyaç doğmaktadır. Ekonomik güç, şirketlerin de ön plana çıkmasında birincil etkidir. Bugün piyasa değeri birçok devletin ekonomik gücünden fazla olan; Google, Coca Cola, Samsung, Apple, Microsoft vb. şirketler, ülkelerin imajında, iletişimlerinde ve kamu diplomasisinde oldukça önemlidir. Dünyanın önde gelen ilk 100 şirketinden 47’sinin ABD de bulunması (Brand Finance, 2021), ABD’nin uygulamış olduğu kamu diplomasisini etkilemektedir. Bu şirketlerin varlığı, yabancı toplumlar üzerinde bir nevi ABD algı ve imajı oluşturmakla birlikte, şirketlerde çalışma ve ABD’de yaşam isteği yabancı toplumlarda talep görmektedir. ABD, dünyanın önde gelen markaları aracılığıyla, Özkan’ın bahsettiği üzere, “Kurumsal Diplomasiiden faydalanarak dünyadaki imajını güçlendirmektedir” (Özkan A. , 2021, s. 265).

1.3.3.4. Dini Araçlar

Diplomasi Türleri başlığında yer alan İnanç-Dini diplomasi alt başlığı altında değinildiği üzere, dini araçlar da kamu diplomasisi politikalarında yer almaktadır.

Devletlerin dış politika karar vericileri nasıl ki ideoloji veya ulusal çıkarları ön planda tutarak eylem planları oluşturuyor ise, inançları da ön plana alarak politikalar geliştirmek elzem bir durumdur. Bu sebeple de kamu diplomasisi uygulayıcılarının, “*inançlara hitap edebilmeleri için iyi düşünülmüş ve ayrıntılı stratejilere ihtiyaçları vardır*” (Tasam, 2016). Devletler, din aracılığıyla, dünyanın diğer yerlerindeki yabancı devlet vatandaşlarıyla iletişim kurmada önemli bir araç olduğunun farkında oldukları için, kamu diplomasisinde dini araçlar sıkça kullanılmaktadır.

Kamu diplomasisi içerisinde yer alan dini araçlara en güzel örnek; misyonerlerin, kendi dinlerini yaymak için başka ülkelerde mensubu olduğu devleti tarafından görevlendirilirken, aynı zamanda da kendi ülke çıkarları için de hizmet etmesidir (Karadağ, 2012, s. 81). Genel olarak bakıldığında, misyonerlerin temel amacı, ülke çıkarları için hizmet etmektir ve bu hizmeti de dini araçlar ile tamamlamaktadır. Dini araçlar üzerinden kamu diplomasisi politikaları yürütmenin bir diğer yöntemi de devletlerin din özgürlüğünü teşvik etmesidir. Devletler, din özgürlüğü için gerekli sosyal koşulları sağlama adına, din temelli otoriter devletler üzerinde, din özgürlüğünü teşvik etmek için kamu diplomasisi politikaları uygulamaktadır (Danan, 2013, s. 182). Bu doğrultuda da yabancı devlet vatandaşlarını etkileme amaçlanmıştır.

Kamu diplomasisi ve dini araçlar noktasında, dini liderler, dini veya politik amaçlar için bir nevi kamu diplomatları olarak da görülmektedir. Vatikan’ın kamu diplomasisine örnek olarak, Soğuk Savaş sırasında John Paul II.’nin papalık döneminde Roma Katolik Kilisesi anti-komünist kamu diplomasisi politikaları izlemiş, Sovyetler Birliği’nin Avrupa’daki varlığının sona ermesinde önemli bir etken olmuştur (Seib, 2013, s. 217) 217 Müslüman devletlerin ise, diğer Müslüman devlet vatandaşları ile ilişki kurabilme adına yapılan kültürel veya sosyal yardımlar da dini araçlar arasında yer almaktadır.

Kamu diplomasisinde medyanın da rolü şüphesiz oldukça önemlidir. Medya aracılığı ile daha geniş kitlelere ulaşmanın yanında dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da güven tesisidir. Kamu diplomasisi ve medya ilişkisinde dini liderlerin göz önünde bulundurulması ve medya da yer alması, daha geniş kitlelere hem ulaşmakta hem de güven vermektedir (Seib, 2013, s. 218).

Genel olarak bakıldığında dini araçları din diplomasisi terimiyle bağdaştırdığımızda uluslararası ilişkiler de dış politikada sıklıkla din diplomasisine de - diğer diplomasi türlerinde olduğu gibi- yer verilmektedir. Aynı dine mensup farklı toplumlar din aracılığıyla bir araya gelip etkileşim kurabildiği için devletler dini diplomasiye önem atfetmektedir. Dini diplomasinin aynı zamanda çatışma bölgelerinde bir nevi arabuluculuk rolü de bulunduğu için kamu diplomasisi politikaları arasında da yer almakta ve barış ortamının tesisi açısından sıklıkla bir politik hamle olarak tercih edilmektedir (Gündoğdu, 2021, s. 95).

1.3.3.5. Güvenlik Araçları

Güvenlik araçları çoğunlukla askeri güçlerden veya operasyonlardan oluşmaktadır. Güvenlik çerçevesinde yürütülen dış politika hamleleri de kamu diplomasisi politikaları ile ilişkili olmakla birlikte önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin; bölgesel krizler sonrası barış ortamının tesisi amacıyla uluslararası örgütler tarafından oluşturulan ve birçok devletin dahil olduğu barış güçleri veya birden fazla devletin dahil olduğu ortak askeri eğitimler/tatbikatlar, kamu diplomasisi politikalarını da içermektedir (Kocabıyık, 2019, s. 177). Devletler, uluslararası alanda dahil oldukları bu programlarda hem güven verme noktasında hem de ülkelerinin birçok noktada tanıtımı açısından bir kamu diplomasisi politikası izlemektedirler.

Askeri araçlar, genellikle sert güç veya geleneksel diplomasi ile ilişkilendirilse de son yıllarda yumuşak güç içerisinde, kamu diplomasisi aracı olarak da öne çıkmaktadır. Kamu diplomasisinde askeri araçların kullanım alanı da oldukça geniştir. İnsani ve afet yardımlarında, askeri personel eğitim programlarında ve bölgesel destek programlarında güvenlik kapsamlı araçlar aktif olarak kullanılmaktadır. Özellikle Afrika'da oluşan çeşitli krizler sonrasında ülkeler, askeri araçlarla, insani ve afet yardım politikaları ile kıta üzerinde etki oluşturmak istemektedir. Örnek olarak Çin Ordusu; Afrika, Güney Asya, Orta Amerika ve Karayipler'de insani yardım operasyonları yürütmüş, Çin'e ait PLA Donanması'na bağlı hastane gemisi, değinilen bu ülkelerde 2010 yılından itibaren kamu diplomasisi politikası yürütmüştür (Karadağ, 2016, s. 4). İnsani yardım operasyonlarında askeri araçların yer almasının arkasında birçok sebep bulunmaktadır. Devletler kriz bölgelerinde yürüttüğü insani yardım operasyonlarında

askeri araçları kullanarak, uzun vadede başta güvenlik olmak üzere siyasi ve ekonomik fayda gözeteceğini düşünmektedir (İlhan, 2013, s. 119). İnsani yardım operasyonlarında, yardıma uğrayan hedef ülkenin vatandaşı, kaynak ülkenin askeri gücüne duyulan güven sayesinde etkilenmektedir.

Güvenlik araçları noktasında, Barışı Destekleme Harekatları da önemli bir yer tutmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, günümüz de halen Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan'da Barışı Destekleme Harekâtında görev almaktadır. 1992-1994 yılları arası Somali'de, 2006-2013 yılları arası Lübnan'da ve 2001 yılında ise Makedonya'da harekatlara katkıda bulunmuştur (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2021). Türkiye'nin katılmış olduğu bu harekatlar, bir nevi kamu diplomasisi politikaları barındırmaktadır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı da bu harekatları kalkınma yardımı kapsamında değerlendirmektedir (Doğan H. , 2015, s. 304). Devletler, Barışı Koruma/Destekleme Harekatlarında yabancı orduları ve kamuoylarını etkileyerek kamu diplomasisi politikası uygulamaktadır.

1.3.4. Geleneksel Diplomasi ve Kamu Diplomasisi İlişkisi

Kamu Diplomasisi kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne “Kamu Diplomasisi” olarak girmeden önce geleneksel diplomasi altında genellikle propaganda amacı ile kullanıldığı görülmektedir. Kavramın 1965 yılında literatürüne girmesi, 1990 sonrası dönemde ise ancak yayılması, geleneksel diplomasi ile kamu diplomasisi ayrımının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü kamu diplomasisi başlıca bir diplomasi türü olmuş; çeşitleri ve uygulama araçları ön plana çıkmış ve hükümetlerin çok sık kullandığı bir diplomasi türü olmuştur.

Kamu diplomasisi ve geleneksel diplomasisinin iki ayrı kavram olmadığını altının çizilmesi gerekmektedir. Birbiri ile ilişkili fakat belli noktalar üzerinde ayrılan iki kavramdır. İlk olarak kamu diplomasisi ile geleneksel diplomasi arasındaki en temel fark; kamu diplomasisinin devlet dışı aktörleri kullanması ve hedef kitlesinin özellikle devlet dışı yapılar olmasıdır. Kamu diplomasisinin hedeflediği kitle çoğunlukla kamuoyları olmuştur ve bu kamuoylarını; bilgilendirmeyi, etkilemeyi ve yönlendirmeyi amaçlamıştır (Doster, 2018, s. 2). Geleneksel diplomasi ise genellikle hükümetlerin, Dışişleri Bakanlıklarının etkileşimi yoluyla uluslar arasındaki ilişkileri yürütmeyi içerir

ve geleneksel diplomasi kamu diplomasisinin aksine gizlilik gerektiren bir süreçtir. (Tuch, 1990, s. 3)

Charles Wolf ve Rosen Brian geleneksel ve kamu diplomasisi arasındaki farkı üç ana başlıkta açıklamıştır. İlk olarak geleneksel diplomasisinin dar bir şekilde yayıldığını, kamu diplomasisinin ise şeffaf ve yaygın bir şekilde yayıldığını söylemektedirler. İkinci ve en temel fark; geleneksel diplomasi hükümetler arası bir diplomasi türü iken kamu diplomasisi hem hükümetler arası hem de hükümetler tarafından halklara doğru yönelen bir diplomasi türüdür. Bu halklar ise çoğu durumda spesifik olarak belirlenmiştir. Bu duruma örnek olarak Ortadoğu bölgesi verilebilmektedir. Üçüncü ve son olarak ise geleneksel diplomasi, devletlerin tutum ve davranışları ile ilgilenirken, kamu diplomasisi halkların tutum ve davranışları ile ilgilenmektedir (Charles Wolf & Rosen, 2004, s. 4). Bu doğrultuda kamu diplomasisi geleneksel diplomasiye göre, ilk olarak sivil toplum da yer alan birey ve kuruluşlar ile etkileşime girmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığında görev alan (2003) Kamu Diplomasisi Kıdemli Danışmanı Christopher Ross, kamu ve geleneksel diplomasi ile ilgili olarak;

“Geleneksel diplomasi uygulayıcıları, kendi hükümetlerinin uluslararası ilişkilerde stratejik hedeflerinde ifade edilen ulusal çıkarları ilerletmek için yabancı hükümetlerin temsilcilerini ile ilişki içerisinde. Buna karşılık, kamu diplomasisi, aynı stratejik hedeflere destek geliştirmek için yabancı halkın dikkatli bir şekilde hedeflenmiş sektörlerini hedeflemektedir” (Snow, 2015, s. 81) ifadelerinde bulunmuştur.

Ross'un değindiği üzere geleneksel ve kamu diplomasisi kavramları her ne kadar belli ayrımlar içerse de kamu diplomasisi, aktörler ve hedefler açısından geleneksel diplomasinin bir uzantısıdır ve dış politika hedefleriyle bağlantılıdır (Sevin, 2017, s. 37) ve kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiyi tamamlamaktadır (Sevin, 2017, s. 4). Geleneksel diplomasiye nazaran kamu diplomasisinde öne çıkan bir diğer unsur da kamu diplomasisinin çok daha geniş bir grup insanı ve hükümet çıkarlarının ötesine geçen daha geniş bir çıkar kümesini içermesidir (Leonard, 2002, s. 8-9). Burada yine öne çıkan durum, kamu ve geleneksel diplomasinin hedef kitlelerindeki ayrımıdır. Geleneksel diplomasi; hükümetler arasında yaşanan müzakere süreçlerini kapsamaktadır ve büyükelçiler gibi atanan diplomatlar aracılığıyla hükümetten

hükümete müzakerelerle ilgilenmektedir (Ki, 2015, s. 94). Kamu diplomasisinin ise hedef kitlesinde çoğunlukla yabancı devletlerin halkları yer almaktadır.

Kamu ve geleneksel diplomasi ilişkisine bakıldığında; kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiyi tamamlayıcı bir yönü bulunmaktadır. Her iki diplomasi türünün de hedef kitleleri, aktörleri ve uygulayıcıları farklılık göstermektedir. Teknolojinin gelişimi ve uluslararası ilişkilerde yaşanan değişim ve dönüşüm, geleneksel diplomasi aktörleri ve uygulayıcılarını doğal olarak geri plana itmiştir. Bu sebeple kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiyi tamamlar nitelikte devletler tarafından kullanılarak, uluslararası ilişkilerde kalıcı ve uzun vadeli ilişkiler gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Geleneksel ve Kamu diplomasisi ayrımını bütünsel bir bakış açısıyla görme adına, Emel G. Oktay'ın "*NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü*" başlıklı makalesinden Mehmet Öztürk'ün aktardığına göre;

Geleneksel Diplomasi	Kamu Diplomasisi
Devletten devlete (hükümetten hükümete) ya da diğer uluslararası örgütlere yönelik	Bir hükümetten ya da uluslararası kuruluşun yabancı kamuoylarına yönelik
Resmi ilişkileri muhteva ettiği için genellikle gizlilik içinde yürütülür	Yabancı kamuoylarında olabildiğince çok kişiye ulaşabilmeyi hedeflediği için açık diplomasi geçerli
Resmi temsilciler (diplomatlar) aracılığıyla iletişim kurulur (halkla değil)	Bir hükümet veya uluslararası kuruluşun yabancı kamuoylarına resmi ya da özel şahıs ve kurumlar aracılığıyla iletişim tesis edilir
Hedef, piramidin üst kısmı yani seçkinlerdir	Hedef, piramidin alt kısmı yani halktır
Daha çok siyasi, askeri ve ekonomik konular üzerinden yürütülür	Daha çok geleneksel diplomasi alanı dışında değerlendirilen konular üzerinden yürütülür. Örneğin, eğitim ve kültür programları vasıtasıyla yayın ve tanıtım yapılması

Tablo 1: Geleneksel ve Kamu Diplomasisi Ayrımı (Öztürk, 2019, s. 1102).

1.4. Güç ile Kamu Diplomasisi İlişkisi

1.4.1. Güç Kavramı

Güç kavramı uluslararası ilişkiler sözlüğünde; *“bir ulusun başkaları üzerinde uyguladığı etki ve kontrol güçtür. Güç, devletlerin birbirleriyle siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal rekabette hem kullanılan araç hem de hedeftir”* (Piano & Olton, 1988, s. 20) şeklinde tanımlanmıştır. Güç, bir nevi bir şeyler yapma kapasitesi ile ilgilidir. Joseph Nye, güç kavramını havaya benzetmektedir. Herkesin havaya bağlı olduğunu, herkesin hava hakkında konuştuğunu ama çok az insanın bu kavramı anladığını belirtmektedir. Nye’a göre güç; *“başkalarının davranışlarını etkilemek, bu şeyleri gerçekleştirmek için yeteneklere sahip olmak ve bir kişinin istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir”* (Nye J. , 2004, s. 2). Başkalarını etkilemenin ise birden fazla yolunun olduğunu söylemektedir. Bu yollar ise; sert, yumuşak ve akıllı güç şeklinde ayrılmaktadır. Uluslararası ilişkiler de güç kavramı da sert ve yumuşak güçten oluşmaktadır (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2017, s. 85). Güç kaynakları hiçbir zaman durağan şekilde ilerlememekte, günümüz dünyasında değişmeye devam etmekte ve dünyanın farklı yerlerinde farklılık göstermektedir (Nye J. S., 2012, s. 3).

Gücün ortaya çıkabilmesi için üç temel koşulun var olması gerekmektedir. İlk olarak devletler, diğer aktörleri etkilemek için fırsat veya varlıklara, bir nevi askeri veya ekonomik unsurlara sahip olmalıdır. Daha sonra bu unsurları koruyan aktörler sahip olmanın bilincinde hareket etmelidir ve son olarak ise diğer/karşı aktörlerin sahip olunan gücü görmesi gerekmektedir (Oğuzlu, 2007, s. 82-83). Bu doğrultuda gücü oluşturacak unsurlar ve bu unsurların etki edeceği bir alan olması, gücün var olabilmesi için zorunluluk oluşturmaktadır.

Joseph Nye’n bahsettiği üzere güç, etki üzerinden çeşitlere ayrılmaktadır. Bu çeşitlilik ise; sert, yumuşak ve akıllı güçtür. Gücün uygulama çeşitleri olan sert, yumuşak ve akıllı güce bir sonraki başlık altında detaylı bir şekilde değinilecektir.

1.4.2. Gücün Çeşitleri

1.4.2.1. Sert Güç

Devletlerin gücü uygulama biçimlerinden en eski ve yıllardır süregelen güç çeşidi sert güç olmuştur. Genellikle çağrışım olarak askeri gücü nitelendiren sert güç, devletler arası ilişkilerde zorlayıcı diplomasi ile birlikte anılmaktadır. Joseph Nye'da sert gücü tanımlarken; öncelikle zorlamaya dayandığını, çoğunlukla dünyanın sanayileşmesinde ve sanayi öncesi döneminde daha önemli olduğunun altını çizmiştir (Nye J. S., 2012, s. 1-3). Sert güç daha çok devletlerin sahip olduğu askeri, ekonomik, nüfus vb. somut şeylerle ilgili olmakla birlikte, devletler arası ilişkilerde sert gücün kullanımı; zorlama, caydırma veya tehdit etme ile ilişkilidir (Payam, 2018, s. 17). Nye, sert gücü teşviklere (havuç) ve tehditlere (sopa) dayandırmaktadır (Nye J. S., 2008, s. 29). Pallaver ise bu tanımlamaya ilişkin olarak, herkesin sert güce, yani teşvik (havuç) ve tehditlere (sopa) aşına olduğunu söylemekle birlikte, sert gücü; ekonomik güç veya askeri güç kullanarak, ekonomik üstünlük ve zorlayıcı politikalarla, başkalarını tehdit ederek, istediğinizi elde etme kapasitesi, olarak tanımlamaktadır (Pallaver, 2011, s. 81).

Sert gücün daha iyi anlaşılabilmesi adına, işçi ve işveren üzerinden tasvir edilecek olunursa; A'nın B'ye karşı bir ekonomik üstünlüğü var ise ve B, işvereni A'ya karşı itaat etmeyi reddederse, A, çalışanını işten çıkarmakla tehdit etmektedir. Bu noktada da insanlar, yapmak istedikleri şeyi yapmaya mecbur etmek için ekonomik üstünlük kullanmaktadır (Pallaver, 2011, s. 82). Örneği mikro düzeyde işçi ve işveren açısından makro düzeyde devletler arası ilişkilere getirdiğimizde, askeri ve ekonomik gücü üstün olan devletlerin diğer devletlere karşı uygulamış olduğu zorlayıcı politikalar bütünü, sert güç ile ilişkilidir. Sert gücü; hareket tarzları, birincil araçları ve hükümet politikaları nezdinde açıklamak, sert gücün daha iyi anlaşılmasında etkili olacaktır. Sert gücün hareket tarzları; zorlama, caydırma ve korumadan oluşmaktadır ve birincil araçları; tehditler ve güçtür. Sert güç aracılığıyla uygulanan hükümet politikaları ise; baskıcı diplomasi, savaş ve ittifakları içermektedir (Yatağan, 2018, s. 75). Devletler sert gücü dış politikalarında aktif olarak kullandıklarında elde etmek istediklerini; baskıcı diplomasi, tehdit, zorlama veya caydırma ile sağlamaktadır. Devletlerarası ilişkilerde sert gücün kullanımı kısa vadede çözüm getirirse de uzun vadede kalıcı ilişkiler

kurulamamaktadır. Sert gücün getirmiş olduğu korku ve baskı durumu uzun süreli ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Devletler genellikle kriz anlarında hızlı sonuç alabilme adına sert gücü kullanma birlikte, uzun vadede kalıcı ilişkiler sağlamak için yumuşak güç veya akıllı güce politikalarına daha sık yer vermektedir.

1.4.2.2. Yumuşak Güç

Yumuşak Güç terimi, 1990 yılında Joseph Nye tarafından uluslararası ilişkiler literatürüne *Bound to Lead* kitabı ile kazandırılmıştır. Joseph Nye, yumuşak gücü; “zorlamadan ziyade cazibe yoluyla istediğinizi elde etme yeteneğidir”, cümleleri ile tanımlamış, bu cazibenin ise bir ülkenin kültürü, siyasi idealleri veya politikalarının çekiciliğinden oluştuğunu belirtmiştir (Nye J. , 2004, s. 10). İstenilen herhangi bir şeyi başkalarının da istenmesinin sağlanmasının ise üç farklı yolu olduğunu belirtmiştir; zorlama, ekonomik yaptırım ya da ikna etmektir. Zorlama ve ekonomik yaptırım sert gücü, ikna ise yumuşak gücü oluşturmaktadır (Asker & Akay, 2018, s. 116). Joseph Nye, bir devletin politikaları başka devlet veya toplum tarafından meşru gözüktüğü takdirde de yumuşak gücün artacağından söz etmektedir. Yabancı devlet vatandaşları, başka bir ülkenin ideallerine hayran kalması durumunda sert gücün unsurları olan havuç ve sopaya ihtiyaç kalmamakta, yumuşak güç aracılığıyla istenilen politikalar gerçekleşmektedir. Bu duruma müteakip Nye, baştan çıkarma, yani demokrasi, insan hakları ve bireysel fırsatların zorlamadan daha etkili olduğunu söylemektedir (Nye J. , 2004, s. 10).

Yumuşak gücün üç farklı temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; kültür, politik değerler ve dış politikalarıdır. Nye, kültür ile başkalarına hoş gözükersen, değerler ile çekici gelerek ve politikalar ile de kapsayıcı ve meşru gözükersen yumuşak gücün unsurlarını belirlemektedir (Nye J. , 2009). Bu üç unsurun merkezinde ise meşruiyet yer almaktadır çünkü yabancı ulusları etkilemenin yolu, hedeflerin meşru olduğuna inanmalarıdır. Meşruiyette ise tehdit veya rüşvet olmadan etkilemek önemlidir. Pallever bu noktada, “insanları demokratik olmaya zorlamak yerine demokrasiye çekmek daha kolay” olduğunu belirtmektedir (Pallaver, 2011, s. 13). Yumuşak güç her ne kadar belirtilen üç temel unsur veya kaynak etrafında şekillense de Nye, yumuşak gücün statik olmadığını, kaynakların şart ve koşullara göre değişebileceğini de söylemektedir (Nye

J. , 2006, s. 30). Bu durum da gayet doğaldır. Zamanın şart ve koşullarına göre kaynakların değişmesi yumuşak gücü daima etkili kılacaktır.

Nye, Avrupa'nın etkili yumuşak güç kaynaklarına sahip olduğunu da belirtmektedir. Örnek olarak; Fransa, Nobel edebiyat ödülleri birinci sırada yer almakta, iltica başvurularında çoğunlukla İngiltere ve Almanya tercih edilmekte ve İngiltere ile Fransa'nın kamu diplomasisi harcamaları neredeyse ABD ile aynı düzeydedir. (Nye J. , 2006, s. 31). Burada öne çıkan durum, iltica başvurularında İngiltere ve Almanya'nın diğer ülkelere nazaran daha çok tercih edilmesinin arka planında, her iki ülkenin de yumuşak güç kaynaklarını verimli ve etkili kullandığı gözükmektedir. Joseph Nye, yumuşak gücün sadece etki etmek olmadığına da dikkat çekmektedir. Çünkü etki, aynı zamanda sert güce de dayanabilmektedir. Bu sebeple yumuşak güç; *etki, ikna, cazibe ve çekme* terimleri etrafında şekillenmektedir (Nye J. , 2004, s. 6). Yumuşak gücün sadece belirtilen tek bir kavram etrafında var olması mümkün değildir ancak bu kavramların birlikte politikalarda yer alması yumuşak gücü oluşturmaktadır. Nye'nın Avrupa örneğinin yanı sıra *Monocle Dergisi* ve İngiltere Yönetim Enstitüsü (Institute for Government) devletlerin yumuşak güç kapasitelerini belirli kriterler aracılığıyla ölçmektedir. Yumuşak gücü ölçmek için öne çıkan kriterler; "*diplomasi, hükümet, kültür, eğitim ve ekonomi/inovasyondur*". Ek olarak insanların yabancı ülkelerde etkileşim kurduğu en yaygın ortamlar analiz edilerek 7 alt endeks belirlenmiş ve ülkelerin yumuşak güç kapasiteleri analiz edilmiştir. Bu 7 alt endeks; küresel liderlik, tasarım/mimari, kültürel öğeler, yerel mutfak, ticari markalar, ulusal havayolu/büyük havalimanları ve yumuşak güç simgeleridir (McClory, 2013, s. 7-9). Bu kriterlere nazaran devletlerin yumuşak güç potansiyelleri ölçüldüğünde, ilk sıralarda yıllara göre değişiklik göstererek ABD ve İngiltere yer alırken; Almanya, Fransa, İsveç, Kanada, Japonya, İsviçre, Avustralya, Danimarka'da ilk 10 da yer almaktadır (Telci, 2015, s. 524). İngiltere Yönetim Enstitüsü bu çalışmayı sadece 2010, 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştirmiş ve Türkiye; 2010 yılında 26 ülke arasında 25. sırada (McClory, 2010, s. 5), 2011 yılında 30 ülke arasında 23. sırada (McClory, 2011, s. 15), 2012 yılında ise 40 ülke arasında 20. sırada yer almıştır (McClory, 2013, s. 11). Enstitünün yayımlamış olduğu ilk raporda Türkiye'nin yumuşak gücü ile ilgili önemli değerlendirmeler de bulunmaktadır. Türkiye'nin 2010 yılında AB'ye aday ülke

statüsünde olması yumuşak güç potansiyelini artıran bir unsur olarak öne çıkmakla birlikte rapora göre Türk dış politikası temelde üç sütuna göre şekillenmektedir; Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan önemli bir jeopolitik konuma sahip olmak, coğrafi olarak yakın komşularla ilişkileri geliştirmek ve Osmanlı mirasını dış politika varlığı etrafında ele almaktır (McClory, 2010, s. 2). Değinilen bu üç sütun, Türkiye'nin 2010'lu yıllarda yumuşak güç potansiyelini artıran unsurlar olarak öne çıkmıştır. Uluslararası kuruluşların yumuşak gücü ölçmek için öne çıkardığı bu kriterler, aslında yumuşak gücün de enstrümanları veya kaynaklarıdır. Örnek olarak kültür ve eğitim, devletlerin yumuşak güç politikalarında en çok kullandığı enstrümanların başında gelmektedir.

Devletler yumuşak güç politikaları uyguladıkları zaman askeri (sert) güçlerinin olmayacağı anlamına gelmemektedir. Yumuşak güç aracılığı ile askeri gücün farkındalığı artırılmakta fakat askeri güç unsurları yerine yumuşak güç unsurları ön plana çıkarılmaktadır (Kömür, 2020, s. 99-100). Hem sert güç hem de yumuşak güç varlığında hangisinin tercih edileceği ise önemlidir. İstenilen politikalar başkalarına yaptırma hususunda zorlama veya teşvikten hangisi daha çok öne çıkıyorsa, sert veya yumuşak güçte o derece yer almaktadır (Nye J. , 2004, s. 7). Bu doğrultuda zorlama sert gücü, cazibe ise yumuşak gücü oluşturmaktadır.

	Sert	Yumuşak
Davranış Durumu	Zorlama Teşvik	Çekilik Cazibe
Muhtemel Kaynaklar	Güç Yaptırım Ekonomik Güç Rüşvet	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar

Tablo 2: Sert Güç ve Yumuşak Güç ayrımı (Nye J. , 2004, s. 8).

1.4.2.3. Akıllı Güç

Akıllı güç terimi, 2003 yılında ilk kez, yumuşak gücün tek başına etkili bir dış politika olabileceği yanılgısını ortadan kaldırmak üzere Joseph Nye tarafından kullanılmıştır (Nye J. , 2013, s. 5). Nye akıllı gücü; sert ve yumuşak gücü etkili bir şekilde birleştiren güç dönüşüm stratejileri olarak tanımlamakta, sert ve yumuşak gücü ortak bir noktada birleştiren akıllı stratejilerin ise ihtiyaç olduğuna vurgu yapmakla birlikte, Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasının sert ve yumuşak gücün birleşimi, yani akıllı gücü içerdiğini söylemektedir (Nye J. S., 2012, s. 3). Nye'ın akıllı güç tanımı ne tam olarak sert gücü ne de tam olarak yumuşak gücü içermektedir. Öne çıkan husus hem sert hem de yumuşak gücün birlikte, iyi bir strateji ile kullanılmasıdır. Bu doğrultu da akıllı gücün anahtarı, sert ve yumuşak güç kaynaklarını farklı bağlamlarda başarılı şekilde birleştirilmesidir (Nye J. , 2013, s. 3).

Yumuşak ve sert gücün bazı unsurları aynı zamanda akıllı gücünde birer unsurudur fakat sert gücün içerisinde bulunan askeri güç unsurunun yaratmış olduğu çatışmalara, akıllı güç diplomatik çözümler getirmektedir. Bu noktada akıllı güç, yumuşak güç eylemleriyle uyumlu ve ince bir şekilde sert güç unsurlarını birlikte barındırmaktadır (Brito, 2010, s. 114). Joseph Nye, akıllı güç içerisinde yer alan yumuşak ve sert gücün nasıl birleştirileceğini de belirtmektedir. Nye, yumuşak ve sert gücün birleştirilmesi için bağlamsal zekanın varlığından söz etmektedir. Dış politika da yer alan bağlamsal zekâ, politikacıların akıllı stratejiler geliştirmek için taktiklere ve bu taktiklere uyumlu hedeflere ihtiyaç olduğunu, bu durumun ise bağlamsal zekayı oluşturduğunu belirtmektedir (Nye J. , 2009).

Akıllı gücün etkili ve verimli kullanılması için bazı ön koşullar da mevcuttur. Bunlar; hedefleri ve yetenekleri iyi analiz etmek, akıllı güç araçlarını doğru seçmek ve zamanlamayı iyi kontrol etmektir (Cheyre, 2013, s. 4). Devletler akıllı gücün kullanılacağı hedefleri belirlemeden önce ise kendi yetkinliğinin neler olduğunu mutlaka analiz etmesi gerekmektedir. Daha sonradan araçların kullanımı ve zamanlama planlanmaktadır. Joseph Nye, sert, yumuşak ve akıllı güç kavramlarını uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırdıktan sonra pratikte uygulama alanları incelendiğinde, sert veya yumuşak gücün tek başına bir çözüm getirmediği sonucuna varmıştır. Bu sebeple

devletlerin karşılaştığı sorun veya gerçekleştireceği politikaya göre bazen sert gücün bazen de yumuşak gücün gerekli olduğu kanısına varılmıştır. Her ikisinin de kullanımı ile oluşan akıllı güç, dış politika da önemli bir yer tutmaktadır.

1.4.3. Gücün Dış Politikada Bir Aracı Olarak Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi kavramı, gücü uygulama biçimleri arasında yer alan yumuşak güç kavramı ile oldukça içkindir. Bu doğrultuda sert güç geleneksel diplomasi ile, kamu diplomasisi ise yumuşak güç ile temsil edilmektedir (Öztermiyeci, 2018, s. 391). Yumuşak güç ve kamu diplomasisi başta kullanılan kaynaklar, araçlar ve uygulama biçimi olarak birçok noktada paralellik göstermektedir. Devletler dış politikalarında yumuşak güç stratejileri geliştirmekte ve bu stratejileri bazı temel unsurlar üzerine kurgulamaktadır. Örnek olarak bu unsurlar kültürel değerler arasında yer alan; edebiyat, sinema, müzik veya mimari yapılarıdır (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 657). Yumuşak güç unsurları arasında yer alan kültürel değerler aynı şekilde kamu diplomasisinin bir türü olan kültürel diplomasi ile de içkindir. Bu doğrultuda kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları birbirlerini tamamlamakla birlikte, yumuşak güç kavramı, kamu diplomasisine göre kavramsal olarak daha geniş bir çerçevede değerlendirilmektedir. Devletler yumuşak güç politikası uygulama adına kamu diplomasisine başvurmaktadır. Nye'da hükümetlerin yumuşak gücü etkin kullanma yollarından en önemlisini kamu diplomasisi olduğuna işaret etmektedir. Nye, kamu diplomasisinin özellikle sivil toplum alanındaki aktifliği, yumuşak gücün uygulama alanı için doğrudan potansiyel olduğunu belirtmekle birlikte hükümetlerin yumuşak güç elde etmek için kamu diplomasisine başvurduklarını belirtmektedir (Nye J. , 2013, s. 8). Bu doğrultuda yumuşak güç politikalarının uygulama alanının büyük bir bölümünü kamu diplomasisi, kamu diplomasisinin en önemli bileşenini ise yumuşak güç oluşturmaktadır (Kalın, 2011, s. 12). Özetle; *“kamu diplomasisinin esası, ülkelerin yumuşak güçlerini kullanmalarıdır”* (İnan, 2012, s. 66).

Nicholas J. Cull, kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramlarının bir devlette aynı anda bulunamayacağına da dikkat çekmiştir. Örnek olarak, Kuzey Kore'nin kamu diplomasisi politikalarının iyi olduğunu belirtirken yumuşak gücünün yeterli olmadığını, İrlanda'nın ise yumuşak gücünün kuvvetli, kamu diplomasi politikalarının

alt düzeyde olduğunu belirtmiştir (Cull, 2009, s. 15). Cull'ın yaklaşımında önemli bir sonuç çıkmaktadır: kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları belli noktalar etrafında farklılıklar göstermektedir ve farklılık gösterdiğinin kanıtı ise her iki kavramında kimi devletler de aynı düzeyde bulunmamasıdır.

Yumuşak güç ve kamu diplomasisi terimleri birçok kaynakta çoğunlukla eşdeğer çerçevelerde değerlendirilerek kullanılmaktadır. Her iki terim de birbirini tamamlamakla birlikte belli noktalarda ayrılmaktadır. Kavramsal olarak da birisi güç çeşitlerinde diğeri ise diplomasi türleri arasında yer almaktadır. Neredeyse her iki kavramın da uygulama araçları veya hedef kitlesi aynıdır.

2. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE KAMU DİPLOMASİSİ

2.1. Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Gelişimi

Uluslararası ilişkilerde devletlerin eskiye nazaran daha uzun ve güvenilir ilişkiler sağlamak istemesi, sert gücün önemini azaltmakla birlikte kamu diplomasisine, yumuşak güce daha fazla önem verilmesine neden olmaktadır. Neredeyse her ülkenin belli ölçülerde kamu diplomasisi kaynaklarına sahip olmasıyla birlikte, bazı ülkeler bu kaynakları doğru kullanamamakta, bazı ülkeler ise kaynaklarının farkında olmamaktadır. Türkiye gerek jeopolitik konumu gerekse tarihsel ve kültürel derinliğe sahip olması hasebiyle zengin kamu diplomasisi kaynaklarına sahiptir (Çavuş, 2012, s. 28). Belirtildiği üzere, zengin kaynaklara sahip olunması, kaynakların verimli kullanılması anlamına gelmemektedir. Türkiye kamu diplomasisi veya yumuşak güce ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde ağırlık vermiştir. Bu durumun elbette birçok sebebi bulunmakla birlikte, tarihsel süreçler incelendiğinde öne çıkan iki durum kamu diplomasisine neden ağırlık verilemediğinin göstergesidir. Bunlar; Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında/sonrasında Türkiye'nin en büyük problemi, bağımsız ve egemen bir devlet olma yolunda ilerlemek istemesidir. Kurtuluş Savaşı sırasında veteriner hekim Mehmet Turgut Argun'un 1921-22 yılları arasında hatıra defterine aldığı not, Türkiye'nin durumunu açıkça izah etmektedir: “...memleket geniş bir nefes almış ve ciğerleri istiklal aşkıyla bir kez daha kabarmıştı...” (Argun, 2017, s. 90). İkincisi ise Soğuk Savaş sürecinde dünyanın iki kutba ayrılması ve Türkiye'nin Batı ağırlıklı denge politikası izleyerek başta ekonomik ve iç istikrar olmak üzere daha önemli sorunlara eğilmesidir (Kocabıyık, 2019, s. 185). Bir devletin kamu diplomasisini verimli ve etkin kullanabilmesi için öncelikle bağımsız, egemen ve ekonomik/siyasal anlamda güçlü olması gerekmektedir. Türkiye'nin kritik sorunlara sahip olması, doğal olarak kamu diplomasisine önem vermesine engel olmuştur. Soğuk Savaş sonrası itibarıyla ise özellikle TİKA'nın kurulması, Türkiye'de kamu diplomasisinin kurumsallaşma dönemine büyük katkı sağlamıştır. Türkiye 2000 sonrası dönemde Ak Parti iktidarı ile birlikte kendine özgü kamu diplomasisi politikaları geliştirmeye başlamış ve bu alanda büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu atılımların uygulama alanı da çoğunlukla Türk dış politikasındaki politik havzalar minvalinde gelişmiştir. Ak Parti

iktidara geldiği ilk yıllarda Türkiye’yi sahip olduğu jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik konumu itibariyle merkez ülke olarak adlandırmıştır. Bu doğrultuda ise merkez ülke olabilme adına geçmişten bugüne Türkiye’nin coğrafi ve tarihsel konumu dikkate alınarak bölge açılım stratejileri geliştirilmiştir. Bölge açılım stratejileri önem sırası dikkate alınarak; (1) Yakın kara havzası: Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar, (2) yakın kıta havzası: Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya, (3) yakın deniz havzası: Karadeniz, Doğu Akdeniz, Körfez ve Hazar Denizleri olarak şekillenmiştir (Gündoğdu, 2021, s. 109-110). Bu önem sırası ise Türkiye’nin geçmişte bölgelerle olan tarihsel bağları etrafında gelişmiştir. Bölge halkları ve devletleri tarafından tarihsel bağların hatırlanıp Türkiye nezdinde bir politika geliştirilmesi ise şüphesiz kamu diplomasisi ile mümkündür. Bu sebeple Türkiye 2000 sonrası dönemde kamu diplomasisi politikalarına ehemmiyet göstermiştir.

2.1.1. Atatürk Dönemi (1920-1938)

Kamu diplomasisi kavramının ortaya çıkışı ve uluslararası ilişkiler literatürüne girişi 1965 yılı itibariyle başladığına birinci bölümde, *Kamu Diplomasi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi* başlığı altında değinilmiştir. Kavramın Soğuk Savaş sürecinde ortaya çıkması, Atatürk döneminde kamu diplomasisinin açıklanmasını güçleştirmektedir. Yine aynı bölümde de değinildiği üzere, kavramın 1965 yılında literatüre kazandırılması, evvelinde olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu sebeple Atatürk dönemi (1920-1938) yılları arasında Türk dış politikasında kamu diplomasisinin nasıl uygulandığı veya geliştiği tartışılacaktır.

Birinci Dünya Savaşının akabinde, Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesiyle Kurtuluş Savaşı sonrası 29 Ekim 1923 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Hem Birinci Dünya Savaşı hem de Kurtuluş Savaşının getirmiş olduğu kayıplar, Türkiye’yi uluslararası alan da yıpratmış ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte; bağımsız hür ve özgün bir dış politika çizgisi belirlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün, “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” cümlesi, Türkiye’nin o dönemde dış politikasının belirleyicisi olmuştur.

Atatürk döneminde Türk dış politikasında kamu diplomasisi izlerine Kurtuluş Savaşı yıllarında rastlanmaktadır. Millî Mücadelenin neden gerçekleştiğini sadece Türkiye toprakları içerisinde değil, diğer devletlere de doğru aktarabilme adına, başta

İslam ülkeleri olmak üzere, Avrupa ülkeleri de dahil edilerek, özellikle halklar hedef alınarak, Millî Mücadelenin amacı anlatılmak istenmiştir (Doster, 2018, s. 4). Kurtuluş Savaşının içeride olduğu kadar dışarıda da amacının doğru bir şekilde aktarılabilmesi adına Anadolu Ajansının akabinde “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*” kurulmuştur. Hem Anadolu Ajansı hem de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye’nin en önemli görevinin, özellikle yabancı kamuoyunun aydınlatılması olduğunun altı çizilmiştir. 1934 yılında Resmî Gazetede yayımlanan kanun ile Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye müdürlüğünün vazifeleri arasında gerek yurt içinde gerekse yurt dışında “*siyasî, iktisadî, içtimai (toplumsal) ve harsî (kültürel) hareketler bakımından yerli ve yabancı neşriyatı (yayını) takip etmek*” yer almıştır (TBMM, 1934). İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey; “*ülkenin uğradığı felaketlerin en önemli etkenlerinden birinin iç ve dış kamuoyunun halkın yararına uygun bir biçimde yönetilmesinde gösterilen ihmal olduğunu belirtmiştir*” (Koçer, 2019, s. 91). Bu doğrultularda Atatürk, Halide Edip (Adivar) ve Yunus Nabi’nin (Abalıoğlu) önderliğinde, yeni kurulan ülkenin uluslararası kamuoylarına anlatılması amacıyla Anadolu Ajansı kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı ve sonrası dönemde Türkiye’nin en etkin kamu diplomasisi kurumu Anadolu Ajansı olmuştur (Sancar, 2015, s. 455-456).

Anadolu Ajansının ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye’nin uygulamış olduğu politikalar, Atatürk döneminde kamu diplomasisinin başlangıcını göstermektedir. Bu politikalar aynı zamanda ileriki yıllar da Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişimi için de temel oluşturmaktadır. Aynı yıllarda Anadolu Ajansının yanı sıra Türk kültürüne ait ürünlerin Avrupa’da “*Karadeniz*” ismiyle anılan bir gemi ile yola çıkılarak tanıtılması da kamu diplomasisi kavramına örnek teşkil etmektedir (İnan, 2012, s. 67).

Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye, uluslararası arena da barışçıl bir politika izlemiştir. Diğer devletler ile olan sorunları daima barışçıl çerçevede çözmek istemiş, bu doğrultuda ise; ekonomik, siyasi veya kültürel alanda birliktelikler gerçekleştirmiştir (Erzen, 2012, s. 44). Bu dönem, kamu diplomasisi kavramı üzerinden yorumlanacak olunursa; Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu itibarıyla yeni devletin amacını, çizgisini, hedeflerini ve dış politikasını uluslararası alanda tanıtmak için iş birlikleri gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin büyük bir

imparatorluğun mirası bir ülke olması, milletlerarası alanda tanıtılmasını elzem kılmıştır (Erzen, 2012, s. 44). Gerçekleştirilen politikalar neticesinde ve özellikle Atatürk'ün milletlerarası ilişkilerde göstermiş olduğu barışçıl siyaset, kısa sürede hem Türkiye hem de Atatürk hakkında birçok kitap, söyleşi, araştırma ve makalelerin yayımlanmasına olanak sağlamıştır (Doster, 2018, s. 4). Atatürk'ün izlemiş olduğu politika, aslında bir nevi kamu diplomasisi izlerini taşımaktadır. Türkiye'nin cumhuriyetin gerektirdiği özellikleri taşıdığı ve uyguladığını yabancı halklara aktarabilmesi, aynı dönemde kamu diplomasisi politikaları uygulandığını göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile farklı disiplinlerde birçok alanda devrim niteliğinde gerçekleştirilen reformlar, ilerleyen yıllarda Türk dış politikasında yer alan kültürel diplomasiyi temellerini oluşturmaktadır. Atatürk'ün diğer devlet adamları ile olan ilişkisi, başta geleneksel diplomasi olmak üzere, kamu diplomasisinin başlangıcı içinde ayrıca bir zemin niteliğindedir (Doster, 2018, s. 5).

Cumhuriyetin ilanı sonrası kamu diplomasisi politikalarında öne çıkan bir diğer hususta, 1925 yılında, yurtdışının muhtelif şehirlerinde Türk kültürünü tanıtan sergilerin açılmasıdır. Dönemin İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa, sergilerin önemine değinerek şu açıklamalarda bulunmuştur: “...*daimî sergiler, vatan malını göstermek, sevdirmek ve sarf ettirmek için pek lazımdır. Yer yer böyle sergiler açanlara para vermeli, teşvik etmeli, daimî surette vatan malını teşhir etmelidir*” (Bozkurt, 2019, s. 1101). 1926 yılında “*Karadeniz Vapuru Sergi ve Seyahat Programı*” ilan edilerek, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, Türkiye’de yetişen ürünlerin tanıtımı için politikalar geliştirilmiştir (Gülsoy, 2014, s. 153). TBMM Bütçe görüşmelerinde Seyyar Sergi projesi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kültürel anlamda tanıtımının yapılma amacını taşımıştır (Bozkurt, 2019, s. 1105).

29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye hem diplomatik olarak yalnızlıktan kurtulmak hem de Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası alanda yer alabilme adına 1924’te Paris Olimpiyat Oyunlarına aktif katılım sağlamıştır. Türk hükümeti iki önemli sebep ile olimpiyatlarda yer almak istemiştir. Bu sebeplerden ilki, Türk gençlerine spor sevgisini aşlamak iken, diğer sebep ise uluslararası arenada tanınmak ve pozitif yönlü imaj geliştirme isteğidir (Özdemir, 2013, s. 723). Yeni kurulan

Türk hükümeti, Paris Olimpiyat Oyunlarına katılım sağlayarak, imaj oluşturma çabası gayretinde bir nevi kamu diplomasisi politikası izlemiştir.

Atatürk döneminin kamu diplomasisi politika izlerine 1934 yılında da rastlanmaktadır. Cumhuriyetin ilanından çok partili hayata geçiş sürecine kadar, - özellikle Avrupa ülkelerinde- Türkiye'ye karşı “*Tek Parti veya Tek Adam*” söylemleri artmış ve aleyhte propaganda çalışmaları söz konusu olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde; kara propagandayı önlemek, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Batı değerlerinin benimsendiğini göstermek ve Cumhuriyet reformlarını yurt dışına doğru aktarabilme adına Haziran 1934'te *La Turquie Kemaliste (Kemalist Türkiye)* dergisinin çıkarılmaya başlanmıştır (Duman, 2020, s. 41). Fransızca olarak yayımlanan *La Turquie Kemaliste* dergisi 1934-1948 yılları arası yayın hayatında 49 sayı çıkarmış, derginin birincil hedefleri arasında Cumhuriyetin dönüşümünü yabancı kamuoyuna yansıtmak yer almış ve dergide özellikle görsel paylaşımlar üzerinde durulmuştur (Duman, 2020, s. 43). Dergi, 14 yıllık yayın serüveninde Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yer tutmuş ve kamu diplomasisi politika aracı haline gelmiştir.

Kavram olarak hem kamu diplomasisi hem de yumuşak güç her ne kadar literatür de yer almasa da Atatürk döneminde, Birinci Dünya Savaşı ve akabinde devam eden Kurtuluş Savaşı'nın getirmiş olduğu fiziki veya zihni yorgunluğa rağmen, kamu diplomasisi politikalarına ehemmiyet verilmiştir. Günümüzde bir ülkenin dış politikasının vazgeçilmez unsuru haline gelen kamu diplomasisi, dönemin en çetin şartlarına rağmen Atatürk ve arkadaşları tarafından ihmal edilmemiş, dış politika da ülke çıkarları doğrultusunda yer verilmiştir.

2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)

İkinci Dünya Savaşının başlaması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrası dönemde Türkiye'nin kamu diplomasisine verilebilecek en güzel örnek şüphesiz Hatay'ın ana vatana katılmasıdır. Hatay'ın ilk ve son Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in anılarında yer alan, Atatürk'ün, “*kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz*” (Sökmen, 1999, s. 53) sözü, Hatay'ın ehemmiyetini vurgulamış ve bu süreç zarfında diplomatik girişimlerle Hatay düşman işgalinden kurtarılmıştır (Öztop, 2018, s. 137). Hatay'ın düşman işgalinden kurtarılışı ve ana vatana katılımı 1936 yılına dayanmakta ve

bu husus kamu diplomasisi açısından incelendiğinde; Türkiye bu süreçte ilk kez yurt dışı radyo yayını Arapça dilinde gerçekleştirmiş, radyo yayını; “*Hatay’ın Türkiye’ye katılması sürecindeki diplomatik mücadelede bir araç olarak*” kullanılmıştır (Demirkıran, 2011, s. 428). Arapça dilinde gerçekleştirilen yurt dışı yayını ile, bölge halkına erişme imkânı doğmuş, kamuoyunu etkileme amaçlanmıştır. Radyoda dönemin Başbakanı İsmet İnönü’nün vermiş olduğu demeçler Arapça dilinde yayınlanmış, Türkiye’nin amacının “*Suriye’yi parçalamak*” olduğu düşlemsel ifadeler bölge halkı hedef alınarak doğru bir şekilde açıklanmak istenmiş ve amacın Suriye’nin toprak bütünlüğünü bozmamak olduğu anlatılmıştır (Demirkıran, 2011, s. 429).

1939-1945 yılları arasında Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetlerine verilebilecek bir diğer örnek Londra’da açılan halkevidir. 1932-1951 yılları arası Türkiye’nin dört bir yanında hizmet veren halkevleri, yurtdışında ise sadece Londra’da açılmıştır. Türkiye’nin kamu diplomasisinde Londra halkevinin önemine değinmeden evvel, Londra halkevinin açılma sürecinden de bahsetmek gerekmektedir. Türkiye’de 1939 yılında Erzincan’da gelişen büyük bir depremin ardından birçok ülke depremin vermiş olduğu hasarları kapatma ve depremi de siyasal bir çıkar olarak kullanma adına yardımda bulunmak istemiştir. İngiltere’de yardımda bulunan ülkeler arasında yer alırken, yardımları inceleme adına İngiltere’den Türkiye’ye bir heyet gönderilmiştir. Heyet, Türkiye’de kültürel faaliyetlerde bulunan halkevlerini de inceleme fırsatı bulmuş ve bu tarz halkevlerinin Türk-İngiliz kültürel ilişkilerini geliştireceğine olan inancı doğrultusunda Londra’da bir halkevinin açılmasını talep etmiştir. İkili görüşmeler neticesinde 19 Şubat 1942 tarihinde Londra’da bir halkevi açılmıştır (Yaşar, 2010, s. 182-183). Londra halkevi, İkinci Dünya Savaşı boyunca; Türkiye’deki toplumsal ve kültürel konular üzerine konferanslar, Türkçe dil eğitimi, film gösterimleri, Türk bayramlarının tanıtılması, Orta Oyunu, Karagöz ve Meddah tiyatrolarının oynanması ve çay partileri vb. faaliyetler gerçekleştirmiştir. 1943 yılına ait bir değerlendirme raporunda, 5000 kişinin üzerinde insanın Londra halkevinin ziyaret ettiği ve 230’dan fazla İngiliz vatandaşının ise halkevine üye olduğu raporlara geçmiştir (Duman, 2020, s. 80-86). Londra’da bir halkevinin açılmasının arkasında elbette İngiltere açısından bir siyasi çıkarda bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz hükümeti Türkiye’nin jeopolitik konumunu bir nebze olsun kullanabilme adına propaganda

faaliyetlerinde bulunabilmek için Türkiye'deki halkevlerinden istifa etmek istemiş ve Londra'da da Türkiye'nin kamu diplomasisi politikaları izlemesine izin vermiştir (Duman, 2020, s. 77). Bu dönemde hem Türkiye hem de İngiliz hükümeti karşılıklı çıkarlar doğrultusunda halkevleri üzerinden kamu diplomasisi politikaları izlemiştir.

Dönemin öne çıkan bir diğer kamu diplomasisi uygulaması, ABD'de Türkiye'nin tanıtılması amacıyla 1947 yılında faaliyete başlayan ve resmi olarak 1949 yılında kurulan New York Haber Bürosudur. Haber bürosunun kurulmasının temel gayesi, Sovyet tehdidi karşısında ABD'nin desteğini almaktır. Bu duruma ek olarak haber bürosu, Türkiye'de yaşanan güncel gelişmeleri News From Turkey (Türkiye'den Haberler) başlığı altında ABD kamuoyuna yayınlamaya başlamıştır. 1948 yılı itibarıyla de pek çok alanda Türkiye'ye ait broşür, kitap vb. eserler yayımlanmıştır (Duman, 2018, s. 211-212).

2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)

İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Soğuk Savaş sürecinde, kutuplar arasında kamu diplomasisine kamuoylarını etkilemek için oldukça yer verilmiştir. Batı Bloğu Doğu Bloğu ülke halklarını, Doğu Bloğu ise Batı Bloğu ülke halklarını etkilemek için yumuşak güç stratejileri geliştirmiştir. Örnek olarak ABD'nin film alanında *Hollywood*, müzik alanında *Rock'n Roll*, giyim alanında *Blue Jeans* ve içecek alanında *Coca Cola* markalarıyla Sovyetler Birliği etkisi altında olan ülkelerde yoğun bir etkisinin olduğu görülmüştür (Oktay, 2012, s. 128). Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nin kamu diplomasisi politikalarına insani yardım alanından örnek verilebilmektedir. Sovyetler Birliği 1954-1989 yılları arasında insani yardıma 144,3 milyar dolar harcamış ve bu harcamalar ile; Mısır'da Asvan Barajı, Hindistan'da Tehri Barajı, Afganistan'da Sâlânk Tüneli ve Endonezya'daki Gelora Bung Karno Stadyumu gibi 3575 tesis (okul, alt yapı, hastane vb.) inşa etmiştir. Yine 1955'den 1981'e kadar Sovyet ordusu üçüncü dünya ülkelerine askeri-teknik iş birliği kapsamında 68,4 milyar dolar yardım yapmış ve 1981 yılında bu ülkelerde Sovyetler Birliği'ne ait 16.280 askeri ve teknik uzman görev almıştır (Velikaya, 2022, s. 84). Örnekler doğrultusunda ABD'nin kültürel diplomasi politikaları ve imaj değerini artıracak

markalarıyla Sovyetler Birliği etkisi altında olan veya Bağlantısızlar Hareketiyle⁷ anılan ülkeleri etkisi altına almaya çalıştığı gözlemlenirken Sovyetler Birliği'nin insani yardım politikalarıyla ABD etkisinde veya etki dışında tarafsız kalmaya çalışan ülkeleri kendi bloğuna çekme isteği görülmektedir.

Türkiye'nin ise Soğuk Savaş sürecindeki kamu diplomasisi gücünün sınırlarını anlayabilmek için, Soğuk Savaş süreci boyunca izlemiş olduğu dış politika hamlelerinin irdelenmesi gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin daha çok Batı eksenli uluslararası örgütlere üyeliklerinin kabulü, ekonomi de liberalleşme isteği ve dış ülkelere olan bağımlılığı, iki blok arasında yalnız kalma korkusu ve doğuda Sovyet tehdidi vb. çok yönlü iç ve dış sorunlar, Türkiye'yi "*geleneksel Batı eksenli*" dış politika izlemeye zorunlu kılmıştır (Oran, 2009, s. 486-498). Bu doğrultuda Tarık Oğuzlu'ya göre Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinde yumuşak gücünü sınırlandıran üç önemli faktör bulunmaktadır; (a) Türkiye'nin NATO ittifakı içerisinde yer alması Ortadoğu bölgesinde güvenirliliğini düşürmüş, (b) Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'nin benimsemiş olduğu devlet-toplum ilişkisinin Orta Doğu ülkeleri nezdinde karşılığının olmaması ve son olarak (c) Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğunun devamı olması, bölge de bu mirası emperyalist şekilde sürdüreceğine olan inancın artmasıdır (Oğuzlu, 2007, s. 84-86). Değinilen üç nokta, Türkiye'nin belirli bir bölgede olan yumuşak gücünün sınırlarını çizmektedir.

Genel olarak Soğuk Savaş sürecinde ülkelerin güç kullanımına bakıldığında sert gücün yumuşak güce göre -doğal olarak- daha ön planda olduğu görülmektedir. Bunun başlıca sebebi ise hem yumuşak gücün 1990 yılında ilk kez bir kavram olarak temelinin atılması, hem de dönemin koşulları gereği sert güç kullanımının iki blok arasında sorunları çözme de daha "*caydırıcı*" bir nitelik taşımasıdır. Türkiye'de yumuşak güce nazaran sert güç bağlamında 1950 yılında Kore'de, 1990 yılında ise BM ve NATO tarafından yürütülen Somali, Bosna ve Kosova'da barış gücü kapsamında askeri operasyonlarda yer almıştır (Erdağ, 2015, s. 250).

⁷ Soğuk Savaş sürecinde Batı ve Doğu bloğu ülkeleri arasında yer almayarak hiçbir güç bloğuna dahil olmayan ülkeler Bağlantısızlar Hareketi ile adlandırılmıştır.

2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası (1991-2002)

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması, Varşova Paktının sona ermesi ve Almanya'nın birleşmesiyle 44 yıldır süregelen Soğuk Savaş sona ermiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte ise yeni bir uluslararası sistem inşası kaçınılmaz olmuş, küreselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Joseph Nye, bugün içinde bulunduğumuz sistemi, siyasal açıdan çok kutuplu olduğunu belirtmektedir (Sander, 2013, s. 525). Joseph Nye'in yumuşak güç kavramı da Soğuk Savaşın sona ermeye başladığı yıllara takiben literatüre girmiştir. Soğuk Savaş ve öncesi dönemde etkin olarak yer alan sert güç, Sovyetlerin dağılması ve çok kutuplu dünya düzenine geçiş itibarıyla önemini yitirmiş, sert gücün yanında yumuşak ve akıllı güç önem kazanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise, Batı'nın Türkiye'ye jeostratejik önemi ve Sovyetlere karşı coğrafi yakınlığı sebebiyle vermiş olduğu destek azalmış, Türkiye Batı nezdinde önemini yitirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği yıllarda görevde olan Türkiye Cumhuriyeti 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın dış politika anlayışı ve Batı ile olan ilişkileri, yitirilen önemin tekrar kazandırılmasında etkili olmuştur.

Sovyetlerin dağılmasıyla Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleri üzerinde kalkan tehdit, Türkiye'nin bölgeye yönelmiş ve ikili ilişkileri kuvvetlendirmiştir (Akdevelioğlu & Kürkçüoğlu, 2002, s. 210-232). Turgut Özal, Sovyetlerin dağılmasına ilişkin; “...Balkanlardan ta Orta Asya'ya kadar Müslüman ve yahut Türk toplulukları ile meskûn geniş bir saha önümüze açılmıştır...400 seneden beri milletimizin önüne açılmış önemli bir fırsattır” (Kurt V. , 2018, s. 167) beyanında bulunmuş, “21. Yüzyılın Türk yüzyılı” (Dündar, 2016, s. 5) olacağına değinmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin 1991 ile 2002 dönemi arasında kamu diplomasisi üzerine politika geliştirdiği en yoğun bölge Orta Asya ülkeleridir. Kamu diplomasisi adına Orta Asya ülkeleri ile olan ilk etkili adım, 30-31 Ekim 1992 yılında Ankara'da gerçekleştirilen “*Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları*” zirvesidir (Amirbek, AnuarBekuly, & Makhanov, 2017, s. 166). Ankara'da gerçekleşen zirve de ülkeler arasında ekonomik ve siyasal anlamda ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1991-2002 dönemi aralığında Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlaması adına kurulan en güçlü kurum TİKA'dır. 1992 yılında aktif faal hale gelen TİKA,

günümüzde de Türkiye'nin yurt dışında kamu diplomasisi politikalarında oldukça etkin bir konumdadır. TİKA ilk yıllarda Orta Asya Türk devletlerin bağımsızlık sonrası sosyal, ekonomik veya siyasal anlamda gelişmelerine katkı sağlama amacı ile kurulmuştur⁸ (TİKA, 2021).

2.1.5. AK Parti Dönemi (2002-2022)

Türk dış politikasında kamu diplomasisi veya yumuşak gücün etkinliğini/verimliliğini artırdığı dönem Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 tarihi itibariyle iktidara gelmesi ile başlamıştır. Bugünden geçmişe bakıldığında, Ak Parti'nin 20 yıllık iktidar süreci boyunca, kamu diplomasisi adına -başta Afrika kıtası olmak üzere- köklü atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu atılımları daha iyi çözümlenebilmek adına, Ak Parti'nin iktidara gelişi sonrası Türk dış politikasının hangi temel kavramlar etrafında şekillendiğine bakılması gerekmektedir. 2002 itibariyle dış politika da temel hale gelen ilkeler, çoğunlukla Ak Parti'de uzun yıllar danışmanlık, dışişleri bakanlığı ve başbakan olarak farklı kademelerde görev alan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun eseri niteliğindedir. Ak Parti'nin dış politika ilkelerinde yer alan proaktif diplomasi, ritmik diplomasi, tarihsel miras, medeniyetler ittifakı, çok boyutlu dış politika ve barış havzası (Şahin, 2020, s. 175) vb. kavramlar, 2002 sonrası dönemde Türk dış politikasında kamu diplomasisinin de temellerini oluşturmaktadır.

Ak Parti iktidarı sonrası dış politika da yer alan temel parametrelerin irdelenmesi, 20 yıllık süre zarfı boyunca uygulanan yumuşak güç ve kamu diplomasisi uygulamalarını anlamlandırma noktasında yardımcı olacaktır. Ak Parti'nin ilk yıllarında dış politika stratejisinde öne çıkan bir husus olarak, Türkiye bulunduğu jeopolitik konum itibariyle bölgesinde model ülkeden merkez ülkeye geçerek "*cazibe merkezi*" haline gelmek istemiş (Güder & Mercan, 2012, s. 67) ve bu doğrultularda dış politika stratejilerinde kamu diplomasisi uygulamalarına sıkça yer vermiştir.

AK Parti dönemi kamu diplomasisi politikalarının zemini çoğunlukla Türk dış politikasında yer alan tarihsel miras, tarihsel süreklilik veya tarihi arka plan kavramlarına dayanmaktadır. AK Parti, bahsedilen bu özdeş kavramlar üzerinden başta

⁸ Kamu diplomasisi aktörlerine *Türkiye'de Kamu Diplomasisi Aktörleri* alt başlığında sayfa 102'de detaylı bir şekilde değinilecektir.

komşu ülkeler olmak üzere kamu diplomasisi politikaları yürütmüş ve halen de yürütmektedir. Örnek olarak Ahmet Davutoğlu'nun "*Stratejik Derinlik*" isimli, AK Parti'nin kuruluş aşamasında dış politika vizyonunu oluşturan kitapta, "*balkanların terkinden sonra Osmanlı bakiyesinin kültürel ve siyasî anlamda varlıklarını sürdürmesi konusunda yeterli gayret gösterilmediği...*" (Davutoğlu, 2001, s. 54) üzerine, *Tarihi Arka plan* alt başlığında değerlendirme yapılmaktadır. Yine aynı kitapta Davutoğlu, Balkanlar üzerine yaptığı değerlendirme de Türkiye'nin "*Balkanlarda Osmanlı mirasına dayalı tarihî birikimin sağladığı önemli imkanlara sahip olduğunu*" (Davutoğlu, 2001, s. 123) belirtmektedir. Türkiye'nin geçmişte bölge ülkeleri ile olan tarihsel ve kültürel bağlar bütünü, kamu diplomasisinin uygulanmasının önünü açmaktadır. Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarı Hakan Fidan da Türkiye'nin yumuşak gücünün başta kültürel diplomasi, akabinde ise kalkınma yardımları ve arabuluculuk hizmetleri kapsamında oluştuğuna vurgu yapmaktadır (Fidan, 2013, s. 92). Ahmet Davutoğlu'nun yanı sıra Türkiye'nin kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikalarının şekillenmesinde aktif olarak rolü bulunan T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'da Türkiye'nin geçmişten itibaren sahip olduğu tarihi ve kültürel derinlikten söz ederek, "*tarihi geçmişe dayanan bir dış politika*" yürütüldüğünden bahsetmektedir (Kalın, 2011, s. 9-20). İbrahim Kalın ve Ahmet Davutoğlu'nun bahsetmiş olduğu ve yeni dönemde Türk dış politikasının ana hatlarını belirleyen yaklaşımlar, Türkiye'nin uluslararası alanda pozisyonunu "*tarihi ve kültürel mirasa*" dayandırılarak "*kimlik ve medeniyet inşası*" çerçevesinde geliştirilmek istenmiş (Erdağ, 2014, s. 176), daha sonrasında ise bu yaklaşımlar Türkiye'nin kamu diplomasi politikalarına da yön vermiştir.

2002 itibariyle Türkiye'nin kamu diplomasisi "*tarihsel ve kültürel miras*" etrafında şekillenmiş ve Balkanlar, Ortadoğu, Afrika ve Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkiler de daima bu iki kavram etrafında gelişmiştir. Özellikle kamu diplomasisi araçları arasında yer alan kültürel ve sosyoekonomik araçlar daha ön plana çıkarılmıştır. Kültürel ve sosyoekonomik araçlar bakımından, bölge ülkelerinde kültürel mirasların restorasyonlarının gerçekleştirilmesi, Afrika ülkelerine yapılan ayni ve nakdi insani yardımlar, Balkan ülkelerine yönelik kültür-sanat etkinlikleri, AK Parti döneminde kamu diplomasisi politikaları arasında sıkça yer almıştır (Eren, 2020, s. 113).

AK Parti döneminde kamu diplomasisi politikalarının, planlı, programlı ve daha merkezi bir şekilde yürütülmesi adına ilk önemli adım 30 Ocak 2010 tarihinde atılmış ve “*Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü*” kurulmuştur. Resmî Gazetede yayımlanan genelgede “...*ülkemin uluslararası kamuoyu nezdinde saygınlığının artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilerek, ülkenin dış tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi...*” (Resmi Gazete, 2010), üzerine Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün (KDK) amaç ve kapsamı belirtilmiş ve Başbakanlığa bağlı kuruluş olarak 2010/2018 yılları arası kamu diplomasisi politikaları kurum nezdinde geliştirilmiştir. Türkiye’nin kamu diplomasisini daha organize bir şekilde yürütmesi diğer ülkelere nazaran oldukça geç başlamıştır. Örneğin İngiltere ve ABD, sadece kamu diplomasisi politikaları geliştirecek kurumları 1990’lı yıllarda faaliyete geçirmiştir⁹. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün (KDK) geliştirmiş olduğu politikalarda AK Parti’nin dış politika ilkelerinde belirtilen tarihsel miras kavramı üzerine inşa edilmiştir. Türkiye’nin jeopolitik konumu ve tarihsel süreklilik içerisindeki rolünün önemine değinilerek, uluslararası alanda güçlenme fikri ile KDK kurulmuştur (Kılıçaslan, 2020, s. 76). KDK’nın misyonları arasında sadece uluslararası alan değil, yerel kamuoyuna yönelik politikalar geliştirmek yer almıştır. Hem uluslararası hem de yerel kamuoyu için üniversite, medya ve siyasal iletişim alanlarında çalışmalar gerçekleştirilmiş, sivil toplum ve kamu arasında da iş birliği yapılması üzerinde durulmuştur (Anaz & Özşahin, 2015, s. 506-507). 8 yıllık süre zarfı boyunca 3 ana başlıkta geliştirilen faaliyetlerde Türkiye’nin uluslararası kamuoyuna yönelik en önemli çalışması, 25’i aşkın ülke ile gerçekleştirdiği Ülke Toplantıları ve Gazeteci Heyetleri Programlarıdır. Türkiye’nin ikili ilişkileri geliştirme adına başta Afrika ve Ortadoğu bölge ülkeleri olmak üzere, 8 yıllık süre zarfında neredeyse her kıtadan bir ülke ile toplantı gerçekleştirmiştir (Turan & Karanfil, 2017, s. 26). Gazeteci Heyetleri Programında ise, ülkelerin gazeteci heyetleri ile iştirak halinde toplantılar gerçekleştirilerek, Türkiye’nin politikaları uluslararası kamuoyuna doğru aktarımı amaçlanmıştır (Anaz & Özşahin, 2015, s. 511-512).

⁹ “Kamu Diplomasisi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” alt başlığı altında sayfa 57’de detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarının kurumsallaşması adına kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü görev süresi boyunca farklı disiplinlerde Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamak için birçok faaliyet gerçekleştirse de genelge ile kurulması, insan kaynağı açısından yetersiz kalması ve özel bir bütçesinin olmaması kurumun verimliliğini azaltmıştır (Kocabıyık, 2019, s. 191). KDK'nin görev süresi sonrasında Türkiye'nin kamu diplomasisi politikaları, 2018 yılı itibariyle İletişim Başkanlığı, Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı altında yürütülmektedir. Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığının üstlenmiş olduğu misyon ise; *“Türkiye'nin ulusal ve uluslararası alanda ileri sürdüğü tezlerini ve politika tercihlerini belirlenen stratejik iletişim çerçevesinde uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olacak şekilde aktarmak ve etkin tanıtımını gerçekleştirmektir”* (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018).

AK Parti döneminde Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün yanı sıra, kamu diplomasisi politika amacı güden birçok kurum faal hale getirilmiştir. Bu kurumlar; Yunus Emre Enstitüsü (2007), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2010), Maarif Vakfı (2016), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2009) ve SETA (2006) gibi düşünce kuruluşlarıdır. Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Aktörleri alt başlığında değinilen kurumların yanı sıra AK Parti öncesi kurulan ve kamu diplomasisi faaliyeti gösteren kurumlara detaylı bir şekilde değinilecektir.

2.2. Türkiye'de Kamu Diplomasisi Aktörleri

2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı

Bir ülkenin uluslararası alanda çıkarlarının korunması, diplomatik ilişkilerin yürütülmesi, yabancı ülkeler nezdinde temsil edilmesi, ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin veya bölgesel anlamda iş birliklerin geliştirilmesi, kısaca bir devletin uluslararası ilişkilerini yürütmesi Dışişleri Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı, tüm bu faaliyetleri takiben ülkenin menfaatleri doğrultusunda politikalar geliştirmekte ve yürütmektedir. Kamu diplomasisi de bu politika araçları arasında yer almakta ve ülkenin yumuşak gücünün artırılmasında aktif bir rol almaktadır.

Bir devletin kamu diplomasisi aktörleri her ne kadar muhtelif bir şekilde ayrılıp, kavrama hizmet etse de Dışişleri Bakanlığı bu aktörlerin çatısı mevkiinde yer alarak diğer aktörlere çalışma alanı açmakta ve kamu diplomasisi bir dış politika aracı olarak

kullanıldığında Dışışleri Bakanlığı aktörler arasında merkezi konumunu korumaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı da kamu diplomasisi faaliyetlerinin yürütülmesinde başat rol oynamaktadır.

T.C. Dışışleri Bakanlığı'nın 2021 yılı performans programı detaylı bir şekilde incelendiğinde, aynı yıl içerisinde kamu diplomasisi faaliyetlerinin yeri açık bir şekilde gözükmektedir. Kamu diplomasisi faaliyetleri Dışışleri Bakanlığına bağlı Enformasyon Genel Müdürlüğü altında yürütülmektedir. Enformasyon Genel Müdürlüğü, bakanlığın sözcülüğünü yapmakla birlikte; basın toplantıları, bakanlık açıklamaları, yerli ve yabancı medya kuruluşları ile ilişkilerin yürütülmesi gibi bir dizi görev ve sorumluluklar ile bakanlığın bir nevi haberleşme ve bilgilendirme işlerini üstlenmektedir. Kamu diplomasisi alanındaki faaliyetlerde haberleşme ve bilgilendirme çerçevesinde planlanıp uygulanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2022).

Dışışleri Bakanlığı'nın 2021 yılı stratejileri göz önünde bulundurulduğunda 8 ana plan öne çıkmaktadır. Bu planlar arasında da "Yumuşak Gücümüzün Pekiştirilmesi" başlıklı bir plan yer almakta ve 6 alt başlıkta açıklanmaktadır. Bu alt başlıklar temel olarak; uluslararası hukuk, iklim değişikliği, düzensiz göç, salgın hastalıklar, İslam karşıtlığı, ırkçılık, Antalya Diplomasi Forumu, kültürel ve kamu diplomasisi, sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda insani ve kalkınma yardımları etrafında şekillenmiştir. Temel başlıklar şüphesiz 2021 yılında küresel ve bölgesel düzeyde bir sorun haline gelen durumlara bakanlıkça çözüm getirme aracı olarak belirlenmiş ve bu durumlara yumuşak güç doğrultusunda müdahale edilmek istenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2022).

Dışışleri Bakanlığı'nın kamu diplomasisinin geliştirilmesi üzerine yürütmüş olduğu çalışmalar arasında bazı çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Uluslararası iş birliğinin de artırılması yönünde planlanan ve yürütülen bu çalışmalar, orta ve uzun vadede Türkiye'nin dış politika amaçlarınca da şekillenmiş, çağın gereklilikleri doğrultusunda ise yenilikçi bir yaklaşımla geçtiğimiz yıllar içerisinde uygulanmıştır. Örnekler doğrultusunda çalışmalar incelendiğinde; 54 yıldır düzenli olarak yürütülen Diplomasi Akademisi, Dışışleri Bakanlığı'nın kamu diplomasisi temelinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin başında gelmektedir. Diplomasi Akademisi çoğunlukla

kurum içi eğitimlerden sorumlu bir yapı olarak bakanlıkta hizmet etse de yabancı ülke diplomatlarına kamu diplomasisi amacı güderek sağlamış olduğu eğitimlerle ikili ülke ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi yönünde karşımıza çıkmaktadır. Yabancı ülke diplomatlarına yönelik eğitimlerin içeriğinde çoğunlukla; ülke ile Türkiye'nin ikili ilişkilerine, ülkenin sahip olduğu jeopolitik konumunun Türkiye açısından önemine, dijital diplomasiye, diplomatik becerilere ve protokol kurallarına değinilmektedir. Örneğin, 2020 yılı içerisinde Sudanlı diplomatlara yönelik gerçekleştirilen eğitimde Türk dış politikası, Doğu Akdeniz, enerji ve güvenlik konuları ön planda tutulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020). Sudanlı diplomatlara yönelik düzenlenen bu eğitimde temel amaç, son yıllarda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sürdürmüş olduğu haklı mücadelesini, Türk dış politikasında Afrika kıtasının önemini, enerji ve güvenlik dengesinde Türkiye'nin izlemiş olduğu politikaları aktarmaktır. Her yıl yabancı diplomatlara yönelik düzenlenen bu eğitim içerikleri, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamakta ve iki ülke arası iş birlikleri geliştirilmek istenmektedir.

Yine kamu diplomasisi etrafında şekillenen Antalya Diplomasi Forumu (ADF) ile Türkiye, uluslararası alanda diplomasi aracılığıyla marka değerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. ADF, bir nevi düşünce platformu olarak da planlanmış ve bu minvalde yürütülmektedir. Birçok farklı ülkenin üst düzey bürokratları, sivil toplum ve özel sektör temsilcilerinin katıldığı forumda, Türkiye'nin dış politikada izlemiş olduğu süreçler daha açık ve anlaşılabilir bir biçimde aktarılmaktadır. Bu aktarmalar, Türkiye'nin bölgesel düzeyde karşılaştığı sorunları dile getirme fırsatı olarak da görülmektedir. Örneğin 2021 yılında düzenlenen ADF'nin etkinlikleri arasında yer alan düzensiz göç krizi ve terörle mücadele konuları, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı bir platformda tartışılmış ve Türkiye'nin bu iki soruna yönelik izlediği politikalar uluslararası kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Dışişleri Bakanlığı kamu diplomasisi politikalarını değinildiği üzere belirli faaliyetler temelinde şekillendirmektedir. Bu faaliyetler, Dışişleri Bakanlığı "Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri" başlığınca da yürütülmekte ve Türkiye'nin yurt dışında kültürel diplomasi doğrultusunda tanıtılmasında tematik işler planlanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve diğer kamu kurum-kuruluşlarıyla iş birlikleri geliştirerek

Türkiye'nin yurt dışında imajının olumlu yönde seyredilmesini amaçlayan faaliyetler düzenlenmektedir. Uluslararası sergiler, botanik sergiler, Türkiye çalışmaları, yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'de kültürel ve bilimsel faaliyetlerine ilişkin izinler ve Türkiye bursları, Dışişleri Bakanlığınca planlanan ve uygulanan, tematik, kamu diplomasisi faaliyeti minvalinde gelişen işlerdir. Bu işler arasında yer alan Türkiye Bursları, Türkiye'nin yumuşak gücünün etki sahasında oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Uluslararası öğrencilere disiplinler arası, çok boyutlu imkanlar sunan Türkiye Bursları, dünyada alanlarında başarılı öğrencilere burs olağanı sağlayarak eğitim almalarının önünü açmaktadır. Bir kamu diplomasisi aracı olarak nitelendirilen eğitimsel araçlar doğrultusunda yürütülen Türkiye Bursları, yabancı öğrenciler üzerinde Türkiye'nin yumuşak gücünü artırmaktadır. 2020 yılı faaliyet raporuna göre; 173 ülkeden toplam 158 bin 168 başvuru yapılmış, 92 ülkeden 7 bin 20 aday ile mülakat gerçekleştirilmiş ve uzun ve kısa olmak üzere toplamda 3 bin 680 kişi Türkiye Burslarından yararlanmıştır (Türkiye Bursları, 2021). Burslandırma sayıları bölge bazında incelendiğinde Afrika Kıtası %23, Ortadoğu %27, Orta Asya ve Kafkasya ise %21'lik bir paya sahiptir. Görüldüğü üzere Türkiye, her alanda olduğu gibi eğitimsel araçlarla da Afrika kıtası genelinde kamu diplomasisi politikasını uzun dönem amaçlar doğrultusunda uygulamaktadır.

Dışişleri Bakanlığı, kültürel işlerinin yanı sıra "Madalyalar ve Nişanlar Kanunu" kapsamında yumuşak gücüne katkı sağlayacak "Üstün Hizmet Ödülü ile Devlet Nişan ve Madalyaları" Türk ve yabancı uyruklu kişilere tevdi etmektedir. Kanun kapsamında madalya ve nişanların hangi koşullarda verileceği açıkça belirtilmiş, örnek olarak Devlet Nişanı, "*Türkiye Cumhuriyeti ile mensup olduğu devlet arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesini ve milletlerin birbirlerine yakınlaşmalarını sağlayan ülkelerin devlet başkanlarına*" verilmesi öngörülmüştür. Bu nişan ve madalyalar arasında yer alan Liyakat Nişanı ise, Türkiye'nin yurt dışında tanıtılmasında aktif rol alan yabancı kişilere verilmektedir. 2014 yılında Hint Kökenli Amerikalı ve Türk Tarihçi Feroz Ahmad'a Türk tarihine yapmış olduğu katkılar sebebiyle Liyakat Nişanı, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından tevcih edilmiştir. Liyakat Nişanı ile Türkiye, uygulamış olduğu kamu diplomasisi politikalarının çıktılarını bir nevi ödüllendirmektedir.

2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

16 Nisan 2017 referandumu ile Türkiye'nin hükümet sistemi değişmiş, Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. İletişim Başkanlığı da 24 Temmuz 2018'de 14 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulmuştur. Görev ve sorumlulukları arasında Türkiye'nin dış tanıtım faaliyetlerini kamu diplomasisinin yöntem ve araçlarını kullanarak yürütmek ve yönlendirmek yer almaktadır. Bu yöntem ve araçların yürütülmesinden ise Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı sorumludur.

Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı; Türkiye'nin uluslararası alanda tanıtılmasını sağlayacak projeler ve araştırmalar hazırlamak, yurtdışında uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan kurum ve kuruluşlar ile iş birlikleri geliştirilerek Türkiye hakkında doğru bilgiye ulaşılmasını sağlamak, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası alanda izlediği politikalarda iletişim stratejileri belirlemek, Türkiye'nin yurtdışında menfaatlerini destekleyecek şekilde panel, sempozyum, çalıştay, konferans veya projeler geliştirmek, Cumhurbaşkanlığınca belirtilen uluslararası tanıtımların stratejilerini gerçekleştirmek, uluslararası tanıtım faaliyetlerini yönlendirmek ve bu alanda çalışan kurum, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile iş birlikleri geliştirmek gibi, kamu diplomasisi çatısı altında şekillenen görev ve sorumlulukları vardır (Resmi Gazete, 2018).

İletişim Başkanlığı, uluslararası alanda Türkiye'ye karşı yürütülen kara propaganda çalışmalarına stratejik iletişim araçları geliştirerek yabancı kamuoylarının doğru bilgiye ulaşmalarını ve Türkiye'nin haklarını korumaya çalışmaktadır. Geçtiğimiz dönem içerisinde 1915 Olaylarının doğru anlatılabilmesi amacıyla Başkanlık İngilizce bir web sitesi kurmuş ve sitede yabancı dilde akademik belgelere, belgesellere, animasyonlara ve muhtelif yayınlara yer vermiştir. Web sitesine ek olarak ise ASALA (Ermenistan'ın Kuruluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) ve JCAG (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları) gibi Ermeni terör örgütleri tarafından şehit edilen Türk diplomatlarımızı anma amacıyla İstanbul ve Los Angeles'de 24-26 Nisan 2021 tarihlerinde “Şehit Diplomatlar Sergisi” açılmıştır (Yazar, 2021). İletişim Başkanlığı tarafından organize

edilen bu çalışmalar, uluslararası kamuoyunu doğru bilgiye ulaştırma açısından önem teşkil etmekte ve Türkiye'nin haklarını kamu diplomasisi aracılığıyla savunulmaktadır.

İletişim Başkanlığı'nın Türkiye'nin yumuşak güç ve kamu diplomasisi politikalarına ilişkin 2021 yılı içerisinde yayımladığı "Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı", Türkiye'nin kamu kurum ve kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmiş olduğu kamu diplomasisi politikalarının gelecek yıllarda daha planlı ve kontrol edilebilir olması açısından önem taşımaktadır. İletişim Başkanlığı'nın düzenlemiş olduğu toplantıda Kamu Diplomasisi Eylem Planının temel olarak iki ana alanda şekillenmekte olduğu belirtilmiş ve bu alanlar; Türkiye'ye karşı gerçekleştirilen kara propaganda ile mücadele ve Türkiye'nin markasını, itibarını güçlendirmek olarak belirlenmiştir. İki ana temel planın yanı sıra ise 22 alanda somut stratejiler ve programlar içeren Eylem Planı, Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayacak kamu diplomasisi ile ilişkili alt alanları içermektedir. Örnek olarak bu alanlar; insani diplomasisi, bilim diplomasisi, spor diplomasisi, diaspora diplomasisi, enerji diplomasisi, savunma diplomasisi, turizm diplomasisi gibi, kamu diplomasisi ile birbirine içkin alanlardır. Eylem Planında yer alan kamu diplomasisi alanlarına ek olarak İletişim Başkanlığı kamu diplomasisi stratejisi doğrultusunda bazı özel komiteler ve çalışma grupları da kurmuştur. 1915 Olayları ve Asılsız İddialara Karşı Mücadele, Parlamenter Diplomasi ve Ülke Markalaşma gibi özel komiteler kurulmuş, Uluslararası Politika ve Güvenlik özel komitesi altında çalışma grupları olarak; terörle mücadele, Doğu Akdeniz ve NATO, AB/ABD Çalışmaları komitesinde ise lobicilik çalışma grubu, Strateji ve Eylem Planında yer almıştır (İletişim Başkanlığı, 2021).

KOMİTELER		ÇALIŞMA GRUPLARI
1	Bilim Diplomasisi	
2	Çevre ve İklim Değişikliği	Çevre İklim Değişikliği
3	Dezenformasyonla Mücadele	
4	Diaspora Diplomasisi	
5	Dijital Diplomasi	
6	Eğitim Diplomasisi	Burslar Değişim Programları
7	Ekonomik ve Ticari Diplomasi	İhracat & İthalat Teknoloji ve AR&GE Yatırım
8	Enerji Diplomasisi	
9	Gastrodiplomasi	
10	Hukuk, Adalet, İnsan Hakları ve Yargı	
11	İnanç Diplomasisi	
12	İnsani Diplomasi	
13	Kültürel Diplomasi	Dizi ve Sinema Gençlik ve Popüler Kültür Müzik Sanat
14	Sağlık Diplomasisi	
15	Savunma Diplomasisi	
16	Spor Diplomasisi	Geleneksel Sporlar
17	Tarım ve Gıda Diplomasisi	
18	Turizm Diplomasisi	
19	Uluslararası Göç	
20	Uluslararası Yayıncılık	
21	Vatandaş Diplomasisi	
Özel Komiteler		Çalışma Grupları
22	1915 Olayları ve Asılsız İddialara Karşı Mücadele	
23	Ülke Markalaşması	
24	Uluslararası Politika ve Güvenlik	Terörle Mücadele Doğu Akdeniz NATO
25	AB/ABD Çalışmaları	Lobicilik
26	Parlamentar Diplomasi	

Tablo 3:Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (İletişim Başkanlığı, 2021).

Türkiye’de kamu diplomasisi politikalarının kurumsallaşması için bir teşkilat yapısının olması ve sadece bu alanda çalışmalar gerçekleştirilmesi oldukça elzemdir. Geçmişte Başbakanlığa bağlı Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün üstlenmiş olduğu bu görevi bugün değişen hükümet sistemi neticesinde İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı icra etmektedir. Kamu diplomasisi gibi çalışma alanı

geniş, disiplinler arası ve ülkeler için fazlasıyla önemli bir dış politika aracının, devlet kaynakları kullanılarak ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki gelecek vizyonu çerçevesiyle; uyumlu, planlı, programlı ve uygulanabilir ölçüde merkezi olarak yürütülmesi ve birçok farklı sektör/alan ile iş birliğine açık olması gerekmektedir. Birçok ülkede nasıl ki kamu diplomasisine dair bir kurum bulunuyor ve ülkenin çıkarları doğrultusunda çalışmalar gerçekleştiriyorsa, Türkiye’de de böyle bir kuruma ihtiyaç duymakta, bölgesel ve küresel alanda Türkiye’nin çıkarlarını korumakla yükümlü olmaktadır.

2.2.3. Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

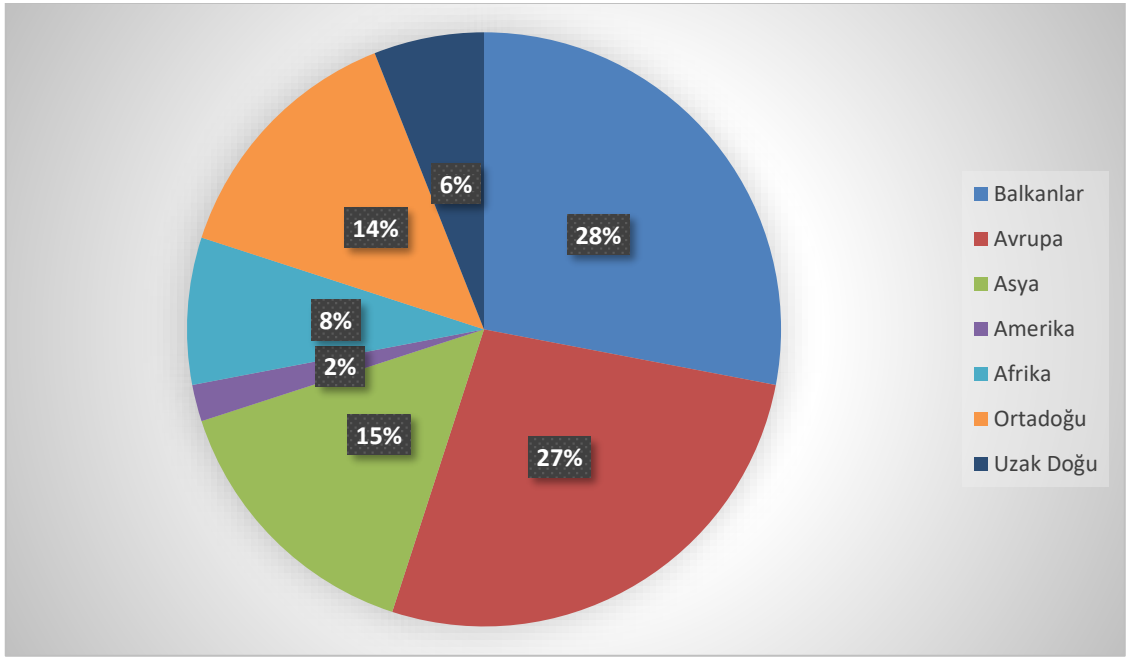
Kamu diplomasisi araçları arasında yer alan ve bir ülkenin yabancı kamuoyuna tanıtılması noktasında en işlevsel araçların başında gelen kültürel diplomasinin Türkiye’deki uygulayıcısı Yunus Emre Enstitüsüdür. 2007 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan ve 2009 yılında aktif olarak faal hale gelen Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye’nin tarihsel mirasının yabancı kamuoyuna aktarılması, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, diğer ülkeler ile kültürel çerçevelerde iş birliği geliştirme amacıyla kurulmuştur (YEE, 2021). Resmî Gazetede yayımlanan kanunda vakfın amaç ve kapsamı arasında hem yurt içinde hem de yurt dışında sivil toplum örgütleri, üniversiteler ile müşterek programlar gerçekleştirmek ve süreli süresiz yayınlar yapmak da yer almaktadır (Resmî Gazete, 2021). Bu doğrultuda vakfın kamu diplomasisi faaliyet kapsamı arasında akademik bir amaç da güdülmektedir.

Türkiye’nin kültürel alanda kamu diplomasisi politikalarında neden Yunus Emre ismini kullandığını da ayrıca irdelenmelidir. Yunus Emre şiirlerinde sıkça insan ve doğa motiflerinden bahsetme ve *“yaratılanı yaratandan ötürü sevdiği”* belirterek, *“sevilmeye en çok yaraşanın ise insan”* olduğunu söylemektedir (Kaplan, 2018, s. 158). Yunus Emre’nin insan sevgisi, Türkiye’nin yurt dışına açılan kültürel diplomasisinin temelini oluşturmaktadır.

Yunus Emre Enstitüsü, Türk dilini, tarihini, sanatını ve kültürünü tanıtmak amacıyla yurt dışında faaliyet gösteren bir kültürel diplomasi kurumu olmakla birlikte, enstitü iki ana faaliyet alanında hizmet vermektedir; ilki, eğitim faaliyetleri kapsamında yabancılara Türkçe dil eğitimi vermek, ikincisi ise Türkiye’nin sahip olduğu kültürel zenginlikleri farklı etkinlikler aracılığıyla tanıtmak ve kültürel etkileşimi sağlamaktır

(Ekşi, 2015, s. 353). Kurum 2009 yılında ilk olarak Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde bir merkez açmış, 2021 yılı itibariyle de 48 ülkede 58 kültür merkezi, 50 ülkede 101 Türkoloji bölümü ve 74 ülkede 159 irtibat noktası ile hizmet vermektedir (YEE, 2020).

Enstitü 2013 yılına kadar çoğunlukla Balkanlar ve Ortadoğu'ya, 2013 ve 2014 yıllarında Avrupa'ya, 2015 ve sonrası itibariyle ise Amerika Kıtası, Sahra Altı Afrika ve Orta Asya'ya ağırlık vererek öncelikli bölgeler haline getirmiştir (Karadağ, 2020, s. 228). Enstitünün 2019 yılı sonunda yayımladığı faaliyet raporuna göre, merkezlerinin en yoğun çalışma gösterdiği ilk iki bölge Balkanlar ve Avrupa'dır (YEE, 2020).

Şekil 2: 2019 Yılı Bölgelere Göre Faaliyet Dağılımı -Yunus Emre Enstitüsü 2019 Yılı Faaliyet Raporu (YEE, 2020).

Yunus Emre Enstitüsü, belirtilen 2 ana faaliyet çalışmaları içerisinde yer alan Türkçe dil öğretimiyle, 2019 yılında 15271 kursiyere belirli seviyelerde Türkçe dil eğitim hizmeti sağlamış, Balkanlar ve Ortadoğu ülkeleri ise dil eğitiminden en çok yararlanan bölgeler olmuştur (YEE, 2020). Merkezlerde kursiyerlere sadece Türkçe dil eğitimi verilmemekle birlikte, uluslararası geçerliliği olan Türkçe Yeterlilik Sınavları (TYS) yapılarak yabancı öğrencilerin Türkiye'de okuması için politikalar geliştirilmiştir (Ekşi, 2015, s. 355). Ek olarak Balkan ülkeleri ağırlıklı olmak üzere, Enstitü; ilk, orta ve yükseköğretimde öğrencilerin seçmeli yabancı dilde Türkçeyi tercih etmesi için kurs

desteği sağlamış ve 7500 öğrenci bu kurslardan yararlanarak Türkçe dil eğitimi almıştır (Karadağ, 2020, s. 229).

Yunus Emre Enstitüsü yabancı öğrencilere sağlamış olduğu Türkçe dil eğitiminin yanı sıra Türkiye'ye ait; sergi, kurs, festival, konferans, film/belgesel gösterimi, konser ve sosyal faaliyetler alanında da çalışmalar gerçekleştirmektedir. Örnek olarak 2017 yılında başlatılan “*Misafirimiz Olun*” projesinde, Çin Halk Cumhuriyeti'ne ait heyetler Türkiye'nin farklı kültürel yapılarını ziyaret etmiştir. Kültürel diplomasi adına güzel bir örnek teşkil eden Misafirimiz Olun projesi, 2017 yılının akabinde tekrarlanması sonrası, 2018 yılında “*Çin'de Türkiye Turizm Yılı*” ilan edilmiştir (YEE, 2020). Enstitünün gerçekleştirmiş olduğu bu proje, Türkiye'nin turizm gelirlerini doğrudan etkilemiştir. Son yıllarda gerçekleştirilen diğer önemli bir proje ise, “*Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası*” projesidir. Balkanlarda savaş sırasında yıpranan kültürel eserlerin onarımı T.C. Merkez Bankası desteğiyle onarımları yapılmıştır (Ekşi, 2015, s. 356). Yunus Emre Enstitüsünün kültürel diplomasi adına gerçekleştirmiş olduğu projelerin etkisini daha iyi görebilme/anlayabilme adına 2021 yılında yayımlanan Murat Yiğit'in “*Saraybosna Yunus Emre Enstitüsündeki Kursiyerlerin Türkiye Algısı ve Türkçe Öğrenme Sebepleri*” adlı makalesinde Enstitüde eğitim gören 100 kursiyerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Makale de yer aldığı üzere, kursiyerler “%62'lik oranla ‘Türkiye'yi ve Türk kültürünü daha iyi tanımak için Türkçeyi öğrenmek istediğini’” belirtirken, yine kursiyerlerin %41'i “*Türkiye'nin tarihini ve kültürünü ‘kesinlikle’ takdir ediyorum*”¹⁰ tercihinde bulunduğu araştırma bulguları arasında yer almaktadır (Yiğit, 2021, s. 214). Araştırma bulguları, Türkiye'nin kültürel diplomaside başarısını göstermekte iken, bu başarının altında ise Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile olan tarihsel geçmişi yatmaktadır. Türkiye'nin dış politika ilkesi kültürel miras, kültürel diplomasinin de bir nevi sacayağını oluşturmaktadır.

Değinildiği üzere Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin kamu diplomasisi aktörleri arasında yer alan ve kültürel diplomasi politika amacı güden bir kurumdur. Enstitü, 2023 vizyonu “*Dünya Türkiye'yi Daha Yakından Tanıyor*” sloganı etrafında şekillendirmekte ve kültür merkezi sayısını 100'e çıkarmayı hedeflemektedir (YEE, 2015).

¹⁰ Kursiyerler araştırma sorularına %41'i tamamen katılıyorum, %42'si ise katılıyorum cevabını vermiştir.

2.2.4. Türk Hava Yolları (THY)

Ülkelerin sahip olduğu marka değerleri, -kamu diplomasisi açısından- yabancı kamuoyları üzerinde daima etki oluşturmuştur. Günlük hayatımızda kullandığımız birçok ürünün ABD menşeli olması, ABD'yi bir nevi cazibe merkezi haline getirmektedir. Markaların küresel düzeyde yaratmış olduğu ekonomik güç, akabinde yumuşak gücü de beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin ise küresel çapta, bu denli bir marka yaratamaması, ekonomik gücünün yanında yumuşak gücünü de olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'nin marka değer oluşumunda bu zamana kadar en önemli kuruluşlarının başında şüphesiz Türk Hava Yolları gelmektedir. 88 yıldır aktif olarak faaliyet gösteren THY, Türkiye'nin ekonomisine katkı sağladığı kadar, yumuşak gücüne de katkı sağlamaktadır. Devletlerin özellikle sivil havacılık sektörüne düzenli olarak yatırım yapması, sadece ticari amaç içermemektedir. Bir ülkenin prestijli bir havayoluna sahip olması, aynı zamanda o ülkenin bir simgesi olmakta ve imaj oluşturma açısından fayda sağlayabileceği bir araç konumunda da yer almaktadır (Anaz & Akman, 2017, s. 308). Bu değerlendirmeler havacılık diplomasisi bağlamında irdelendiğinde, prestijli havayolu şirketleri, ülkelerin ulusal kimliğini uluslararası kamuoyuna sunma becerisine sahip olmakla birlikte ülkenin farkındalığını da artırmaktadır. Havacılık diplomasisi doğrultusunda, havayolu şirketleri, ait oldukları ülkelerin imajlarını geliştirmektedir. Örnek olarak Singapur Havayolları veya Qatar Havayolları, dünyada önde gelen havayolu şirketleri arasında yer alarak, menşei ülkelerin imaj politikalarına katkı sağlamaktadır. Havacılık diplomasisi, marka diplomasisi ve yumuşak güç bağlantısı irdelendiğinde ise, yumuşak gücün temel kaynağı cazibe üretmek olduğundan, prestijli havayolu şirketleri bir cazibe merkezi oluşturma niteliğindedir (Kobiereck, 2020, s. 4-8).

THY'nin bugün 120'nin üzerinde ülkeye uçuş sağlaması (THY, 2021), Türkiye'nin yurt dışında tanıtılmasında yardımcı olmaktadır. THY'nin kanatlarında Türk bayrağının yer alması, bir prestij ve güç etkisi oluşturarak Türkiye'nin kamu diplomasisine etki etmektedir. Türkiye'nin 2002 itibarıyla izlediği dış politika ilkeleri, THY'nin yurt dışı uçuş politikaları ile de paralellik göstermektedir. Özal döneminde

başlayan Orta Asya'ya veya AK Parti dönemi ile başlayan Afrika'ya açılım politikalarına takiben, THY'de yurt dışı uçuşlarını açılım politikaları doğrultusunda artırmıştır (Selçuk, 2015, s. 335). AK Parti'nin özellikle Afrika'ya olan açılımı THY'nin hat yapısını etkilemiş ve küresel bir havayolu şirketi olmasına da katkı sağlamıştır (Şekerli, 2021, s. 873). Afrika'ya açılım politikasının akabinde THY'nin Afrika ülkelerine olan sefer sayılarını artırması ve direkt uçuş imkânı sağlaması, Türkiye'nin bölgede görünürlüğünü artırmıştır. THY'nin uçuş sefer sayısını artırması, aynı zamanda Türk iş insanlarının da kıtaya olan yatırımını teşvik etmiş ve Türkiye Afrika kıtası arasında aynı zamanda ticaret hacmi de artış göstermiştir (Tepeciklioğlu, 2019, s. 114-117). Bugün THY, Avrupa'dan (43 ülke 116 şehir) sonra en çok Afrika (39 ülke 60 şehir) kıtasına uçuş seferi düzenlemektedir¹¹ (THY, 2021).

THY, sadece uçuş sefer sayısını veya şirket kapasitesini artırarak Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamamaktadır. Yapmış olduğu reklamlar sayesinde de hem yurt içinde hem de yurt dışında kamuoyu üzerinde etki bırakmaktadır. Örnek olarak "*Dünyada Bir Dev Dolaşıyor*" reklamı ile THY, dünyanın farklı turizm merkezlerinde THY'ye ait bir uçak dolaştırarak farklı milletlere ait insanların bir nevi takdirini almış bir şekilde reklam kampanyasını yayınlamıştır (Yılmaz E. , 2020, s. 40-41). THY'nin 2014 yılında yayımlanan "*Hayal Edince*" reklamı ise, özellikle Türkiye'nin doğusuna yönelik bir kamu diplomasisi politikası içermektedir. Reklamda; "*Türkiye'de uçmadığımız tek bir yer kalsa, dünyada en çok noktaya uçmuşuz ne fayda!*" sloganı ile THY'nin topyekûn bir millete ait olduğu ve dünyada en çok noktaya uçan havayolu şirketi olduğu vurgulanmaktadır. 85. Yıla özel 2018 yılında yayınlanan reklamda ise; "*Dünyanın en çok ülkesine uçmak rakam değil gönül meselesiydi, kimselerin uğramadığı o yere biz uçtuk!*" cümlesinde THY'nin Afrika'ya düzenlemiş olduğu seferlerden ve bu seferlerin sadece rakamlardan ibaret olmadığını, gönül ile bağdaştırıldığından bahsederek, Türkiye'nin Afrika açılım politikası reklamda işlenmiştir. THY'ye ait diğer birçok reklam ise yabancı dillerde yayınlanmış ve Türkiye'nin turizm yerlerine ait görüntüler kullanılmıştır. THY'nin marka ve imaj

¹¹ THY, Uzak Doğu'ya 22 ülke 45 şehir, Orta Doğu'ya 13 ülke 36 şehir, Amerika'ya 9 ülke 23 şehir ve toplamda ise 129 ülke 335 şehre sefer düzenlemektedir (17.06.2022 itibarıyla).

çalışmalarında daima bir yumuşak güç politikası güdülmüş, Türkiye'nin yabancı kamuoyuna yönelik cazibesi artırılma amaçlanmıştır.

THY'nin yayınlamış olduğu reklamlara takiben, çeşitli alanlarda sağlamış olduğu sponsor destekleri ile de kamu diplomasisi politikaları gerçekleştirilmiştir. 2013'ten itibaren Antakya'da düzenlenen, yaklaşık 30 ülkeden 130 profesyonel bayan golfçünün katıldığı "*Ladies Open Golf*" turnuvasına ve farklı branşlardaki spor dallarına da THY sponsor olmaktadır (Öztermiyeci, 2018, s. 402-403). THY'nin sponsorlukları marka değerini artırmakta birlikte yine dolaylı yoldan Türkiye'nin kamu diplomasisine artı değer kazandırmaktadır. Görüldüğü üzere THY, Türkiye'nin yumuşak güç politikalarında etkin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkenin uluslararası düzeyde sahip olduğu markalar, o ülkeyi cazibe merkezi haline getirmektedir. THY, şu an için Türkiye'nin marka değerini taşımaktadır.

2.2.5. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu 1 Mayıs 1964'te Türkiye Cumhuriyeti devleti adına yayın gerçekleştirme amacıyla kurulmuş, 1972 yılında ise özerk ve tarafsız bir kamu iktisadi kuruluş olarak tanımlanmıştır (TRT, 2021). TRT; eğitime, kültüre yardımcı olma, eğitici, öğretici yayınlar yapma, toplum yararını göz önünde bulundurma, aydınlatma ve Türkiye'yi tanıtmaya gibi amaçlar çerçevesinde kurulmuştur (Kılıç, 2015, s. 373-374).

Bir devlete ait yayın organının kamu diplomasisi açısından ne denli önemli olduğu, kamu diplomasisi ve medya ilişkisi incelendiğinde net bir şekilde görülmektedir. Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarında da özellikle uluslararası yayıncılıkta TRT hayati bir yer işgal etmektedir. TRT, 1990'dan itibaren uluslararası yayıncılığa başlamıştır. Uluslararası yayıncılığa erişim imkanına sahip olmak, medya aracılığı ile kamu diplomasisi politikaları geliştirmesi anlamına da gelmektedir ki bu durum birçok açıdan avantaj oluşturmaktadır. Uluslararası kamuoyunu medya ile etkilemek, diğer kamu diplomasisi araçlarına göre -özellikle ekonomik harcamalar söz konusu olduğunda- daha verimli bir yoldur. Nicholas Cull, uluslararası yayını, yabancı halklarla etkileşim kurmak ve uluslararası çevreyi yönetme girişimi olarak tabir ederken, devlet tarafından finanse edilen bir uluslararası yayının ise tüm kamu diplomasisi

alanlarını etkileyeceğinden söz etmektedir (Cull, 2009, s. 21). Bu sebeple kamu diplomasisi amacı güden bir devletin uluslararası yayıncılık yapması elzemdir. TRT, ilk olarak 1990 yılında Avrupa’da yaşayan göçmen Türk vatandaşlarına yönelik uluslararası yayınına TRT-INT kanalı ile başlamış, 1993 yılında ise Orta Asya ve Kafkasya’ya yönelik TRT-AVRASYA kanalı yayına girmiştir (TRT, 2021). TRT’nin uluslararası yayıncılıkta ilk olarak, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının, kendi kültür ve geleneklerinden kopmaması adına eğitim ağırlıklı yayınlar gerçekleştirmiştir. Türkiye aynı zamanda uluslararası yayıncılık ile; dünyada gelişen olaylara karşı siyasal açıdan duruş sergilemeyi, kendini ifade edebilmeyi, Türk kültür ve turizminin tanıtılmasını, diğer devletler ile ekonomik ve sosyal iş birliğini artırmayı hedeflemiştir (Kılıç, 2015, s. 378-380).

TRT’ye uluslararası yayıncılık açısından bakıldığında, kamu diplomasisine yönelik politika geliştirdiği üç önemli kanalı bulunmaktadır. Bu kanallar: TRT World, TRT Avaz ve TRT Arabi’dir. TRT World, kuruluş itibariyle neredeyse her kıtaya yönelik yayınlar gerçekleştirirken, TRT Avaz ve Arabi bölgesel nitelikte yayınlar yapmaktadır. TRT Avaz, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya’da, Türk halkları arasında bir nevi bağ oluşturmak, Türkiye’nin ve Türk insanının tanıtılması amacıyla yayınlar gerçekleştirirken (Tongut & Yavuz, 2014, s. 141), TRT Arabi, Türkiye’nin Ortadoğu politikasında bir araç niteliğindedir. TRT Arabi, “...bölünmüşlük çağında bir köprü inşa etmeye, çatışma çağında bir ortak algı ve değer üretmeye, ortak bir zemin bulma...” amacıyla, son yıllarda Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlarını Arapça konuşan coğrafyaya doğru haber aktarma görevi üstlenmiştir (TRT, 2020). Türkiye’nin güneydoğu sınırında yer alan terör örgütlerine karşı verdiği mücadelenin kamu diplomasisi boyutunda TRT’nin dış haberciliği ve Anadolu Ajansına büyük bir iş düşmüştür.

TRT World’ün kuruluş amaç ve ilkeleri arasında, Türkiye’nin sahip olduğu jeokültürel ve jeopolitik konumu itibariyle, dünyada gelişen olaylara farklı bir bakış açısı getireceği kanaati yer almaktadır (TRT World, 2021). Amerika, Asya, Ortadoğu, Afrika ve Avrupa’dan haber akışı sağlayan TRT World, Türkiye’de gelişen olayları da dünyaya aktarmaktadır. TRT World aynı zamanda; “Türkiye’nin küresel sesi olma”, küresel düzeyde gündem oluşturma ve Türkiye’nin sahip olduğu kamu diplomasisi

aktörlerini aktarma amacı da taşımaktadır (Barıtcı & Aydeniz, 2019, s. 1561). Tüm bu ilke, vizyon veya amaçların dışında TRT World'ün üstlendiği önemli bir görev de bulunmaktadır. Yabancı ülke halkları ülkemizde gelişen olayları Türkiye'de faaliyet gösteren uluslararası yayın kuruluşlarından öğrenmektedir. Bu gelişen olayları ise örneğin BBC İngiltere'nin, CNN ise ABD'nin güncel dış politika ilkelerine karşı bir şekilde aktarması mümkün değildir. Mevcut uluslararası yayın organları, bağlı oldukları ülkelerin dış politika çıkarları doğrultusunda yayınlar gerçekleştirmektedir ki bu da gayet normaldir. Bu doğrultuda TRT World'ün ülkemizde gelişen olayları Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yabancı kamuoyları ile paylaşma görevi bulunmaktadır (Devran, 2015, s. 289-292). Türkiye'nin kamu diplomasisi altında uluslararası yayıncılık çerçevesinde Anadolu Ajansı ve TRT'nin dış haberciliği bu noktalarda ehemmiyet oluşturmaktadır.

2.2.6. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)

Askeri güç yumuşak güce nazaran sert güç ile ilişkilidir. Sert gücün bir unsuru olarak askeri güç; zorlama, caydırma, tehdit veya kuvvet kullanımının formları niteliğindedir. Genel olarak bakıldığında askeri güce sahip olan ülkelerin aynı oranda yumuşak güce de sahip olduğu görülmekte, yumuşak güç ise sahip olunan askeri gücü karşı tarafın algılamasını sağlamak ve askeri güç tekellerini kullanmadan istenilen politikaların gerçekleşmesini sağlamak için kullanılmaktadır (Kömür, 2020, s. 99). Askeri güç aslında bir nevi yumuşak ve sert gücün bir arada olduğu akıllı güç kavramı içerisinde de yer almaktadır. Bu durumun sebebi, askeri gücün nasıl kullanıldığı ile ilgilidir. Askeri güç, bir zorlama/yaptırım aracı olarak kullanılırsa sert güce, insani yardım, kültürel/dini alanların korunması veya barışı koruma operasyonları için kullanılırsa yumuşak güce dahil olmaktadır (Kounalakis & Simonyi, 2011, s. 13). Örnek olarak askeri güç, bölgesel destek kapsamında mühendislik çalışmaları gerçekleştirme kapasitesine sahiptir. Mensubu olduğu ülke haricinde, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde; köprüler, yollar, okullar veya hastaneler inşa edebilmektedir. Gerekli insan kaynağı ve ekipmana sahip olması, belirtilen mühendislik faaliyetlerini gerçekleştirme de yeterlidir ve bu durum kamu diplomasisinin bir unsuru niteliğindedir (Karadağ, 2016, s. 10-11). Bu doğrultuda askeri güç de dolaylı olarak kamu diplomasisi ile iltisaklıdır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin temel görevi kısaca tanımlanacak olursa; “...yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamaktır” (TSK, 2021). Yapılan bu tanımın yanı sıra TSK’nın işlevi kamu diplomasisi açısından incelendiğinde, TSK’nın tarihsel süreklilik boyunca sahip olduğu; organizasyon yapısı, araç/gereç donanımları, teknolojik haberleşme kapasitesi ve zor şartlar altında görev yapabilme potansiyeli, “savaş dışı” durumlarda kullanıldığında Türkiye’nin kamu diplomasisine katkı sağlamaktadır (Karadağ, 2020, s. 221). Olağan dönemlerde diğer ülkelerle başta Doğal Afet Arama Kurtarma (DAK) iştirakleri olmak üzere TSK, kamu diplomasisi politikası geliştirmektedir. Örnek olarak TSK 17 Şubat 2021’de Lübnan ile “Depremde Köpekli Arama Kurtarma” tatbikatı ve arama/kurtarma malzemelerinin tanıtımı faaliyeti, 04-07 Aralık 2017 tarihinde Katar ile DAK tatbikatı, 03-13 Kasım 2012, 22-29 Kasım 2014 tarihleri arasında ise Afganistan ve Pakistan ile yine DAK tatbikatları gerçekleştirmiştir (TSK, 2021). Bu tatbikatlarda Türkiye diğer ülkelere eğitimler vermiş, tatbikat gerçekleştirilen ülke orduları üzerinde ise Türkiye’nin sahip olduğu güç vurgulanmıştır. Yumuşak gücün temelini oluşturan cazibe kavramı, DAK tatbikatlarında ortaya çıkmıştır.

Türkiye’nin kamu diplomasisinde TSK’nın rolü, sivil-asker iş birliğinde de açıkça görülmektedir. Türkiye Eufor Althea Harekâtı¹² çerçevesinde Bosna-Hersek’te sivil-asker iş birliği faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Genel hatlar itibariyle TSK, Bosna’da; Türkçe kurslar, Türkiye’ye kültür gezileri, okul veya hastanelere malzeme temini ve bakım, onarım, inşaatların gerçekleştirilmesi, ihtiyaç sahibi ailelere gıda yardımı sağlanması ve sosyal etkinliklere düzenlemektedir (Doğan H. , 2015, s. 307). Yine TSK’nın kamu diplomasisine katkısı irdelendiğinde, 2001 itibariyle Afganistan’daki Barış Destekleme Harekatındaki rolü öne çıkmaktadır. TSK Afgan halkının verimliliğini artırma amacıyla Bosna’da olduğu gibi çeşitli kurslar düzenlemiştir. Bilgisayar, halıcılık ve dikiş nakış gibi meslek edinmeye yönelik kurslar verilirken, Türkçe dil eğitimi desteği de sağlanmıştır (Karadağ, 2020, s. 221-222).

¹² 1991-1995 tarihleri arasında Bosna-Hersek ve Hırvatistan savaşı sonrası gerçekleştirilen Dayton Anlaşmasının NATO tarafından askeri boyutunun denetlenmesi için 2004’te başlatılan harekattır. TSK bu harekate bir piyade ve jandarma bölüğü, sekiz irtibat ve izleme timi olmak üzere 292 personel ile katılmıştır.

Kursların yanı sıra kış aylarında ise TSK Afganistan'a kışlık mont, battaniye ve soba gibi temel ihtiyaç yardımında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2021). TSK'nın sağlamış olduğu kurslar ve yardımlar, Bosna ve Afganistan halklarını doğrudan etkilemiş ve Türkiye'ye karşı güvenleri ve algıları olumlu yönde artmıştır.

2.2.7. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan etkili bir diğer kurum da Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfıdır. 3 Mart 1924'te "*İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek*" görevi ile Diyanet İşleri Başkanlığı (Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013), 13 Mart 1975 yılında ise Diyanet İşleri Başkanlığının gerçekleştirdiği faaliyetlere destek olmak adına Türkiye Diyanet Vakfı kurulmuştur (TDV, 2021). Hem DİB'nin hem de TDV'nin yurtdışında yapmış olduğu faaliyetler, Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına dahil durumdadır.

DİB, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne bağlı beş ana daire başkanlığı¹³ altında yurt dışında kamu diplomasisi politikaları uygulamaktadır. DİB'e bağlı daire başkanlıkları, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ve yabancı Müslüman halklara yönelik farklı disiplinlerde programlar organize etmektedir. Bu programlar genel olarak; Yurtdışında yaşayan soydaş ve Türk vatandaşların milli ve manevi değerlerini canlı tutmak, dini eğitim çerçevesinde yurt dışından Türkiye'ye öğrenci temini, yurt dışında gerçekleşen kurban organizasyonlarının gerçekleştirilmesi ve İslam ülkeleri ve Müslüman topluluklarla ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde yapılmaktadır (DİB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2021).

DİB'nin özellikle yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik uygulamış olduğu hizmetler, yurt dışındaki Türk vatandaşlarının Türkiye'ye olan aidiyet hissini artırmaktadır. Örnek olarak DİB'nin organize ettiği Uluslararası İlahiyat Programı, "*yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının veya Türk kökenli olmayan diğer vatandaşların Türkiye'ye dini yükseköğretim görmesi üzerine*" kuruludur. Bu program

¹³ Bu başkanlıklar; Yurt Dışı Türkler Daire Başkanlığı, Yurt Dışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, Yurt Dışı Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı, Müslüman Ülke ve Topluluklar Daire Başkanlığı ve Avrasya Ülkeleri Daire Başkanlığıdır.

ile DİB; Avrupa’da yaşayan Türk vatandaşlarının milli, manevi, kültürel ve toplumsal değerlerini canlı tutmayı, Avrupa’da din eğitimi ve din hizmetleri noktasında söz sahibi olabilecek nitelikli insan yetiştirmeyi, Avrupa’da İslam ve Müslümanlık ile ilgili tartışmalarda Türkiye’de yetişmiş nitelikli insanların bu tartışmalarda yer alabilmesini ve özellikle alanında uzman ilahiyatçılar yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Erşahin, 2015, s. 132). Yurtdışında yaşayan ve yükseköğrenimi Türkiye’de tamamlayıp geri ülkelerine dönen öğrenciler, Türkiye’nin uluslararası öğrencilere kazandırdığı artı değerler ile geri kalan yaşamına devam etmektedir. Bu doğrultuda uluslararası ilahiyat programı, DİB’nin eğitim çatısı altında gerçekleştirdiği kamu diplomasisi politikasıdır.

Eğitimin yanı sıra insani yardım çatısı altında da DİB, yurtdışında Türkiye’nin kamu diplomasisine katkı sağlamaktadır. DİB, 2020 yılında 20 ülkede 143 su kuyusu, 2015 yılından itibaren ise temiz içme suyuna erişim noktasında sorun yaşayan 32 ülkede 440 su kuyusu açarak yaklaşık 6 milyon kişinin temiz içme suyuna erişimini sağlamıştır. “*Kardeşini Unutma Beklenen Sensin*” projesi ile de 39 ülke, 183 bölge de 254 bin 275 ihtiyaç sahibine insani yardım desteğinde bulunmuştur. DİB; kriz, salgın, deprem ve savaş bölgelerinde de insani yardım desteğinde bulunmuş, Türkiye’nin son yıllarda gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonları sonrasında da:

“İdlib, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Bölgelerinde 4 milyon 695 bin kişiye sıcak yemek, 41 milyon 942 bin ekmek, 6.236 kıyafet yardımı, 2.880 öğrenciye eğitim imkânı, 2.431 din görevlisine nakdi ücret desteği, 15.900 kuran kursu öğrencisine eğitim desteği ve bölgedeki kuran kurslarında kullanılmak üzere 374.844 litre yakıt desteği sağlanmıştır” (Açık, 2021, s. 85-86).

Bahsedilen insani yardım faaliyetleri arasında yer alan İdlib, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı bölgelerindeki insani yardımların DİB etrafında şekillenmesi, Türkiye’nin o bölgelerde dini temelli kamu diplomasisi politika amacı güttüğünü de göstermektedir. İnsani yardım temelli sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra DİB’nin, Türkiye’nin sınır ötesi operasyonları sonrası insani yardım faaliyetinde bulunması, bölge halkı ile olan teması artırma ve bölge halkını Türkiye’ye kazandırma amacı da taşımaktadır.

Türkiye Diyanet Vakfı’nın öncülüğünde, eğitim çatısı altında gerçekleştirilen kamu diplomasisi politikaları da Türkiye’nin yumuşak gücüne oldukça katkı sağlamaktadır. Örnek olarak Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Türkiye’nin Orta Asya’da uygulamış olduğu kamu diplomasisi politikalarında TDV’nin rolü

bulunmakta ve Kırgızistan OŞ Devlet Üniversitesi ile imzalanan protokol ile birlikte TDV, İlahiyat Fakültesine destekte bulunarak 1993 yılından itibaren Kırgızistan'daki Müslüman nüfusun din eğitimini karşılama amacıyla 572 öğrenciye destek olmuştur (TDV, 2020, s. 24). TDV, Orta Asya'da olduğu gibi Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Afrika'da, 14 ülkede 25 kuruma başta İmam Hatip ve İlahiyat fakülteleri olmak üzere birçok orta okul, lise ve üniversiteye nitelikli din adamı yetiştirmesi için eğitim desteğinde bulunmaktadır. Eğitim kapsamında verilen bu destekler ile TDV ve DİB, yurt dışında eğitim aracılığıyla kamu diplomasisi politikası uygulamaktadır. TDV'nin yurt dışında hareketlilik olmadan sağladığı destek kadar, hareketlilik ile sağladığı desteklerde bulunmaktadır. Yurt dışından Türkiye'ye dini ilimler noktasında eğitim alma amacıyla gelen öğrencilere TDV, YTB'nin de desteği ile öğrencilerin burs, konaklama, harç vb. temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Uluslararası Eğitim Programları vesilesiyle, 2021 yılı itibariyle Türkiye'de 111 ülkeden 5019 öğrenci TDV ve DİB öncülüğünde eğitim desteği almış, 8931 öğrenci ise mezun olmuştur (TDV, 2021). Mezun olan öğrenciler ise ülkelerine döndüklerinde ve karar alıcı mekanizmalarda görevlere geldiğinde Türkiye'nin ikili devlet ilişkilerine olumlu yansımaktadır.

Dışişleri Bakanlığından sonra, Türkiye'nin yurt dışında en çok DİB personeli bulunmaktadır (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2016, s. 145). Bu sebeple, DİB, kamu diplomasisinin bir aracı olarak Türkiye'nin dini diplomasisinde ehemmiyet göstermektedir. DİB ve TDV'nin Müslüman ülkelerde veya Müslümanların azınlıkta olduğu bölgelerde aktif olarak faaliyet göstermesi, Türkiye'nin dış politika hamleleri ile doğru orantılıdır. 1991 yılı itibariyle Orta Asya'ya olan veya 2005 yılı itibariyle Afrika'ya olan açılımlarda, Türkiye'ye doğrudan veya dolaylı olarak bağlı kurumların ve sivil toplum kuruluşların katkıları oldukça büyüktür. DİB ve TDV'nin de bu açılımların planlı ve doğru ilerlemesinde şüphesiz rolü bulunmaktadır.

2.2.8. Türkiye Kızılay Derneği

Günümüzde dış yardımlar etkili bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler bağışçı pozisyonunda bulunarak farklı alanlarda az gelişmiş ülkelere yardımlar yapmaktadır. 2019 yılında hükümetler, AB kurumları ve özel bağışçılar uluslararası insani yardımlar için 29,6 milyar ABD doları harcama

gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen harcamalar içerisinde ise ülke ekonomisinin büyüklüğü ve diğer harcama önceliklerine göre Türkiye en çok insani yardım sağlayan donör konumunda yer almaktadır¹⁴ (Development Initiatives, 2020, s. 30-37). Hükümetler yapmış olduğu bu yardımları sadece insan odaklı gerçekleştirmemekte, dış politika hedeflerinin nihai amaca ulaşması için de yapmaktadır. Dış politika hedefleri arasında da kamu diplomasisi politikaları yer almakta ve uluslararası insani yardım faaliyetleri, kamu diplomasisi için verimli bir araç olmaktadır. Örnek olarak 2004 yılındaki Hint Okyanusu depremi ve tsunamisinden etkilenen ülkelere ABD yardım yapacağını açıklamış ve dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powell, Amerikan yardımının ABD kamu diplomasisi için iyi olacağına değinmiştir (Cull, 2009, s. 15). Söz konusu duruma ilişkin Dışişleri Bakanı Colin Powell'ı haklı çıkaracak bir araştırma da bulunmaktadır. Pew Global Araştırmalar Merkezinin yapmış olduğu bir çalışmaya göre, 2003 yılında ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahale sonrası, depremden en çok etkilenen ülkelere biri olan Endonezya halkının sadece %15'i ABD'ye karşı olumlu bir bakış açısı bulunmaktayken ABD'nin deprem sonrası ve sonrasında Endonezya'ya sağlamış olduğu insani yardımlar neticesinde, 2005 yılında Endonezya'nın ABD'ye karşı olan olumlu bakış açısı %38'e yükselmiştir. 2009'da ise %69'a ulaşmıştır. ABD'nin Endonezya'ya yardımından birkaç ay sonra yapılan diğer bir araştırma bulgusuna göre ise, Endonezya halkının %79'u ABD'ye olan izlenimini olumlu yönde değiştirmiştir (Pew Research Center, 2012). Ek olarak 1992 yılında Endonezya ve ABD arasındaki askeri eğitim ve iş birliği programı askıya alınmış, 2004'te ABD'nin insani yardımları sonrası, Endonezya subaylarının ABD'de askeri eğitim almasına yönelik iki ülke arasında anlaşma tekrar yürürlüğe girmiştir (Perlez, 2005).

Görüldüğü üzere dış yardımlar aynı zamanda kamu diplomasisi için bir güç kaynağı da oluşturmaktadır. Devletlerin yapmış olduğu dış yardımlar, diğer kamu diplomasisi politikaları için alan açmaktadır. Gerçekleştirilen yardımların boyutu ne kadar artarsa, bağışçı ülkenin de yumuşak gücü aynı oranda artacak ve kamu diplomasisi

¹⁴ Türkiye sağlamış olduğu yardımların büyük çoğunluğunu ülke içerisinde yaşayan Suriyeli sığınmacılara ayırmaktadır. Bu sebeple diğer uluslararası insani yardımlarla karşılaştırılırken bu ayrımın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

politikaları içinde elverişli bir ortam oluşacaktır (Zielińska, 2016, s. 15). Bu sebeple devletler dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için kalkınma veya insani yardımlar yapmakta, bu yardımlarda devletlerin yumuşak güç potansiyelini de eş zamanlı artırarak kamu diplomasisi politikalarına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'nin insani yardımlar yoluyla kamu diplomasisi politikaları geliştirdiği kurumların başında ise Türk Kızılay'ı gelmektedir. 1868 yılından itibaren insani yardım kapsamında aktif olarak faaliyet gösteren Türk Kızılay'ı, aynı zamanda Türkiye'nin insani diplomasi politikalarında da başat konumdadır. Kuruluşundan bugüne kadar 147 ülkeye, son 10 yılda ise 138 ülkeye farklı alanlarda insani yardım gerçekleştiren Kızılay, Covid-19 döneminde de yine muhtelif yardımlar yapmıştır. Bu yardımları sadece insan odaklı yaklaşım çerçevesinde değerlendirmemek gerekmektedir. Yardımların gerçekleştiği ülkede Türkiye'ye karşı olumsuz bir algı varsa, bu algı da aynı zamanda yıkılmaktadır. Bu doğrultuda insani yardımlar, Türkiye'ye karşı olan imajı olumlu yönde değiştirmektedir (Çemrek & Yılmaz, 2021, s. 52-53).

Kızılay'ın insani krizlerin yoğun olduğu bölgelere sağlamış olduğu yardımların süreklilik kazanması, Türkiye'nin kamu diplomasisine de katkı sağlamaktadır. Filistin, Afganistan, Sudan, Somali veya Sri Lanka gibi ülkelerde Kızılay'ın bölge halkına yönelik, temel ihtiyaçların yanı sıra; okul, toplum merkezi, meslek edindirme kursları, tarım veya sulama gibi yerel kalkınmayı destekleyecek projeler, konut veya ibadethane inşa etmesi, bir nevi kamu diplomasisi faaliyet alanına da girmektedir (Battır, 2017, s. 152). Kızılay'ın inşa ettiği konutlarda kalan, yerel geçim kaynakları projelerinde yer alıp meslek sahibi olan bölge halkının Türkiye'ye karşı bakış açısı olumlu yönde seyretmekte ve Türkiye'nin cazibesi artmaktadır. Örnek olarak değinilen ülkeler arasında yer alan Sudan'da, 2020 yılı itibarıyla yaklaşık 9,3 milyon kişi insani desteğe ihtiyaç duymaktadır. Sel felaketleri, salgın hastalıklar, yetersiz beslenme, mülteci krizi vb. durumlar Sudan halkını oldukça olumsuz etkilemektedir (OCHA, 2021). Sudan'ın yaşamış olduğu insani krizde Türkiye, bölgede sürekli aktif olarak görev alarak Kızılay aracılığıyla sel ve diğer doğal afetlerden etkilenen Sudan halkına yönelik 1300 aileye gıda yardımı yapmıştır (Türk Kızılay, 2021). 2021 yıl sonu değerlendirme raporuna göre Türk Kızılay'ı geçtiğimiz 2021 yılı boyunca 51 ülkede yaklaşık 8,5 milyon ihtiyaç sahibi

insana ulaşmış ve Afrika kıtasında bulunan 6 delegasyonu ile Türkiye'nin insani diplomasi alanındaki faaliyetlerine katkıda bulunmuştur (Türk Kızılay, 2021).

Türkiye'de yer alan ve insani kriz bölgelerinde faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin yapmış olduğu her yardım, Türkiye'nin hanesine artı kazandırmaktadır. Kızılay, kamu diplomasisinin bir uzantısı konumunda yer alan insani diplomasi aktörü olarak Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini artırmaktadır.

2.3. Genel Değerlendirme

Değindiği üzere Türkiye'de doğrudan kamu diplomasisi amacıyla faaliyet gösteren kurumlar olmakla birlikte ana görevi kamu diplomasisi politikaları geliştirmek olmasa da katkı sağlayan birçok kurum da bulunmaktadır. Örnek olarak doğrudan kamu diplomasisi amacı güden Yunus Emre Enstitüsü kültürel diplomasi alanında çalışmalar yürütürken TİKA kalkınma ve insani yardım alanında, Maarif Vakfı eğitim alanında, YTB ise çoğunlukla eğitim ve kültürel alanda çalışmalar yürütmektedir. Bahsi geçen bu kurumların spesifik olarak bir kamu diplomasisi türünde faaliyet göstermesi ve faaliyet gösterdiği alanda uzmanlaşarak Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlaması oldukça önemlidir. Doğrudan kamu diplomasisi politikaları geliştiren kurumların yanı sıra dolaylı olarak da Türkiye'nin yumuşak gücünü Afrika kıtasında artıran kurumlar da bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere Türkiye Kızılay Derneği veya Türkiye Diyanet Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları kıtada insani yardım alanında Türkiye'nin görünürlüğünü ve insan odaklı dış politikasını yansıtırken Türk Hava Yolları kıtada birçok noktaya ulaşım sağlamakla birlikte Türkiye'nin marka imaj değerini artırmaktadır. Anadolu Ajansı ve TRT gibi yayın kuruluşlarının da uluslararası yayınlarını artırarak kıtada yaşanan durumları Türkiye'ye ve dünya kamuoyuna açık, net ve tarafsız bir şekilde yansıtması, Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarını kuvvetlendirmektedir. Bu duruma ek olarak Afrika'yı sürekli olarak "Umutsuz Kıta" olarak yansıtan diğer uluslararası yayın kuruluşlarından ziyade Afrika'yı uluslararası kamuoyuna doğru bir şekilde aktarmak için Türk medyasının Afrika'daki varlığının artmasını talep eden birçok Afrikalı gazeteci de bulunmaktadır (Morton, 2022).

Kamu diplomasisi politikası geliştiren Türk kamu kurumlarının kısa, orta ve uzun vadeli politikaları, Mark Leonard'ın kamu diplomasisi politikalarının kısa vadede

haber yönetimi, orta vadede stratejik iletişim ve uzun vadede ise bireylerle ilişki kurma teorisi (Leonard, 2002, s. 18) üzerinden incelendiğinde bu kurumların kamu diplomasisi politikalarının verimliliği veya etkisi de bir nevi gözükmüş olacaktır. Leonard'ın kısa vadeli etkiyi haber yönetimi olarak adlandırması, kamu diplomasisi üreten devlet hakkında yaşanan olaylarda yabancı devlet veya halklar nezdinde olumlu bir imaj yaratmasına dayanmaktadır. Kısa vadeli haber yönetimi teorisi Türk kamu kurumları üzerinden incelendiğinde bugün TRT 41 dilde, Anadolu Ajansı ise 13 dilde yayın yapmaktadır. Yayınlarda dil çeşitliliği Türkiye hakkında uluslararası kamuoyunda çıkan olumsuz haberlerin önlenmesi veya yönetilmesinde etki etmektedir. Leonard orta vadede bahsi geçen stratejik iletişim de haber yönetiminde yer alan kitlelere hitap etmekten ziyade kamu diplomasisi geliştiren devletin belirli bir alanda çıkarının gözetilmesi için spesifik bir alana odaklanılarak iletişim geliştirmesi gerektiğine değinmektedir. Bu spesifik alanlarda ise çoğunlukla gazeteciler, iş adamları, diplomatik temsilciler veya uzmanlar yer almaktadır (E. Tepeciklioğlu & Tepeciklioğlu, & A. Ünal, 2018, s. 614). Türkiye'ye bu husus üzerinden bakıldığında iş adamları ile temasta DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) örnek olarak gösterilebilmektedir. Yine 25 Mayıs Afrika Günün de Türkiye'nin düzenlemiş olduğu Türkiye-Afrika Medya Zirvesi orta vadede stratejik iletişime örnek oluşturabilmektedir. Zirvede Türkiye'nin Covid-19'a karşı üretmiş olduğu TURKOVAC aşısı ve Türk savunma sanayi üzerinden katılımcılara savunma sanayii alanındaki çalışmalar aktarılarak spesifik olarak kamu diplomasisi politika amacı güdülmüştür (İletişim Başkanlığı, 2022). Leonard'ın uzun vadede bireylerle ilişki kurma teorisi ise gelecek yıllarda geniş etki alanına sahip olabilecek kişiler ile şimdiden ilişki kurulması gerektiğini içermektedir. Türkiye özellikle bu alanda ciddi başarılı politikalar geliştirip uygulamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, YTB, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların sağladığı burslarla birçok öğrenci Türkiye'de lisans, yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitim almaktadır¹⁵ (Tepeciklioğlu, Tepeciklioğlu, & Ünal, 2018, s. 614). Bu durumun en açık örneği ise 2012-2016 yılları arasında Somali Ankara Büyükelçiliğinde diplomatik düzeyde görev alan Abdülkadir Muhammed Nur, görevi sırasında YTB bursu ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler

¹⁵ Türkiye'nin eğitim alanında yürütmüş olduğu kamu diplomasisi politikalarına "Türkiye'de Kamu Diplomasisi Aktörleri" ve Kamu Diplomasisi başlığı altında yer alan "Eğitimsel Araçlar" alt başlığında detaylı bir şekilde değinilmiştir.

Fakültesi'nde eğitim görmüş, Somali'ye döndükten sonra ise sırasıyla Adalet ve Savunma Bakanı olarak atanmış, göreve atandıktan sonra ise ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan birçok kurum bulunmakta ve bu kurumların özellikle Afrika kıtasında ciddi yansımaları bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından kurumlar nezdinde kısa, orta ve uzun vadeli politikaları bulunurken bu kurumları merkezi olarak yönlendiren ve planları ortak kesişim noktasında buluşturup Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini daha da artıracak kapsamlı bir kamu diplomasisi politikası henüz İletişim Başkanlığı tarafından bu yıl belirlenmiştir. Türkiye Afrika kıtasında özellikle son 20 yıldır sürdürülebilir kamu diplomasisi politikaları geliştirmekte ve bu politikalar çoğunlukla kurumların politikaları nezdinde ilerlemektedir. Kurumlar nezdinde politikalar üretmek elbette önemlidir fakat kurumların da kamu diplomasisi politikalarını kapsayarak Türkiye'nin Afrika'da kullanabileceği tüm kamu diplomasisi araçlarının analiz edilerek; planlı, çıktılarının ölçülebildiği, kıtanın bölgelerine özel yapılandırılmış kamu diplomasisi politikaları içeren ve sonunda ise raporlandırılarak gelecek yıllar için yol haritası belirlenen bir merkezden kamu diplomasisi politikası geliştirmesi daha verimli olacaktır.

3. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KAMU DİPLOMASİSİ; AFRİKA-NİJERYA ÖRNEĞİ

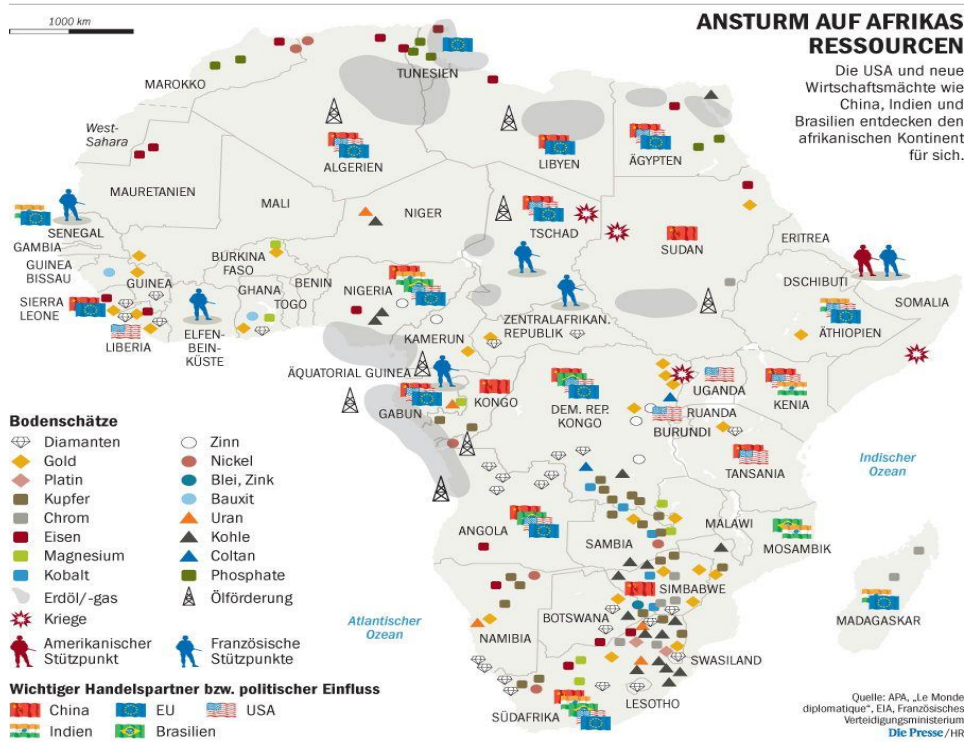
3.1. Dış Politikada Afrika Kıtasının Önemi

Afrika kıtası hafızalarda çoğunlukla olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Bu izlenimin ardında, tarihsel süreç içerisinde Afrika kıtasında yaşanan; iç savaşlar, salgın hastalıklar, ekonomik krizler, askeri darbeler, iç ve dış göçler vb. süreli/süresiz sorunlar yatmaktadır. Öyle ki “The Economist” Dergisi 2000 yılında Afrika kıtasını “Umutsuz Kıta” olarak adlandırmış, bu adlandırmayı kıtayı karakterize eden birçok dezavantajın değerlendirmesine dayandırmıştır. 15 ve 16. Yüzyıllarda coğrafi keşifler sonrası kıtanın sömürgeleştirilmesi ve köle ticaretinin kıta genelinde yaygınlaşması, Afrika’yı zihinlerde umutsuz kıta olarak karakterize etmiştir.

İnsanların zihinlerindeki konumlandırmalar ne yazık ki yüzyıllar geçse dahi oldukça zor değişmekte ve kalıcı olumsuz izlenimler bırakmaktadır. 20. Yüzyılın ortalarında, İkinci Dünya Savaşı sonrası Afrika’da yaşanan bağımsızlık hareketleri bir nebze olsa bu konumlandırmalarda değişikliğe sebep olmuştur. Küreselleşme sürecini takiben ise Çin ve ABD’nin kıta genelindeki yatırımları bu değişmeyi tetiklemiştir. Değişim süreçlerini kanıtlar nitelikte de bir durum söz konusu olmuştur. The Economist Dergisi 11 yıl sonra 2011’de, Afrika’yı “Yükselen Kıta” olarak nitelendirmiş, Mart 2013 sayısında da “Umutlu Kıta” adlandırmasıyla özel bir rapor yayımlamıştır (Kimenyi, 2013, s. 1). The Economist’in yayımlamış olduğu raporun ardında küresel güçlerin kıtada tekrar söz sahibi olma istekleri, özellikle de Çin’in Afrika politikası yatmaktadır. Çin, 2000’lerden itibaren kıta genelinde büyük ölçekli ekonomik yatırımlarda bulunmakta, ikili ilişkiler içerisinde de birçok devletin güvenliğinde giderek daha önemli bir pozisyonda yer almaktadır. Afrika’nın zengin ve doğal kaynakları üzerinden karşılıklı yarar çerçevesinde kalkınma yatırımları gerçekleştiren Çin, kıta özelindeki stratejik planlarında her dönem finansal yatırımları ikiye katlamaktadır (Sun, 2013, s. 6). Yine Hindistan dış politikasında da Afrika kıtası önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Hindistan, liberalleşme dönemini takiben artan enerji ihtiyacını karşılamak için Afrika’yı ekonomik bir ortak olarak değerlendirmekte, Çin’in küresel düzeyde

yükselişinde ise bölgede söz sahibi olmak istemektedir. Almanya'da aynı şekilde kıta genelinde Hindistan ile muhtelif iş birliklerinde bulunmaktadır. Almanya ve Hindistan'ın kıta genelinde bazı bölgelerde siyasi ve ekonomik doğrultuda stratejik çıkarlarında kesişimler bulunmakta; Afrika'dan Avrupa'ya göç akışlarının engellenmesi, Birleşmiş Milletler 'de Afrika devletlerinin oy kullanma ağırlığının fazla olması, Çin'in dış yardımları dolayısıyla kıta ülkelerinin Çin'e aşırı ekonomik ve siyasi bağımlılıklarının önlenmesi, Afrika Boynuzunda deniz ticaret rotalarında güvenliğin sağlanması gibi, iki devlet çeşitli alanlarda iş birlikleri geliştirmektedir (Wagner, 2019, s. 7-8).

Değinilen durumlar doğrultusunda ülkelerin kıta genelinde varlığını sürdürmesinin ilk sebebi şüphesiz kıtanın sahip olduğu zengin enerji kaynaklarıdır. Devletler her geçen gün artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak üzere kıta ülkeleri ile başta ekonomik olmak üzere ticari anlaşmalar geliştirmekte, kıta ülkelerine kalkınma yardımlarında bulunmakta, siyasal ve güvenlik açısından ise bağımlılık ilişkisini kuvvetlendirmektedir.

Şekil 3: Afrika'da Doğal Kaynaklar ve Ülkelerin Pozisyonları

Nasıl ki; Çin, Hindistan, AB, Rusya, ABD gibi ülke ve örgütler, geçmişte olduğu gibi bugün de Afrika kıtasında fiilen bulunup dış politika çıkarları doğrultusunda hareket ederek kıta ülkeleri ile ikili siyasi, ekonomik, sosyal iş birlikleri geliştiriyorsa Türkiye’de küresel bir güç olma yönünde ilerlemek için dış politikasını bu minvalde şekillendirmektedir. Kıta ülkeleri ile tarihsel süreç içerisinde güçlü ve köklü bir ilişkisi bulunan Türkiye, her geçen yıl hem Kuzey Afrika hem de Sahra-altı Afrika ülkeleri ile olan ikili ilişkilerini geliştirmektedir. Türkiye’nin Afrika ülkeleri ile olan ilişkisi diğer küresel aktörlerle kıyaslandığında, Türkiye’nin geçmişte Afrika ülkelerine karşı uygulamadığı sömürgeci tutum bir avantaj olarak öne sürülmektedir. Bu durum elbette bir avantaj olmakla birlikte, şu an kıtada bulunan bazı küresel aktörler açısından ayırt edici bir husus değildir. Örnek olarak, 2000’li yıllardan itibaren; kıtada liman veya hava üssü kullanım izni bulunan, askeri ve ticari iş birlikleri geliştiren Rusya, Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinde aktif rol alarak bağımsızlık mücadelelerini desteklemiştir (Tepeciklioğlu, 2019, s. 3). Geçmişte sömürgeci bir yaklaşımın olmaması elbette Türkiye için bir avantajdır fakat bugünkü şartlar doğrultusunda öne çıkararak bir durum değildir. Asıl ayırt edici ve kazanç sağlayan husus, Türkiye’nin birçok Afrika ülkesi ile olan tarihsel bağ ve birikimidir.

Tüm bu değinilen konular etrafında Türkiye’de dış politika stratejisinde Afrika’ya ayrı bir önem atfetmektedir. Bu önem; gerek Doğu Akdeniz’de sürdürmüş olduğu haklı mücadelesinde Kuzeydoğu Afrika ülkeleri ile olan ilişkilere gerekse ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacını karşılama noktasına dayanmaktadır. Ek olarak Türkiye’nin Birleşmiş Milletler ‘de söz sahibi olma yönündeki eğilimi ve ticaret hacminin her geçen yıl artması, Türkiye neden Afrika’da? sorusunun da cevabını vermektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de diğer ülkeler gibi özellikle 2000 sonrası dönemde kıtaya olan önemini artırmış ve kıtaya yönelik strateji planları kurgulamıştır. Türkiye açısından Afrika kıtasının önemi Kuzey Afrika ve Sahra-altı Afrika bölgeleri olmak üzere iki alt başlıkta incelenecektir.

3.1.1. Kuzey Afrika’nın Önemi

Türkiye ile Kuzey Afrika ülkeleri arasında geçmişten itibaren köklü siyasi ve sosyal bağlar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti ile Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki

bağlar Kanuni döneminde başlamış, imparatorluk yıkılma kadar da devam etmiştir. 16.yüzyıldan itibaren bölgenin büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde kalmış, Birinci Dünya Savaşından 2 yıl önce, Uşi Anlaşması sonrası Osmanlı Devleti bölgede hakimiyetini tamamen yitirmiştir. Geçen yüzyılları takiben Osmanlı Devleti, bölgeye ehemmiyetle eğilmiş, bölge ülkeleri ile olan ilişkisini daima diri tutmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar süren bu ilişkisi kesintilere uğramasına rağmen sürekli devam ettirmesinin ana sebebi, Kuzey Afrika'nın Akdeniz egemenliği noktasında önemli bir jeopolitik konuma sahip olmasıdır (Özkan S. H., 2011, s. 295). Cumhuriyet döneminden itibaren de hükümette olan partilerin dış politika stratejileri doğrultusunda bölge ülkeleri ile olan ilişkiler çoğunlukla dengede gitmiş, geçmişe nazaran bölgede aktif bir rol alınamamıştır.

1960'lı yıllardan itibaren Afrika ile olan ilişkilerini gözden geçirip bir atılım sağlayan Türkiye, aynı dönemde Cezayir'in bağımsızlık sürecine destekte bulunmuş, dönemin Dışişleri Bakanı Haluk Bayülgen Mısır'a birtakım ziyaretlerde bulunmuştur. Türkiye, çok partili hayata geçişinden itibaren Kuzey Afrika ülkelerine tekrar bir atılım sağlamasının temel sebebi, 1960'larda yaşanan Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler gündemine taşıdığı zaman Akdeniz ülkelerini haklı mücadelesinin bir parçası yapma isteğinden kaynaklanmıştır (Tepeciklioğlu, 2019, s. 22-23). Afrika'ya Açılım Eylem Planına (1998) kadar olan süreçte Türkiye ile Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler bir ivme kazanamamıştır. Afrika'ya Açılım Eylem Planı, 2005 Afrika Yılı ve akabinde sık sık düzenlenen Afrika Zirveleri ile Türkiye tekrardan hem Ortadoğu'ya hem de Kuzey ve Sahra-altı Afrika'ya yönelik proaktif ve çok boyutlu dış politika stratejileri geliştirmiştir.

Türkiye'nin 1990'lı yılların sonundan itibaren Kuzey Afrika'ya tekrardan önem vermesinin irdelenmesi, Türkiye'nin yürütmüş olduğu dış politika stratejilerini daha iyi kavranabilmesi açısından önemlidir. İlk olarak Kuzey Afrika, Türkiye için ne ifade ediyor ve neden önemli? sorularını cevaplamak gerekmektedir. Kuzey Afrika 220 milyonu aşkın nüfusuyla Türk ticareti için tüketim açısından büyük bir ekonomik pazar durumundadır. TÜİK verileri doğrultusunda 2010-2019 dönemleri arasında Türkiye ve Afrika kıtası arasındaki toplam ticaret hacmi 186,5 milyar dolara ulaşmış, bu hacmin %65'lik (122 milyar dolar) kısmı Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ticaretten

kaynaklanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020). Türkiye'nin 2021 yılı içerisinde en çok ihracat yaptığı ilk 20 ülke içerisinde ise 2 Kuzey Afrika ülkesi (Mısır ve Fas) bulunmakta, yine yıl içerisinde yıllık ihracatlar göz önüne alındığında Türkiye ile Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki ihracat hacmi yaklaşık 13,5 milyar dolara yaklaşmaktadır (TÜİK, 2021). Türkiye'nin Afrika kıtasında en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ülke ise Mısır'dır. Bu ticaret hacimlerine farklı bir bakış açısı getirme adına, Bayar'ın 2014 yılında, Türkiye'nin 1993-2012 yılları arasında yapmış olduğu ihracatın çekim modeli temelinde incelenmesi üzerine gerçekleştirdiği bir araştırmada Kuzey Afrika ülkelerinde ihracatı etkileyen en önemli faktörler arasında "eski Osmanlı coğrafyası" olması öne çıkmıştır (Bayar, 2014, s. 143-144). Türkiye'de bu hususu iyi analiz etmesinden dolayı bölgede tarihsel birlikteliği vurgulayarak kamu diplomasisi stratejileri geliştirmektedir.

Ekonomik potansiyelinin yanı sıra Türkiye nezdinde Kuzey Afrika, Afrika'nın tamamına açılan bir kapı konumunda da yer almaktadır. Türkiye bu hususu iyi analiz etmekte ve gelecek planlamalarını mevcut potansiyele göre şekillendirmektedir. Türkiye Kuzey Afrika'nın sahip olduğu ticaret havzasını canlandırmak ve bölgede gücünü artırmak için iki temel mekanizmaya güvenmektedir: Özel sektörün öncülüğünde ekonomik faktör (özellikle yatırım) ve yumuşak güç araçları. Özel sektörün üretmiş olduğu dizi ve filmler, Türk kamu kurumlarının ise kültürel ve eğitimsel araçlarla sağlamış olduğu kamu diplomasisi faaliyetleri, Türkiye'nin bölgede imajını geliştirmekte ve İslam dünyası açısından da bir rol model örneği teşkil etmektedir (Saddiki, 2020, s. 1). Kuzey Afrika ülkelerinin çoğunluğunun Müslüman bir nüfusa sahip olması ve Ak Parti'nin özellikle son yıllarda daha da artırdığı muhafazakâr tutum ve politikalar bu rol model örneğini güçlendirmekte ve nitekim Türkiye'de İslam dünyası için kendini rol model olarak göstermektedir.

Kuzey Afrika bölgesi, sahip olduğu ticaret hacmi ve kıtaya açılan bir kapı olmasının yanı sıra Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklı mücadelesini sürdürmesi ve enerji politik açıdan oldukça önemli bir konuma sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde de Akdeniz havzası hem jeopolitik olarak hem de enerji kaynakları açısından küresel güçlerin odak noktalarından hiçbir zaman ayrılmamıştır. Bu durumun sebebi ise Kuzey Afrika'nın Akdeniz egemenliği açısından önemli bir konumda olmasıdır (Goudja, 2021, s. 119). Günümüzde de Akdeniz'deki güç mücadelesi halen devam etmektedir.

Türkiye’de Akdeniz havzasına kıyısı olan bir ülke olarak, özellikle Doğu Akdeniz’in enerji kaynaklarında doğal bir hak sahibidir ve güç mücadelesinde stratejik hamleler izleyerek Doğu Akdeniz’deki konumu korumak istemektedir.

2000’li yılları takiben Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynakları, Doğu Akdeniz’in konumunu eskiye göre daha da artırmış, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) Türkiye’yi dışarıda bırakarak, birçok ülke ve aralarında Kuzey Afrika ülkesi olan Mısır’la da 2003 yılında Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırması Anlaşması (MEB) yapması (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 121-131), Türkiye’nin Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini ve stratejilerini yeniden düşünmeye itmiştir. GKRY’nin bu hamleleri sonrasında 26-28 Kasım 2019 tarihlerinde Türkiye Libya ile “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakat Muhtırası” imzalamış, bu mutabakat ile Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının sınırları netleşmiş hem Libya hem de Türkiye açısından Akdeniz’deki haklar meşru ve hukuki bir zemine taşınmıştır (İletişim Başkanlığı, 2020, s. 33-37). Türkiye ile Libya arasında imzalanan bu anlaşmanın da dışında iki ülke arasındaki ilişkiler yaklaşık 500 yıla kadar dayanmaktadır. Bu tarihsel bağ Libya ve Türkiye’yi ilgilendiren herhangi bir sorun da ne Türkiye’nin ne de Libya’nın konudan dışarıda kalamayacağını göstermektedir. Nitekim yıllardır Akdeniz Havzasında barış ve adalet içinde hüküm süren Osmanlı mirası ülkelerde yaşanan olaylarda bugün Türkiye kayıtsız kalmamakla birlikte gelişen her olayda da aktif bir şekilde yer almaktadır (Kedikli, 2021, s. 329). Doğu Akdeniz sorunu özelinden ziyade de Libya, Türkiye’nin hem ekonomik hem de siyasi çıkarları açısından ilişkilerini sıcak tutması gereken bir ülkedir. Geçmişten itibaren aralarında tarihsel bağ bulunan Libya ve Türkiye arasındaki ilişkiler çoğunlukla olağan olarak ilerlemiş; “*Türkiye, Kaddafi sonrası dönemde Libya’da ortaya çıkan ikili yapıda ulusal ve uluslararası meşruiyeti bulunan Genel Ulusal Kongre’ye ve sonrasında ise Ulusal Mutabakat Hükümetine destek vermiştir*” (Kedikli, 2021, s. 335-336).

Değindiği üzere Türkiye için Kuzey Afrika bölgesi birçok açıdan yadsınamayacak derecede önem arz etmektedir. Gerek Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ticaret hacimleri, gerek Türkiye’nin kıtanın geri kalan ile olan ilişkilerinde gerekse Türkiye’nin Doğu Akdeniz mücadelesi ve Akdeniz egemenliği göz önüne

alındığında Kuzey Afrika bölgesi, geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye'nin dış politikasında önemle üstüne eğilmesi gereken bir bölgedir.

3.1.2. Sahra-Altı Afrika'nın Önemi

Sahra-altı Afrika (SAA) bölgesi 54 Afrika devletinin 49'unu içermektedir. Dünya Bankası verileri doğrultusunda 2020 yılı itibariyle 1,1 milyarı aşan nüfusu bulunmaktadır (The World Bank, 2021). Bu nüfus yoğunluğu bölge için çoğunlukla dezavantaj oluşturmuş; salgın hastalıklar, işsizlik, göç, iç savaşlar gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bahsedilen bu dezavantaj durumları sadece nüfus yoğunluğundan dolayı kaynaklanmamış, kıtanın bir kaderi olarak yıllardır süregelen sömürgeye maruz kalma ve doğal kaynakları verimli kullanamama gibi sorunlar da kronik diğer problemleri doğurmuştur.

Güncel verilere göre kişi başı milli gelire oranla en az gelişmiş 49 ülkenin 35'ini SAA ülkeleri oluşturmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu durumun birincil sebebi ise kronik problemlerin çözüme kavuşturulamamasıdır. Çözüme ulaşmak ise çoğunlukla bölge ülkelerinin elinde olmadığı için geçmişte olduğu gibi bugün de sürekli olarak krizler meydana gelmekte ve milyonlarca insan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Mevcut tüm bu krizlere rağmen küresel güçler kıta genelinde pozisyonlarını daima korumuş ve ilişkilerini sürekli sıcak tutmak için çaba sarf etmişlerdir. Türkiye'de SAA bölgesine diğer küresel güçlere oranla önem vermekte, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmektedir. Bu durumun en net göstergesi ise özellikle 1998 Afrika Eylem Planı ve 2005 Afrika yılını takiben yaşanan süreçlerdir. Süreçler detaylı bir şekilde irdelendiğinde öne çıkan iki husus bulunmaktadır; ilki Türk şirketlerinin geçtiğimiz yıllarda kıta genelindeki ticaret hacmi 71,1 milyar dolara ulaşmış, bu hacmin 19,5 milyar dolarını ise SAA bölge ülkeleri oluşturmuş, sadece 2020 yılında ise SAA ülkeleriyle olan ticaret hacmi 10 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır. Ticari ilişkilere ek olarak ise Türkiye'nin 40 SAA ülkesi ile İş Konseyi bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). İkinci husus, Türkiye ile SAA ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkilerdir. 2021 yılı itibariyle Türkiye'nin 49 SAA ülkesinde 38 büyükelçiliği bulunmakta ve TİKA, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Kızılay'ı gibi kurumlar da bölgede delegasyon sayılarını artırmaktadır. Türkiye'nin yumuşak gücü

açısından önem taşıyan bu kurumlar, bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticaret hacimlerinin artması ve diplomatik ilişkilerin gelişmesinde öncü rol oynamaktadır. Örnek olarak TİKA 2008 yılında Afrika'da tarımsal kalkınma programı kapsamında; Mali, Burkina Faso, Kenya, Tanzanya, Cibuti, Senegal, Etiyopya, Gine, Gine Bissau, Komorlar, Madagaskar, Ruanda ve Uganda'ya destekte bulunmuştur (Özkan M. , 2011, s. 123). TİKA'nın bu kalkınma yardımları, Türk kamu diplomasisi aracı niteliğinde uygulanmış ve etkisini yardımların gerçekleşmesini takiben artan ticaret hacimlerinde göstermiştir. Şu an içinde bulunduğumuz yıl itibariyle SAA bölgesinde TİKA'nın 18, Maarif Vakfı'nın ise 25 koordinatörlüğü bulunmakta ve Türkiye bölgede yumuşak güç potansiyeli bu kurumlar aracılığıyla artırmaktadır.

Türkiye'nin son 30 yılda büyük bir atılım göstererek kıtaya karşı bakış açısını değiştirmesi ve stratejik planlar oluşturarak politikalarını düzenli, sürdürülebilir şekilde hayata geçirmesi hem Kuzey Afrika'ya hem de SAA'ya göstermiş olduğu önemin bir kanıtı niteliğindedir. Günümüzde Türkiye için SAA bölgesi, coğrafi olarak uzak ve sorunlu bir bölge olmaktan ziyade devlet-sivil toplum iş birliği içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilebileceği bir bölge olarak tanımlanmaktadır (Bayram, 2014, s. 272).

Türkiye'nin kapsamlı bir şekilde SAA bölgesinde izlemiş olduğu dış politika stratejilerinin uluslararası alanda da bir karşılığı bulunmaktadır. Türkiye, 2008-2010 dönemi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne daimî olmayan üyelik için başvurmuş, 50 Afrika ülkesi Türkiye lehinde oy kullanmıştır (Wheeler T. , 2011, s. 48). 54 ülkenin 50'sinin Türkiye lehinde oy kullanması, Türkiye'nin yumuşak gücünün bir çıktısı niteliğindedir.

Türkiye, SAA bölgesindeki büyükelçilik sayısı, kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin yürütmüş olduğu kamu diplomasisi politikalarıyla ve Türk firmalarının yatırımlarıyla Rusya, Çin, Hindistan veya ABD gibi kıta genelinde aktif bir rol almak istemektedir. Stratejileri doğrultusunda kısa, orta ve uzun vadede pozitif çıktılar elde etse de hala diğer ülkelere kıyasla geri planda kalmaktadır. Türkiye özellikle uzun vadeli iş birlikleri geliştirme adına kıta genelinde yumuşak güç tesirini artırmakta,

kamu diplomasisi ile ilişkili kamu kurumlarına ise bölgede faaliyet alanı açmak için politikalar geliştirmektedir.

3.2. Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikası

Türkiye, Cumhuriyet tarihinden 1990'lara kadar olan süreçte Afrika ile ilişkilerinde “iki ileri bir geri” pozisyonunda kalmış; kapsamlı, sürdürülebilir ve vizyon içeren bir dış politika stratejisi geliştirememiştir. Bu hususun muhtelif sebepleri arasında; Türkiye'nin çoğunlukla batı eksenli dış politika izlemesi, koalisyon hükümetlerinde yaşanan istikrarsızlık, kıtanın sürekli olumsuz durumlarla özdeşleştirilmesi, sadece Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilip kıtanın geri kalanı ile olan ilişkilerin çok sınırlı düzeyde kalması gibi durumlar yer almaktadır. Örneğin, Türkiye'de 1920-1980 yılları arasında 28 dışişleri bakanı göreve gelmiş, bakanların ise ortalama görev süresi 29,9 ay olmuştur. Sadece 1990-1997 yılları arasında, 7 yıllık süre zarfı içerisinde 11 kez dışişleri bakanı değişmiş, bakanların görev süresi 7,9 ay olmuş, göreve gelen çoğu bakan ise dış politika ile ilk defa tanışmıştır (Oran, 2010, s. 239). 1990 sonrası dönemde sürekli olarak dışişleri bakanlarının değişmesinin yanı sıra; artan terör olayları, koalisyon hükümetlerinden kaynaklanan yönetim istikrarsızlıkları, ekonomik krizler, 28 Şubat süreci vb. dönemsel sorunlar Türkiye'nin uzun vadeli ve kapsamlı bir dış politika stratejisi geliştirmesinde bir nevi engel oluşturmuştur.

Böyle bir ortamda Türkiye'nin Afrika politikası bir yana, coğrafi yakınlığı bulunan diğer bölgelerle dahi kapsamlı ve sürdürülebilir bir dış politika izlemesi oldukça zor olmuştur. 1990'ların sonuna doğru Türkiye, ilk olarak dışişleri bakanı İsmail Cem döneminde (1997-2002) çok yönlü bir eylem planı geliştirmiş, AK Parti dönemi itibarıyla de Afrika'da dahil olmak üzere coğrafi yakınlık ve uzaklık bakılmaksızın, bölgelere yönelik, Türk dış politikası revizyonist bir bakış açısıyla yeniden şekillenmiştir.

3.2.1. Afrika Eylem Planı (1998)

Türkiye Afrika ilişkilerinde bir başlangıç veya dönüm noktası olarak nitelendirebileceğimiz Afrika Eylem Planı, Türkiye'nin kıtaya karşı uygulamış olduğu

ilk kapsamlı stratejik politika özelliğini taşımaktadır. Kıta ülkeleri ile olan ilişkileri bir vizyon çerçevesinde ele alarak Türk dış politikasının Afrika'da nihai amacına ulaşması için hazırlanan eylem planı, gelecek yıllarda da diğer stratejik eylemlerin temelini oluşturmuştur.

Afrika Eylem Planı'nı aktarmadan önce, dönemin şartları doğrultusunda neden böyle bir plana ihtiyaç duyulduğuna, bu planın oluşmasına iten sebeplere ve hangi amaçla oluşturulduğuna değinmek gerekmektedir. Dönemin dışişleri bakanı İsmail Cem, Türkiye'nin müzmin bir sorunu haline gelen Kıbrıs meselesini Afrika ülkelerine anlatması için bir heyet kurulması talimatını vermiş ve Büyükelçi Numan Hazar görevlendirilmiştir. Kıtada görev alan ve bölgeyi oldukça iyi tanıyan Hazar, farklı din, dil ve etniğe mensup olan Afrikalıların bu denli karmaşık bir sorunu anlamalarının güç olacağını belirtmiş, Türkiye'nin esasında kapsamlı bir Afrika politikasından ise yoksun olduğunu belirtmiştir. Yaşanan bu gelişmeleri takiben Hazar, Türkiye'nin kıtaya yönelik kapsamlı bir dış politika geliştirmesini ve bu durumda uluslararası alanda önemli çıktılarının olacağı önerisinde bulunmuştur. Hazar'ın tespitleri sonrasında dışişleri bakanı Cem, Hazar'dan kıtaya yönelik bir Afrika politikası geliştirmesini talep etmiş ve Afrika Eylem Planı bu doğrultuda meydana gelmiştir.

Türkiye'nin Afrika Eylem Planı'nı hazırlamasının ardında temel olarak iki husus bulunmaktadır; ilki, Afrika'nın Birleşmiş Milletlerde 54 ülke ile en büyük grubu temsil etmesidir (Tepeciklioğlu, 2019, s. 28). Geçmişte Kıbrıs, günümüzde ise Doğu Akdeniz gibi süregelen bir sorun haline gelen meselelerin, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası alanda savunuculuğunun yapılması için diğer ülkelerin destekleri oldukça önemlidir. İkincisi ise; Sovyetlerin dağılması itibarıyla yeniden şekillenen güç dengesinde Türkiye'de çok boyutlu bir dış politika stratejisi geliştirmek, bu stratejinin ise ekonomik ve politik ilişkilerle sınırlandırmadan, sadece coğrafi yakınlığı bulunan ülkelerle veya kıtalarla değil, uzak coğrafyalara da açılarak Türk dış politikasının yeniden tanımlanması üzerinedir (Özkan M. , 2010, s. 539). Türkiye bu minvalde eylem planını şekillendirmiştir.

Afrika Eylem Planı'nın oluşmasında bu durumlara ek olarak İsmail Cem'in dış politika telakkisi önem arz etmektedir. İsmail Cem, Türkiye'nin dış politikada daima

“kültürel ve tarihsel mirasından kaynaklanan avantajlarını” kullanması gerektiğini savunmuş, geleneksel Türk dış politikasının tarihten ve kültürden yadsındığını, yenilikçi bir dış politika için tarih ve kültür eksenli politika geliştirilmesi gerektiğini ve Türk dış politikasının:

“Zaman içinde derinliği ve mekân içinde genişliği olmayan, ortak bir coğrafya ve geçmişi paylaştığı uygarlıkların taşıyıcısı olmak yerine, kısır bir Doğu-Batı ikileminde genellikle batıyı seçen, hafıza ve Tarih Bilincinin eksikliği nedeniyle, Türkiye’nin stratejik konumundan ve siyasal ayrıcalıklarından yeterince yararlanamayan” (Tuğtan, 2016, s. 7-9) bir pozisyonda kalarak dış politikasını oluşturduğunu belirtmektedir.

Afrika Eylem Planı’nın İsmail Cem’in dış politika anlayışı etrafında da farklı bir biçimde ele alınarak şekillendiği, akabinde ise AK Parti döneminde sırasıyla; danışman, dışişleri bakanı ve başbakan olarak göreve gelen Ahmet Davutoğlu’nun dış politika tahayyülü ile neredeyse örtüştüğü görülmektedir ki Davutoğlu da eylem planının içerdiği politikaları kendi döneminde hayata geçirdiği görülmektedir.

İsmail Cem’in dış politika anlayışı, Numan Hazar’ın yerinde ve doğru tespitleriyle tecrübelerine dayanarak, kamu kurumlarından, basın mensuplarından, sivil toplum örgütlerinden ve özel sektörden temsilcilerin bir dizi toplantıları sonrası hayata geçirilen Afrika Eylem Planında bazı başlıklar ön plana çıkmıştır. Eylem planında ilk olarak; kıta genelinde büyükelçilik sayısının artırılması, fahri konsoloslukların açılması, diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye’ye Afrika ülkelerinden cumhurbaşkanı, başbakan veya bakanların davet edilerek temasların iyileştirilmesi üzerinde durulmuştur (Bayram, 2014, s. 266). Yine eylem planında; kıta ülkeleri ile Türkiye’nin dışişleri bakanlıkları arasında siyasi danışma mekanizmalarının kurulması, insani yardımların artırılması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi için hukuki engellerin ortadan kaldırılarak çifte vergilendirmenin önlenmesi, TİKA’nın bölgedeki faaliyetlerinin artırılması, ulaşım açısından engel teşkil eden sorunların tespit edilip çözüme kavuşturulması, Türkiye’nin yumuşak gücünü artırma amacıyla eğitim, kültür, turizm gibi alanlarda politikalar geliştirilmesi, Türk firmalarının kıtada yatırım yapmaları için teşvik edici unsurların oluşturulması, sivil toplum örgütleri arasında iş birliklerinin geliştirilmesi ve Türkiye’nin Afrika Kalkınma Bankası ve İthalat-İhracat Bankalarına üye olması gibi ana başlıklar etrafında Afrika Eylem Planı kolektif olarak hazırlanıp sunulmuştur (Hazar, 2019, s. 386-387).

Afrika Eylem Planı'nda yer alan siyasal, kültürel ve ekonomik politikalarının bir bölümü esasen Türkiye'nin Afrika ülkelerinde tanıtılmasına yönelik geliştirilmiştir. Tanıtmaya yönelik politikalar arasında da Türkiye'de düzenlenen; müzik, çeşitli festivaller, uluslararası toplantılar, sempozyum ve seminerlere Afrika'dan katılım sağlanması yer almıştır. Ek olarak Türkiye'de Afrika çalışmaları üzerine bir "Afrika İncelemeleri Enstitüsü" kurularak, Afrika'nın Türk kamuoyunda tanıtılmasına yönelik politikalar da geliştirilmiştir (Hazar, 2016, s. 250).

Afrika'ya dair ilk kez kapsamlı ve kısa, orta, uzun vadeli politikalar içeren Afrika Eylem Planı, Türkiye'nin dönem içerisinde bulunmuş olduğu şartlar altında tam olarak fiiliyata dönüşmemiş, kâğıt üzerinde kalmıştır. 2001 yılında Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik kriz, akabinde ise hükümet değişikliğinin yaşanması, eylem planının duraklamasına neden olmuş, planlanan çoğu faaliyet hayata geçirilememiştir.

3.2.2. Afrika Yılı (2005)

Türkiye 1998 yılında Afrika kıtasına karşı ilk kez disiplinler-arası bir yaklaşım sergileyerek eylem planı hazırlamış, bu eylem planı ise sekteye uğramıştır. 2000'li yılları takiben ise Afrika'ya tamamen farklı bir bakış açısıyla yaklaşım geliştirilmiş, AK Parti'nin iktidara gelmesi süreciyle de Türk dış politikası yeni bir hal almıştır.

2002 genel seçimlerinde, Türk siyasi tarihinde uzun bir süreden sonra ilk kez bir parti tek başına iktidara gelmiş ve revizyonist bir dış politika anlayışı ile sadece Afrika'ya yönelik değil, birçok bölge/kıtaya yönelik eylem planları hazırlamıştır. AK Parti ilk döneminde (2002-2007) Türk dış politikasına bazı kavramlar kazandırmış, bu kavramlar etrafında da eylemlerini şekillendirerek ülkelere, bölgelere ve kıtalara karşı bir dizi politik aksiyonlar kurgulamıştır. AK Parti'nin iktidara geldikten kısa bir süre sonra neden Afrika'ya bu denli büyük bir önem atfettiğini anlayabilmek için, ilk dönemde Türk dış politikasında yer alan bu kavramlara mutlaka değinmek gerekmektedir. Türk dış politikasının ilerleyen yıllarda varış noktasını belirleyecek olan bu kavramlar; "*çok boyutlu dış politika*", "*yumuşak güç*", "*düzen kurucu aktör*", "*tarihsel miras*", "*merkez ülke*" ve "*proaktif diplomasi*" gibi, Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik konumu itibarıyla bölgesinde aktif bir dış politika izleyen ve karar alıcı bir ülke olması yönünde planlanan kavramlardır (Şahin, 2020, s. 175). *Çok boyutlu dış*

politika kavramı Türkiye minvalinde tek bir uluslararası aktöre, sisteme, bölgeye veya düzene bağlı kalmaksızın farklı uluslararası aktörlerle dinamik ve eş zamanlı bir şekilde ilişki kurmak istemiştir. *Düzen kurucu aktör* kavramı, Türkiye'nin uluslararası alanda gelişen olaylarda pasif kalmasından ziyade olayların fikir aşamasından eylem aşamasına kadar olan tüm süreçlerinde söz sahibi olarak yön vermesi gerektiği ile ilişkilidir. Esasen bu kavram, Türkiye'nin uluslararası örgütlerde de aktif olarak yer almasını da içermektedir. Türkiye tarihsel miras kavramıyla da geçmişte Osmanlı izleri bulunan Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Afrika gibi bölgelere tarihsel/kültürel bağ anlamı yükleyerek ilişkilerini bu anlam doğrultusunda geliştirmek istemiştir. *Merkez ülke* kavramı Türkiye'nin sadece Doğu ile Batı arasında kalan bir "köprü" ülke konumunda olmadığını, tersine sahip olduğu jeopolitik konumu itibariyle hem bölgesinde hem de küresel düzeyde gelişen olaylara etkin bir şekilde yön veren ülke olduğu ile ilintilidir. *Proaktif diplomasi* ise Türkiye'nin başta bölgesinde yaşanan krizlerin önlenmesinde veya gelişen krizlerin çözüme kavuşturulmasında etkin rol almasını, uluslararası alanda da devletler içerisinde yer alan taraflar arasındaki sorunların da çözüme kavuşturulmasıyla ilgilidir (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 12-22). Bahsi geçen bu kavramlar birbirinden bağımsız olmamakla birlikte birbirine içkin ve bağlı bir haldedir. Türkiye merkez ülke ve düzen kurucu aktör olabilmek için tarihsel mirasını çok boyutlu dış politika, yumuşak güç ve proaktif diplomasi doğrultusunda kullanmakta ve bu yönde dış politika stratejisi geliştirmektedir. Ak Parti'nin ilk yıllarında dış politika ilkeleri arasında öne çıkan bu kavramlar, Türkiye'nin Afrika'ya olan açılımı ve Türkiye'nin Afrika'ya neden önem verdiği ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye, dış politikasını bu minvalde şekillendirdiği için Afrika'ya karşı atılım beklenenden daha hızlı gelişmiştir.

Türkiye Afrika ilişkilerinde 2005 yılı bir dönüm noktası özelliği taşısa da Afrika Yılı ilan edilmeden önce 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik "Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Strateji Belgesi" hazırlanmıştır (Hazar, 2019, s. 388). Genel olarak bakıldığında Afrika Yılı'nın arka planı, Afrika Eylem Planı (1998) ve bu belge ile oluşmuş ve Afrika'ya açılım için gerekli ön şart ve hazırlıkları içeren bir dizi kaynak birikmiştir. 2005 yılı özelinde asıl dikkat edilmesi gereken husus ise Türkiye, dış politikasına ilk olarak Afrika Yılı'nı ilan ederek başlamış olmasıdır. Yukarıda bahsedilen, 2000 sonrası Türk dış politikasının ana

hatlarını belirleyen kavramlar arasında yer alan medeniyetler ittifakı terimini, dönemin dışişleri bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu (2009-2014), “uluslararası alanda 2005 Afrika yılından sonra, 2006 Latin Amerika yılı ilan edilmiş ve medeniyetler ittifakı girişimi başlatılmıştır” şeklinde kullanmıştır (Davutoğlu, 2011, s. 30). Medeniyetler ittifakı girişiminin Afrika kıtası ile başlaması Türkiye Afrika ilişkileri açısından oldukça önemlidir.

Türkiye 2005 yılını Afrika Yılı ilan ettikten sonra aynı yıl Afrika Birliği’nde¹⁶ gözlemci statü elde etmiştir (Gunn, 2020, s. 184). Afrika Yılı itibariyle Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında ticari anlaşmaların gerçekleştirilmesi üzerine üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Birçok alanda iş birliğinin teşvik edilmesi üzerine ise heyetler kurulmuş, karşılıklı ilişkiler daima sıcak tutulmuştur. Hazar’ın aktarımıyla, 2005 yılının önemi Türkiye’nin, Afrika’nın geçmişten itibaren içinde bulunduğu doğal afetler, iç savaşlar veya az gelişmişlik sorunlarına kayıtsız kalmaması ve insani bir diplomasi amacı güderek dış politikasını ilk olarak Afrika öznesinde planlamasıdır (Hazar, 2019, s. 388).

2005 yılı sonrasında Türkiye ile Afrika ilişkileri beklenenin üstünde bir seviyede artışla gelişmiş ki bu durumun en net göstergesi Türkiye 2008 yılında Afrika Birliği tarafından kıtanın “Stratejik Ortağı” olarak ilan edilmiştir (Daban, 2021, s. 935). Türk kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri de aynı yıl itibariyle kıta genelinde faaliyetlerini artırmış, Türkiye’nin Afrika’da kamu diplomasisi politikalarının teoriden pratiğe dönüştüğü bir yıl olarak da tarihe geçmiştir. Örnek olarak Türkiye tarafından Afrika’ya sağlanan kalkınma yardımları 2004 yılında 3,84 milyon dolar iken bu rakam 2005 yılında 11,75 milyon dolara, 2006 yılında ise 24,78 milyon dolara kadar çıkmıştır (Oğurlu, 2018, s. 89). Kamu diplomasisinin bir aracı olarak kullanılan kalkınma yardımlarının 3 yıllık periyotta ikiye katlanarak artması, Türkiye’nin kıtada yumuşak güç politikalarının uygulanmasına da ehemmiyet verdiği görülmektedir.

¹⁶ Afrika’da ekonomik, sosyal ve siyasi bütünlüğün sağlanması, demokrasi doğrultusunda iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi, kalkınmanın hızlanması ve kıta genelinde barış ve istikrarın sağlanıp devam ettirilmesi amacıyla 1963 yılında kurulmuştur. Merkezi Addis Ababa olmakla birlikte Viyana, Cenevre ve Nairobi’de de ofisi bulunmaktadır. Türkiye Afrika Birliği’ne 2005 yılında Gözlemci Ülke, 2008 yılında ise Stratejik Ortak olarak dahil olmuştur.

3.2.3. Türkiye-Afrika Zirveleri

Zirve diplomasisi, devlet başkanlarının bir araya gelerek üst düzey müzakere süreçlerini yürütmesi ve ülkelerin ikili ilişkilerini çok taraflı bir şekilde ele almalarını kapsayan bir diplomasi türüdür (Demir, 2019, s. 236). Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde zirve diplomasisini çok aktif bir şekilde kullanmış ve oldukça önemli çıktılar elde etmiştir.

2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesiyle birlikte Türkiye ve kıta devletleri arasında farklı alanlarda ve temsil düzeylerinde birçok ziyaret gerçekleştirilmiş, bu ziyaretlerin bazıları ise zirve olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Bu zirveler bazen ticari ilişkilerin bazen ise diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için bir fırsat olarak görülmüştür.

Türkiye ile Afrika arasında yapılan ilk zirve, 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen "Türkiye-Afrika İş Birliği Zirve Toplantısıdır." Türkiye'nin Afrika Birliği'ne 2005 yılında gözlemci ülke¹⁷, 2008 yılında ise stratejik ortak¹⁸ olması, bu zirvenin temellerini atmıştır. Zirvede, "*Türkiye-Afrika İş birliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek için İş birliği ve Dayanışma*" ve "*Türkiye-Afrika Ortaklığı için İş birliği Çerçevesi*" başlıklı belgeler oy birliği ile kabul edilmiş, bu zirve ile Türkiye-Afrika arasında birçok alanlarda iş birliği geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Zirvede karar alınan temel başlıklar; hükümetler arası iş birliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal işletme, kırsal kalkınma, su kaynakları yönetimi ve küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ), sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji ve ulaşım, kültür, turizm ve eğitim, medya ve bilgi-iletişim teknolojisi gibi birbirinden farklı alanlardır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesinde bu alanların alt kırımlarla detaylı bir şekilde görüşülmüş ve iş birliklerinin geliştirilmesi üzerine her iki tarafta taahhütlerde bulunmuşlardır. Örnek olarak; ticaret ve yatırım ana başlığı altında Afrika devletleri Türk firmalara teşvikler sağlamayı ve Afrika'ya yatırım yapmalarını doğrultusunda destek verileceği, sağlık alanında yetersiz

¹⁷ Diğer gözlemci ülkeler; Kazakistan, Letonya, Litvanya, Filistin, Sırbistan, Ukrayna ve Haiti'dir.

¹⁸ Afrika Birliği Türkiye'yi 25-29 Ocak 2008 tarihinde stratejik ortak olarak ilan etmiştir. Afrika Birliği Türkiye dışında şimdide kadar; Çin, Japonya, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkeleri de stratejik ortak olarak ilan etmiştir. Bu ülkelere bakıldığında Türkiye'nin de stratejik ortak olarak Afrika Birliği'nde yer alması, statü anlamında oldukça önemli bir gelişmedir (Hazar, 2016, s. 251-252).

beslenme ve bulaşıcı-salgın hastalıklarla mücadelede birlikte hareket edileceği, alt yapı, enerji ve ulaşımda yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinde iş birliğine gidileceği, kültür, turizm ve eğitimde Türkiye’de burslu okuyan Afrikalı öğrenci sayısında artışa gidilmesi gerektiği ve Afrika ve Türk üniversitelerinde araştırma kürsülerinin kurulmasına karar verildiği, barış ve güvenlikte ise terörizme karşı bilgi, birikim ve tecrübelerin karşılıklı aktarılması üzerine mutabakat sağlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). İlk zirvede ek olarak taraflar arasında uygulama ve takip mekanizması geliştirilmesi konusunda da iş birliğine gidilmiştir. Zirve sonrası uygulama ve takip mekanizmasının geliştirilmesi de bir sonraki süreçlerin sürdürülebilir olması açısından önemlidir. Zirvede kararlaştırılan program ve politikaları etkin bir şekilde uygulamak için her 5 yılda bir Afrika’da veya Türkiye’de düzenli olarak zirvelerin gerçekleştirilmesi ve 2 zirve arasında gidişatın kontrol edilmesi ve program/projelerin uygulanabilirlik düzeylerini ölçmek için üst düzey yetkililerin bir araya gelmesi gibi kontrol mekanizmaları geliştirilmiştir.

İlk Afrika zirvesini takiben ikinci zirve Afrika’da 19-21 Kasım 2014 tarihleri arasında Ekvator Ginesi’nde “II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi” başlığıyla gerçekleştirilmiştir. İlk zirve sonrası aradan geçen 6 yıllık süreçte Türkiye birçok Afrika ülkesinde büyükelçilik sayısını artırmış ve TİKA başta olmak üzere ilgili diğer kurumlarda Afrika’da yapılanmalarını artırmıştır. İlk zirve Türkiye açısından “*yeniden planlanma*” olarak tasvir edilirken ikinci zirveye kadar olan süreçte gerçekleşen atılımlar ve Türkiye’nin Afrika’da yeniden konumlanması sonrasında ikinci zirve “*kurumsallaşma*” dönemi olarak tanımlanmıştır (Devecioğlu, 2021). Ekvator Ginesi’nin başkenti olan Malabo’da gerçekleştirilen zirvede bir deklarasyon ve 2015-2019 dönemi Ortak Uygulama Planı kabul edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2014). Deklarasyonda taraflar 2008 tarihinde birinci zirvede kabul edilen İstanbul Bildirisinde belirtilen amaç ve ilkelere bağlılıklarını, devletlerin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı ile iç işlerine karışmamaları gerektiği hususları etrafında uluslararası hukuk normlarına uyduklarını teyit ederek deklarasyonda bir dizi karar olarak mutabık kalmışlardır. Bu kararlar; barış ve güvenliğe ilişkin tüm alanlarda iş birliğine devam edileceğini, ticaret ve yatırım kapasitelerinin artırılacağını, hayvancılık alanında uygun ileri teknolojilerin teşvik edilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanmasını,

halklar arasında kültür değişim programlarının geliştirilmesini, bilim ve teknoloji alanlarında yükseköğretim düzeyinde iş birliklerinin oluşturulması, salgın hastalıklarla mücadelede sağlık kuruluşlarının kapasitesinin artırılmasını, insan hakları ve demokrasi alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri arasında ortak eylemler gerçekleştirilmesini ve 2008 tarihinde kurulan takip mekanizmasının güçlendirilmesini kapsamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014). Deklarasyona ek olarak ise taraflar arasında 2015-2019 dönemi “Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiş ve ortak eylem planı özellikle Afrika’nın 2063 gündemine ve 2015 sonrası kalkınma gündemine odaklanmıştır.

I. KURUMSAL İŞ BİRLİĞİ
1.1. Siyasi konularda istişareler
1.2. Parlamentolar arası İlişkiler
1.3. Uluslararası Kuruluşlar Bünyesinde İş birliği
1.4 Bölgesel Ekonomik Topluluklarla ve Sivil Toplumla İş birliği
II. TİCARET VE YATIRIM
III. TARIM, TARIM İŞLETMECİLİĞİ, KIRSAL KALKINMA, SU KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER
IV. SAĞLIK
V. BARIŞ VE GÜVENLİK
VI. ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ VE ARABULUCULUK
VII. GÖÇ
VIII. ALTYAPI, ENERJİ MADENCİLİK VE ULAŞIM
IX. KÜLTÜR, TURİZM VE EĞİTİM
X. MEDYA, BİLGİ VE HABERLEŞME TEKNOLOJİLERİ
XI. ÇEVRE
XII. GENÇLİK VE SPOR

Tablo 4: 2015-2019 dönemi Ortak Uygulama Planı Ana Başlıkları - Dışişleri Bakanlığı, Afrika-Türkiye Ortaklığı Ortak Eylem Planı 2015-2019, Erişim Tarihi: 23.02.2022

2015-2019 Ortak Eylem Planı'nın 2008 yılında imzalanan İstanbul Deklarasyonundan temel ayırt edici farkları bulunmaktadır. Öncelikle 2015-2019 Ortak Eylem Planı daha detaylı bir şekilde ele alınmış ve her başlık ayrı ayrı hem gündem hem de gelecek vizyonu etrafında tartışılmış ve Ortak Eylem Planı'na enerji alanında yapılacak iş birlikleri de eklenmiştir (Tepeciklioğlu, 2019, s. 49).

Türkiye'nin Afrika ile gerçekleştirdiği ilk zirve (2008) döneminde Afrika'daki büyükelçilik sayısı 12 iken (Oğurlu, 2018, s. 76), ikinci zirvenin gerçekleştirileceği tarihe kadar (2014) büyükelçilik sayısı 39'a çıkmıştır. Aynı zamanda Ankara'da ki Afrika büyükelçilik sayısı da 2008 yılında 10 iken 2014 yılında 29'a yükselmiştir (Hazar, 2019, s. 390-391). Bu dönem aralığında büyükelçilik sayılarında gözle görülür bir artışın olması Türkiye-Afrika arasındaki siyasi ilişkilerin üst düzey seyrettiğini göstermektedir. Diplomatik ilişkilerin seyri de diğer alanlardaki ilişkilere doğrudan olumlu yansımış ve özellikle ticari ilişkilerde de beklenen seviyenin üstünde bir artış yaşanmıştır. Öyle ki Türkiye'nin 2009 yılında kıta ile olan ticaret hacmi 15,8 milyar dolar iken 2013 yılında 23,4 milyar seviyelerine çıkmıştır.

Her iki zirve sonunda da tarafların üzerine önemle eğildiği konu uygulama ve izleme mekanizmalarının işlevselliği olmuştur. Afrika-Türkiye zirvelerinin bir rotasyon doğrultusunda her 5 yılda bir düzenlenmesi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Afrika Birliği Başkanı'nın zirveye eş başkanlık edeceği ve zirveler arası dönemde de uygulanması kararlaştırılan projelerin süreç yönetimlerinin tartışılması üzerine bakanlar düzeyinde toplantıların planlanması hususunda iki tarafta taahhütlerde bulunmuşlardır.

Üçüncü Türkiye-Afrika zirvesi ise "Birlikte Kalkınma ve Refah İçin Güçlendirilmiş Ortaklık" ana temasıyla 16-18 Aralık 2021 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Geçmiş zirvelerde olduğu gibi bu zirvede de mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkiler üzerine durulmuş ve gelecek 5 yılda izlenecek stratejiler belirlenmiştir. Zirveye 20'yi aşkın devlet başkanı ve bakan düzeyinde üst katılımlar olmuş (Doğan Ö. F., 2021), zirve sonunda da ilk iki zirvede olduğu gibi bir bildiri yayımlanmıştır. Bildiride, bir sonraki gerçekleştirilecek olan zirveye kadar olan süreçte gerçekleştirilecek olan; barış, güvenlik ve adalet, insan odaklı kalkınma, güçlü ve sürdürülebilir büyüme başlıklı 3 tema üzerinde durulmuştur.

<p>Bariş, Güvenlik ve Adalet</p> <p>a. Bariş ve Güvenlik</p> <p>b. Adalet</p>
<p>İnsan Odaklı Kalkınma</p> <p>a. Çok Taraflı Çabalar</p> <p>b. Sağlık</p> <p>c. Eğitim ve Öğretim</p> <p>d. Kültür, Turizm ve İletişim</p> <p>e. Diasporalar</p> <p>f. Kalkınma Yardımının Kolaylaştırılması</p>
<p>Güçlü ve Sürdürülebilir Büyüme</p> <p>a. İş İmkânları</p> <p>b. Yatırım, İnşaat, Ticaret ve Sanayi</p> <p>c. Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık</p> <p>d. Ulaşım, İletişim ve Bilgi Teknolojileri</p>

Tablo 5: Zirve Sonrası Yayınlanan Bildiride İş Birliği Geliştirilecek Ana ve Alt Başlıklar -Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, 16-18 Aralık 2021, İstanbul, Türkiye.

Üçüncü Zirve’de diğer zirvelere ek olarak, Kasım 2019 tarihinde küresel bir salgın haline gelen Covid-19 pandemisine karşı mücadelede sağlık alanında iş birliğine gidilmiş ve pandemiden sonra da Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Afrika Üye Devletleri Sağlık Bakanlıkları arasında devam edecek olan iş birlikleri üzerine anlaşmalar gerçekleştirilmiş ve bir deklarasyon kabul edilmiştir. Ek olarak Covid-19 döneminde Türkiye Afrika’da 45 ülkeye 1 milyon doz aşı hibe ederek bir kamu diplomasisi politikası da izlemiştir (Tepebaş, 2021).

İstanbul’da gerçekleşen üçüncü zirvede alınan kararlar, Türkiye’nin bir sonraki dönemde kıtada yumuşak gücünü daha da artırması açısından önemlidir. Eğitim ve öğretim, kültür, turizm ve iletişim ve diasporalar alanında alınan ortak nihai kararlar (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021), Türkiye’nin uzun dönem planlarının gerçekleşebilme

ihtimalini artırmakta ve bu planlara da zemin oluşturmaktadır. Mutabakat sağlanan bu alanlar kıtada Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın faaliyetlerini yaygınlaştırmada önünü açmakta, Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarını ise kuvvetlendirmektedir.

Zirve sonrasında uygulama, izleme ve değerlendirme mekanizması etrafında taraflar 2022-2026 ortak eylem planını kabul etmiş ve bir sonraki zirvenin 2026'te Afrika'da gerçekleştirilmesi hususunda anlaşmışlardır. Türkiye'nin yapmış olduğu zirveler öncesi stratejisi "Afrika'ya Açılım Planı" olarak gelişirken, zirvelerde alınan kararlar neticesinde strateji "Afrika Ortaklık Projesi" olarak değişmiş ve "eşit ortaklık, karşılıklı fayda" temel ilkesinde ikili ilişkiler ilerlemiştir (Anadolu Ajansı, 2014).

Türkiye'nin yanı sıra kıtada aktif faal olan diğer ülkelerde zirve diplomasisini sıkça tercih etmektedirler. Örnek olarak Avrupa Birliği 2000 yılından itibaren AB-Afrika zirvesini, Hindistan 2008 yılından itibaren Hindistan-Afrika Forum Zirvesini, Japonya ise 1993 yılından itibaren Tokyo Uluslararası Afrika Kalkınma Konferansı'nı düzenlemektedir (Tepeciklioğlu, 2019, s. 48). Türkiye'de Afrika ilişkilerinde zirve diplomasisini kullanmakta ve bu diplomasi türünün siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan birçok faydasını görmektedir. Günümüze kadar ikisi Türkiye'de biri Afrika'da olmak üzere üç zirve gerçekleştiren Türkiye, kıtada yapmış olduğu tüm girişimlerin yanı sıra bazı kısıtlayıcı faktörlerle de karşı karşıya kalmaktadır. İlk olarak zirveler sonrası alınan kararlarda bir sonraki zirve tarihi net bir şekilde belirlense de tarihte gecikmeler meydana gelmiş ve mevcut girişimlerin uzamasına sebep olmuştur. İkinci olarak zirvede alınan kararlar neticesinde Türk kurumları ya kurumsal eksiklikler ya da Afrika'da yaşanan mevcut siyasi konjonktürler sebebiyle faaliyetlerinde geri planda kalmışlardır. Üçüncü olarak kıtada faaliyet göstermek için gereken finansal kapasitedeki yetersizlikler de Türkiye açısından kısıtlayıcı bir faktör olmuş ve son olarak ise aynı hizmetlerin tekrar edilerek koordinasyonda eksikliklerin yaşanması Türkiye'yi kıtada faaliyet gösteren diğer devletlere nazaran geri planda bırakmıştır (Kurt H. B., 2021).

Türkiye'nin Afrika politikalarını uluslararası görünümünden de incelemek politikaların verimliliğini ölçmede yararlı olacaktır. 1997-2001 yılları arasında Güney Afrika'nın Ankara Büyükelçiliği görevini ifa eden Thomas Wheeler, Türkiye'nin

Afrika'da nüfuzunu genişletmek ve karşılıklı yarar sağlamak için tüm yumuşak güç araçlarını kullandığını belirtmektedir. Türkiye'nin; Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Kore veya Rusya gibi devletlerin yanı sıra Afrika'da faal olan ABD ve Avrupa ülkeleriyle aynı şekilde aktif olduğunun altını çizmektedir. Türkiye'nin Afrika devletlerine karşı izlemiş olduğu politikalara da Afrika devletlerinin karşılık verdiğini dile getirmektedir (Wheeler A. T., 2011, s. 59). Büyükelçinin aktarmış olduğu hususların yanı sıra Fransız akademisyenler de Türkiye'nin özellikle Güney Sahra'daki kamu diplomasisi politikaları ve özel aktörleri üzerine bir dizi çalışma yürütmüştür. Akademisyenler Türkiye'nin Güney Sahra'da yürütmüş olduğu politikaları çok boyutlu, insani ve kültürel olarak değerlendirmekte, Türkiye'nin geçmişte kıta üzerinde sömürgeci bir tutum izlememesinin Türkiye'ye avantaj sağladığına ve kıta genelinde nüfuzunu artırmak için "*ahlaka dayalı güç doktrinine*" başvurduğunu makalelerinde belirtmektedir. Türkiye'nin kısa sürede Afrika'daki varlığının artmasında iş adamları ve sanayicilerin büyük rolü olduğuna ve Türk Hava Yolları'nın kıtanın birçok ülkesine sefer düzenlemesi de Türkiye'nin kıtadaki görünürlüğünü ve marka imaj değerini artırdığına vurgu yapılmaktadır. Diğer birçok makale de ise Türkiye'nin dış politikasının "*Osmanlı Barış Düzeni (Pax Ottomnica)*" etrafında şekillendiği ve kıta ülkeleriyle ilişkilerde de bu ilkenin esas alındığı yazılmaktadır (Hazar, 2016, s. 262-263).

Türk dış politikasında Afrika kıtasının önemi Kuzey Afrika ve Sahra-altı Afrika olmak üzere bölgelere ayrılarak incelenmiş, Türkiye'nin Afrika kıtasına olan açılım politikasına da Afrika Eylem Planı, Afrika Yılı ve Türkiye-Afrika zirveleri özelinde değinilmiştir. Türkiye-Afrika ilişkilerine daha yakından bakmak için bir Batı Afrika ülkesi olan Nijerya ele alınmıştır. Nijerya Sahra-altı Afrika'da özellikle ekonomi açısından öne çıkan bir ülkedir. Geçmişten itibaren Türkiye ile tarihsel açıdan birçok bağı bulunmakla birlikte Türkiye'nin Batı Afrika'ya açılımında ve akabinde Batı Afrika'da varlığını sürdürebilmesinde Nijerya önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Sadece Batı Afrika değil, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'da da varlığını sürdürebilmesi için Nijerya'nın desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Ek olarak Nijerya D8 ve İslam İş Birliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlerde de Türkiye ile birlikte yer almaktadır. Tüm bu hususlar dikkate alındığında Nijerya Türkiye için lokal olarak bölgesel düzeyde Batı

Afrika'da genelde ise Sahra-altı Afrika'da ilişkilerini geliştirmesi gereken stratejik bir ortaktır.

3.3. Nijerya Ülke Profili

Resmi adıyla Nijerya Federal Cumhuriyeti 36 eyalet ve Federal Başkent bölgesinden oluşmaktadır. Yürütme Devlet Başkanı'na verilmekte, yasama yetkisi ise 109 üyeden oluşan Senato ve 360 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi'ndedir. Her eyalette geniş yetkileri bulunan bir Vali ve ayrı bir hükümet, parlamento bulunmaktadır. Devlet başkanlığı, senato ve temsilciler meclisi, eyalet valiliği ve meclisi eş zamanlı olarak 4 yılda bir gerçekleştirilmektedir. 2019 yılında gerçekleştirilen seçimlere 91 siyasi parti katılmış, 69 parti ise Cumhurbaşkanı adayı çıkarmıştır. Nijerya'da seçimlere katılma oranı %34,7 oranında olmakla birlikte All Progressives Congress (Tüm İlericiler Kongresi) Partisi adayı ve mevcut Cumhurbaşkanı Muhammadu Buhari yeniden seçimleri kazanarak Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). All Progressives Congress (APC) Partisi Nijerya'nın en büyük üç muhalefet partisi olan; Action Congress of Nigeria (Nijerya Eylem Kongresi), Congress for Progressive Change (İlerici Değişim Kongresi) ve All Nigeria Peoples Party (Tüm Nijerya Halk Partisi) bir araya gelmesi sonucu Şubat 2013'de kurulmuştur (All Progressives Congress , 2022). APC'nin Senato'da 66 üyesi, Temsilciler Meclisi'nde ise 227 üyesi bulunmaktadır. 36 eyaletin 22'sini ise yine APC yönetmektedir. Parti kendini sol merkez olarak konumlandırmakla birlikte manifestosu; ulusal güvenlik, çatışma çözümü, ulusal birlik, sosyal uyum, iş ve ekonomi, tarım ve gıda güvenliği, sanayileşme, alt yapı, petrol ve gaz endüstrisi, eğitim, sağlık hizmeti, yaşlı vatandaşlar, kültür, gençlik ve spor, kadınların güçlendirilmesi, çevre ve dış politika üzerine şekillenmektedir. APC manifestosunda temel olarak bazı politikalar da öne çıkmaktadır. Parti; Hindistan, Brezilya, Çin ve Rusya (BRICS¹⁹) gibi yükselen pazarlar ve dünyadaki diğer stratejik ortaklarla yeni ilişkiler kurulması gerektiği, kadın haklarının anayasa da korunmasını, hamile kadınlar, bebekler ve okul çağına kadar olan çocuklar için ücretsiz sağlık hizmeti, yıllık bütçenin %15'ini eğitim için ayırmak, çatışmaya açık bölgelerde

¹⁹ BRICS; Hindistan, Brezilya, Çin, Rusya ve Güney Afrika ülkelerinin ekonomileri için kullanılmakta ve ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşmaktadır.

kalıcı barış ve çözüm getirmek, Nijeryalıların etnik ve dini aidiyetlerine bakılmaksızın ülkenin herhangi bir yerinde yaşamak ve çalışmak için politikalar geliştirmek gibi temel politikalara manifestosunda yer vermektedir (APC, 2022). Manifestoda bahsi geçen ve öne çıkan bu politikalar esasen Nijerya'nın sorunlarını da açık bir şekilde göstermektedir.

Nijerya Afrika'nın Devi (The Giant of Africa) olarak adlandırılmaktadır. Bu adlandırma Nijerya'nın 216,2 milyon nüfusuyla dünyanın yedinci, Afrika'nın ise en kalabalık ülkesi olmasına dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler, dünyanın nüfus olarak en büyük on ülkesi arasında Nijerya'nın en hızlı büyüyen ülke konumunda olduğuna ve 2050 yılından önce ABD nüfusunu geçerek dünyanın en kalabalık üçüncü ülkesi olacağına değinmektedir (Birleşmiş Milletler, 2021). Mevcut nüfusunun %41,7'sini 0-14 yaş aralığı, %20,27'sini 15-24 yaş aralığı, %30,6'sını 25-54 yaş aralığı, %4,13'ünü 55-64 yaş aralığı ve %3,3'ünü ise 65 yaş ve üstü oluşturmaktadır (Index Mundi, 2021). Nüfusun %50,6'sı erkek, %49,4'ü kadın olmakla birlikte ortalama yaşam süresi 47,6 yıl, okuryazar oranı ise %59,6'dır (Countrymeters, 2022). Nüfusun büyük bir bölümü eski başkent ve Nijerya'nın en büyük şehri olan Lagos'ta yaşamaktadır. Şu anki başkent ise Abuja'dır.

Nüfusunun yanı sıra etnik açıdan da oldukça çeşitli bir ülke olan Nijerya'da 250'yi aşkın etnik grup bulunmaktadır. Etnik grupların %29'unu Hausa-Fulani, %21'ini Yoruba, %18'ini Lgbo, %10'unu Ljaw, %4'ünü Kanuri, %3,5'unu Lbibio ve %2,5'unu ise Tiv grubu oluşturmaktadır. Bu grupların %29'la büyük çoğunluğunu oluşturan Hausa-Fulani grubu temel olarak İslam'a dayanmakla birlikte genellikle ülkenin Kuzey'inde yaşamakta ve ülke yönetiminde de aktif rol almaktadırlar.

Nijerya'nın resmi dili İngilizce olmakla birlikte birçok yerel dil ülkede konuşulmaktadır. Din özgürlüğü anayasa ile güvence altına alınan Nijerya'da halkın %48,8'i Müslüman nüfustan, %49,3'ü Hıristiyanlardan %1,4'ü geleneksel dinlerden oluşmakta iken %0,5'i herhangi bir inanca sahip değildir.

Şekil 4:Batı Afrika Siyasi Haritası

Eskiden bir İngiliz sömürgesi iken 1960 yılında bağımsızlığına kavuşan Nijerya, uzun bir süre askeri yönetimlerle idare edilmiş ve 1999 yılı itibariyle sivil yönetime geçmiştir. Nijerya, Dünya Bankası Beşerî Sermaye Endeksi'nde²⁰ (The Human Capital Index) 157 ülke arasında 150. sırada yer almaktadır (The World Bank, 2021). Ekonomi ve Barış Enstitüsü (Institute for Economics & Peace) tarafından düzenli olarak; toplumsal güvenlik düzeyi, devam eden iç ve dış çatışmalar ve militarizasyon derecesine bağlı olarak 3 ana ölçüm düzeyinde yayımlanan Küresel Barış Endeksi'ne (Global Peace Index) göre ise Nijerya 163 ülke arasında 146. sıradadır (Institute for Economics & Peace, 2021). Enstitünün hazırlamış olduğu Küresel Barış Endeksi'nin ardında şüphesiz

²⁰ Beşerî Sermaye Endeksi Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir rapordur. Bu rapor; her ülkenin eğitim ve sağlık eksikliği nedeniyle ne kadar sermaye kaybettiğini ölçen ve bu eksikliği çalşarak ne kadar sürede kapatabileceklerini hesaplayan veriler içermektedir.

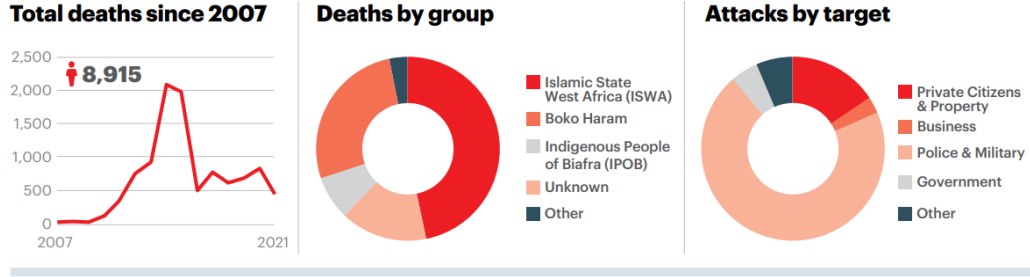
Nijerya’da yaşanan mezhepsel çatışmalar ve Boko Haram Terör Örgütü yatmaktadır. Türkiye ve uluslararası kamuoyunda çoğunlukla Boko Haram Terör Örgütü olarak bilinen yapının resmi adı “*Selef Yöntemi Üzerine Ehl-i Sünnete Davet ve Cihat Cemaati’dir.*” Nijerya’nın Kuzeydoğusunda yer alan Borno eyaleti merkez olmak üzere, çoğunlukla Müslümanların yaşadığı bölgeler olan Nijerya, Kamerun, Çad ve Nijer sınırlarının kesiştiği bölgede 2002 yılında ortaya çıkmıştır. Boko Haram, örgütün etkin olarak faaliyet gösterdiği bölgede konuşulan Hausa dilinde “*Batılı eğitim haramdır*” anlamına gelmekte ve örgütün de kuruluş amacı esasen Nijerya’da İslam hukukunu tesis etmek ve Batı’nın etkisini Nijerya’da azaltmaktır (Kekilli, Ömer, & Abdoulaye, 2017, s. 9). Yine Ekonomi ve Barış Enstitüsü (Institute for Economics & Peace) Küresel Terörizm Endeksi (Global Terrorism Index) raporuna göre dünyada terörizmden etkilenen ülkeler arasında Nijerya 6.sırada²¹ yer almakta ve 2007’den bu yana Nijerya’da toplamda 8.915 kişi terör kaynaklı yaşamını yitirmiştir. Bu ölümlerden sadece Boko Haram terör örgütü sorumlu olmamakla birlikte ülkede Boko Haram’ın yanı sıra Islamic State West Africa²² (Batı Afrika Devleti İslam Eyaleti) ve Indigenous People of Biafra²³ (Biafra Yerlileri) örgütleri de ülkede ölümlerin başlıca sebepleridir (Institute for Economics and Peace, 2022, s. 8-25). Örnek olarak bu örgütler arasında yer alan Biafra Yerlilerinin ortaya çıkışı, Nijerya’nın İngiltere’den bağımsızlığını kazandıktan sonra her ne kadar ülke içerisinde yaşanan etnik/dini çatışmalara dayansa da bu ortaya çıkışın temel sebebi Nijerya’nın sahip olduğu petrol kaynakları üzerinden İngiliz-Fransız rekabetine dayanmaktadır. Dönemin Doğu Nijerya Valisi Albay Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu, Nijerya’nın bağımsızlığından 7 yıl sonra 1967 yılında Nijerya’da petrolün büyük çoğunluğunun çıkarıldığı Biafra’nın bağımsızlığını ilan etmiş, Nijerya hükümeti ise bölgeye asker sevk etmiş ve Nijerya’da bir iç savaş başlamıştır. Biafra bölgesindeki petrolü; “*İngiliz-Felemenk konsorsiyumu Shell/BP çıkarıp işlettiği*” için Nijerya Hükümeti İngiltere’den silah talep etmiş, bu durumun üzerine ise Nijerya’da çıkarılan petrolden daha fazla pay alabilmek için Fransa’da

²¹ İlk 5 ülke sırasıyla; Afganistan, Irak, Somali, Burkina Faso ve Suriye’dir.

²² Boko Haram terör örgütünden ayrılarak Boko Haram’ın bir kolu niteliğinde kurulmuş ve çoğunlukla Çad, Nijer, Kamerun ve Nijerya’da aktif olarak faal gösteren Selefi cihatçı örgüttür.

²³ 2012 yılında Nijerya’nın Güney Doğu bölgesinde bağımsız bir Biafra devletini kurmayı amaçlayan ayrılıkçı ve milliyetçi kökenli bir örgüttür.

Biafra'ya silah temini sağlamıştır (Bayram, 2017, s. 220-221). Görüldüğü üzere Nijerya'da yaşanan iç savaşlar sadece etnik veya dini çatışmalara dayanmamaktadır. Nijerya dünyada petrol ihraç eden ülkeler arasında ilk sıralarda yer aldığı için küresel güçlerin çatışma alanına da maruz kalmaktadır.

Şekil 5: Nijerya'da 2007'den itibaren Gerçekleşen Terör Eylemleri ve Terör Kaynaklı Ölümler - (Institute for Economics and Peace, 2022, s. 25).

Nijerya bahsedilen bu olumsuz durumların yanı sıra Sahra-altı Afrika'nın Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra en büyük ekonomisine sahiptir. Ülkenin son yıllarda gayrisafi milli hasılası 500 milyar doları aşmış ve bu durumun tetikleyici faktörü petrol olmuştur. Nijerya'nın ekonomisinde önde gelen sanayi kalemleri; kömür, kauçuk, petrol, çimento, inşaat ürünleri, çelik ve seramik iken, tarım kalemleri ise; kakao, fıstık, pamuk, mısır, pirinç ve patatestir. İhracat alanında ülke ekonomisine büyük katkısı bulunan petrol ve petrol ürünleri; ABD, Hindistan, Hollanda, Brezilya, Birleşik Krallık, İspanya, Almanya ve Japonya'yı Nijerya'nın ihracat ortakları konumuna getirmektedir (Artokça, 2019, s. 205). 1971'den beri OPEC²⁴ (Organization of Petroleum Exporting Countries) üyesi olan Nijerya dünyada en çok petrol üreten ülkelerden biri olmakla birlikte ülkelere göre petrol üretimi açısından 15.sırada yer almaktadır. Nijerya'da 2020 yılının başında günlük petrol üretimi iki milyon varili aşarken dünyada salgın haline gelen Covid-19 pandemisi itibariyle 2021 yılında üretim azalmış ve günlük 1,14 milyon varil civarına gerilemiştir. Dünya petrol rezervi açısından ise Nijerya küresel düzeyde %2,2'lik bir paya sahiptir ve 2021 yılının üçüncü çeyreğinde petrol sektörünün ülke GSYİH'sına (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) katkısı %7,5'e ulaşmıştır. IMF'in (International Monetary Fund) 2022 Nisan Sahra-altı Afrika Bölgesel Ekonomik Görünüm raporunda (Regional Economic Outlook, Sub-Saharan Africa) Nijerya'nın genel olarak büyüme

²⁴ OPEC Türkçe Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'dür.

görünümü ile ilgili olarak; dünyada petrol fiyatlarının artması ve Nijerya'nın üretimle beraber tarım kapasitesindeki gelişmeler Nijerya'nın ekonomisine pozitif yönde yansıdığı belirtilmektedir. Büyümenin 2022 yılında %3,4'e ulaşması, 2024'ten itibaren ise %2,9'a gerilemesi beklenmektedir. Bu durumun temel sebebi ise özellikle petrol fiyatları ve finansal koşullar ile ilgili belirsizlik olduğu gözükmekte iken sadece petrol odaklı büyüme ve çeşitliliğin az olması Nijerya'nın 2024 yılında ekonomisinin gerileyeceğini göstermektedir. Ek olarak orta vadede ise düşük aşılama oranları, artan güvenlik riskleri ve fiyat baskıları Nijerya'nın büyüme görünümünü olumsuz yönde etkilemektedir (IMF, 2022, s. 5).

Bahsi geçen tüm bu hususlar dikkat alındığında Nijerya, Türkiye için Sahra-altı Afrika'da oldukça önemli bir ülkedir. Nijerya Afrika'nın en büyük nüfusuna sahip olması, petrol ihraç eden ülkeler arasında ilk sıralarda yer alması, ECOWAS (Economic Community of West African States) üyesi olması²⁵, jeopolitik olarak 853 km uzunluğunda denize kıyısı ve Afrika'nın Amerika ve Avrupa kıtalarına açılan kapılardan biri olması ve Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'da en büyük ihracat ortağı olması sebebiyle ilişkilerini sıcak tutması gereken bir ülkedir. İlişkilerin süreğen bir şekilde ilerlemesi için ise Türkiye'nin Nijerya'da kamu diplomasisi politikalarını daha etkin, verimli, sürdürülebilir ve planlı bir şekilde yürütmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye-Nijerya ilişkileri siyasi ve ekonomik yönden irdelenmiş, akabinde ise Türkiye'nin Nijerya'daki kamu diplomasisi politikaları ve kalkınma yardımları incelenmiştir.

3.4. Türkiye-Nijerya İlişkileri

3.4.1. Siyasi İlişkiler

Türkiye-Nijerya ilişkileri Afrika'daki diğer ülkelere nazaran geçmişe dayanmaktadır. Osmanlı izleri birçok Afrika ülkesinde görüldüğü gibi Nijerya'da da görülmekte ve ilişkiler 16.yüzyıla kadar dayanmaktadır. Osmanlı'nın Mısır ve Libya'yı (Trablusgarp) fethetmesi ile başlayan Nijerya ilişkileri, III. Murad dönemine denk gelmektedir. Nijerya'nın Kuzeydoğusunda hakimiyeti olan Kânim-Bornu hükümdarı

²⁵ ECOWAS; 1975 yılında kurulan ve 15 Batı Afrika ülkesinden oluşan ekonomi temelli bir örgüttür.

Elema, o dönemde III. Murad'tan askeri destek talep etmiş ve İstanbul bu çağrıyla karşılıksız bırakmayarak askeri ekipmanla birlikte asker de göndermiştir. 16. asırda başlayan bu ilişkilerin seyri Nijerya'da yaşayan iş adamı Muhammed Şitta tarafından 1894 yılında inşa edilen caminin açılışına dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid'i davet etmesi ve padişahın bir temsilci göndererek davete icabet etmesi ile olumlu yönde ilerlemiştir. Yine Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası Kurtuluş Savaşı mücadelesi birçok ülkede olduğu gibi Nijerya'nın önde gelen entelektüel düşünür ve siyaset adamlarını da etkilemiştir. Bu durumun en çarpıcı örneği ise dönemin Nijerya Mahalli Hükümet İktisat ve Kalkınma Bakanı'nın oğluna "Mustafa Kemal" ismini verdiği Nijerya'da görev yapan Türk bürokratların hatıralarında görülmektedir (Kavak, 2021, s. 3-6). Dönem içerisinde Nijerya Türkiye'den birçok destek talebinde bulunmuş ve Türkiye bu talepleri karşılıksız bırakmamıştır. Nijerya'nın bağımsızlığını kazanmasından hemen önce, Türkiye bu ülkeye bir Başkonsolos atamış, Nijerya'nın İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından ise 1962 yılında dönemin başkenti Lagos'ta Büyükelçilik açmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Türkiye'nin Nijerya'nın bağımsızlığını kazanmasını takiben açmış olduğu Büyükelçiliği, Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerine ve sonrasında kendilerini idame ettirebilmeleri açısından önem verdiğini de göstermektedir. Nitekim Kenya 1963'te bağımsızlığını kazanmış, Türkiye 1968 yılında Büyükelçiliğini açmış, Sudan 1956 tarihinde bağımsızlığını kazanmış ve Sudan'ı ilk tanıyan ülkeler arasında Türkiye yer almış ve 1957 yılında Büyükelçiliğini faal hale getirmiştir. Kenya ve Sudan gibi diğer birçok Afrika ülkesi de bağımsızlığını kazandığı andan itibaren Türkiye diplomatik ilişkilerini hemen başlatarak ikili ilişkilerini birçok alanda yürütmüştür. Aynı dönemde Nijerya'da faal hale getirilen Türk Büyükelçiliği, Türkiye'nin Batı Afrika ile olan ilişkilerinde bir nevi merkez üssü konumunda yer almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş sürecinin başlaması her iki ülkenin de kıtalararası dış politika izlemesini kısıtlamış, özellikle Türkiye yakın çevre ilişkilerine önem vermek durumunda kalmıştır. Bu sebeple Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemde Türkiye-Nijerya ilişkileri çok sınırlı düzeyde seyretmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve akabinde Türkiye'nin dışa dönük bir dış politika izlemesi, Nijerya gibi uzak kıtalarda yer alan ülkelerle yeniden ilişkilerin canlanması için bir ortam doğmuştur.

1996'lı yılında dönemin Başbakanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın²⁶ Nijerya ziyareti, o dönemde iki ülke arasında gerçekleşen en üst düzey devlet ziyareti olmuştur (Ulusoy, 1998). Başbakan Erbakan'ın Nijerya'yı ziyaret etme amacı ise o dönem kuracağı D-8 (Gelişen Sekiz Ülke) teşkilatına Nijerya'yı da dahil etme isteğidir. Erbakan 54. Hükümeti kurduktan sonra gerçekleştirdiği Afrika ve Asya gezilerinde Türkiye'nin önderlik edeceği, ekonomi temelli bir teşkilatın kurulacağını beyan etmiş, D-8'e üye olacak devletleri ise; Türkiye, Mısır, Pakistan, Endonezya, İran, Malezya, Bangladeş ve Nijerya olarak açıklamıştır (Tuğrul, 2019, s. 38). Bu ülkelerin D-8 içerisinde yer alma sebebi ise;

“Türkiye sanayi, sağlık ve çevre, Mısır ticaret, Pakistan tarım ve balıkçılık, Malezya finans, bankacılık ve özelleştirme, Endonezya yoksullukla mücadele ve insan kaynakları, Bangladeş kırsal kalkınma, İran bilim ve teknoloji, Nijerya ise enerji alanında” çalışmalar yürüterek iş birliği yapılma isteğidir (Hazar, 2016, s. 102).

15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul Devlet Başkanları Zirvesi'nde D-8 Deklarasyonu ilan edilerek kurulmuştur. D-8 her ne kadar ekonomi temelli bir girişim olsa da ana kuruluş amacı dönemin Nijerya Büyükelçisi Numan Hazar'ın²⁷ da aktardığı üzere, Müslüman 8 ülkenin bir araya gelerek ekonomi temelli iş birliği içermesini kapsamaktadır. Nijerya'nın 10. Cumhurbaşkanı Sani Abacha²⁸ ile görüşen Başbakan Necmettin Erbakan, 8 Müslüman ülke arasında Müslüman 8 (M8) adıyla ekonomik iş birliği üzerine bir yapı kurulmasını ve Nijerya'nın da bu yapıda yer alması gerektiğini Cumhurbaşkanı Abacha'ya aktarmıştır. Abacha İslam temelli (Müslüman 8) bir girişime Nijerya'nın dahil olamayacağını, bu sebeple de M-8 yerine Gelişen Sekiz Ülke adıyla D-8 kurulması yönünde Nijerya'nın da yer alacağını belirtmiş ve yapı kurulmuştur. Nijerya'nın o dönemde M-8 yapısına girememesinin temel sebebi ise aynı dönemde Nijerya Dışişleri Bakanı'nın ve Genelkurmay Başkanı'nın Hristiyan olmasıdır. D-8 yapılanması Türkiye-Nijerya ilişkisi üzerinden irdelendiğinde öne çıkan önemli bir husus bulunmaktadır. Bu husus, geçmiş yıllardan itibaren Kuzey Afrika ülkeleri ile

²⁶ Prof. Dr. Necmettin Erbakan 1996-1997 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı görevini yürütmüştür.

²⁷ Numan Hazar 1995-1998 yılları arasında Nijerya'da Büyükelçilik görevini yürütmüştür.

²⁸ Sani Abacha 1993-1998 yılları arasında Nijerya'da Devlet Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Cumhurbaşkanı veya Başbakan düzeyinde ilişkiler sürerken Sahra-altı Afrika ile ilişkiler Cumhurbaşkanı veya Başbakan düzeyinde ilerlememiştir. Sahra-altı Afrika'ya Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk ziyaret 1967 yılında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Etiyopya ziyareti ile, Başbakan düzeyinde ilk ziyaret ise 1996 yılında Necmettin Erbakan'ın Nijerya ziyaretiyle gerçekleşmiştir. Başbakan Necmettin Erbakan'ın Nijerya ziyareti ve D-8'e Nijerya'nın dahil olması Türkiye-Nijerya ilişkileri açısından da önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin D-8 içi ticaret hacmi 12.900.152 milyar dolar iken Nijerya'nın D8 içi ticaret hacmi 40.313.416 milyar dolardır²⁹ (Mercan, 2021, s. 12-13). D8 ülkeleri ekonomik iş birliklerinin yanı sıra; tarım ve gıda güvenliği, taşımacılık, endüstriyel, enerji ve turizm alanlarında da iş birlikleri gerçekleştirmektedir (Developing8, 2022). D8'in halen varlığını sürdürerek zirveler düzenlemesi³⁰ Türkiye-Nijerya ilişkilerini sıcak tutmakta ve D8'in faaliyet alanları çerçevesinde gerçekleşen çalışmalar da Türkiye-Nijerya ilişkilerine katkı sağlamaktadır.

2000 sonrası dönemde Nijerya ile siyasi ilişkilerde kayda değer bir diğer ilerleme dönemin Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo'nun Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarettir. Bu ziyaretin Türkiye açısından önemine bakıldığında, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ilk yabancı konuğu Nijerya Devlet Başkanı olmuş, ziyaret sırasında Obasanjo, Türkiye ile Nijerya ilişkilerinin 16.asıra kadar dayandığına değinmiştir (Kavak, 2019). Ziyaret esnasında Cumhurbaşkanı Sezer; *“Nijerya, Afrika'da tarihi dostluk ilişkileriyle bağlı olduğumuz önemli bir ülkedir ve Nijerya'da uzun süren bir kesintinin ardından demokrasinin yeniden kurulmuş olduğunu ve işlerlik kazandığını memnuniyetle gözlemlemekteyiz”* açıklamalarında bulunmuş, iki ülke arasında siyasi danışmalarda bulunulması üzerine *“İşbirliği Protokolü”* ve ilişkilerin geliştirilmesi adına *“Ortak Anlayış Tutanağını”* Türkiye adına dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem imzalamıştır (NTV, 2000). Türkiye ile Nijerya arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler ilerleyen yıllarda da aynı şekilde devam etmiş, 2010 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, D8 Zirvesine katılmak için Nijerya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Gül ziyaretinde sadece ekonomik iş

²⁹ D8 üye devletlerin toplam ticaret hacmi 1,6 trilyon dolardır.

³⁰ D8 2021 yılında 24. yılını kutlamakta ve 10'uncu zirve toplantısını gerçekleştirmiştir. Türkiye 2017'den beri D8'in dönem başkanlığını yapmış ve 2021 yılı itibarıyla dönem başkanlığını Bangladeş'e devretmiştir.

birliğinden ziyade insan odaklı gelişimin de üstünde durmuş, D8 ülkelerinin zengin enerji kaynaklarına, turizm potansiyeline ve tarıma elverişli topraklarının olduğuna değinmiştir. Ziyarete ekonomik iş birliklerinin birçok alanda geliştirilmesi yönünde öne çıkan hususlar bulunmakla birlikte D8 ülkeleri arasında iş adamlarına vize serbestliği konusu da gündem olmuş ve Türkiye'ye yatırım yapılmasının avantajları Cumhurbaşkanı Gül tarafından zirvede aktarılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2010). 2010 yılında Cumhurbaşkanı Gül'ün ziyaretinden 1 yıl sonra 2011 yılında dönemin Nijerya Cumhurbaşkanı Goodluck Ebele Jonathan da Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin Nijerya'dan Türkiye'ye 11 yıl aradan sonra gerçekleşen ilk ziyaret olması nedeniyle ayrı bir önemi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Jonathan ve Gül'ün ortak düzenlediği basın toplantısında Cumhurbaşkanı Gül, Nijerya'nın hem nüfus olarak hem de coğrafi anlamda Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olduğuna, Nijerya'nın OPEC üyesi bir ülke olarak enerji kaynaklarının zenginliğine ve Afrika ülkeleri arasında yaşanan uyuşmazlıklarda ise *"barış gücüne katkı sağlayan"* bir ülke olduğunu belirtmiştir. Nijerya Cumhurbaşkanı ise basın toplantısında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde açıklamalarda bulunarak Türkiye'den teknoloji alanında destek almayı planladıklarını aktarmış ve Türkiye'ye Nijerya'nın eğitimine vermiş olduğu desteklerden dolayı teşekkür etmiştir. Bu ziyaret sonrası Türkiye ve Nijerya arasında; yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, turizm, yüksek öğrenim ve askeri alanda iş birliği hususunda anlaşma ve Dışişleri Bakanlıkları arasında iş birliği protokolü imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2011). 2016 yılında ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 28 Şubat – 3 Mart tarihleri arasında Batı Afrika ülkelerinden Gana, Fildişi Sahili, Gine ve Nijerya'yı ziyaret etmiştir. Bu tarihler arasında gerçekleşen ziyaretler, Gine ve Fildişi Sahili'ne Türkiye'den Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk ziyaret olması açısından önem teşkil etmekte iken ziyaretlerle ECOWAS ülkeleri ile Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini geliştirmek amaçlanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016). 2017 yılına gelindiğinde de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daveti üzerine Cumhurbaşkanı Muhammed Buhari'nin D-8 Zirvesine katılmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.

Türkiye'nin 2000 başlarından itibaren izlemiş olduğu Afrika'ya açılım politikalarının bir parçası olan üst düzey ziyaretler, ikili siyasi ilişkiler açısından oldukça

önemlidir. Söz konusu bahsedildiği üzere dönemin Cumhurbaşkanı Nijerya'ya farklı tarihlerde ziyaretler gerçekleştirmiş ve bu ziyaretler başta ekonomik olmak üzere diğer birçok alana da yansımıştır. Türkiye özellikle Batı Afrika pazarında yer almak için Nijerya'nın önemli bir konumda olduğunu bilerek politikalar geliştirmiş, Nijerya enerji üretimi ve ihracatı noktasında da dünyada kilit bir pozisyonda olduğu için bu ziyaretler önem teşkil etmiştir. Yine 2021 Ekim ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan Batı Afrika'da resmi ziyaretleri sırasında Nijerya Cumhurbaşkanı Buhari ile temaslarda bulunmuş, iki ülke arasında iş birliklerini pekiştirecek bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar; enerji, savunma sanayi, madencilik ve hidrokarbon, vergi kaçakçılığı, gençlik ve siyasi istişare mekanizması alanlarında gerçekleşmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021).

Türkiye-Nijerya ilişkilerinin her açıdan gelişmesi diplomatik, siyasi ilişkilerin sağlam bir zemin üzerinde yer almasına bağlıdır. Ekonomik veya sosyal ilişkilerin artan oranda seyretmesi için iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin sağlam olması elzemdir. Nijerya, Türkiye'nin Batı Afrika'ya açılan bir kapısı konumundadır. Bu sebeple üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesi ve bu ziyaretlerin anlaşmalarla pekiştirilmesi Türkiye'nin Batı Afrika'daki varlığını da kuvvetlendirecektir. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve D-8 örgütlerinde de bulunan Nijerya, uluslararası örgütlerde Türkiye'nin çıkarları açısından da önem taşımaktadır. Türkiye-Nijerya ilişkilerinde yeni bir döneme girmek için mevcut dönemde uygulanan vize şartı belirli koşullar altında genişletilebilir veya kaldırabilirse, siyasi ilişkilerin gelişmesinde etkisi olacaktır. Nijerya açısından atılan her diplomatik adım, Türkiye'nin öncelikle Batı Afrika daha sonrasında ise Sahra-altı Afrika bölgesindeki politikalarına olumlu düzeyde yansımaya sebep olacaktır. Bu adımların bir parçası ise şüphesiz kamu diplomasisi politikalarıdır. Türkiye Nijerya ile uzun vadede kalıcı ilişkiler kurmak için öncelikle Nijerya'da akabinde ise Nijerya'nın komşu ülkeleri ve Batı Afrika'da kamu diplomasisi politikalarına yer vermelidir.

3.4.2. Ekonomik İlişkiler

Afrika'nın nüfus açısından en büyük, dünyanın ise 7.büyük ülkesi konumunda olan Nijerya, büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Aynı zamanda Sahra-altı Afrika'nın ise en büyük ticaret pazarı olması sebebiyle Türkiye için ekonomi alanında Afrika'da iş birliği geliştirilmesi gereken ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye-Nijerya arasındaki ticari ilişkiler 1986 yılında imzalanan “Ekonomik, Bilimsel ve Teknik” İş birliği anlaşmasına dayanmaktadır. Eşitlik ve karşılıklı yarar çerçevesinde imzalanan bu milletlerarası antlaşma göre; ortak sanayi ve teknik işletmelerinin kurulması ve işletilmesi, ülkeler arası uzman ve danışman değişikliklerinin planlanması ve bunların eğitimi, müşavirlik hizmetleri, araştırma, jeolojik çalışmalar, fizibilite etütleri ve pilot projelerin araştırılması ve sonuçlandırılması için imkanların sağlanması, burs olanaklarının sağlanması, araştırma gezileri ve seminerlerin düzenlenmesinde taraflar mutabık kalmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1987). Siyasi ilişkilerin kuvvetlendirilmesini takiben ekonomik ilişkileri de aynı doğrultuda iyileştirmek için Türkiye bu anlaşmayı imzalamış ve ticari ilişkilerin ivmesini artırmıştır. 1999 yılında Nijerya’dan sınıvlandırılmış doğal gaz temin etmeye başlayan Türkiye (TMMOB, 2006, s. 22), 2016 yılında da petrol ithal etmeye başlamıştır. Türkiye’nin özellikle doğalgaz ve petrolü çevresinde yer alan ülkelerden (İran veya Rusya) temin etmesinden ziyade alternatif ülkeleri tercih etmesi, Türkiye’yi enerji güvenliği anlamında savunmasız bırakmamakta, bu sebeple Nijerya gibi enerji ihtiyacını karşılayabileceği ülkeler ile ticari iş birliklerini geliştirmek istemektedir. Bu isteğinin arka planında ise Nijerya’nın petrol ve doğalgaz üretiminde Afrika’da lider ülke olması, bütçe gelirlerinin %80’inden fazlasını petrol satışlarından sağlaması ve kıtada ABD’ye en çok petrol ihraç eden ülke konumunda yer alması yatmaktadır (DEİK, 2022). Nijerya’nın enerji açısından büyük bir potansiyele sahip olması, Türkiye’nin diğer Afrika ülkelerine göre Nijerya’ya daha önemle yaklaşması gerektiğini göstermektedir. Diğer taraftan ise Nijerya’nın kara ve demir yolu taşımacılığı, iletişim ve dağıtım, sağlık ve eğitim gibi alanlarda ciddi bir alt yapı eksikliği mevcuttur. Ek olarak Nijerya’daki terör sorunu da hükümetin yapıcı politikalar izlemesinin önündeki en büyük engeldir. Tüm bu hususlar dikkate alındığında Türkiye bugün itibariyle büyük bir savunma sanayi, gemi inşa, mobilya, sağlık hizmetleri, inşaat malzemeleri, demir-çelik ve gıda üreticisidir. Ayrıca, Türk ihracatçılarının üretmiş olduğu diğer kalemler de Nijerya pazarında rağbet görebilecek ürünlerdir ki bu durumun en açık örneği Nijerya’da tekstil ürünlerinin yüksek düzeyde ticari pazara sahip olmasıdır (The Global Initiative For Civil Stabilisation, 2019).

Türkiye ile Nijerya arasında ticari ilişkileri kuvvetlendirme amacıyla 2012 yılında “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin” bir diğer anlaşma

imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki ülke “Akit Taraflar” olarak anılması kararlaştırılmış; eşitlik, karşılıklı fayda, ayrımcılık yapmama ve karşılıklı güven ilkeleri çerçevesinde bir dizi anlaşma yapmışlardır (T.C. Resmi Gazete, 2012). İki ülkenin karşılıklı yatırım gerçekleştirmesinde güvencenin sağlanması temasıyla imzalanan anlaşma, Türk yatırımcıları Nijerya pazarında daha fazla yer almasını da amaçlamıştır. Aynı yılları takiben de Türkiye ile Nijerya arasında İş Konseyi kurulması kararlaştırılmış, 2-4 Ekim tarihleri arasında Lagos’ta ikili ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik DEİK³¹ (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) aracılığıyla ortak platform oluşturulmuştur (DEİK, 2022). İş Konseyine ek olarak; Nijerya Ticaret Sanayi Madenler ve Tarım Odaları Birliği ve Abuja Ticaret Müşavirliği’de iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde diplomatik rolleri bulunmaktadır.

DEİK’in ticari diplomasi hamleleri Türk yatırımcıları Nijerya pazarına çekmek için bir zemin oluşturmaktadır. Nitekim DEİK, 2-5 Ekim 2019 tarihlerinde “*Nijerya Lagos Eyaleti Yatırım Fırsatları Toplantısı*” düzenlemiş, Lagos’ta yuvarlak masa toplantıları ve kurum ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. 70’i aşkın Türk ve Nijeryalı iş insanının katılım gösterdiği toplantıda, Nijerya-Türkiye İş Konsey Başkan Yardımcısı Hakan Özel, Nijerya’nın Afrika’nın en büyük ham petrol üreticisi ve Batı Afrika’da önemli bir pazara sahip olduğunu vurgulamıştır (DEİK, 2019). Toplantıda ek olarak iki taraf açısından da sorun teşkil eden hususlar tartışılmış ve çözüm önerileri getirilmiştir.

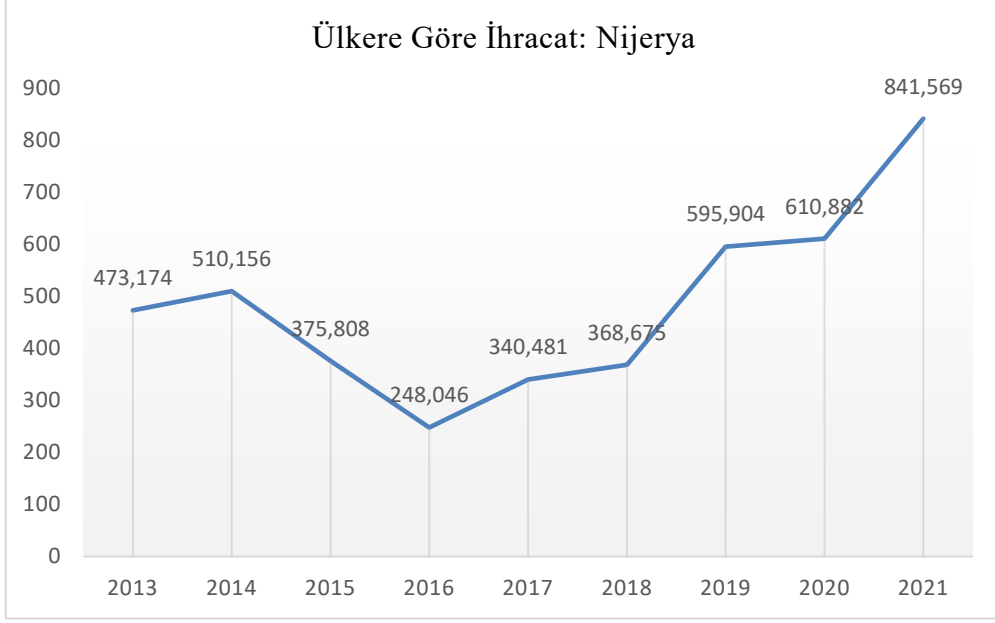
İki ülke arasında günümüze kadar olan süreçte imzalanan son ticari anlaşma ise 2016’da Abuja’da imzalanan ve 2020 yılında yürürlüğe giren “Ticari ve Ekonomik İş Birliği Mutabakat Zaptı’dır.” Bu mutabakat zaptı ile iki ülke arasında özel sektör temaslarının artırılmasını da içeren; ekonomik, ticari ve yatırım etrafında kapsamlı bir anlaşma imzalanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2020).

Türkiye’nin imzalamış olduğu bu anlaşmalar, Nijerya’ya vermiş olduğu önemi açık bir şekilde göstermektedir. Elbette bu önem, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu enerji kaynağına ve Nijerya pazarında Türk firmaların artma isteğine dayanmaktadır. Her ne

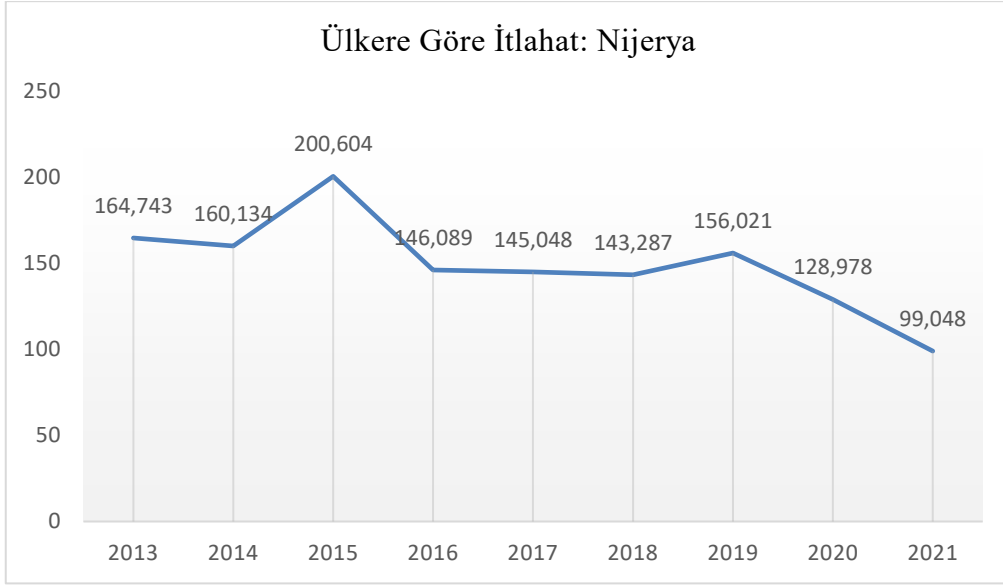
³¹ DEİK 1985 yılında Türkiye’de özel sektör alanında faaliyet gösteren kurumların bir araya gelerek özellikle; dış ticaret, lojistik, uluslararası yatırım ve müteahhitlik alanlarında ve Türkiye’nin ihracatını arttırmaya yönelik çalışmalar yürütmek amacıyla kurulmuş, 2014 yılında 6552 sayılı kanunla “*Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütme*” görevini üstlenmiştir.

kadar Türkiye Batı Afrika ve Sahra-altı Afrika ülkelerinde ticari diplomasi faaliyetleri yürüterek ikili ekonomik ilişkilerini artırmak istese de bugün Nijerya'nın ihracattaki en önemli ortakları Hindistan, Fransa, İspanya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Türkiye ise bu ülkeler arasında 21.sırada yer almaktadır (DEİK, 2019). Türkiye, Batı Afrika pazarına girebilmek ve Batı Afrika ülkeleri ile ticaret hacmini artırabilmek için Nijerya'nın desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durumun nedeni ise Nijerya ECOWAS (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu) üyesi olarak Batı Afrika'da ticari pazarı en geniş ülkedir. Türk firmalarının bu ticari pazara girmesindeki en büyük engel-çekince ise özellikle Nijerya'nın bağımsızlığından itibaren yaşamış olduğu kronik ülke içi iktidar ve etnik-dinsel sorunlardır. Ekonomi ve Barış Enstitüsü (IEP) tarafından yayımlanan 2020 Küresel Terörizm Endeksi raporunda Afganistan ve Irak'tan sonra 8,3/10 oranla Nijerya üçüncü sırada yer almaktadır (Institute for Economics & Peace, 2020). Güven ortamının tesis edilmesi ve öngörülebilir bir geleceğin olması herhangi bir yatırımcının beklediği ilk şey olacağı için Türk firmaların Nijerya'ya yatırım yapma konusunda doğal olarak çekinceleri bulunmaktadır.

Aşağıda yer alan grafiklerde Türkiye-Nijerya arasında ithalat ve ihracat oranları görülmektedir. Türkiye'nin ihracat kalemleri yıllara oranla artış gösterirken ithalat kalemlerinde gözle görülür bir azalış yaşanmıştır. Son 3 yıldaki dengesiz azalışın sebebi küresel bir salgın haline gelen pandemi olarak gösterilebilir fakat yine de Türkiye'nin ilk olarak Nijerya daha sonra Batı Afrika'daki ticaret hacmi görece zayıftır. Bu durumun sebepleri ise yukarıda açık bir şekilde verilmiştir.

Şekil 6: Türkiye'nin Nijerya ile Gerçekleştirdiği İhracat Verileri, 2013-2021 (Değer: Bin ABD \$) – Veriler TÜİK'ten alınmış, grafik yazar tarafından derlenmiştir.

Şekil 7: Türkiye'nin Nijerya ile Gerçekleştirdiği İthalat Verileri, 2013-2021 (Değer: Bin ABD \$) - Veriler TÜİK'ten alınmış, grafik yazar tarafından derlenmiştir.

3.4.3. Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Araçlarının Nijerya'daki Etkisi

3.4.3.1. Türkiye'nin Nijerya'ya Yapmış Olduğu Kalkınma Yardımları ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Kalkınma yardımları ülkelerin yumuşak güç potansiyelini artıran ve daha etkin kılan bir politika olarak öne çıkmaktadır. Devletler kalkınma yardımlarını bir kamu diplomasisi politikaları olarak görmekte ve bu yardımlara büyük bütçeler ayırmaktadır. Dış politika çoğunlukla çıkarlar doğrultusunda şekillendiği için yardımlarda dış politikada belirlenen hedeflere ulaşmada katkı sağlayacak unsurlar şeklinde düşünülmektedir. Bu doğrultuda kalkınma ve insani yardımlar ülkelerin yumuşak gücünü artırma amacıyla da kullanılmakta ve bir kamu diplomasisi politikası olarak dış politika stratejileri arasında yer almaktadır.

Türkiye'de Sahra-altı Afrika bölgesinde siyasi ve ekonomik ilişkilerini gelecek yıllarda da artan bir ivme ile devam ettirmek ve mevcut ilişkilerini kontrol altına alıp sağlamlaştırabilmek için dış politikasında kamu diplomasisine yer vermektedir. Bu yer verme durumu bir tercihten ziyade zorunluluk olarak da karşımıza çıkmakta ve Türkiye kamu diplomasisi politikalarının verimliliğini ve etkisini artırmak için kamu diplomasisi araçlarını etkin kullanmaktadır. Kalkınma yardımları da Türkiye'nin kamu diplomasisi politikaları arasında öne çıkan etkili bir unsurdur. Türkiye, kalkınma yardımlarına büyük önem vermekte ve Grafik 3'te görüldüğü üzere yıllara oranla kalkınma yardımlarında ciddi bir artış söz konusu olmaktadır.

Şekil 8: Türkiye Resmi Toplam Kalkınma Yardımları (2004-2020, milyon dolar) - TİKA 2020 Kalkınma Yardımları Raporu

Grafik 4’te görüldüğü üzere Türkiye 2019 yılında 8,6 milyar dolar, 2020 yılında ise 8,1 milyar dolar kalkınma yardımında bulunmuştur. OECD Kalkınma Yardımları Komitesi ülkeleri içerisinde kalkınma yardımları gayri safi milli hasılaya oranla hesaplandığında Türkiye İsveç’ten sonra³² ikinci ülke konumundadır. Bu kalkınma yardımları içerisinde Afrika kıtasına düşen pay 2019’da 134,8 milyon dolar, 2020’de ise 74,92 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (TİKA, 2021, s. 15-23). Türkiye’nin iki taraflı kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan en az gelişmiş ilk 10 ülkeden 7’si ise Afrika ülkesidir. Kalkınma yardımlarının büyük bir çoğunluğu acil durumlara (göç, afet, iç savaş vb.), eğitim ve altyapı harcamalarına ayrılmaktadır. Türkiye 2020 yılı içerisinde Sahra-altı Afrika bölgesine yapmış olduğu kalkınma yardımlarının toplamı 57,08 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, Nijerya’ya ise 0,74 milyon dolar aktarılmıştır (TİKA, 2021, s. 32).

Günümüzde birçok kamu kurumu ve sivil toplum örgütü Sahra-altı Afrika bölgesinde etkin bir çalışma yürütmektedir. Bölgede Türkiye’nin faaliyetlerini etkin hale getirmek coğrafi uzaklık sebebiyle zor olduğu için Türk kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin çoğu birçok Afrika ülkesinde temsilciliği bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’nin Nijerya’da büyükelçiliği, Yunus Emre Enstitüsü’nün ise

³² Sırasıyla; İsveç, Türkiye, Norveç, Lüksemburg, Danimarka, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Fransa, İsviçre.

başkent Abuja’da koordinasyon merkezi bulunmaktadır. Türk Hava Yolları ise Lagos ve Abuja’ya düzenli seferler gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin en etkin kamu diplomasisi politikası yürüten TİKA’nın ise ülkede koordinasyon merkezi bulunmamaktadır. TİKA ülkede çoğunlukla büyükelçilik aracılığıyla doğrudan mali destek gerçekleştirmektedir. Örnek olarak 2021 yılı içerisinde TİKA Abuja’da 3 devlet okulunda yer alan kimya, biyoloji, fizik ve ev ekonomisi laboratuvarlarını yenilemek için materyal desteğinde bulunmuştur (TİKA, 2021). Yine TİKA Nijerya’da terör mağduru yaklaşık 2 milyon insanın barındığı kamplarda yaşayanlara gıda yardımlarında bulunmuş, yaklaşık 7500 kişi bu yardımdan faydalanmıştır (TİKA, 2017, s. 93). TİKA ülkede çoğunlukla bakım, onarım, mali destek ve gıda yardımı şeklinde faaliyetler göstermektedir. Yunus Emre Enstitüsü ise 2021 yılı 10. ayda Abuja’da faaliyete başlamış ve ülkedeki çalışmaları henüz kayda değer ölçüde olmamıştır. Türk kamu kuruluşlarının Nijerya’daki faaliyetlerinin zayıf olması sivil toplum örgütlerinin de ülkedeki faaliyetlerini yavaşlatmaktadır. Kamunun gücü sivil toplum örgütlerine nazaran daha fazla olduğu için Nijerya’da öncelikle Türk kamu kurumları etkin hale gelmeli, ardından ise sivil toplum örgütleri kamu kurumlarının açmış olduğu yoldan ilerlemelidir. Görüldüğü üzere Türkiye hem kamu kurumlarıyla hem de sivil toplum örgütleriyle Nijerya’da zayıf kalmıştır.

Sivil toplum kuruluşları açısından Nijerya’daki yardımlar değerlendirildiğinde çoğunlukla Türk Kızılay, Türkiye Diyanet Vakfı ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) ülkede çalışmalar yürütmektedir. Türk Kızılay’ı Kurban Bayramı zamanlarında Batı Afrika genelinde yardımlar düzenlemekte, Diyanet Vakfı da aynı şekilde geçtiğimiz yıl ramazan programı kapsamında Nijerya’da ihtiyaç sahibi 1000 aileye gıda kolisi yardımında bulunmuştur (Türkiye Diyanet Vakfı, 2021). Yine Türk Kızılay’ı 2017-2020 yılları arasında Nijerya’da gıda dışı faaliyetler kapsamında 7.363 kişiye ulaşarak 36.815,00\$, 2017 yılında 4.858 kişiye barınma faaliyetleri kapsamında 64.716,00\$, 2017 yılında eğitim faaliyetleri kapsamında 14.260,00\$ ve kapasite geliştirme çalışmaları doğrultusunda 19.740,00€ bütçe ayırarak Nijerya’da faaliyet göstermiştir (Türk Kızılay, 2021). İHH ise ilk olarak 2014 yılında Nijerya’da görme engeli olan kişilere katarakt ameliyatı desteğinde bulunmuş aynı yıl içerisinde 5 bin kişi göz taramasından geçmiş ve bin ameliyat gerçekleştirerek Nijerya halkına sağlık alanında

destek vermiştir (İHH, 2014). Yine İHH Boko Haram terör örgütünden kaçan Nijeryalı vatandaşlara bölgede gıda yardımlarında ve Nijerya'nın bazı bölgelerinde temiz içme suyuna erişim için su kuyuları açma noktasında yardımlar gerçekleştirmektedir. TİKA, YEE, Maarif Vakfı veya diğer sivil toplum örgütlerinin yanı sıra YTB görece Türkiye-Nijerya sosyal ilişkilerinde daha aktif ve başarılıdır. YTB'nin yürütmüş olduğu Türkiye Bursları programı kapsamında 2012-2021 yılları arasında 16.720 Nijeryalı öğrenci Türkiye Burslarına başvurmuş, 337 öğrenciye ise burs almaya hak kazanmıştır. 2021 yılı itibarıyla öğrenimine devam eden ise 125 Nijeryalı öğrenci bulunmakta, bunların 59'u lisans, 36'sı yüksek lisans ve 30'u ise doktora seviyesindedir. Burs kapsamı dışında, kendi imkanları ile Türkiye'de okuyan Nijeryalı öğrenci sayısı ise 2.208'dir (YTB, 2021). Türkiye'de öğrenim gördükten sonra Nijerya'ya dönen öğrenciler iki ülke arasındaki birçok ilişkiye ise katkı sağlamaktadır. Örnek olarak Nijeryalı Sekinat Olasumbo Asekun Bello Türkiye'de 16 yıl boyunca burslu olarak eğitim görmüş ve daha sonra Nijerya'ya dönerek "Turkria International" şirketini kurarak Türk firmalarına Nijerya'da yatırım için danışmanlık hizmeti vermektedir (Türkiye Mezunları, 2020).

Türkiye ile Nijerya ilişkileri oldukça geçmişe dayansa da Türkiye kalkınma yardımları noktasında Nijerya'ya yeteri kadar kaynak ayıramamıştır. Elbette bu durum sadece iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememiş, Türkiye'nin Batı Afrika ile olan ilişkilerini de dolaylı olarak etkilemiştir. Herhangi bir ülkenin diğer bir ülkeye kalkınma yardımları noktasında kaynak ayırmaması o iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyecek diye bir husus yoktur fakat siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırmak için kalkınma yardımları önemli bir kamu diplomasisi aracıdır. Türkiye'nin Nijerya'da TİKA ve Maarif Vakfı gibi yumuşak gücünü artıracak kurumlarının eksikliği de diğer ilişkilerin standart ilerlemesine veya ilişkilerin seyrinin azalmasına dahi sebep olmaktadır. Türkiye'nin Sahra-altı Afrika bölgesinde varlığını uzun süreli devam ettirmesi için kamu diplomasisi araçlarını etkili kullanması gerekmektedir. Tüm bu durumlara ek olarak Türkiye'nin kalkınma yardımları yaparken siyasal iletişim açısından dikkat etmesi gereken konu, özellikle Sahra-altı Afrika ülkelerine yardımı söz konusu olduğunda Batı ve sömürge karşıtı söylemlerde bulunması Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini yıpratmaktadır (Tüyoğlu, 2021, s. 25). Bu söylemler Müslüman nüfusu çoğunlukta olan Afrika ülkelerine bir nebze olumlu

yansırken ticaret hacmi kat ve kat Afrika'dan büyük olan Avrupa ile olan ilişkilerini ise olumsuz etkilemektedir. Kamu diplomasisi araçlarını kullanırken her türlü açıdan yapıcı politikalar izlemek Türkiye gibi jeopolitik konuma sahip bir ülke için elzem bir husustur.

SONUÇ

Dünya sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde kendisini yenilemektedir. Günün şartları doğrultusunda ise her insan, aile, toplum ve devlet bu değişim ve dönüşümlere istem içi veya dışı fark etmeksizin uyum sağlayarak hayatta kalmak için mücadele etmektedir. Kolektif bir şekilde bir araya gelerek devleti oluşturan bireyler bu mücadele içerisinde değişim ve dönüşümlere yönelik stratejiler geliştirip politikalar kurgulayarak mensubu olduğu devletlerini bir sonraki yıla daha güçlü bir şekilde taşımak için gayret sarf etmektedirler. Bu gayretler bütününe başarıya ulaşması için önemli birkaç sac ayağı bulunmakta iken şüphesiz bunlardan birisi dış politikadır. Dış politika ise devletlerin özellikle uzun vadeli çıkarlarını korumak için bugünden kurgusunun planlandığı, stratejisinin geliştirildiği ve öngörülebilir durumlar içerisinde en faydalı olanın seçilip geleceğe yönelik politikalar geliştirildiği bir yapıdır. Bugünden kurgusunun geliştirilip gelecekte devlet için faydasının görülebileceği politikalar arasında da çalışmada bahsedildiği üzere kamu diplomasisi politikaları yer almaktadır.

Türkiye, yüzyıllardır bu topraklarda süregelen bir medeniyetin devamı niteliğinde bir ülke olarak bulunmuş olduğu medeniyet havzası içerisinde gelecekteki on, yirmi veya elli yıllık süreler için doğru planlanmış ve stratejisi geliştirilmiş politikalar geliştirmek zorundadır. Bu politikalarında büyük bir parçasını kamu diplomasisi oluşturmaktadır. Çalışmada değinildiği üzere kavramın literatürdeki geçmişi her ne kadar elli yıl ile sınırlı olsa da birçok devlet dış politika hamlelerinde kamu diplomasisi politikalarına sıkça yer vermiştir. Türkiye’de bu durumun önemine vararak Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın geride bırakmış olduğu yıkıma rağmen dönemin devlet adamları tarafından dış politika stratejilerinde kamu diplomasisi politikaları uygulanmıştır. Çalışmada Türk dış politikasında kamu diplomasisinin gelişimi cumhuriyet tarihinden itibaren alındığı için zamansal bir sınırlama mevcuttur. Bu zamansal sınırlamalar da önemli tarihsel dönemler üzerinden ayrılmış ve Türkiye’de kamu diplomasisi politikaları bu minvalde incelenmiştir. İncelemeler doğrultusunda da görüldüğü üzere Türkiye kamu diplomasisi politikalarında tecrübe eksikliği bulunmayan bir ülkedir. Nitekim bugün Yunus Emre Enstitüsü’nün yurt dışında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin geçmişi 1942 yılında Londra’da açılan Halkevlerine dayanmaktadır. Kamu diplomasisi türleri arasında yer alan kültürel diplomasi uygulamaları açısından da

Türkiye bu alanda yeni değil, geçmişten itibaren sahip olduğu bir birikime haizdir. Çalışmada Atatürk dönemi kamu diplomasisi uygulamalarında görüldüğü üzere savaşın getirmiş olduğu sert gücün yanında yumuşak güç politikaları da öne çıkarılarak yurt dışında Türk kültürünü tanıtan sergiler organize edilmiştir. Geçmişten itibaren kamu diplomasisi alanındaki tecrübe örnekleri -çalışmada da detaylı bir şekilde incelendiği üzere- çoğaltılabileceği gibi Türkiye kamu diplomasisi politikaları ile ilk kez karşılaşan bir ülke değildir. Bu durumun yanında bulunmuş olduğu jeopolitik konumu ve tarihsel köklü devlet geleneği itibariyle diğer ülkelere nazaran yumuşak güç potansiyeli oldukça kuvvetlidir. AK Parti döneminde bu yumuşak güç her ne kadar dönemin devlet adamları tarafından fark edilip politika ilkeleri arasında yer aldırılrsa da bugün istenilen derecede değildir. Sahip olduğu yumuşak güç potansiyeli ise sahada net bir şekilde gözükmemektedir. Çalışmada da değinildiği üzere bu durumun elbette birçok sebebi bulunmaktadır. Birçok devlet kamu diplomasisinin önemini net bir şekilde kavrayıp sadece kamu diplomasisi politikası geliştirmekle görevli kurumlar kurup bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarını desteklerken Türkiye ancak 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünü oluşturmuştur. Her ne kadar 1990'lerden sonra TİKA kurulup belirli bölgelerde faaliyet gösterirse de kamu diplomasisi politikalarının kurumsallaşması ve bir merkez etrafında gelecek vizyon stratejisi geliştirilerek politika üretilmesi konusunda geç kalınmıştır. Kamu diplomasisinin kurumsallaşmayarak sınırları belirli kurumlar üzerinden ilerlemesi Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından bir vizyon geliştirmesine engel olmuştur. Çalışmada incelendiği üzere bu kurumsallaşmayı son dönemlerde İletişim Başkanlığı üstlenmiştir. İletişim Başkanlığı da kamu diplomasisi koordinasyon kurulunu ilk kez 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Türkiye her ne kadar kurumsallaşma noktasında eksik kalsa da İletişim Başkanlığı'nın 2021 yılında yayımlanmış olduğu "*Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*" bu noktada oldukça önemli ve kurumsallaşma noktasında ise bir nevi ilk adımdır. Birçok kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşu ile eşgüdümlü olarak ortak hazırlanan ve 26 alanda komiteler kurularak kamu diplomasisi politikaları içeren bu belge Türkiye'nin sahip olduğu mevcut yumuşak güç potansiyelinin sahaya verimli bir şekilde yansımaları açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada incelenen ve önemli görülen Türkiye'nin kamu diplomasisi aktörleri yukarıda bahsedildiği üzere faaliyet sınırları her ne kadar belirli olsa da özellikle Türkiye'ye yakın coğrafi bölgelerde kısa sürede etkin çalışmalar yürütmektedir. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlar'da göstermiş olduğu faaliyetler bu noktada yadsınamayacak derecede öne çıkmaktadır. Aynı şekilde TİKA'nın da Orta Asya'da ve Afrika'da uygulamış olduğu stratejiler Türkiye'nin kamu diplomasisi politikalarına ciddi derecede katkı sağlamaktadır. Yine bu aktörler arasında yer alan Türk Hava Yolları Türkiye'nin dünyada marka imaj değerini öne çıkaran bir kurum olarak çalışmada açık bir şekilde gözükmektedir. Kamu diplomasisi uygulayıcıları olarak öne çıkan bu kurumlarda verimliliği düşürecek bazı temel sorunlarda bulunmaktadır. Bu sorunların başında ise ülke/bölge uzmanı olarak adlandırılan nitelikli insan kaynağının olmayışı gelmektedir. Yurt dışında belirli bir ülke veya bölgede kamu diplomasisi politikaları uygulamak için o ülke veya bölgenin iyi derecede çözümlenebilmesi gerekmektedir. Türkiye'de Ortadoğu, Avrupa ve Orta Asya üzerine çalışmalar gerçekleştiren ve bu bölgeleri iyi çözümleyebilen nitelikli insan kaynağı mevcut olsa da örnek olarak Sahra-altı Afrika, Latin Amerika, Doğu ve Güney Asya ve İskandinav Yarımadası üzerine çalışmalar tam olarak istenilen düzeyde değildir. Bu durumu kanıtlar düzeydeki tespit ise Türk üniversitelerinde bölge çalışmaları enstitülerinin çok az derecede olmasıdır. Bölge çalışmaları doğrultusunda akademik düzeyde nitelikli insan kaynağının az olması Türkiye'nin uzak coğrafyalarda kamu diplomasisi politikası geliştirmesinin de önündeki büyük engellerden biridir. Bu minvalde çalışma Türkiye'ye görece uzak olan bir coğrafyada yer alan Nijerya üzerine odaklanarak da ayırt edici bir konumda yer almaktadır.

Türkiye-Nijerya ilişkilerine son bölümde farklı disiplinlerle detaylı bir şekilde değinildiği üzere Türkiye'nin kamu diplomasisi aktörleri Nijerya'da etkin bir konumda değildir. Örnek olarak TİKA'nın ofisi Nijerya'da bulunmamakta iken Yunus Emre Enstitüsü ise henüz geçtiğimiz yıl içerisinde Nijerya'da bir merkez açmıştır. Son yıllarda birçok ülkede faaliyet gösteren Maarif Vakfı'nın da Nijerya'da bir koordinasyon ofisi bulunmamaktadır. Bu eksiklikler Nijerya-Türkiye ilişkilerine tamamen olmamakla birlikte belirli noktalarda olumsuz yansımaktadır. Örneğin Batı Afrika için önemli bir konumda yer alan Nijerya'da kamu diplomasisi politikalarının zayıf olması Türkiye'nin

başta Batı Afrika pazarına girmesine ve daha sonrasında ise Türkiye-Nijerya arasındaki ekonomik ilişkilere olumsuz yansımaktadır. Çalışmada görüldüğü üzere ihracat verilerinde yıllara oranla bir artış söz konusu olsa da petrol rezervleri açısından kilit bir rolde olan Nijerya ile ithalat verilerimiz geçtiğimiz her yıla göre azalış göstermiştir. Bu azalışın temel sebebini Türkiye'nin Nijerya'daki kamu diplomasisi politika eksikliğine bağlamak çok doğru olmayacaktır fakat bu eksiklik azalışın bir parçası olarak yorumlanabilmektedir.

Genel olarak bakıldığında Türkiye cumhuriyet tarihinden itibaren Ak Parti dönemi ile kamu diplomasisi politikalarına ağırlık vermiştir. Nitekim kamu diplomasisi amacı güden birçok kurumda Ak Parti döneminde kurulmuş, diğer kurumlarında etkinliği yine aynı dönem içerisinde artış göstermiştir. Ak Parti diğer hükümetlere nispeten kamu diplomasisi politikalarını tarihsel miras ve kültürel diplomasi üzerine kurgulamıştır. Afrika'ya açılım eylem planlarını da yine aynı kurgular minvalinde geliştirmiştir. Yine birçok bölgeye açılım Ak Parti döneminde gerçekleşmiş; iktidara geliştikten kısa süre sonra 2005 yılını Afrika yılı 2006 yılını ise Latin Amerika yılı ilan etmiştir. Bu açılımlar şu an yaşadığımız yıl içerisinde yorumlandığında her ne kadar yeteri düzeyde olmasa ve yakın coğrafi bölge ülkeleri ile olan ilişkiler de neredeyse kopacak derecede olsa da uzak coğrafyalara açılım planları gerçekleştirmek oldukça önemlidir. Bu durumda şüphesiz en açık örneği çalışmanın örneklem kıtası Afrika ile olan ilişkilere. Türkiye, Afrika Yılı'nın ilan edilmesini takiben birçok farklı alanda kıta ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmuş özellikle Türk yatırımcılar kıtada büyük oranda ticari ortaklık geliştirmiştir. Türkiye-Afrika zirvelerinde alınan kararlar da bu ilişkilerin zeminini ve güvencesini oluşturmuştur. Türkiye özellikle Sahra-altı Afrika bölgesinde de son 20 yıldır yadsınamayacak derecede önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Türk kamu diplomasisi aktörleri olan kurumlar ve sivil toplum kuruluşları temelini kültürel diplomasiye dayandırarak Sahra-altı Afrika ülkeleri ile yakinen ilişki içerisinde kalmakta ve Türkiye'nin bölgede ağırlığını korumaktadır. Bu noktada kamu diplomasisi aktörlerinin çalışmanın örneklem kıtası olan Afrika'da uygulamış olduğu faaliyetler, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiye nasıl bir katkı sağladığı da bu çalışmanın ana inceleme sorularından birini oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem kıta, bölge ve ülke olarak Afrika, Sahra-altı ve Nijerya seçilmesinin temel sebebi de Türkiye'de Afrika

çalışmalarının yeteri düzeyde olmamasıdır. Bu noktada çalışma özellikle Sahra-altı Afrika bölgesine ve bir Batı Afrika ülkesi olan Nijerya'ya odaklanmıştır. YÖKTEZ verileri doğrultusunda Türkiye-Nijerya ilişkilerini uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde inceleyen çok az sayıda tez bulunmaktadır. Türkiye'nin Sahra-altı Afrika bölgesinde sürdürülebilir kamu diplomasisi politikası izlemesi için Sahra-altında her ayrı mikro düzeydeki bölgelerde strateji geliştirilmesi gerektiği için bu çalışma Nijerya-Türkiye ilişkilerini incelediği üzere literatüre bu yönüyle katkı sağlamaktadır. Ek olarak Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikalarını akademik düzeyde de artırılması gerektiği için çalışma bu yönüyle de ayırt edici bir konumda yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- AB. (2021, 01 03). *Avrupa Birliği*. Avrupa Komisyonu: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/enarcic_en#responsibilities adresinden alındı
- Acuto, M. (2011). Diplomats in Crisis. *Diplomacy & Statecraft*, 3(22), 521-539.
- Açık, İ. (2021). Ulusal ve Uluslararası Ölçekte Sürdürülebilir Hayri Hizmetler. *Türkiye İnsani Çalışmalar Yıllığı 2020*, 85-87. (S. S. Kesgin, & A. Durmuş, Dü) Ankara: Türk Kızılay.
- Adesina, O. S. (2017). Foreign Policy In An Era Of Digital Diplomacy. *Cogent Social Sciences*, 3(1), 1-13. <https://doi.org/10.1080/23311886.2017.1297175> adresinden alındı
- Akçay, E. Y. (2019). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası: Göçün İnsani Olmayan Güvenlikleştirilmesi. U. Kedikli, & G. Telatar içinde, *Uluslararası Göç ve Güvenlik* (s. 181-202). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akdevelioğlu, A., & Kürkçüoğlu, Ö. (2002). 1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (s. 201-587). İstanbul: İletişim Yayınları.
- All Progressives Congress . (2022, 05 21). *About APC*. Official APC: <https://officialapc.ng/about-us/> adresinden alındı
- Altınbaş, S. (2015, Haziran). Dünyada Kamu Diplomasinin Gelişimi ve Türkiye Uygulaması. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Amirbek, A., AnuarBekuly, A., & Makhanov, K. (2017). Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 164-204.
- Anadolu Ajansı. (2014, 11 13). 2. *Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi İçin Son Hazırlıklar*. 02 23, 2022 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/2-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesi-icin-son-hazirliklar/101970> adresinden alındı

- Anadolu Ajansı. (2020, 02 05). *Afrika ile 10 Yılda 186,5 Milyar Dolarlık Ticaret*. 02 12, 2022 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/afrika-ile-10-yilda-186-5-milyar-dolarlik-ticaret/1724713> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2021, 12 26). *Somali'nin Türkiye mezunu Adalet Bakanı Nur, Savunma Bakanı olarak atandı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalinin-turkiye-mezunu-adalet-bakani-nur-savunma-bakani-olarak-atandi/2458057> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2021, 04 24). *TSK'dan Afganistan'a "kış" yardımı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/tskdan-afganistana-kis-yardimi> adresinden alındı
- Anaz, N., & Akman, E. (2017). Turkey's Soft Power Capacity: Geopolitics of Aviation and the Turkish Airlines. *The Arab World Geographer*, 20(4), 303-316.
- Anaz, N., & Özşahin, M. (2015). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve İşlevi. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 499-516). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Anderson, M. S. (2013). *The Rise Of Modern Diplomacy 1450-1919*. London And New York: Routledge.
- APC. (2022, 05 21). *APC Manifesto*. Official APC: <https://officialapc.ng/apc-manifesto/> adresinden alındı
- Argun, M. T. (2017). *İstiklal Harbi ve Anadolu (1921-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1999). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım.
- Aron, R. (2003). *Peace and War: A Theory of International Relations*. USA, New York: Transaction Publishers .
- Artokça, İ. (2019). Eş Şabab ve Boko Haram Terör Örgülerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 1* (s. 201-2019). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Asker, A., & Akay, Y. M. (2018). Türkiye'nin Avrasya Eksenli Yumuşak Güç Üzerine Bazı Tespitler. A. N. Yılmaz, & G. Kılıçoğlu içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler* (s. 113-131). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Babacan, M., Haşlak, İ., & Hira, İ. (2011). Sosyal Medya ve Arap Baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 63-92.
- Bajtay, P. (2015). *Shaping and Controlling Foreign Policy*. Belgium: DG EXPO Policy Department.
- Baritci, F., & Aydeniz, H. (2019). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: TRT World Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1551-1576.
- Battır, O. (2017). *İnsani Diplomasi Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Bayar, G. (2014). Türkiye'nin Kalkınmış Ülkelere Ve Orta Doğu-Kuzey Afrika Ülkelerine İhracatı: Karşılaştırmalı Yer Çekimi Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 119-164.
- Bayram, M. (2014). Türk Dış Politikasının Dönüşüm Sürecinde Afrika. İ. Demir içinde, *Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları* (s. 261-278). Bursa: Dora Yayınları.
- Bayram, M. (2017). Enerjipolitik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angola ve Sudan Örnekleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 217-228.
- Bayramoğlu, F. (1992). Diplomasi ve Kültür. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 0(1), 19-36.
- Bettie, M. (2020). Exchange Diplomacy: Theory, Policy And Practice İn The Fulbright Program. *Place Brand Public Diplomacy*, 212-223.
- Birgi, M. (1992). Diplomasi Mesleği. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 0(1), 37-49.
- Birleşmiş Milletler. (2021). *United Nations Sustainable Development Goals*. New York: UN.
- Bjola, C., & Holmes, M. (2015). Glossary Of Terms. C. Bjola, & M. Holmes içinde, *Digital Diplomacy Theory And Practice* (s. 207-216). New York: Routledge.
- Black, J. (2010). *A History Of Diplomacy*. London: Reaktion Books Ltd.
- Blakemore, S. (2019). *Faith-based Diplomacy and Interfaith Dialogue*. Cambridge: Brill.
- Bound, K., Briggs, R., Holden, J., & Jones, S. (2007). *Cultural Diplomacy*. London: Demos Published.

- Bozkurt, C. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Propaganda ve Tanıtım Hamlesi: 1926 Seyyar Sergi ve Avrupa Seyahati. *Belleten Dergisi*, 83(298), 1097 - 1130.
- Brand Finance. (2021, 02 01). *Global 500 2021 Ranking*. Brand Finance
Brandirectory: <https://brandirectory.com/rankings/global/table> adresinden alındı
- Brito, B. R. (2010). Hard, Soft Or Smart Power: Conceptual Discussion Or Strategic Definition. *E-Journal of International Relations*, 1(1), 112-114.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society*. New York, USA: Palgrave Macmillan.
- Cambridge Dictionary*. (2020, 11 02).
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/diplomacy> adresinden alındı
- Chakraborty, K. (2013). *Cultural Diplomacy Dictionary*. (K. Chakraborty, Dü.) Berlin, Germany: Institute for Cultural Diplomacy.
http://culturaldiplomacy.org/culturaldiplomacynews/content/pdf/Cultural_Diplomacy_Dictionary.pdf adresinden alındı
- Charles Wolf, J., & Rosen, B. (2004). *Public Diplomacy How to Think About and Improve It*. California: RAND Corporation.
- Cheyre, J. E. (2013). Defence Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 1-10). Oxford: Oxford University Press.
- Constantinou, C. M. (2015). In Pursuit of Crisis Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 10(1), 29-34.
- Coşkun, B. B. (2012). Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 51-62). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Countrymeters. (2022, 05 21). *Nigeria Population*. Countrymeters:
<https://countrymeters.info/en/Nigeria> adresinden alındı
- Cox, B., & Philpott, D. (2010). FAITH-BASED DIPLOMACY: AN ANCIENT IDEA NEWLY EMERGENT. *The Brandywine Review of Faith & International Affairs*, 31-40.
- Cull, N. J. (2003). Public Diplomacy. N. J. Cull, D. Culbert, & D. Welch içinde, *Propaganda And Mass Persuasion A Historical Encyclopedia 1500 to the Present* (s. 327-328). California, Colorado, Oxford: ABC-CLIO.

- Cull, N. J. (2006, Nisan 18). *USC University Of Southern California*. "Public Diplomacy" Before Gullion: The Evolution Of A Phrase: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase> adresinden alındı
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lesson From The Past, CPD Perspectives on Public Diplomacy*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 7 24). *İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*. Mevzuat: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=19&MevzuatNo=14&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Cummings, M. C. (2009). Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey. *Center for Arts and Culture*, 1-15.
- Çavuş, T. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 23-36.
- Çemrek, M., & Yılmaz, B. (2021). Türkiye'nin 2020 Yurt Dışı İnsani Yardımları: Pandemi ve Ötesi. S. S. Kesgin, & A. Durmuş içinde, *Türkiye İnsani Çalışmalar Yıllığı 2020* (s. 51-54). Ankara: Türkiye Kızılay Derneği.
- Çınar, Y. (2015). Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi. A. B. Özcan, Y. Çınar, A. B. Özcan, & Y. Çınar (Dü) içinde, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (s. 161-193). İstanbul: Hükümdar Yayınları.
- Daban, C. (2017). Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi ve Jeopolitik Bağlamında Diplomasi: Türkiye Cumhuriyeti Örneği. *BEU Akademik İzdüşüm*, 2(2), 22-50.
- Daban, C. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Afrika Ülkeleri İle Siyasi Ve Diplomatik İlişkileri. *ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 925-944.
- Damat, A. (2013). Conference Diplomacy. A. F., J. H. Cooper, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 1-11). Oxford: Oxford University Press.
- Danan, L. (2013). Shaping the Narrative of Religious Freedom. P. Seib içinde, *Religion and Public Diplomacy* (s. 181-215). New York: Palgrave Macmillan.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Davutoğlu, A. (2011). *Teoriden Prataiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- DEİK. (2013). *Uluslararası Yüksek Öğrenim ve Türkiye'nin Konumu*. İstanbul: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK).
- DEİK. (2019). *Nijerya Lagos Eyaleti Yatırım Fırsatları Toplantısı Sonuç Raporu*. Lagos, Nijerya: DEİK.
- DEİK. (2022). *Nijerya Ülke Notu, Basın Özeti*. Ankara: DEİK.
- DEİK. (2022, 02 27). *Türkiye-Nijerya İş Konseyi*. DEİK: <https://deik.org.tr/turkiye-afrika-is-konseyleri-turkiye-nijerya-is-konseyi?pm=28&sm=kunye> adresinden alındı
- Demir, F. (2019). Değişen Dünyada Diplomasi, Eğitim ve Diplomatik Dil. E. Onuş içinde, *Umay Türkes Günay Armağanı* (s. 233-243). İstanbul: Hiperyayın.
- Demirkıran, C. (2011). Türk-Arap İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Yabancı Dilde İlk Uluslararası Kamu Televizyonu: TRT Et Türkiye (TRT Arapça). *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(3), 425-432.
- Devecioğlu, K. (2021, 20 12). *Kurumsallaşmadan Derinleşmeye Üçüncü Türkiye - Afrika Ortaklık Zirvesi*. ORSAM: <https://orsam.org.tr/tr/-kurumsallasmadan-derinlesmeye-ucuncu-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesi/> adresinden alındı
- Developing8. (2022, 05 24). *D-8 Organization for Economic Cooperation*. Developing8: <https://developing8.org/> adresinden alındı
- Development Initiatives. (2020). *Global Humanitarian Assistance Report 2020*. UK: Development Initiatives.
- Devran, Y. (2015). Yeni Türkiye'nin Küresel Sesi TRT World: Fırsatlar ve Güçlükler. *E-journal of Intermedia*, 2(2), 281-294.
- DİB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2021, 05 06). *Alt Birimler*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü: <https://disiliskiler.diyamet.gov.tr/> adresinden alındı
- Diplomacy, R. o. (2005). *Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy*. ABD: US Department of State.
- Doğan, H. (2015). Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kamu Diplomasi Faaliyetleri. B. Ç. Mehmet Şahin içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 293-316). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Doğan, Ö. F. (2021). *GÖRÜŞ - 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin ardından*. Ankara: Anadolu Ajansı. 02 24, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-3-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesinin-ardindan/2455641> adresinden alındı
- Doster, B. (2018). Atatürk ve Kamu Diplomasisi. A. N. Yılmaz, & G. Kılıçoğlu içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler; Türkiye ve Dünyadan Örnekler* (s. 1-10). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doster, B. (2018). Atatürk ve Kamu Diplomasisi. Y. G. Analizler içinde, *Ayhan Nuri Yılmaz; Gökmen Kılıçoğlu* (s. 1-10). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Duman, M. (2018). 1945-1950 Döneminde Türk Dış Politikasının Propagandası Üzerine Bir Girişim: New York Haberler Bürosu. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 31, 204-221.
- Duman, M. (2020). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi Faaliyetleri (1934-1960)*. Konya: Palet Yayınları.
- Dülger, K. (2017). Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı. *Uluslararası Politik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-20.
- Dündar, L. (2016). Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal'ın Kişisel Özelliklerinin Rolü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 15(58), 1-20.
- Egeland, J. (2013). The Oxford Handbook Humanitarian Diplomacy. J. H. Andrew F. Cooper içinde, *Modern Diplomacy* (s. 1-12). Oxford: Oxford University Press.
- Ekşi, M. (2015). Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 345-361). Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Eldemir, P. (2018). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Bir Dış Politika Aracı Olarak Kamu Diplomasisi Kavramı. *VI. ULUSLARARASI MAVİ KARADENİZ KONGRESİ* (s. 490-501). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Ercan, A. (2020). Diplomasinin Değişen Tanımları: Ad Hoc Diplomasiden Twiplomacy ve Tekplomasi Çağına. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(39), 135-148.
- Erdağ, R. (2014). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 173-178.

- Erdağ, R. (2015). Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve TİKA. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 241-261). Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Erdem, G. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasî'ye Geçiş Süreci. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara.
- Eren, E. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Işığında Türk Kamu Diplomasisinin Yeni Yapısı. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 111-132.
- Ergüven, N. S. (2017). Devletler Arasında Diplomasî İlişkilerinin Yürütülmesinde Genel Yetkili Organların Rolü ve Ayrıcalıkları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2180-2192.
- Erşahin, İ. (2015). Bir Diyanet Projesi Olarak Uluslararası İlahiyat Programı. *Diyanet İlmî Dergi*, 51(2), 126-146.
- Erzen, M. Ü. (2012). Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 35-51). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Fidan, H. (2013). A Work In Progress: The New Turkish Foreign Policy. *Middle East Policy*, 20(1), 91-96.
- Fiott, D. (2018). Humanitarian Diplomacy. G. Martel içinde, *The Encyclopedia of Diplomacy* (s. 1-10). Belgium: John Wiley & Sons, Ltd.
- Fulbright Türkiye . (2021, 01 31). *Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu*. Fulbright Türkiye: <https://fulbright.org.tr/hakkimizda> adresinden alındı
- GİGM. (2020, 12 18). *Geçici Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Goizelaia, M. (2020). Public Diplomacy By Educational and Cultural Exchange Programs. *Place Brand Public Diplomacy*, 279-287.
- Golan, G. J. (2015). An Integrated Approach to Public Diplomacy. G. J. Golan, S.-U. Yang, & D. F. Kinsey içinde, *International Public Relations And Public Diplomacy: Communication And Engagement* (s. 417-441). New York: Peter Lang Publishing.
- Goudja, O. Y. (2021). Afrika'nın Değişen Jeopolitiğinde Türkiye'nin Rolü. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 3(2), 113-121.

- Gökmen, O. (1992). Diplomasi ve Ekonomi. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 0(1), 147-156.
- Gregory, B. (2011). American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation. *The Hague Journal of Diplomacy*, 6(3-4), 351-372.
- Groom, A. (2013). Conference Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 1-11). Oxford: Oxford University Press.
- Gulrajani, N., Mawdsley, E., & Roychoudhury, S. (2020). *The New Development Diplomacy In Middle-Income Countries*. UK: ODI Think Tank.
- Gunn, T. J.-P. (2020). The Presence of Turkey in Africa: Results and Perspectives. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 182-190.
- Güder, S., & Mercan, M. H. (2012). 2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası. *İnsan & Toplum Dergisi*, 2(3), 57-92.
- Gülabi, Z. (2014). Türkiye'nin Nijerya'ya Açılım Politikası: Nijerya. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Gülsoy, U. (2014). *İstanbul Ticaret Borsası (1924-2014)*. İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası Yayınları .
- Gündoğdu, S. (2021). *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Kurumlar ve Uygulamalar (2002-2013)*. Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Ham, P. V. (2005). Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana. J. Melissen içinde, *The New Public Diplomacy: Soft Power* (s. 47-66). New York: Palgrave MacMillan.
- Hazar, N. (2016). *Türkiye-Afrika İlişkileri: Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Hazar, N. (2019). Türkiye-Afrika Siyasal İlişkileri: Geçmişten Bugüne. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 1* (s. 379-395). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İHH. (2014, 11 01). *İHH Nijerya'ya Işık Oldu*. İnsani Yardım Vakfı: <https://ihh.org.tr/haber/ihh-nijeryaya-isik-oldu-2011> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. 02 13, 2022 tarihinde alındı

- İletişim Başkanlığı. (2021, 07 06). “*Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*” hazırlandı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-hazırlandı> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2022, 05 26). “*Türkiye-Afrika Medya Zirvesi Sona Erdi*”. T.C. İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-afrika-medya-zirvesi-sona-erdi-26-5-22> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2022, 05 25). *Türkiye-Afrika Medya Zirvesi Sona Erdi*. T.C. İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-afrika-medya-zirvesi-sona-erdi-26-5-22> adresinden alındı
- İlhan, A. M. (2013). Afetler ve İnsani Yardım Operasyonlarında Silahlı Kuvvetlerin Rolü. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2(1), 107-129.
- IMF. (2022). *Regional Economic Outlook Sub-Saharan Africa* . Washington, DC: IMF.
- İnan, E. (2012). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenine. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 63-71). İstanbul: Tasam Yayınları.
- İnan, E. (2012). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenine. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 63-71). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Index Mundi. (2021, 9 18). *Nigeria Age Structure*. Index Mundi: https://www.indexmundi.com/nigeria/age_structure.html adresinden alındı
- Institute for Cultural Diplomacy*. (2020, 12 4). Cultural Diplomacy: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/index.php?en_what-is-cultural-diplomacy adresinden alındı
- Institute for Economics & Peace. (2020). *2020 Global Terrorism Index Briefing* . Sidney, Avustralya: Institute for Economics & Peace.
- Institute for Economics & Peace. (2021). *Global Peace Index 2021*. Sydney: The Institute for Economics & Peace. Vision Of Humanity. adresinden alındı
- Institute for Economics and Peace. (2022). *Global Terrorism Index 2022*. Sydney: Institute for Economics and Peace.
- Institute Of Development Studies. (2020). *China and Humanitarian Aid Cooperation*. UK: Neil Renwick Coventry University.

- İskit, T. (2018). *Diplomasi Tarihi*. T. İskit, & B. Yüce Dural içinde, *Diplomasi Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- James, A., & Berridge, G. (2003). *A Dictionary of Diplomacy*. UK: Palgrave Macmillan.
- Johnston, D. (2003). *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press.
- Jönsson, C., & Hall, M. (2005). *Essence of Diplomacy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kalın, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 16(3), 5-23.
- Kaplan, K. (2018). Yunus Emre'nin Şiirlerinde İnsan ve Doğa. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 155-166.
- Karadağ, H. (2012, 12 28). Bir Dış Politika Tekniği Olarak Kamu Diplomasisi: Karar Verme Süreci Üzerine Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD.
- Karadağ, H. (2016). Forcing the Common Good: The Significance of Public Diplomacy in Military Affairs. *Armed Forces & Society*, 43(1), 72-91.
- Karadağ, H. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut: Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Kaufmann, J. (1996). *Conference Diplomacy An Introductory Analysis*. London: Macmillan Press LTD.
- Kavak, G. (2019). *Türkiye'nin Nijerya ile 5 Asırlık İlişkilerinde Ne Değişti?* Ankara: Afrika Araştırmaları Derneği.
- Kavak, G. (2021). *Nijerya İle Kurulan İlişkilerin 500 Yıllık Geçmişi*. Ankara: Afrika Vakfı.
- Kedikli, U. (2021). 2011 Devrimi ve Sonrası Libya'daki Gelişmeler ve Türkiye'nin Tutumu. U. Kedikli, & G. Telatar içinde, *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye* (s. 313-336). Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 120-138.

- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Orta Asya'ya Yönelik Türkiye'nin Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kültür Politikaları. *15. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 655-670). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Kekilli, E., Ömer, H., & Abdoulaye, İ. B. (2017). *Bir Örgütün Anatomisi Boko Haram*. Ankara: SETA.
- Ki, E.-J. (2015). Application of Relationship Management . G. J. Golan, S.-U. Yang, & D. F. Kinsey içinde, *International Public Relations and Public Diplomacy: Communication and Engagement* (s. 93-109). New York: Peter Lang.
- Kılıç, E. A. (2015). Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak TRT Kurumu. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 365-386). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıçaslan, E. (2020). Marka İnşası Bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Örnekleri. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 0(3), 64-83.
- Kirk, A. H. (2022, 02 25). *Britannica*. Nigeria: <https://www.britannica.com/place/Nigeria/Languages> adresinden alındı
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. (İ. H. Kurt, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kobiereck, M. M. (2020). Aviation Diplomacy: A Conceptual Framework For Analyzing The Relationship Between Aviation And International Relations. *Place Branding and Public Diplomacy*, 1-11.
- Kocabıyık, H. (2019). Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye. *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, 163-196.
- Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması; Matbuat İdaresinden İletişim Başkanlığına. *Konya Sanat Dergisi*(2), 87-102.
- Kodaman, T., & Akçay, E. Y. (2010). Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(22), 75-92.
- Kounalakis, M., & Simonyi, A. (2011). *The Hard Truth About Soft Power*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Köksoy, E. (2016). Yeni Diplomatik Temsil Biçimi Olarak Marka Diplomasisi; Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 242-261.

- Köksoy, F. (2017). Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Faaliyetleri Ekseninde İnsani Diplomasi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1), 99-109.
- Kömür, G. (2020). Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi. *International Journal of Politics and Security*, 2(3), 89-115.
- Kömür, G. (2020). Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi. *International Journal of Politics and Security*, 2(3), 89-115.
- Köse, E. (2017). Dijital Diplomasi'nin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapıya Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(15), 2347-2370.
- Kurt, H. B. (2021, 12 17). Afrika ile Stratejik Ortaklık Aracı Olarak Zirveler ve Türkiye-Afrika Zirveleri. 6. Ankara.
- Kurt, V. (2018). Özal'ın Dış Politikası: Uluslararası Siyaset, Değişim ve Süreklilik. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(55), 157-171.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Lauri, A. D. (2018). *Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda*. Bergen, Norway: Michelsen Institute.
- Lee, J. T. (2015). Soft Power And Cultural Diplomacy. *Comparative Education*, 51(3), 353-374.
- Leonard, M. (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre.
- L'Etang, J. (2009). Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue. *American Behavioral Scientist*, 53(4), 607-626.
- Mahbubani, K. (2013). Multilateral Diplomacy. A. F. Cooper, J. Hine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook Modern Diplomacy* (s. 1-11). Oxford: Oxford University Press.
- Manor, I., & Segev, E. (2015). America's Selfie: How The US Portrays Itself On Its Social Media Accounts. M. H. Corneliu Bjola içinde, *Digital Diplomacy Theory And Practice* (s. 89-109). New York: Routledge.
- McClory, J. (2010). *The New Persuaders: An International Ranking of Soft Power*. London: Institute for Government.
- McClory, J. (2011). *The New Persuaders II: A 2011 Global Ranking of Soft Power*. London: Institute for Government.

- McClory, J. (2013). *The New Persuaders III: A 2012 Global Ranking of Soft Power*. London: Institute for Government.
- McDaniel, C. P. (2015). *American–Soviet Cultural*. London: Lexington Books.
- Melissen, J. (2003). *Summit Diplomacy Coming Age*. Hollanda Netherlands : Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
- Melissen, J. (2013). Public Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 1-13). Oxford: Oxford University Press.
- Meray, S. L. (1956). Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 11(3), 79-117.
- Mercan, M. V. (2021). *D-8 ve Geleceği*. İstanbul: İNSAMER.
- Morton, Ş. (2022). *Afrika'da Bağımsız ve Yerli Medyanın Önemi*. İstanbul: Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afrikada-bagimsiz-ve-yerli-medyanin-onemi/2596077> adresinden alındı
- Mueller, S. (2009). The Nexus of U.S. Public Diplomacy and Citizen Diplomacy. N. Snow, & P. M. Taylor içinde, *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 101-111). New York and London: Routledge.
- Nicolson, H. (1939). *Diplomacy*. Oxford: Oxford University.
- NTV. (2000, 7 24). *Sezer'in İlk Yabancı Konuşu Nijerya Devlet Başkanı Oldu*. NTV Arşiv: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/19551.asp#BODY> adresinden alındı
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Nye, J. (2006). Soft Power and European-American Affairs. T. L. İlgen içinde, *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations* (s. 25-39). England: Ashgate Publishing Limited.
- Nye, J. (2009). *Get Smart: Combining Hard and Soft Power*. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2009-07-01/get-smart> adresinden alındı
- Nye, J. (2013). Hard, Soft, and Smart Power. A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook Of Modern Diplomacy* (s. 1-12). Oxford: Oxford University Press.
- Nye, J. S. (2008). *The Powers to Lead*. Oxford: Oxford University Press.

- Nye, J. S. (2012). Power: Hard, Soft, and Smart. D. J. Christie içinde, *The Encyclopedia of Peace Psychology* (s. 1-4). New York: Blackwell Publishing.
- OCHA. (2021, 05 01). *About OCHA Sudan*. United Nation Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs: <https://www.unocha.org/sudan/about-ocha-sudan> adresinden alındı
- Oğurlu, E. (2018). 1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirten Eyleme Bir Dönüşüm. *Avrasya Etüdlere*, 54(2), 65-94.
- Oğuzlu, T. (2007). Soft Power in Turkish Foreign Policy. *Australian Journal of International Affairs*, 61(1), 81-97.
- Oktay, E. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(34), 125-149.
- Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2010). *Türk Dış Politikası Cilt II 1980-2001*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oshiba, R. (2016). *Multilateral Diplomacy and Multilateralism: The United Nations, the G8, the G20, and the Bretton Woods Institutions*. Japan: Japan Digital Library.
https://www2.jiia.or.jp/en/pdf/digital_library/japan_s_diplomacy/160415_Ryo_Oshiba.pdf adresinden alındı
- Öner, S. (2013). Soft Power in Turkish Foreign Policy: New Instruments and Challenges. *Eux-einos Dergisi*, 10, 7-15.
- Özdemir, N. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 13(51), 717 - 744.
- Özkan, A. (2014). Role Of Public Diplomacy İn Establishing Nation Branding And Public Diplomacy Possibilities Of Turkey. *European Journal of Research on Education*, 1-5.
- Özkan, A. (2015). *21Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları*. İstanbul: TASAM.
- Özkan, A. (2021, 02 01). Kamu Diplomasisi. İstanbul.
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/halklailiskilervetanitimlt_ue/kamudiplomasisi.pdf adresinden alındı

- Özkan, M. (2010). What Drives Turkey's Involvement in Africa. *Review of African Political Economy*, 37(126), 533-540.
- Özkan, M. (2011). Turkey's 'New' Engagements in Africa and Asia: Scope, Content and Implications. *Journal of International Affairs*, 16(3), 115-137.
- Özkan, S. H. (2011). XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika. *Avrasya Etüdleri*, 40(2), 287-300.
- Öztermiyeci, M. (2018). Thy ve İstanbul Yeni Havalimanının Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri. A. N. Yılmaz, & G. Kılıçoğlu içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler* (s. 387-408). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztop, F. A. (2018). Türkiye'nin Suriye Politikasında Yumuşak Güç Kullanımı (2002-2011). A. N. Yılmaz, & G. Kılıçoğlu içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler* (s. 135-165). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2019). Bir Kamu Diplomasi Uygulaması olarak Aksaray Üniversitesi Örneğinde Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Kabulü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4), 1097-1121.
- Pallaver, M. (2011). Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart. *PhD thesis*. London: The London School of Economics and Political Science.
- Payam, M. M. (2018). Güvenlik Bağlamında Güç Kullanımı ve Algı(lama) Yönetimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 15-25.
- Perlez, J. (2005, 03 01). Indonesia Welcomes U.S. plan To Restore Military Training Program. New York, ABD: The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2005/03/01/world/asia/indonesia-welcomes-us-plan-to-restore-military-training-program.html> adresinden alındı
- Pew Research Center. (2012, 03 06). *Does Humanitarian Aid Improve America's Image?* Pew Research Center Global Attitudes & Trends:
<https://www.pewresearch.org/global/2012/03/06/does-humanitarian-aid-improve-americas-image/> adresinden alındı
- Piano, J. C., & Olton, R. (1988). *The International Relations Dictionary*. Oxford, England: Clio Press Ltd.
- Potyemkin, V. (2009). *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)*. (A. Tokatlı, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Purtaş, F. (2013). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 1-14.
- Rashica, V. (2018). The Benefit And Risks Of Digital Diplomacy. *SEEU Review*, 13(1), 75-89.
- Rasmussen, D. (2021, 01 30). *Understanding Citizen Diplomacy*. Center For Citizen Diplomacy: <https://www.centerforcitizendiplomacy.org/about-us/understanding/> adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2010, 01 30). *Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm> adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2018, 07 14). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *30488 sayılı 14 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*.
- Resmi Gazete. (2021, 03 2021). *Yunus Emre Vakfı Kanunu*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070518-3.htm> adresinden alındı
- Richardson, J. L. (1994). *Crisis Diplomacy: The Great Powers Since the Mid-Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rozental, A., & Buenrostro, A. (2013). Bilateral Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur içinde, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 1-13). Oxford: Oxford University Press.
- Saddiki, S. (2020). *The New Turkish Presence in North Africa: Ambitions and Challenges*. Germany: KAS Regional Program Political Dialogue South Mediterranean.
- Sağır, A. (2019). Göç, Uyum, Tehtid ve Çöküş: Yeni Toplumsallıklar İnşası Mümkün mü? U. Kedikli, & G. Telatar içinde, *Uluslararası Göç ve Güvenlik* (s. 113-134). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sancar, G. A. (2015). Kamu Diplomasisinde Medyanın Önemi; Anadolu Ajansı Örneği. M. Şahin, & S. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 439-463). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sander, O. (1987). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Seib, P. (2013). The Future of Religion and Public Diplomacy . P. Seib içinde, *Religion and Public Diplomacy* (s. 215-221). New York: Palgrave Macmillan.
- Selçuk, O. (2015). Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 321-342). Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Sevin, E. (2017). *Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey*. Washington: Springer Nature.
- Sivrioğlu, U. T., & Yılmaz, M. E. (2017). İlk Çağ Uygarlıklarında Diplomasi. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 179-227.
- Smith, G. S. (2016). Cultural Diplomacy. A. R. Holmes, & J. Rofe içinde, *Global Diplomacy; Theories, Types and Models* (s. 176-189). Colorado: Westview Press.
- Smith, H. (2007). Humanitarian Diplomacy: Theory And Practice. H. S. Larry Minear içinde, *Humanitarian Diplomacy: Practitioners And Their Craft* (s. 36-63). India: United Nations University Press.
- Snow, N. (2015). Public Diplomacy and Public Relations. G. J. Golan, S.-u. Yang, & D. F. Kinsey içinde, *International Public Relations and Public Diplomacy: Communication and Engagement* (s. 73-93). New York: Peter Lang.
- sozluk.gov.tr. (2020, 11 02). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 11 02, 2020 tarihinde sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Sökmen, T. (1999). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. .
- Stavridis, S., & Jančić, D. (2017). The Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics. S. Stavridis, & D. Jančić içinde, *Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance* (s. 1-19). Boston: Brill Nijhoff.
- Şahin, B. E. (2020). Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Dış Politika Perspektifinden Türk-İran İlişkileri. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 4(1), 169-189.
- Şekerli, E. B. (2021). Kuruluştan Günümüze Türk Hava Yolları'nın Dönüşümüne Yönelik Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 849-876.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2014, 11 17). *II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi Münasebetiyle Ekvator Ginesi'ni Ziyaret*. 02 23, 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/1694/ii-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesi-munasebetiyle-ekvator-ginesini-ziyaret> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 10 20). *Nijerya'nın Afrika Kıtasında Barışın, İstikrarın ve Ekonomik Kalkınmanın Tesisi Yönünde Gösterdiği Çabalar Takdire Şayandır*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131033/-nijerya-nin-afrika-kitasinda-barisin-istikrarin-ve-ekonomik-kalkinmanin-tesisi-yonunde-gosterdigi-cabalar-takdire-sayandir> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021, 12 21). Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi. İstanbul, Türkiye. 02 24, 2022 tarihinde <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-12-18-afrikazirve-bildiri.pdf> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2014, 11 21). *21 Kasım 2014, Zirve Deklarasyonu*. 02 23, 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://afrika.mfa.gov.tr/21-kasim-2014-zirve-deklarasyonu.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 12 20). *G-20*. MFA: <http://www.mfa.gov.tr/g-20-tr.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 02 19). *Türkiye-Afrika İlişkileri*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 02 19). *En Az Gelişmiş Ülkeler*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 02 25). *Nijerya'nın Siyasi Görünümü*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/nijerya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 02 26). *Türkiye - Nijerya İlişkileri*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijerya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022, 02 20). *Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesinde 19 Ağustos 2008'de kabul edilen İşbirliği Çerçevesi Belgesi*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri

Bakanlığı/Afrika: <http://afrika.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-isbirligi-zirvesinde-19-agustos-2008-kabul-edilen-isbirligi-ercevesi-belgesi.tr.mfa> adresinden alındı

T.C. İletişim Başkanlığı. (2021). *Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2021-2023*. Ankara: İletişim Başkanlığı.

T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı. (2021, 02 11). *Barışı Destekleme Harekâtı*. T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı:
<http://www.kkk.tsk.tr/bdh.aspx#:~:text=KFOR%20Harekâti%20adiyla%20devam%20eden,tahsis%20edilen%20kadrolara%20personel%20görevlendirmektedir.> adresinden alındı

T.C. Resmi Gazete. (1987, 01 31). Milletlerarası Andlaşma. Nijerya, Lagos: Türkiye Cumhuriyeti. 02 27, 2022 tarihinde
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19358.pdf> adresinden alındı

T.C. Resmi Gazete. (2012, 10 11). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması. Ankara. 02 27, 2022 tarihinde
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121011-3-1.pdf> adresinden alındı

T.C. Resmi Gazete. (2020, 8 27). Milletlerarası Andlaşma. Ankara. 02 27, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200828-6.pdf> adresinden alındı

Tasam. (2016). *İnanç Diplomasisi Çalıştayı*. İstanbul: Tasam.

TBMM. (12, 9 1984). 18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun . Ankara, Türkiye.

TBMM. (1934, 05 26). *Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilâtına ve Vazifelerine Dair Kanun* . TBMM Tutanaklar, Kanunlar, Kararlar. adresinden alındı

TDV. (2020). *Türkiye Diyanet Vakfı 2019-2020 Eğitim Faaliyetleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

TDV. (2021, 05 08). *Eğitim/Kültür*. Türkiye Diyanet Vakfı: <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/egitim-kultur/> adresinden alındı

TDV. (2021, 05 01). *Kurumsal Hakkımızda*. Türkiye Diyanet Vakfı: <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/> adresinden alındı

- Telci, İ. N. (2015). Yumuşak Güç ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 519-548). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tepebaş, U. (2021). 3. *Türkiye – Afrika Ortaklık Zirvesi'nin Ardından*. Ankara: TASAM. 02 24, 2022 tarihinde https://tasam.org/tr-TR/Icerik/67997/3_turkiye_-_afrika_ortaklik_zirvesinin_ardindan adresinden alındı
- Tepeciklioğlu, E. E. (2019). *Türk Dış Politikasında Afrika Temel Dinamikler Fırsatlar ve Engeller*. Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Tepeciklioğlu, E. E., Tepeciklioğlu, A. O., & Ünal, B. A. (2018). Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 18(4), 605-618.
- The Global Initiative For Civil Stabilisation. (2019). *Fostering Turkish-Nigerian Strategic Cooperation*. Abuja, Nigeria: The Global Initiative For Civil Stabilisation.
- The White House. (2021, 01 29). The White House: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/dwight-d-eisenhower/> adresinden alındı
- The World Bank. (2021, 02 19). *Population, Total - Sub-Saharan Africa*. The World Bank Data: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2020&locations=ZG&start=1960&view=chart> adresinden alındı
- The World Bank. (2021, 10 11). *The World Bank in Nigeria*. The World Bank: <https://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview#1> adresinden alındı
- THY. (2021, 04 02). *Hikayemiz*. Türk Hava Yolları: <https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/hikayemiz/> adresinden alındı
- THY. (2021, 04 02). *Sayılarla*. Türk Hava Yolları: <https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/sayilarla-turk-hava-yollari/> adresinden alındı
- TİKA. (2017). *TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2016*. Ankara: TİKA.
- TİKA. (2020, 6 12). *Hakkımızda*. TİKA: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alındı

- TİKA. (2021, 03 22). *Hakkımızda*. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alındı
- TİKA. (2021, 10 22). *TİKA, Nijerya'daki Ortaokulun Laboratuvarlarını Yeniledi*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_nijerya_daki_ortaokulun_laboratuvarlarini_yeniledi-66064 adresinden alındı
- TİKA. (2021). *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı.
- TMMOB. (2006). *Türkiye'nin Doğal Gaz Temin ve Tüketim Politikalarının Değerlendirilmesi Raporu*. Ankara: Makine Mühendisleri Odası.
- Tongut, S., & Yavuz, C. (2014). Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Sonra Kırgızistan ile İlişkilerde Türk Medyası: TRT-Avrasya, TRT-Türk ve TRT-Avaz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 133-145.
- TRT. (2020). *TRT 2019 Faaliyet Raporu*. Ankara: TRT.
- TRT. (2021, 03 22). *Tarihçe*. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu: <http://www.trt.net.tr/umep/trt/tarihce/> adresinden alındı
- TRT World. (2021, 04 13). *TRT World*. Our story: <https://www.trtworld.com/about> adresinden alındı
- TSK. (2021, 23 04). *Doğal Afetlerde Arama Kurtarma Tabur Komutanlığı*. T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı: <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=DogalAfetAramaKurtarmaTimleri> adresinden alındı
- TSK. (2021, 04 23). *Görevi*. T.C. Milli Savunma Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı: <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Gorevi> adresinden alındı
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*. New York: St.Martin's Press.
- Tuğrul, T. (2019). Millî Görüş Mefkûresinde İslâm Birliği ve D-8 -Teori ve Pratik. *Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 22-49.
- Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(49), 3-24.
- Tuncer, H. (1984). Tarihte ve Günümüzde Ad Hoc Diplomasi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(1), 50-57.

- Tuncer, H. (2005). *Eski ve Yeni Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, H. (2006). *Küresel Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tunçaslan, N., & Dal, E. P. (2019). 2000 Sonrası Afrika'da Brezilya ve Türkiye'nin İnsani Diplomasisi. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 5* (s. 411-438). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Turan, N. S. (2004). Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi ve Elçilerin Yetkisi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 57-86.
- Turan, Y., & Karanfil, A. (2017). Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsuru ve T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 17-32.
- Turhan, Y. (2021). Turkey's Foreign Aid to Africa: An Analysis of the Post-July 15 Era. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 3(5), 795-812.
- TÜİK. (2021, 11 29). *Genel Ticaret Sistemine Göre Dış Ticaret*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2021-37422> adresinden alındı
- Türk Kızılayı. (2021). *2021 Yıl Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Türk Kızılayı.
- Türk Kızılayı. (2021, 02 08). *Sudan'daki Mağdurlara Gıda Yardımı*. Türk Kızılayı: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/5786> adresinden alındı
- Türk Kızılayı. (2021). *Türk Kızılay In Africa*. Ankara: Türk Kızılayı.
- Türkiye Bursları. (2021). *202 Yıllık Rapor*. Ankara: Türkiye Bursları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2010, 07 08). *"D-8 Ülkeleri Yatırım ve Ticaret Konularına Öncelik Vermeli"*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9108/d-8-ulkeleri-yatirim-ve-ticaret-konularina-oncelik-vermeli> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2011, 02 02). *Türkiye'nin Nijerya İle İlişkileri Stratejik Derecede Önemli*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/9500/turkiyenin-nijerya-ile-iliskileri-stratejik-derecede-onemli> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2016, 02 26). *Fildişi Sahili, Gana, Nijerya ve Gine Ziyaretlerine İlişkin Basın Açıklaması*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/basin->

aciklamalari/365/39936/fildisi-sahili-gana-nijerya-ve-gine-ziyaretlerine-iliskin-basin-aciklamasi adresinden alındı

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2020). *Diplomasi Akademisi Başkanlığı 2020 Faaliyet Raporu*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022, 01 22). 2021 Yılı Performans Programı. Ankara, Türkiye.
- Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı. (2013, 05 13). *Kurumsal Tarihçe*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı: <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1> adresinden alındı
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2021, 04 23). *Türkiye Diyanet Vakfından Nijerya'da İhtiyaç Sahibi Ailelere Ramazan Yardımı*. Türkiye Diyanet Vakfı: <https://tdv.org/tr-TR/turkiye-diyamet-vakfindan-nijeryada-ihitiyac-sahibi-ailelere-ramazan-yardimi/> adresinden alındı
- Türkiye Mezunları. (2020, 10 30). *Türkiye'de Burslu Eğitim Gören Nijeryalı Bello "Turkria"yı Kurdu!* Türkiye Mezunları: <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/turkiye-de-burslu-egitim-goren-nijeryali-bello-turkriayi-kurdu> adresinden alındı
- Tüyoğlu, Y. (2021). *Turkish Development Assistance as a Foreign Policy Tool and Its Discordant Locations*. Germany: German Institute For International and Security Affairs.
- Ulusoy, H. (1998). Turkish-Nigerian Relations (With A View To Turkey's Policy Towards Black Africa For The Next Millennium). 3, 1-8. <http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-III/september-november-1998/HasanUlusoy.pdf> adresinden alındı
- Ünsal, G. (2019). Diplomasi Dili ve Çevirisi. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(17), 22-39.
- Verrekia, B. (2017). *Digital Diplomacy and Its Effect on International Relations*. Switzerland: SIT Graduate Institute.
- Versan, R. (1995). Tarih Boyunca ve Günümüzde Diplomasi. *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, 0(10), 89-96.
- Waller, J. M. (2007). *The Public Diplomacy Reader*. Washington DC: The Institute of World Politics Press.

- Watson, A. (2005). *Diplomacy-The Dialogue Between States*. İngiltere: Taylor & Francis e-Library.
- Weisbrode, K. (2014). *Old Diplomacy Revisited*. New York: Palgrave Macmillan.
- Westcott, N. (2008). *Digital Diplomacy: The Impact Of The Internet on International Relations*. Oxford: Oxford Internet Institute.
- Wheeler, A. T. (2011, 5 3). Ankara to Africa: Turkey's Outreach Since 2005. *South African Journal of International Affairs*, 18(1), 43-62.
- Wheeler, T. (2011). Ankara to Africa: Turkey's outreach since 2005. *South African Journal of International Affairs*, 18(1), 43-62.
- Yağmurlu, A. (2019). Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratik Çerçevesi. *Selçuk İletişim*, 12(2), 1210-1238.
- Yaşar, H. (2010). Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(45), 177-215.
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- YEE. (2015). *2023 Vizyonu*. Ankara: YEE.
- YEE. (2020). *Faaliyet Raporu 2019*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- YEE. (2021, 03 25). *Yunus Emre Enstitüsü*. Yunus Emre Enstitüsü: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> adresinden alındı
- Yeşiltaş, M., & Balcı, A. (2011). AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 9-35.
- Yiğit, M. (2021). Saraybosna Yunus Emre Enstitüsündeki Kursiyerlerin Türkiye Algısı ve Türkçe Öğrenme Sebepleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 207-2016.
- Yıldırım, E. (2019). İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2564-2591.
- Yıldırım, G. (2015). Türkiye'nin Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü'nün Faaliyetlerinin Kültürel Diplomasi Bağlamında İncelenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 2-24.
- Yılmaz, A. N. (2018). Türkiye'nin Kültürel Yumuşak Güç Potansiyeli. A. N. Yılmaz, & G. Kılıçoğlu içinde, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik*

Analizler: Türkiye ve Dünyada Örnekler (s. 11-37). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Yılmaz, A. N., & Kılıçoğlu, G. (2016). Türkiye'nin Latin Amerika Açılımlarında Bir Yumuşak Güç Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 6(1), 136-154.
- Yılmaz, A. N., & Kılıçoğlu, G. (2017). Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 83-118.
- Yılmaz, A. N., & Kılıçoğlu, G. (2017). Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 83-118.
- Yılmaz, E. (2020). Bir İtibar İnşası Stratejisi Olarak Türk Hava Yolları Reklamlarında Küre-yerelleşme Söylemi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 31-49.
- Yılmaz, S. (2012). Amerika Birleşik Devletlerinde e Avrupa Birliği'nde Kamu Diplomasisi ve Güç Projeksiyonu. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 189-229). İstanbul: Tasam Yayınları.
- YTB. (2021, 01 31). *Uluslararası Öğrenci Hareketliliği*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı: <https://www.ytb.gov.tr/en/international-students/international-student-mobility> adresinden alındı
- YTB. (2021, 10 19). *YTB Türkiye ve Nijerya Arasındaki Bağları Güçlendiriyor*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-turkiye-ve-nijerya-arasindaki-baglari-guclendiriyor> adresinden alındı
- Zielińska, K. (2016). Development Diplomacy. Development Aid as a Part of Public Diplomacy in the Pursuit of Foreign Policy Aims: Theoretical and Practical Considerations. *Historia Polityka*, 16(23), 9-26.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Geleneksel ve Kamu Diplomasisi Ayrımı (Öztürk, 2019, s. 1102).....	80
Tablo 2: Sert Güç ve Yumuşak Güç ayrımı (Nye J. , 2004, s. 8).	85
Tablo 3: Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (İletişim Başkanlığı, 2021).	107
Tablo 4: 2015-2019 dönemi Ortak Uygulama Planı Ana Başlıkları - Dışişleri Bakanlığı, Afrika-Türkiye Ortaklığı Ortak Eylem Planı 2015-2019, Erişim Tarihi: 23.02.2022	141
Tablo 5: Zirve Sonrası Yayımlanan Bildiride İş Birliği Geliştirilecek Ana ve Alt Başlıklar -Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, 16-18 Aralık 2021, İstanbul, Türkiye.	143

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İnsani Diplomasi Araçları	50
Şekil 2: 2019 Yılı Bölgelere Göre Faaliyet Dağılımı -Yunus Emre Enstitüsü 2019 Yılı Faaliyet Raporu (YEE, 2020).	109
Şekil 3: Afrika’da Doğal Kaynaklar ve Ülkelerin Pozisyonları.....	126
Şekil 4: Batı Afrika Siyasi Haritası	148
Şekil 5: Nijerya’da 2007’den itibaren Gerçekleşen Terör Eylemleri ve Terör Kaynaklı Ölümler - (Institute for Economics and Peace, 2022, s. 25).	150
Şekil 6: Türkiye’nin Nijerya ile Gerçekleştirdiği İhracat Verileri, 2013-2021 (Değer: Bin ABD \$) – Veriler TÜİK’ten alınmış, grafik yazar tarafından derlenmiştir.	160
Şekil 7: Türkiye’nin Nijerya ile Gerçekleştirdiği İthalat Verileri, 2013-2021 (Değer: Bin ABD \$) - Veriler TÜİK’ten alınmış, grafik yazar tarafından derlenmiştir.....	160
Şekil 8: Türkiye Resmi Toplam Kalkınma Yardımları (2004-2020, milyon dolar) - TİKA 2020 Kalkınma Yardımları Raporu.....	162

ÖZGEÇMİŞ

Batuhan Erdi Şahin, Karabük Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans eğitimini onur öğrencisi olarak tamamlamıştır. Akabinde yüksek lisans eğitimine Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Bölge Çalışmaları Ana Bilim Dalında devam etmiştir. Türk dış politikası, kamu diplomasisi, yumuşak güç, Sahra-altı Afrika ve düzensiz göç üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. 7 yıldır sivil toplum kuruluşlarının farklı kademelerinde görev alan Şahin, profesyonel iş yaşamına da sivil toplum alanında devam etmektedir. Uluslararası ve Avrupa Birliği projelerinde proje koordinatörü ve danışman olarak görev almakta ve bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Şahin'in yayımlanmış, uluslararası veri tabanlarında taranan 2 makalesi, 2 ulusal konferans bildirisi, 2 uluslararası konferans bildirisi ve 1 Avrupa Birliği tarafından desteklenmiş uluslararası kitabı bulunmaktadır. Ek olarak siyasal iletişim, metin yazarlığı ve politika geliştirme alanlarında danışmanlık yapmaktadır.